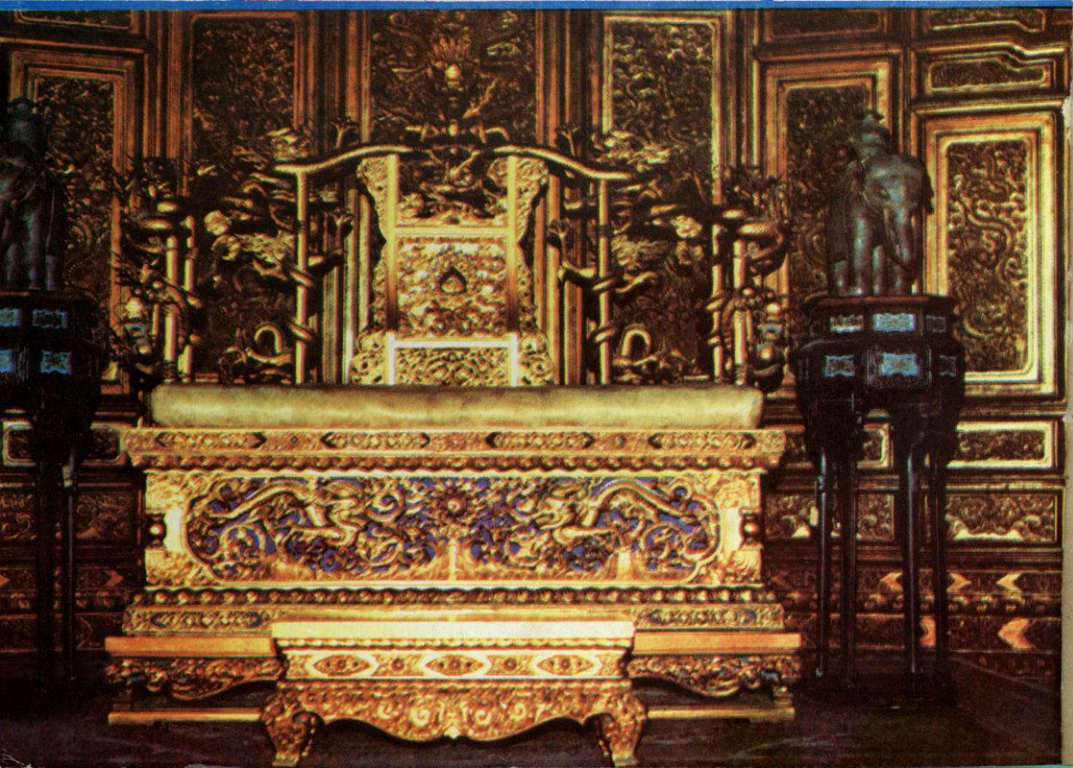

magazin istoric

SERIE NOUĂ — IANUARIE 1995

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXIX — nr. 1 (334)
ianuarie 1995

Director — redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

București, strada Ministerului,
nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70100, Telefon: 615.02.00, in-
terioare 406, 917

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Secretar general de redacție: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin, Ioan
Lăcustă (responsabil de număr), Dorin
Matei, Doina Pascu, Marian Ștefan
Secretar de redacție: Theodor Lianos
Macheta artistică: arh. Marian Oproiu
Corectura: Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Consilier onorific: Radu Ion Popescu
Editor: **Fundația Culturală Magazin
Istoric.** Revistă tipărită la R.A.I. — IMPRI-
MERIA „CORESI” — București, director
general Dumitru Constantinescu; di-
rector economic M. Vlădeanu; director
M. Soare

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

SUMAR

Istorie și credință: N. Iorga	2
Întâmplări din viață: A. C. Cuza	3
Ludovic Napoleon cel Mare: F. Dolghin	9
Mai-august 1919. Operația Pocuția: M. C. Stănescu	10
Horia Sima evadează: Dumitru Hincu	15
1939. Dialog diplomatic București-Ankara: Vasile Stoica	19
România la finalul celui de-al doilea război mondial în Europa: D. G. Danielopol	23
23 august 1944 și Radiodifuziunea Română: Eugen Preda	30
Căletele de miezul nopții: Al. Busuiocceanu	33
Petru Vartic hatmanul: Corneliu Cojocariu, Maria Magdalena Székely	40
Rosetteștii munteni: Emanuil Hagi-Mosco	45
Cel mai secret nume din NKVD: Pavel A. Sudoplatov	48
Minoritatea germană din România: Constantin Aioanei, Cristian Troncotă	55
1933-1939. „Ciurma brună” în S.U.A.: Susan Canedy Clark	61
În vremea împăratului Kangxi: Anna Eva Budura	64
Pe vremuri cavalerii se sărutau pe gură: Claude Gauvard	69
Iubirile Marthei Bibescu după Ghislain de Diesbach	71
Shoah — un cuvânt viu: André Kaspi	76
Cartagina își dezvăluie misterele: Jean-Paul Thuillier	79
În București, acum 50 ani	82
• Cărți sosite la redacție... 14 • Concursul Tânărului European. Excursia la Bruxelles s-a adjudecat... 18 • Bursele anuale F.C.M.I. pentru elevi și studenți... 29 • Cititorii scriu istorie... 78 • Istoria și școala... 86 • Rebus istoric... 88 • Dialog cu cititorii... 89 • Sumarul sumarelor	91

Istorie și credință

Când un mirean, care pune temei înainte de toate pe rosturile ființei naționale la asupră-și, cu respectul cuvenit și cu silința ce trebuie pentru a înțelege ideile călăuzitoare ale eroilor săi, scrierea Istoriei Bisericii românești, el poate găsi, deși nu fără mari greutate, calea potrivită.

Prin scrierea Istoriei poporului românesc, publicată în limba germană, ca și prin Istoria românilor pentru poporul românesc, cred că am dovedit că peste hotarele fără trănicioare ale formelor politice se poate scrie o istorie a tuturor românilor, înălțându-se acele fenomene politice care au în adevăr însemnat prin izvorul comun al culturii, cultură de tradiții sufletești, de obiceiuri economice și agrare, de drept românesc, de limbă, întrebunătățită pe rând în cântec și poveste, în carte bisericească și predică, în poezie, istorie și cugetare liberă.

Și când are cineva numai viața bisericească înaintea ochilor, unitatea - fără care nu se poate scrie niciodată o carte adevărată —, legătura strânsă, înțelegerea deplină, lumina și viața, organizația nu se pot afla pe altă cale. Istoria bisericească a românilor constă — și există în această calitate — din neconținutul joc de înrăuriri culturale, de mișcări în domeniul ideilor, de schimburi de conștiință, de colaborare pe teren cultural — cu țința religioasă osebuitoare în tot cuprinsul neamului.

E urmărirea pe bază națio-

nală, în hotare naționale, în condiții sufletești naționale a legăturilor acelora dintre oameni, ca suflători vii, răspunzătoare, datorate cu nemurire, și ființa dumnezeiască veșnică din care ele pornesc după învățătura relevantă cuprinsă în cărțile sfinte și lămurită prin apostoli, prin Sfinții Părinți și prin teologii celor dintâi timpuri.

Astfel am înțeles menirea mea; această concepție mi-a impus-o subiectul însuși, când s-a desfășurat înaintea mea, și eu am căutat a-i da expresie în această carte.

Mulți vor dori alte judecăți, în anumite momente ale dezvoltării vieții noastre bisericești. Fiindcă îndrăznesc a se deosebi în felul lor de credință și închinare, teologii trebuie să stăruie mult asupra legitimității acestei deosebiri. Fiecare din punctul său de vedere poate aduce argumentele sale și credincioșii sunt obișnuiți a le primi.

Ele nu pot avea însă aceeași valoare pentru cel care a prins o viață și o urmărește fără alt principiu decât al constatării răbdătoare, așa cum înaintea lui se desfășoară cursul ideilor și al împrejurărilor. Față de adevărurile credinței, adesea tălcuite în feluri ce nu se asemănă, punctul său de vedere îl are și neamul care dă Bisericii un caracter național.

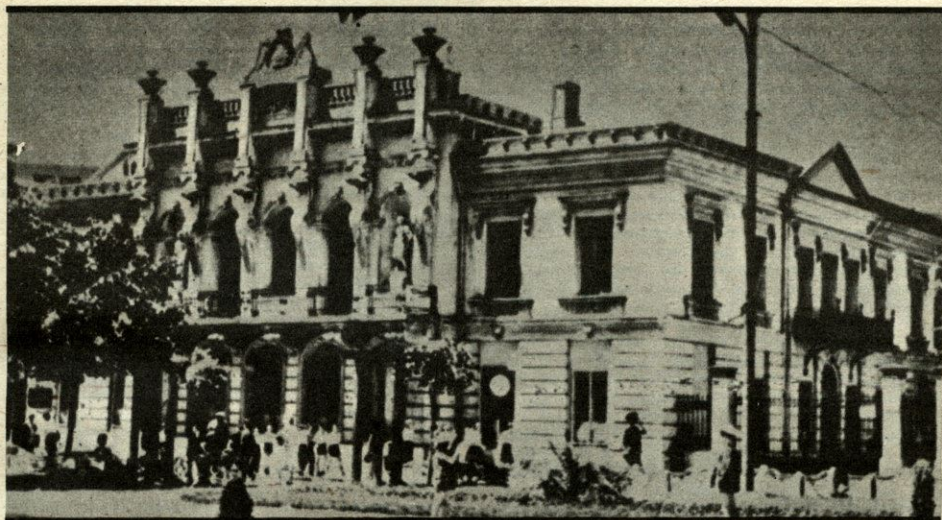
Un conflict se întâmplă adesea între rigiditatea doctrinei și relativitatea primirii ei de acel neam, fără de care primire însăși ideea Bisericii naționale dispăre. Istoricul vede acest conflict, el nu se dă de o parte sau de cealaltă — între altele și pentru aceea că din acest conflict tocmai se desface o formă particulară a vieții, pe care el trebuie s-o zugrăvească, formă care țineste nestrămutat la cer, dar își are, și trebuie să-și aibă, rădăcinile în pământ.

Și când ramurile se răstiră sus, el nu va ține atâta socoteală de această dezbinare, atunci când vede același trunchi, aceleași mijloace de hrană din același pământ, și când știe că în aceeași clipă după aceleași legi și ramurile cele mai depărtate vor avea aceleași flori și vor da aceleași roade.

26 octombrie 1908

(Fragment din Prefață la ediția I, în Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor, vol. I, ediția a doua revăzută și adăugită, București, 1928).

Din jurnalul unui antisemit

ÎNTÂMPLĂRI DIN VIAȚĂ ȘI DOCUMENTE OMENEȘTI

A.C. CUZA

Așa cum am promis, revenim asupra însemnărilor memorialistice aparținând lui Alexandru C. Cuza, din care am publicat primele pagini în numărul trecut al revistei noastre (Magazin istoric, nr. 12/1994). O facem nu doar pentru a da câteva relații lămuritoare despre acest jurnal, dar și pentru faptul că manuscrisul însuși are o istorie palpitantă și, cum se va vedea, nu lipsită de dramatism.

Așadar, este vorba despre un caiet format „studentesc”, cu copertele groase din carton pânzat și care pe pagina de gardă conține următoarea însemnare: „Din biblioteca lui G. Cuza, luat spre amintire din vrful de cărți răvășite. 25.IV.1944. Ștefan Nemeș”. G. Cuza este fiul lui A.C. Cuza, iar semnătura celui care a făcut însemnarea de mai sus ne-ar fi fost greu s-o descifrăm dacă pe coperta interioară a caietului nu ar fi fost lipită o filă cu următorul text explicativ:

„Jurnalul manuscris al lui A.C. Cuza a fost găsit în casa acestuia din Iași de către locotenentul în rezervă Ștefan Nemeș, profesor de istorie. Printre cărțile răvășite, i-a atras atenția acest jurnal.

Spărgându-se frontul la Iași, el a luat acest manuscris, împreună cu câteva cărți valoroase și le-a adus în ruczac (!) până la Turda, încredințându-i-le, în scurtul popas al trupelor române din acest oras, bibliotecarului Nicolopol Nicolae.

În 1945-1946, când s-a început epurarea bibliotecilor de tot ceea ce a fost carte cu conținut reacționar, fascist, antonescian, bibliotecarul respectiv, om în vârstă la vremea aceea de circa 60 de ani, le-a scos în curte și le-a ars. Câteva manuscrise, care considera că sunt totuși valoroase, le-a împărțit elevilor care făceau practică la bibliotecă, pentru a le păstra și a le da la iveală atunci când vor considera că pot fi valorificate pentru reconstituirea unor pagini de istorie națională.

Printre cei care au primit aceste cărți a fost și Ion Marinca, elev în clasa a VI de liceu. Ion Marinca a păstrat acest manuscris sub cheie, până la această dată, când vi l-am înfățișat, considerând că este util să figureze printre documentele ce pot contribui la cunoașterea unora din gândurile și atitudinile avute de A.C. Cuza.

Manuscrisul nu a circulat în nici un mediu, nu a fost multiplicat și a fost păstrat întocmai cum a fost preluat de bibliotecarul Nicolopol.

7.VIII.1979

Felicia Marinca"

Acest text este extrem de clar și nu mai are nevoie de nici o explicație. Numai o singură completare: el a fost redactat de doamna care a oferit manuscrisul spre achiziționare fostului Institut de studii istorice și social-politice, în arhiva căruia a rămas până în decembrie 1989. Acum, împreună cu celelalte piese din arhiva amintitului fost institut, manuscrisul se află în Arhiva istorică a Bibliotecii Academiei Române, cu indicația de cotă Fondul XV, Dosarul 3 068. Prima dată, l-am consultat cu mulți ani în urmă. Deși încântat și incitat de conținutul său, a trebuit să renunț la orice inițiativă de valorificare publicistică, atât datorită embargoului impus atunci de cenzură asupra unor astfel de materiale, dar — de ce să nu recunoaștem? — și din cauza propriilor noastre temeri și prejudecăți. Temerile erau firești (fie și numai gândul muncii în zadar, dar nu numai!), prejudecățile însă, explicabile doar până la un punct. Am revenit de mai multe ori asupra lui, de fiecare dată cu speranța că timpul va mai așeza lucrurile și abordarea lui A.C. Cuza, deci și a jurnalului său, se va putea face cu calmul, obiectivitatea și înțelegerea necesare, spre a fi integrat corespunzător fluxului istoriografiei românești. Așa cum am mai spus-o, oricât de negativ ar fi o personalitate istorică, ea nu trebuie și nu poate fi eliminată din istorie, ci analizată, explicată, definită. Iar primul pas pe calea analizei este cunoașterea.

Departate de noi gândul de a-l reabilita pe A.C. Cuza. Nici n-ar fi posibil acest lucru, faptele sale fiind mult mai puternice decât oricare din argumentele pe care le-am aduce noi în discuție. Nu vom încerca nici măcar să-l scuzașim pentru ceea ce a fost negativ în concepțiile și activitatea lui. Ne-am oprit asupra jurnalului său tocmai din dorința de a-l cunoaște mai bine, de a lărgi baza documentară pentru viitoarele analize ce-l vor fi consacrate. Și trebuie să spunem că jurnalul este un mijloc admirabil de a pătrunde în universul intim al acestui extrem de controversat om politic. Pe cât de controversat și stigmatizat, pe atât de necunoscut: s-a mers până acolo încât s-a trecut sub tăcere legătura sa de familie cu domnitorul Unirii, în mintea multora dăinuind încă ideea că identitatea de nume nu era decât o banală coincidență, ca atâtea altele.

Până în 1989 și, în mare măsură încă și azi, istoriografia a relevat fapte și atitudini ale lui A.C. Cuza generatoare de sintagme negative, descalificante la adresa lui și a concepțiilor sale politice, lipsind încă studiul temeinice despre viața și activitatea lui. Pentru noi, tocmai această absență a fost elementul incurajant. Și credem, cum vor constata și cititorii, că nu ne-am înșelat atunci când ne-am hotărât să punem în circuit public fragmente din acest jurnal.

Autorul însuși i-a dat un titlu în multe privințe semnificativ și lămuritor: însemnări din viață și documente omenesti, iar mai jos, pe aceeași pagină, precizarea, lași mai 1888, pe care n-o putem interpreta altfel decât ca voină să marcheze data când a început a fi ținut acest jurnal, din momentul ce ultima consemnare poartă data de 19 noiembrie 1928.

Este și nu este un jurnal, pentru că, deși fiecare consemnare poartă o dată, ele nu apar cu regularitate și nici nu comentează doar faptul cotidian,

ci cuprind ample evadări în trecut, încât evenimentul la zi nu face altceva decât să declanșeze firul unei relatări despre evenimente și oameni ce au fost cândva. Un amestec de jurnal și amintiri — proprii sau ale altora — care dă savoare textului și mai ales îl imprimă, pe lângă expresia psihologic-subiectivă, o reală valoare documentar-istorică. Conștient se pare de acest fapt, autorul însuși a revenit în repetate rânduri asupra lui, corectând, completând, eliminând (din păcate, uneori pagini întregi, pe care le-a rupt pur și simplu), făcând trimiteri la consemnări anterioare (multe dintre ele eliminate între timp).

A.C. Cuza a notat tot ce i s-a părut interesant din ce a văzut și trăit el însuși sau i s-a povestit de către alții. Deși este evidentă uneori înclinarea autorului spre insolitul vieții cotidiane, spre anecdotica intrigilor și universul intim al existenței contemporanilor săi, textul jurnalului este plin de viață, dincolo de bine-cunoscuta maliție a autorului, trădând o sinceritate stingeritoare chiar pentru el însuși. Pentru că nu e puțin lucru să constăți că ești privit cu antipatie, să știi că vina acestei antipatii își are rădăcinile în propriile-ți idei și atitudini (ca, de pildă, antisemitismul său), iar tu să vrei cu orice preț să nu renunți la ele, deși te singularizează și te izolează în mediul în care trăiești.

Însemnări din viață..., atâtea câte ne-au rămas în urma repetatelor reluări eliminatorii ale autorului lor, sunt un text care merită toată atenția cercetătorului, fie el genealogist, fie istoric literar sau analist al vieții social-politice de la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului nostru. Este fresca personală a unei epoci în care trecutul făcea eforturi disperate pentru a rezista asaltului modernizării structurilor societății românești din ultimele două decenii ale secolului trecut. Autorul însuși nu se relevă într-o multitudine de situații ce-l pun în lumină universul intelectual, ideile și sentimentele ce l-au animat, evoluția acestor idei, consecvențele și inconsecvențele omului politic, veșnicul său neastămpăr, spiritul frondist și intolerant, conformismul și uneori dorința de a se impune cu orice chip contemporanilor și să ilustri. Dar mai ales suntem în fața unor mărturii de primă importanță, multe dintre ele inedite, despre mari personalități ale vieții politice și culturale, a căror simplă enumerare ne scutește de orice alte comentarii: Titu Maiorescu, P.P. Carp, Mihail Eminescu, Ion Creangă, I.L. Caragiale, M. Kogălniceanu, V. Pogor, P. Missir, N. Gane, Al. Vlahuță, V.A. Urechia, V.G. Morțun, A.D. Xenopol, Lascăr Catargiu, N. Filipescu, Elena Cuza-Doamna, Theodor Rosetti, I.C. Brătianu și mulți alții.

Date fiind dimensiunile lui, o prezentare integrală a acestui manuscris în paginile revistei Magazin istoric este imposibilă. În mod inevitabil, ne-am oprit la ceea ce ni s-a părut nouă a fi mai interesant, asumându-ne riscurile impuse de limitele propriei noastre subiectivități.

Pentru început, paginile care au în centrul atenției lor figura domnitorului Alexandru Ioan Cuza și familia acestuia, căreia îi aparține și A.C. Cuza. Le vom introduce în ordine în care au fost consemnate, semnalând întreruperile de text prin trei puncte (întreruperi impuse mai ales de dorința de a evita unele repetiții sau lucruri deja cunoscute). Orice intervenție explicativă sau completare în text am marcat-o prin paranteze drepte; notele din subsoal, traducerea pasajelor care în original apar în limba franceză, supratitlul și titlul sub care am grupat aceste fragmente ne aparțin.

Marian ȘTEFAN

Pentru prima dată abdicarea lui Cuza Vodă povestită de Elena Doamna

1888

23 octombrie. Astăzi s-a în-
grupat, la Ruginoasa, Dimi-
trie Cuza¹. N-au asistat decât
câțiva prieteni și familia, între
care și Teodor Rosetti, pri-
mul ministru actual, fratele
Doamnei...

1890

9 iunie. Am rămas surprins
când am auzit, mai în luna lui
septembrie trecut, că prințul
A.A. Cuza, fiul mai mare al
fostului domnitor, se hotă-
râse să se însoare cu prin-
cesa Muruzi de la Galatz, o
fată mai bătrână decât dâ-
nul, de care însă se amore-
zase subit văzând-o în casa
colonelului Roznovanu de la
Roznov. Știam de la un pri-
eten intim al prințului că
acesta era impotent, mai su-
ferind, pe lângă aceasta, și
de o boală de inimă chro-
nică. Cu toate acestea, prin-
țul se căsătorii în adevăr prin
luna lui octombrie, dacă nu
mă înșel, a anului trecut, nu
fără a-și face testamentul
însă prin care lăsa toată ave-
rea tinerei sale soții și uzu-
fructul acelei averi mamei
sale adoptive, prințesa Elena.
Acest testament a fost făcut
șase zile după celebrarea că-
sătoriei și depus în tribunalul
din Suceava, după cum îi era
obiceiul.

În ziua de 14 martie a.c.,
plecând la Botoșani într-o
daraveră a mea proprie,
m-am întâlnit la gară cu prin-
țesa Elena Cuza, de la care
am aflat că pleacă în toată
graba la Madrid, unde prințul
Alexandru se afla în ultimele
momente. Prințesa porni în
adevăr la București și de
acolo către Viena, când la o
stație aproape de frontieră o
ajunse o depeșă de la fratele
său Teodor Rosetti (*Magazin
istoric*, nr. 7/1993), ministrul
actual al cultelor, care-i ves-

Elena Doamna (litografie după por-
tretul executat de Szathmari)

În p. 3: casa lui Cuza din Iași (astăzi
adăpostește Muzeul Unirii)

tea moartea prințului îndem-
nând-o să vie îndărăt. Prin-
țesa reveni la București, iar
fratele tinerei prințese Cuza,
[Sebastian] Muruzi, plecă la
Madrid pentru ca să aducă
corpul. Prințul Alexandru
Cuza, ultimul descendent di-
rect al lui Cuza Vodă a fost
înmormântat la Ruginoasa...

Prințesa Elena Cuza, năs-
cută Rosetti, lovită de pierde-
rea fiilor săi, și acum în urmă
de modul cum a tratat-o nô-
ră-sa cu ocazia intrării în po-
sesiunea castelului Rugi-
noasa, a intrat infirmieră la
spitalul de copii „Caritatea”,
care se afla aicea în Iași,
strada 40 Sfinți, casele foste
Canta. Prințesa a luat în în-
grijirea sa patru paturi și
trăiește acum făcând servi-
ciul ca oricare altă infirmieră
tocmită cu 20 de lei pe lună.
Din uzufructul averii ce i-a
rămas prin testament și care
se urcă la suma de 110 000
de lei, Doamna Elena a dăruit
spitalului un venit anual de
25 000 de lei...

1893

3 octombrie. Primind un bi-
let de la Doamna Elena Cuza,
prin care vorbește că a sosit

în oraș [Iași] și mă roagă să
mă duc să o văd, m-am gră-
bit a mă duce pentru a vedea
ce are să-mi spună cu privire
la documentele privitoare la
viața lui Vodă-Cuza. Căci is-
toricul Xenopol, terminând al
șaselea volum al istoriei ro-
mânilor, voește să scrie și
[despre] domnia lui Cuza, ru-
gându-mă pe mine s-o întreb
pe Doamna dacă nu cumva
are documente pe care
voiește să i le pue la dispozi-
ție pentru a le studia.
Doamna Elena mi-a spus as-
tăzi că toate hârtiile ce le-a
avut le-a pus într-o ladă și
le-a încredințat lui Teodor
Rosetti, fratele său, pentru a
le păstra și că, dacă d. Xeno-
pol voește să le studieze, tre-
buie să se adreseze la dâ-
nul, fiind de altminterlea gata
oricând de a-i da o scrisoare
în acest scop către fratele
său. Doamna a mai adăugat
că toate hârtiile interesând
viața soțului său au fost pă-
strate de dânsa încă de înain-
tea alegerii sale ca domn al
țării. Tot astăzi, întâmplân-
du-se să vie Xenopol la mine,
i-am comunicat răspunsul
Doamnei, cu care a rămas
satisfăcut, urmând ca eu să
cer voe de la Doamna pentru
ca Xenopol să se prezinte în
persoană.

14 octombrie. Astăzi pe la
orele două m-am dus cu
Naum² la Doamna Cuza. Am
vorbit mult despre situația
actuală a Franței și mai ales
despre atitudinea din cale
afară de umilă a acestei țări
față cu Russia. Relativ la fă-
cerea lui Xenopol i-am cerut
Doamnei ca să i-l prezint,
voind a-i mulțumi în per-
soană pentru bunătatea ce a
avut față cu dânsul. Doamna
mi-a spus că cu plăcere ne

² Anton Naum (1829-1917), comer-
ciant, arendaș, poet și traducător,
membru al Junimii din 1872, colabo-
rator al *Convorbirilor literare*; între
1892-1895 suplinitor, iar între 1897 și
1908 titular la catedra de istoria lite-
raturilor moderne a Facultății de filo-
logie din Iași; în 1893 a fost ales
membru al Academiei Române.

¹ Se sinucisese în ziua de 21 oc-
tombrie 1888 (*Magazin istoric*, nr.
12/1994).

va primi, rămânând ca duminică să mă duc cu Xenopol. Luându-se vorba iarăși de hârtiile rămase pe urma lui Vodă-Cuza, Doamna Elena ne-a spus că, deși rămâne ca fratele său Teodor Rosetti să hotărască ce trebuie să se facă în această chestiune, totuși i se pare că unele hârtii relative la persoane încă în viață nu se vor putea publica, fără îndoială, dar că, pe de altă parte, sunt documente care aparțin deja istoriei și care se pot da foarte bine publicității, căci nu interesează decât împrejurări cunoscută de toată lumea. Așa, de-o pildă, ne spusă Doamna Elena că printre altele se află originalul procesului verbal al alegerii lui Vodă-Cuza, făcut în sala zisă a „Elefantului” de la cabinetul de istorie naturală de aici din Iași. Acesta ar fi interesant să se publice în facsimile, cu toate încălțările care-l acoperă. Asemenea se află și scrisoarea pe care Vodă-Cuza a adresat-o împăratului Napoleon, mai înainte de detronarea sa [a lui Cuza, se înțelege — n.n.] și prin care-și arată hotărârea de a părăsi tronul în favoarea unui prinț străin, conform dorinței Divanurilor *ad-hoc*. „Căci Vodă-Cuza, zice Doamna, nu a avut niciodată intențiunea de a păstra coroana pentru dânsul. El, de la început, s-a privit ca un deposedat numai al acestei înalte demnități, gata de a părăsi în momentul când țara i-ar fi cerut-o. Și aceasta a fost și cauza pentru care a fost detronat: zicând întotdeauna că mai fericit va părăsi tronul, când va fi trebuință, decât s-a urcat pe dânsul, când a fost ales. Așa fiind, rău a fost sfătuit Vodă-Carol când nu a încuviințat ca Vodă-Cuza să vie să șadă în țară”.

Revenind asupra evenimentelor conspirăției și a detronării lui Vodă-Cuza, Doamna Elena, viu mișcată, ne spusă că unul din cei cari au luat o mai mare parte la răsturnarea sa a fost Dimitrie Sturdza (*Magazin istoric*, nr. 12/1992 și 1/1993), văr primar cu dânsa. Și iată cum a fost

ădusă să vorbească mai pe larg de dânsul și de noaptea de 11 februarie.

Vorbind tot de hârtiile lui Vodă-Cuza, Doamna ne spusă că hârtiile care sunt în păstrare la Teodor Rosetti sunt acelea care se găseau la Ruginoasa, căci celelalte hârtii care se găseau în Palatul din București au fost toate luate de către Mitică [Dimitrie] Sturdza în noaptea detronării. „Atunci, am întrebat eu, vrea să zică, Mitică Sturdza a jucat oarecum unul din rolurile de căpetenie în conspirarea urzită în contra lui Vodă-Cuza?” „Fără îndoială, îmi răspunsă Doamna, și aceasta este cu atât mai dureros pentru mine, cu cât era văr bun cu mine, și cu cât Vodă-Cuza, văzându-l că era un tânăr sillor și deștept, avea un adevărat «engeuement» (sic!) [admirație excesivă] pentru dânsul, având o afecțiune cu totul părintească și dându-i locuință chiar în Palat. Adeseori, adăogă Doamna, Vodă-Cuza întârzia cu masa, așteptând să vie Mitică Sturdza”.

Urmând apoi a ne povesti împrejurările răsturnării lui Vodă-Cuza, Doamna ne spusă următoarele: „În București, demult se zvonea că are să fie revoluție, sau așa ceva, și cu câteva zile mai înainte, spuiindu-se lui Vodă-Cuza că armata conspiră, Vodă, care ținea la Haralambie¹, pentru că avea înfățișarea unui adevărat *piou-piou* [câtană, infanterist] (sic!), îl întreba dacă este adevărat că se pregătește să-l detroneze, și atunci, zise Doamna, aflându-mă de față, am auzit cu urechile mele pe Haralambie care răspunde vesel: «Entout cas, on devons passer sur mon corps avant qu'on touche à votre Altesse!»². Că-
teva zile după aceea, unul din acei cari au călcat Palatul a fost Haralambie. Chiar în sara nopții de 11 februarie, urmă Doamna, se prezintă la Palat un om care a cerut cu insistență să spue ceva foarte important lui Vodă-Cuza. Obicinuit cu asemenea lucruri, Vodă îi trimisă zece galbeni, pe cari însă îi refuză, insistând să fie numaidecât primit de Măria Sa. Vodă se hotărî să-l primească. Era un biet moldovan³ — deși n-ar mai trebui tocmai eu să vorbesc decât de români, dar în sfârșit, era un moldovan din Iași și care acum se afla la o tutungerie în București, care veni să-i spuie lui Vodă că în noaptea aceea trebuia să [se] calce Palatul și să izbucnească revoluția, după cum o auzise din întâmplare, în dugheană, de la un om care venise să ceară parale pentru clopote, căci trebuia, zicea el, să se tragă clopotele pentru a aduna poporul. Vodă-Cuza chemă atunci pe Alecu Beldiman⁴, care se prezintă la Palat, pe jumătate amețit de beție, și-i spusă ce a auzit, însărcinându-l să meargă să cerceteze ca perfect de poliție a Capitalei. Beldiman plecă și după o jumătate de ceas se întoarsă la Palat, asigurând că nu e nimic și liniște cea mai perfectă domnește pretutindeni. Eu dormeam, urmă Doamna Elena, când, deodată, mi se păru că aud o lovitură de pistol. Spăriată, mă trezesc din somn și chem pe guvernanta copiilor, o franceză, Florentine, care dormea alături și-i spun că parcă am auzit o detunătură de armă. Florentine începu să rădă, zicând că eu de o bucată de vreme

teva zile după aceea, unul din acei cari au călcat Palatul a fost Haralambie. Chiar în sara nopții de 11 februarie, urmă Doamna, se prezintă la Palat un om care a cerut cu insistență să spue ceva foarte important lui Vodă-Cuza. Obicinuit cu asemenea lucruri, Vodă îi trimisă zece galbeni, pe cari însă îi refuză, insistând să fie numaidecât primit de Măria Sa. Vodă se hotărî să-l primească. Era un biet moldovan³ — deși n-ar mai trebui tocmai eu să vorbesc decât de români, dar în sfârșit, era un moldovan din Iași și care acum se afla la o tutungerie în București, care veni să-i spuie lui Vodă că în noaptea aceea trebuia să [se] calce Palatul și să izbucnească revoluția, după cum o auzise din întâmplare, în dugheană, de la un om care venise să ceară parale pentru clopote, căci trebuia, zicea el, să se tragă clopotele pentru a aduna poporul. Vodă-Cuza chemă atunci pe Alecu Beldiman⁴, care se prezintă la Palat, pe jumătate amețit de beție, și-i spusă ce a auzit, însărcinându-l să meargă să cerceteze ca perfect de poliție a Capitalei. Beldiman plecă și după o jumătate de ceas se întoarsă la Palat, asigurând că nu e nimic și liniște cea mai perfectă domnește pretutindeni. Eu dormeam, urmă Doamna Elena, când, deodată, mi se păru că aud o lovitură de pistol. Spăriată, mă trezesc din somn și chem pe guvernanta copiilor, o franceză, Florentine, care dormea alături și-i spun că parcă am auzit o detunătură de armă. Florentine începu să rădă, zicând că eu de o bucată de vreme

³ După alte surse (C.C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, ed. II, București, 1970, pp. 284-285), ar fi fost un tânăr ardelean, pe nume Gh. I. Dogărescu, aflat în serviciul lui Cezar Bolliac; acesta din urmă îl trimisese cu o scrisoare prin care îl avertiza pe Cuza că s-a pus la cale un complot.

⁴ Alexandru Beldiman (1832-1898), ziarist, fondatorul ziarului *Adevărul* (1882, Iași și, din 1888, la București). În 1866 era prefectul Poliției Capitalei; o versiune a sa despre 11 februarie 1866 a fost publicată de *Magazin istoric*, nr. 10/1972.

¹ Nicolae Haralambie (1828-1908), colonel de artilerie în 1866; a luat parte la conspirația împotriva lui Al. I. Cuza, fiind ales ca membru al locotenenței domnești, alături de L. Cătară și N. Goleacu. În 1877, reîntors în armată, a luat parte la război cu grad de general, fiind comandantul unui corp de armată.

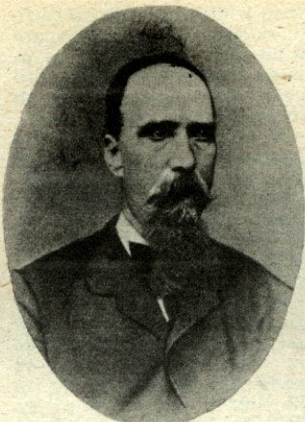
² În orice caz, ca să atingă pe Alteștea Voastră, va trebui să treacă peste trupul meu.

visez numai omoruri și scene sângeroase; cu toate acestea, nelinistită, am început să mă îmbrac, hotărâtă să merg ca să văd ce este. În momentul când am deschis ușa pentru a mă duce printr-un culoar din apartamentul meu în apartamentul lui Vodă, două șiruri de soldați puși în acel culoar încrucișară baionetele, iar Pilat¹ care-l comanda se prezentă spunându-mi că nu este voe de trecut. «Dar poate că nu mă cunoști, domnule Pilat!». «Ba da, te cunosc, Măria Ta, dar nu pot să te las să treci!». «Atunci, i-am spus, spune-i cel puțin colonelului Pisoschi² că să vie până la mine». «Aceasta voi face-o îndată», răspunsă Pilat, care plecă să cheme pe Pisoschi. După câțeva vreme îmi adusă pe Pisoschi între puști. «Dar ce se întâmplă, Pisoschi?». «D-apoi da, știu și eu, Măria Ta?».

În sfârșit, mi se spuse că Vodă-Cuza abdicase și fusese scos din Palat, fără însă ca să mi se dea voe să merg să-l văd.

În fața Palatului erau așezate tunurile cu roțile învâltuite cu paie, în curte era o mulțime de norod și armată care nu știa nimic din ce se petrecea, căci deschizând fereastra am întrebat pe un soldat că ce căută și el îmi spuse că ei sunt comandanți ca să îndoiască posturile. Alta nu știa. Posturile în adevăr fuseseră îndoite, comandant [al gărzii] fiind atunci Mălinescu, unul din conspiratori³.

„Dar în sfârșit, am spus eu adresându-mă către Doamna Elena, un lucru este sigur, că toți acei cari au luat parte la acest act de trădare au avut amare remușcări de conștiință, după cum am putut însumi să văd de la generalul

Th. Rosetti

Lecca³, de la colonelul Lipoianu⁴, de la Costescu⁵. Chiar însuși Pilat, care e cu mult mai cinic, mi s-a părut că are un punct negru în conștiința sa⁶.

„Se zice în adevăr, îmi răspunse Doamna, că Haralambie ar fi avut sincer remușcări de conștiință până ce a murit, dar ceea ce sunt sigură, e că Mitică Sturdza nu a avut niciodată vreun sentiment de părere de rău, fiind incapabil de așa ceva. De altminterlea, e un om fără caracter. Pe regele actual nu l-a batjocorit în tot felul?”⁶

„Și Măria Ta a mai avut prilej să-l vadă?”, întrebă Naum.

„De-atunci l-am mai văzut de două ori în viața mea, răspunse Doamna, o dată la Paris, trimes de Vodă-Mihail Sturdza, pentru a-mi spune că dorește să mă vadă, întrebându-mă de oara la care voi fi acasă, și a doua oară acum în urmă când a venit din partea princesei Gorceacov pentru a-mi spune că princesă

voește, prin mine așume, să lase zece mii de lei spitalului de copii «Caritatea». Mărturisesc că nu mi-a făcut nici o plăcere de a-l vedea înaintea ochilor mei, după purtarea neexplicabilă care a avut-o față cu noi”.

Spunând aceasta, Doamna Elena părea adânc emoționată. La plecare mi-a spus cu bunăvoință, luându-și ziua bună de la Naum și de la mine: „Quand à vous, mon cher Alexandre, je vous attends Dimanche à la même heure, pas plus tard, car comme il fait beau il se pourrait que vous ne me trouvez pas à la maison”⁷...

17 octombrie. Astăzi am fost, pe la 1 și jumătate cu A.D. Xenopol la princesă Cuza... În privința documentelor lui Vodă-Cuza, a rămas ca Xenopol să meargă în ajunul Sf. Dumitru la Doamna, când va avea prilej să vadă și pe Teodor Rosetti, care vine de ziua frate-său [Dumitru Rosetti]...

31 octombrie. Astăzi am fost la princesă Elena Cuza pentru a-mi lua ziua bună, deoarece mâine sau poimâine pleacă la moșia Kioaea din județul Vaslui. Mi-a spus că Xenopol a vorbit cu Toderiță Rosetti, rămânând ca să meargă singur la București pentru a vedea documentele ce l-ar putea interesa din hârtiele lui Vodă-Cuza...

Se porni [apoi] a-mi povesti istoria căsătoriei lui Alexandru Cuza, fiul mai mare al lui Vodă-Cuza, cu fata lui Moruz de la Galatz și urmările acestei căsătorii care n-a durat decât vreo șase luni.

Într-o bună dimineață, întorcându-se de la Roznov, moșia colonelului Roznovanu, Alexandru veni și-i spuse Doamnei următoarele: „Maman, il y a longtemps que tu désirer que je me marie; et je viens d'annoncer que je suis décidé à épouser

⁷ În ce te privește, dragul meu Alexandru, te aștept dimineață la aceeași oră, dar nu mai târziu, căci imediat ce se face frumos s-ar putea să nu mă găsești acasă.

¹ Constantin Pilat (1838-1922), căpitan, participant la conspirație, unul dintre ofițerii care i-au impus lui Al. I. Cuza să semneze actul de abdicare. În 1870 a luptat ca voluntar în armata franceză; reîntors în armata română, a participat la războiul din 1877-1878 și a avansat până la gradul de general de divizie.

² Nicolae Pisoschi, locotenent-colonel, apropiat al lui Al. I. Cuza, adjutant domnesc.

³ Dimitrie Lecca (1832-1888), general român și om politic, în 1866 a fost unul dintre ofițerii care au impus lui Cuza actul abdicării, fiind ministru de război în guvernarea locotenentei de țară.

⁴ Al. Lipoianu, căpitan în 1866, unul dintre ofițerii conspiratori care au pătruns în Palat.

⁵ Anton Costescu (1840-1889), căpitan în 1866, participant la conspirație.

⁶ Vezi și Magazin istoric, nr. 7/1994.

Marie Moruzi¹. Doamna-i declară atunci că nu are nimic de zis în contra acestei căsătorii, dar că ar voi mai întâi să cunoască fata, după care îi va spune părerea sa și că până atunci îi roagă numai să nu precipiteze lucrurile. Alexandru-și dădu făgăduința că va aștepta. Câteva zile după aceea însă, Doamna auzi, mai întâi de la străini, prin fratele său Mitică Rosetti, că fii-său se logodise și peste câteva zile primi și știrea faptului îndeplinit. Urmărea se știe; Alexandru muri la Madrid de boala de care suferea de mult, abia după vreo șase luni de căsătorie. Întorcându-se văduva sa în țară, într-o zi se adresă către Doamna, zicându-i: „Vous savez, maman, que Alexandre a laissé un testament que je possède. Très étonnée, îmi spuse principesa, «je lui dit que je n'en savais rien mais n'importe ce que le testament contèndrait, est sacré pour moi, qui me suis toujours regardée comme simple dépositaire de la fortune du prince Cuza»².

După aceasta, tânăra văduvă a început să spună că, în sfârșit, vor locui împreună, că nu are nevoie Doamna Elena să se supere, că față cu dânsa nimic nu e schimbat, având oarecum aerul de a-i face concesiile. Princesa însă a zis că se va retrage imediat la dânsa acasă, mai înainte de deschiderea testamentului și plecă imediat la Iași.

La deschiderea testamentului, s-a văzut că Alexandru lăsase toată averea femeii sale și princesei-Cuza numai o rentă de cincizeci de mii de lei pe an, după care Doamna Elena, văzându-se astfel silită să părăsească Ruginoasa pentru todeauna, reclama

[ceru] hârtiile lui Vodă-Cuza și corespondența particulară a lui Alexandru. Pentru regularea acestor hârtii însă, princesa Maria Cuza trimisă un însărcinat de afaceri al ei, dimpreună cu frate-său Sebastian Moruzi, care refuzară de a da princesei corespondența aceasta, zicând că pentru hârtiile lui Vodă-Vodă își rezervă dreptul de a se adresa la tribunale. Și când mai târziu princesa Maria Cuza se luă de vorbă cu Doamna, îi spusă că ea nu putea să dea aceste hârtii ale lui Alexandru fără ca ea să cadă sub bănuiala lumei, că ea n-ar fi voit decât să iee averea. „Mais n'importe de quelle manière, le monde dira toujours que dans ce mariage vous n'avez brigué la fortune”³, îi răspunsă Doamna Elena.

Princesa Cuza era adânc mișcată povestindu-mi toate aceste detalii și-mi spusă că părerea ei era ca Alexandru să dispună de această avere în folosul vreunui așezământ de binefacere, dar nu să o lese unei femei fără inimă, care nu a văzut decât banii în toată daravăra. „Ceea ce n-am putut încă afla, îmi spuse Doamna, e să știu cine a servit de intermediar în toată această afacere, între Alexandru și Moruzești. Până la un moment am crezut că-i colonelul Roznovanu, dar mă cunoaște prea bine pentru ca să se fi amestecat într-o asemenea afacere. Desigur că trebuie să fie cineva mai de jos, dacă nu cumva Ullea, omul de afaceri al princesei Moruzi. Căci Alexandru, mai înainte să se cunune, mi-a spus mai întâi că voește să constituie dota viitoarei sale soții. Dar eu i-am răspuns că aceasta nu este de demnitatea fetei, ca să fie înzestrată, și că de-acolo nu vedeam nici necesitatea acestui act. «Est ce que tout ce que tu possèdes n'appartient pas en même temps à ta femme, et tout ce ui elle a aussi bien à

toi?»⁴. Se vede că mai pe urmă a găsit ca mijloc mai practic testamentul, știindu-l pe Alexandru slab de inimă și silindu-l să-și facă testamentul mai înainte de a se căsătorii”.

După aceea, princesa mi-a spus că i s-a propus să atace testamentul, dar că ea n-a voit ca numele lui Vodă-Cuza să fie târât înaintea tribunalelor. Că-i pare rău că nu s-a făcut nimic cu averea aceasta...

La plecare mi-a mulțumit că m-am dus s-o văd și mi-a promis că la primăvară, când va veni iarăși de la țară, mi-o scrie îndată ce va veni, dorind să mă vadă. În cursul acestei conversații, Doamna Elena mi-a spus, nu fără oarecare părere de rău, că are convingerea că din toată averea aceasta (a lui Vodă-Cuza) nu are să se aleagă nimic, deoarece princesa Cuza, ca femeie, nu se pricepe să se administreze singură, lăsând totul pe mâna frate-său, Sebastian, care e un cheltuitor, pe lângă că e incapabil. „Mais elle pourra se marier”, am obiectat eu atunci. „Quand à cela, j'ai la conviction qu'elle se mariera officiellement. D'abord je le crois incapable de faire un mariage d'inclination car elle n'a rien là, îmi zisă, arătând că nu are nimic în inimă. C'est une personne ambitieuse qui voudra épouser un grand nom et difficilement elle trouvera dans la pays quelqu'un qui lui convienne. Elle cherchera peut-être à l'étranger et dans ce cas elle ne se décidera de la faire que plus tard, après ma mort, quand elle disposera de tous ses revenus”⁵. ■

(Va urma)

¹ Mamă, e multă vreme de când vrei să mă căsătorești; te anuți că sunt hotărât să mă însor cu Maria Moruzi.

² Știi, mamă, Alexandru a lăsat un testament pe care îl am. Foarte emoționat, i-am spus că nu știu nimic despre acest lucru, dar că nu contează, orice ar conține acest testament, este un lucru sfânt pentru mine, care întotdeauna m-am considerat un simplu depozitar al averii prințului Cuza.

³ Dar nu contează în ce mod, lumina va spune întotdeauna că în această căsătorie nu ați urmărit decât îmbogățirea.

⁴ Este adevărat că tot ce ai tu aparține în același timp și soției tale și tot ce are ea este și al tău?

⁵ Dar ea s-ar putea mărita. În privința asta, sunt convinsă că se va căsătorii oficial. Dar mai întâi o cred incapabilă să facă un mariaj dezințersat, căci n-are nimic aici. Este o persoană ambițioasă care ar vrea să ia un nume mare și e greu să găsească pe cineva care să-l convină în țară. O să-l caute poate în străinătate și-n cazul asta nu se va hotărî în șor. O să-l facă decât mai târziu, după moartea mea, când va dispune singură de toate veniturile sale.

LUDOVIC NAPOLEON CEL MARE

sau

O carte partizană, dar obiectivă

În urmă cu două luni, la Institutul francez din București, s-a consumat un eveniment istoric și editorial de excepție: lansarea versiunii românești a volumului *Ludovic Napoleon cel Mare*, exegeză istorică insolită, dedicată ultimului suveran francez de domn Philippe Séguin, președintele Adunării Naționale a Republicii Franceze, care s-a aflat, în acele zile de început de noiembrie, într-o scurtă vizită în capitala țării noastre.

Convingătoare pledoarie pentru reconsiderarea memoriei și politici (interne, externe, sociale, economice etc.) ale unei personalități de prim rang a Europei secolului trecut — prin atâtea fire legate intim de mișcarea națională românească pentru constituirea statului modern — lucrarea a fost încununată, în 1990, cu premiul Fundației Napoleon. Versiunea românească — semnată de Micaela Slăvescu — a apărut sub auspiciile Fundației Culturale Române, în colaborare cu Uniunea Latină din Paris.

Carta reprezintă o provocare la adresa celor doi detractori oficiali ai lui Ludovic Napoleon, Victor Hugo și Karl Marx. Primul a emis, încă din ajunul loviturii de stat din 10 decembrie 1851, de la tribuna Adunării Naționale, nimicitorul epitet „Napoleon cel Mic”, iar al doilea l-a considerat pe suveran „un personaj mediocre și grotesc”.

Deși insultele lui Hugo — exprimate cu înverșunată ură în lucrări ulterioare, ca *Napoleon cel Mic*, scrisă în anii 1852-1853, și *Istoria unei crime*, apărută în 1877 — nu au avut ecou în timpul vieții monarhului, cvasiunanimitatea istoricilor, între care nume de rezonanță ca Ernest Lavisse sau Charles Seignobos, și-au însușit hidosul portret făcut suveranului, cu atât mai mult cu cât el era vinovatul principal al capitulării de la Sedan, din 2 septembrie 1870.

Încet, dar sigur pe demonstrația sa, Philippe Séguin demonstrează piesă cu piesă argumentația negativă avansată de Hugo și Marx. Cu răbdare și înțelegere pentru personajul său, istoricul și omul politici francez ne prezintă, în cele 390 pagini, diferite fațete ale personalității suveranului: *Omul, Ideologul, Omul politic, Autorul loviturii de stat, Îm-*

păratul, Mondialistul, Înnoitorul, Liberalul, Învinsul, Blestematul, acestea fiind tot atâtea capite ale cărții, așezate între un cuvânt înainte și un epilog, și ele subsumate aceleiași dorințe ca cititorul să judece, în sfârșit, corect, pe eroul cărții. Evoluția unui om și a unui destin, mai curând decât a unui monarh și a unei domnii sunt de fapt tema acestui volum.

Fără prejudecăți și fără a-și copia predecesorii, ba mai curând declarându-se *en guerre* cu ei, Philippe Séguin ne creionează un Napoleon-surpriză, deși autorul analizează aceleași evenimente istorice ca și cerșetorii dinaintea lui. Deci: la 40 de ani primul președinte de republică din istoria Franței, iar la 44 de ani al doilea și ultimul împărat al Franței, Napoleon III a fost un bun diagnostician politic, un bun analist, anticipând evoluția lucrurilor, un campion al progresului social, al prosperității economice a țării sale, al modernizării orașelor, constructor al unei Franțe ce a atins atunci apogeul ca strălucire, de fapt, al Franței contemporane, care și-a creat fundamentele între 1848 și 1870.

Desigur, Ph. Séguin nu-și iartă eroului său nici începuturile rele (vezi inaugurarea domniei printr-o lovitură de stat, după care, ce-i drept, a reintrodus sufragiul universal), nici slăbiciunile (vezi dezastrul de la Sedan). Dar el are ochi și pentru gloria militară a Franței în timpul său (cîstește victoriile de la Alma, Magenta și Solferino), și pentru unitatea Italiei și libertatea Mexicului, datorate tot lui, și — ceea ce ne interesează pe noi românii — pentru sprijinul dat unirii Țării Românești și Moldovei, grație importanței strategice pe care împăratul o atribuia, în peisajul european, țării latine surori din estul continentului (capitolul *Mondialistul*, pp. 237-241).

În prefața la ediția românească a volumului, Philippe Séguin își motivează emoția pe care a încercat-o când a aflat de inițiativa Fundației Culturale Române și a Uniunii Latine prin „sentimentul de a fi adus o contribuție prietenei care leagă de multă vreme poporul român și poporul francez”. Așezate la răspântia unor imperii ucigătoare de nații, Prin-

cipatele române, pământ de cumpănă în sud-estul european, au stat permanent în atenția lui Napoleon III. Consecvent în dorința lui de a aplica peste tot principiul naționalităților, la care ținea atât, înțelegând, de asemenea, ce avantaj politic era să poți conta pe un credincios latin în îndepărtată Europă Orientală — subliniază Ph. Séguin —, Ludovic Napoleon s-a arătat în mod deschis un partizan al Unirii românești și a influențat mult hotărârile Congresului de la Paris, din 1856.

Dar istoricul francez nu uită să remarce și un factor favorizant, într-un fel mai personal, al interesului lui Napoleon III față de cauza românilor: „contribuția de persuasiune dovedită de trimisul Domnitorului Cuza, de excelenții ambasadori Vasile Alecsandri, care l-a întâlnit de trei ori pe împărat și l-a întărit convingerea”. Așa se explică și prezența în volum (între pp. 391-415), a unor largi extrase din relatarea făcută de diplomatul român misiunilor sale.

Istoria mare și istoria mică, personală, coabitează într-o perfectă armonie în cartea lui Ph. Séguin. Ele, la un loc, contestă un cunoscut dicton: unui *fac* istoria, alții o *suportă*. Napoleon a făcut-o, dar tot el a și suportat-o: 27 ani de exil, 6 ani de detenție, 20 ani și mai bine de domnie și, la 170 ani de la moartea sa, „își doarme somnul de pe urmă într-o umilă capelă dintr-un sat englez, căci a rămas un blestemat”.

Dar, poate, cel mai bine s-a autodefiniț înșuși Napoleon III, pragmaticul, preocupat să se adapteze împrejurărilor și declarând război ideologiei: „Așa cum trebuie, plecând într-o expediție, să lași loc în cufer pentru cele ce vei aduce la întoarcere, trebuie, pornind o acțiune, să lași loc pentru neprevăzut, chiar și în planurile cele mai minuțios pregătite. Căci tocmai acest neprevăzut poate fi cel care se va impune”. Tot el este cel care va afirma că Franța l-a acceptat tocmai pentru că a înțeles că el „nu face parte din familia ideologilor”. ■

Florentina DOLGHIN

Mai-august 1919

Operația Pocuția

M.C. STĂNESCU

Ținut situat la nord-vest de Nistru, atribuit indeobște Poloniei, într-o perioadă de peste 150 de ani (1387-1546), Pocuția s-a aflat mai mult sub administrația Moldovei. Zălogirea ei, pentru suma de 3 000 de ruble de argint de către regele Vladislav Jagello lui Petru Mușat I și nerambursarea datoriei respective de către suveranul polon și urmașii săi aveau să dea naștere multor conflicte politico-militare între cele două state. Neînțelegerile au luat sfârșit abia în 1546, când domnul Moldovei Iliș, fiul lui Petru Rareș, a renunțat definitiv la Pocuția.

Mult mai târziu, într-un context dramatic pentru destinele Moldovei, Pocuția a revenit în actualitate. În 1775, când Austria a copleșit Bucovina, diplomația vieneză a încercat să-și justifice oribilul rapt teritorial, prevalându-se de faptul — inadmisibil din punct de vedere istoric — că teritoriul cucerit, Bucovina, nu era în pământ românesc, ci o parte a...Pocuției, revenită Habsburgilor în urma ultimei împărțiri a Poloniei! (Magazin istoric, nr. 10/1994).

După aproape încă un secol și jumătate, în 1919, în condițiile prăbușirii Imperiului austro-ungar, ale refacerii statului național polonez și ale ofensivei trupelor bolșevice ucrainene spre vest, pentru câteva luni, Pocuția s-a impus din nou atenției factorilor politici reponsabili din România. Să vedem cum.

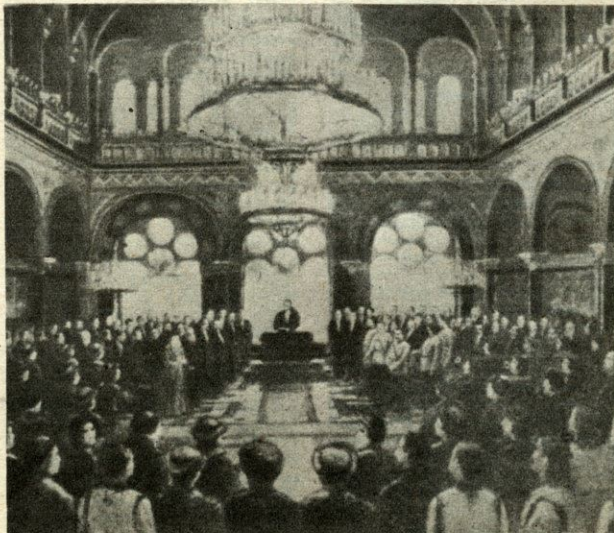
Solidari la primejdii comune

La 15 mai 1919, Divizia 4 vânători de munte poloneză a declanșat acțiuni ofensive contra trupelor ucrainene, care ocupau Galiția (deci și Pocuția), teritoriul asupra căruia noua putere a statului național polonez în curs de constituire urma să-și exercite autoritatea. După scurt timp, ofensiva a fost stopată, trupele poloneze fiind amenințate cu înfrângerea. Eșecul polonezilor putea avea consecințe grave într-un spațiu mult mai amplu al continentului, căci ar fi făcut posi-

bilă materializarea planurilor de joncțiune ale trupelor lui Bela Kun cu cele ale bolșevicilor lui Lenin, la ora aceea principalii adversari ai noilor structuri statale naționale ce se materializaseră în urma prăbușirii imperiilor țarist și habsburgic și a înfrângerii Puterilor Centrale în primul război mondial. Această ofensivă coordonată a celor două armate roșii reprezenta o primejdie atât pentru statul polonez cât și pentru cel român, ambele agresate de pretențiile teritoriale ale celor două guverne comuniste.

În aceste condiții, guvernul polonez, prin intermediul atașatului său militar la București și al comandamentului său militar, a solicitat sprijinul urgent al trupelor române dizlocate atunci în Bucovina. Cum se știe, aici se afla Divizia 8, comandată de generalul Iacob Zadik, care făcea parte din Corpul 4 armată român aflat sub comanda generalului Nicolae Petala, ale cărui unități, până la data solicitării venite din partea guvernului polonez, reușiseră să facă joncțiunea și cu forțele cehoslovace, în nordul Transilvaniei, pe linia Mun-

Cernăuți, 15/28 noiembrie 1918: proclamarea unirii Bucovinei cu patria mamă

kacs-Miskolcz.

Gvernul român a analizat cu promptitudine solicitarea autorităților politice și militare poloneze și, declarându-și acordul, a dat dispoziții Marelui Cartier General să treacă la executarea misiunii. Ca urmare, la 22 mai 1919, Marele Cartier General a emis Ordinul de operații nr. 1195 și, în baza lui, în aceeași zi, a fost emis și Ordinul nr. 8 al Corpului 4 armată.

Între altele, Ordinul 1195 dispunea ca Divizia 8 română să treacă frontiera Bucovinei și să înainteze în zona mărginită de Nistru și munți, până la linia Nodworna-Otynia-Nieszwiska. Operația trebuia să înceapă în ziua de 23 mai dar, din cauza dispersării unităților în toată Bucovina și la distanțe de 20-30 km de graniță, totul a fost amânat pentru a doua zi, 24 mai.

În afara celor două ordine amintite mai sus, generalul Constantin Prezan, șeful Marelui Cartier General, a transmis instrucțiuni suplimentare, specificând că această acțiune era justificată și de faptul că România era direct interesată să controleze calea ferată Colomeea-Cernăuți, Horodenka - Köröszoza - Sighetul Marmăției, care făcea legătura dintre Bucovina și Transilvania. Se cerea, de asemenea, ca, în timpul înaintării lor în Pocuția, trupele române să evite orice conflict cu trupele ucrainene, deoarece România dorea relații bune cu vecinul de la est. Această dispoziție a fost adusă și la cunoștința comandanților militari ucraineni din Mielnița și Colomeea, prin Ordinul nr. 1177 al Corpului 4 armată român, încă în ziua de 22 mai¹.

¹ Pentru detalii privind organizarea și desfășurarea operațiilor, vezi Arhiva Ministerului apărării naționale, Fond Marele Stat Major, Serviciul istoric, dosarele 477 (fișele 25-28, 32-71, 104-240), 834 (fișele 1, 11-99, 120); Fond Marele Cartier General, dosar 2 645 (fișele 1-30); Arhiva Ministerului afacerilor externe, fond 71/1914, E.Z., vol. 150, dosar 190 (fișele 7-46, 180, 196-204, 223-245); fond Polonia, dosar 64 (fila 2); Ioan I. Nistor, *Unirea Bucovinei*, 28 noiembrie 1918 (I. ed), 1928, pp. 91-101.

În baza Ordinului nr. 1 176 semnat de generalul N. Petala și a ordonanțelor 1, 2 și 3 ale comandamentului Diviziei 8, s-a redactat o proclamație, în limbile română, polonă și ucraineană, care a fost răspândită în ziua de 23 mai și prin care se arăta că România dorea să aibă controlul asupra căii ferate amintite, că armata română nu va iniția acțiuni de luptă împotriva trupelor ucrainene și nici a populației de alte naționalități din zonă, cărora li se cerea, totuși, să predea armele. Totodată, comandamentul român declara că va garanta viața și avutul tuturor, va respecta legile țării și avertiza că acele care vor produce pagube și dezordine li se vor aplica legile de război. În zilele următoare, au fost emise noi ordine și dispoziții ale comandanților Diviziei 8 prin care în teritoriul respectiv au fost introduse starea de asediu și administrația militară, cu toate îngrădirile și sancțiunile ce decurgeau din acestea.

Pentru îndeplinirea misiunii primite, prin Ordinul 21 al Diviziei 8, trupele ce urmau să ocupe Pocuția au fost grupate în trei detașamente: a) *Detașamentul central*, comandat de colonelul Petre Cănculescu, având în componența sa patru batalioane de infanterie, trei baterii de artilerie, un escadron de cavalerie și un grup moto-mitraliere, cu misiunea de a înainta pe direcția principală: Nepolocinți - Snyatin - Colomeea (capitala ținutului); b) *Detașamentul de nord*, sub comanda lt. colonelului Răuțoiu și apoi a colonelului Al. Odobescu, cuprindea două batalioane de infanterie, o baterie de artilerie și un escadron de cavalerie; el trebuia să se deplaseze pe direcția Kisselev-Horodenka-Nieszwska; c) *Detașamentul de sud*, condus de colonelul Daschievici, având în componență un batalion de infanterie, o baterie de artilerie, un regiment de roșiori, un grup de mitraliere și un batalion de pionieri, trebuia să înainteze pe direcția Văscăuți

- Zaluca - Vijnița - Kutu - Kosow. În rezerva acestora veneau Regimentul 8 vânători, comandat de lt. colonel Serota, două batalioane de infanterie, un batalion de grăniceri pentru organizarea teritoriului, și două baterii de artilerie. Comandant al trupelor de operații a fost numit colonelul Gheorghe Liciu.

Înaintarea a început în dimineața zilei de 24 mai, ora 4. În fața trupelor române, forțele ucrainene s-au autodisolvat (parte din acestea s-au retras, peste Nistru, parte s-au predat, fiind dezarmate; ostașii de prin partea locului au fost trimiși la casele lor, iar cei care opuseseră rezistență — 6 ofițeri și 365 soldați — au fost arestați și trimiși în lagăr la Botoșani). Trebuie precizat că prin Ordinul nr. 1 177, din 23 mai, trimis și comandantului ucrainean din Colomeea, forțele ucrainene fuseseră invitate să se retragă din Pocuția și să evacueze Galiția până pe linia Nieszwska-Otynia-Nadworna. În general, înaintarea trupelor române s-a produs fără incidente majore, singurele lupte care s-au dat au fost, îndeosebi la Colomeea, dar și în alte câteva localități, mai ales cu formațiuni și grupuri de ucraineni bolșevizați.

Echidistanța spiritului uman

Pentru supravegherea teritoriului ocupat s-a constituit Comitetul teritorial Pocuția, condus de col. Gheorghe Liciu. Temporar, generalul Iacob Zadik a fost numit comandant al grupului de divizii Bucovina, Pocuția și nordul Basarabiei.

Pe timpul înaintării, misiunile celor trei detașamente au mai suferit unele modificări, dar, la 26 mai, ele își îndeplîniseră misiunea principală, ocupând, pe lângă zona de la nord de Balatinovca, porțiunea din Galiția dintre Nistru și Carpați, pe linia Oleszo - Otynia - Nadworna - Delatyn

- Tartarow, făcându-se legătura directă cu trupele române din Transilvania de nord.

În ziua de 5 iunie, ca urmare a calmării spiritelor, cartierul general al Diviziei 8 s-a mutat de la Colomeea la Cernăuți. (Două zile mai târziu, prințul Wilhelm de Habsburg, capturat de grănicerii români în zonă, a fost pus în libertate și trimis acasă.) Definind încă o dată misiunea trupelor române pătrunse în acest teritoriu, în jurnalul de operații al Diviziei 8 se preciza: „Însărcinarea Diviziei 8 este de a asigura stăpânirea Bucovinei în granițele istorice, cum și a Pocuției, asigurând liniștea în interior, rezistând cu orice preț atacurilor ce eventual s-ar produce din partea dușmanului nostru” (Arhiva M.Ap.N., fond M.St.M., Serviciul istoric, dosar 477, f. 42).

În ziua de 28 mai, generalul I. Zadik s-a întâlnit cu generalul polonez Kraliczek. Discuțiile dintre cei doi, desfășurate într-o atmosferă de deplină înțelegere, au vizat o gamă largă de probleme. În primul rând, s-a hotărât crearea unui comandament militar mixt Pocuția, cu sediul la Colomeea, iar pe lângă acesta s-a trecut la organizarea administrației civile, compusă, de regulă, din șeful companiei de grăniceri și reprezentanții ai tuturor ramurilor administrative. În fruntea fiecărui județ a fost instalat un comandant militar, care lucra sub ordinele Comitetului teritorial. În general, aceste comandamente județene corespundeau celor administrative civile; totodată, ca măsură de siguranță, Nistrul a fost împărțit pe secțoare. Cu același prilej, cei doi generali au discutat, în principiu, și procedura retragerii trupelor române din Pocuția, în momentul în care ordinea va fi restabilită și autoritățile poloneze ar fi fost în măsură să-și întreprindă atribuțiile, exercitând controlul asupra acestui teritoriu.

Trebuie să arătăm că în scurtul interval dintre retra-

La diferite eșaloane, operațiile trupelor române în Pocuția au fost comandate de generalii C. Prezan...

gerea trupelor ucrainene și sosirea armatei române, polonezii trecuseră la organizare și, în numele Republicii Polone, izgoniseră din administrație pe toți funcționarii ucraineni, situație nerecunoscută de comandamentul român, deoarece atât ucrainenii cât și evreii, în mare număr în această zonă, ridicau pretenții justificate în sensul participării lor în organele administrației locale. Păstrându-se într-o strictă neutralitate și în spiritul înțelegerii complexelor situații din zonă, Comandamentul român a optat pentru o soluție care, cel puțin pentru moment, era menită

...Iacob Zadik...

să potolească spiritele și să evite unele eventuale noi complicații. Astfel, în trei județe au fost instalați prefecți polonezi și subprefecți ucraineni, iar în alte trei, prefecți ucraineni și subprefecți polonezi. Măsuri similare s-au adoptat și la nivelul comunelor, deși reprezentanții populației poloneze și-au manifestat unele nemulțumiri.

La intrarea lor în Pocuția, trupele române au găsit depozite de armament, muniții și alimente, de material rulant de cale ferată ce aparținuseră trupelor austro-ungare și germane. Toate acestea au fost rechiziționate; comisii speciale de inventariere și evaluare a lor fiind constituite, au început să lucreze la Colomeea, Otynia și Cernăuți. După înregistrarea acestor bunuri, cu excepția unei mari părți a alimentelor ce au fost distribuite populației din zonă, greu afectată de război, restul a fost expedit în țară. Totodată, armata română a repus în funcțiune căile ferate, a stimulat revigorarea comerțului, a asigurat bunul mers al spitalelor și a sprijinit activitatea productivă a localnicilor, inclusiv prin asigurarea unor împrumuturi la bănci românești și prin desființarea taxelor vamale. Timp de trei luni, datorită măsurilor administrativ-politice luate și comportamentului său general, armata română a fost un factor de liniște și stabilitate în Pocuția.

Trebuie să arătăm că între generalul I. Zadik și reprezentanții militari poloni au avut loc mai multe întâlniri, în majoritatea cazurilor discutându-se problemele legate de evacuarea Pocuției de către trupele române. Pe fundalul unei stări generale de înțelegere și cooperare între cele două părți, la 27 mai s-a creat însă un moment de tensiune, provocat de inițiativa surprinzătoare a unuia dintre generalii polonezi care, fără a comunica comandamentului român intențiile sale, și-a deplasat la Noua Suliță un prim detașament al Diviziei 4 poloneze ce se afla cu trupe dispersate în Basarabia de nord

și Bucovina. Comandamentul român, surprins de această mișcare, a transferat imediat eșalonul operativ de comandă al Diviziei 8 de la Cernăuți la Colomeea și a oprit înaintarea detașamentului polonez, în cadrul întâlnirii care a avut loc la Ottynia între colonelul Gheorghe Liciu și generalul polonez Kraliczek, acesta din urmă a încercat să se scuze pentru starea de confuzie pe care o provocase, motivând că el nu fusese informat, chipurile, despre intervenția trupelor române în Pocuția și nici despre rosturile acestei intervenții făcute, totuși, la cererea părții polone. În realitate, trupele conduse de generalul Kraliczek se dedaseră la acte de dezordine, săvârșind jafuri și chiar asasinat, stârnind panică și profunde nemulțumiri populației ce se aflase în calea lor, mai ales evreilor. La 31 mai, generalul Alexandrowicz, comandantul Diviziei 4 poloneze, a solicitat o întrevvedere generalului Zadik sau colonelului Liciu, pentru a cere permisiunea ca trupele sale să rămână la Nadworna. Întrevederea l-a fost refuzată și i s-a comunicat că legătura între cele două armate se va ține prin comandamente. Ca urmare, unitățile Diviziei 4 polone au fost obligate să se retragă prin Stanislaw la nord de Nistrul, lăsând la Nadworna doar un detașament de 100 de oameni.

Marele Cartier-General Român a reacționat cu toată fermitatea, insistând ca trupele Diviziei 4 poloneze să fie retrase dincolo de frontiera Pocuției, „din cauza conduitei nedemne a ofițerilor și trupelor ce o compun” și care conduită determinase mai multe delegații ucrainene, precum și pe generalul Grecev, să ceară ca administrația și funcționarii ucraineni să fie luați sub protecția armatei române, acestea urmând să-și extindă zona de ocupație și asupra unui teritoriu de la nord-est de Nistrul.

La 3 iulie, însă, trupele poloneze au trecut la contraofensivă împotriva celor

...N. Petala...

ucrainene, eveniment ce a determinat unele schimbări atât în conducerea trupelor române din nordul țării, cât și a celor din Pocuția. A doua zi după declanșarea contraofensivei polone, generalul Constantin Prezan a făcut o vizită în nordul Basarabiei, Bucovina și Pocuția, cu care prilej a inspectat și trupele Diviziei 8. Trei zile mai târziu, la 7 iulie, se afla la Cernăuți, unde la 10 iulie a sosit și generalul Al. Lupescu, noul comandant al Corpului 4 armată român. La 12 iulie, generalul Lupescu a ordonat mutarea postului de comandă de la Cernăuți la Iași,

...și Al. Lupescu

iar peste patru zile a dispus să se treacă la evacuarea Pocuției de către trupele române și preluarea acestui teritoriu de către armata poloneză. Evacuarea propriu zisă a început însă abia la 17 august și s-a încheiat în 25 aceeași lună.

Acte de mulțumire

Evacuarea Pocuției s-a efectuat pe baza ordinului primit de generalul I. Zadik din partea Marelui Cartier General Român și în spiritul convenției încheiate de el cu generalii polonezi Robert Lamezan-Salinos, Kraliczek, Alexandrowicz și Iwaszkiewicz în zilele de 23-24 iulie. În urma acestei convenții, la 2 august, colonelul Gh. Liciu purtase din nou discuții, la Lemberg, cu delegați poloni, hotărând crearea unei comisii ce urma să rezolve, până la 17 august, toate litigiile dintre cele două părți.

Ordinul emis de generalul Al. Lupescu în ziua de 18 iulie 1919 privitor la modul în care urma să se producă evacuarea Pocuției indica și granița dintre România și Polonia și insista ca, în retragerea lor, trupele române să nu-și însușească bunuri ce nu le aparțineau și să evite orice neînțelegeri cu ucrainenii.

Cu toată bunăvoința și înțelegerea părții române, partea poloneză a dat naștere unor momente de tensiune datorită pretențiilor nejustificate în legătură cu unele bunuri tehnico-materiale de proveniență austro-ungară. Aceste pretenții au determinat în cele din urmă o atitudine fermă din partea generalului I. Zadik, cel însărcinat de comandamentul român să coordoneze tratativele cu polonezii, și care a declarat că, în conformitate cu legile internaționale, bunurile respective (îndeosebi locomotivele) aparțineau ocupantului, în cazul de față României. O chestiune mult discutată a fost cererea României de a avea acces la calea ferată Sniatyn - Colomeea - Körösmeza, lăsând în compensație

trupelor polone linia Horodenka - Stefanowka - Zalescik, accesul temporal la fiecare din acestea făcându-se cu materialul rulant propriu. Unele dintre problemele ce s-au ridicat au rămas să fie rezolvate la nivel guvernamental, convenția finală fiind semnată la Lwow de către generalii Zadik și Juris-towsky, iar la 7 august de către comandantul suprem polon, și la 11 august de către generalul Constantin Prezan.

Convenția finală depășea, de fapt, actul evacuării Pocuției, cuprinzând și fixarea liniei ce separa cele două armate; aceasta pleca de la localitatea Babin pe Nistru, până la Jablonica pe Cere-mușul Alb. Era o frontieră cu un caracter pur militar, fără a

prejudicia granița de stat româno-polonă. De altfel, în finalul convenției se preciza că granița definitivă dintre cele două state va fi reglementată de guvernele lor, operațiune încheiată abia în 1928.

Deși intrarea trupelor române în Pocuția provocase protestul șefului misiunii diplomatice ucrainene de la București, Georges de Gas-senko, protest înaintat și Conferinței de pace de la Paris, acțiunea ordonată de guvernul român, la cererea celui polonez, a avut un rol important în bararea pericolului bolșevic și stabilizarea zonei până la preluarea ei sub autoritatea statului polon. În acest sens s-a pronunțat de altfel și delegația polonă la Conferința de pace de la Pa-

ris, care a înaintat o adresă ce înfățișa în mod corect scopul acestei intervenții și comportarea armatei române în acel ținut.

Relevante pentru acest episod de colaborare româno-polonă au fost și manifestările spontane ale populației Pocuției care, la plecarea soldaților români, le-a umplut brațele cu flori, ceea ce l-a determinat pe generalul I. Zadik să afirme: „Actele de mulțumire primite oficial din partea tuturor autorităților din Pocuția fac dovada nepieritoare că ostașii noștri au mers totdeauna pe calea legii, a dreptății și a umanității și în acest colț al lumii locuit de toate națiile”. ■

CARTI SOSITE LA REDACTIE

• Paul Dimitriu — PARADOXELE POLITICE.

Editura didactică și pedagogică R.A. București, 1994, 144 pp., 980 lei: eseuri și articole publicate în diverse perioade, reunite într-un volum, având ca temă nevoia spiritului critic, a scepticismului de rigoare, în funcție de oportunități și imponderabilitatea soluțiilor de ales.

• Domenico Caselli — CUM AU FOST BUCUREȘTII ODINIOARA (ediție îngrijită de Oliver Velescu).

Silex — Casă de editură, presă și impresariat SRL, București, 1994, 144 pp., 2 600 lei: o carte de rememorare a unui oraș care nu mai există azi, scrisă de un bucureștean de la sfârșitul veacului trecut și începutul celui actual.

• Nicolae Liu — REVOLUȚIA FRANCEZĂ, MOMENT DE RĂSCRUCE ÎN ISTORIA UMANITĂȚII (lucrare apărută sub egida Academiei Române și a Institutului de istorie „Nicolae Iorga”).

Editura Academiei Române, București, 1994, 448 pp., 2 800 lei: o solidă monografie a unui fenomen cheie din istoria Franței și a omenirii, care se ocupă și de moștenirea evenimentului de acum 200 ani, pusă sub semnul primei declarații universale a drepturilor democratice ale omului.

• Mihai Fătu — CU PUMNII STRĂNSI. OCTAVIAN GOGĂ ÎN VIAȚA POLITICĂ A ROMÂNIEI (1918-1938).

Editura Globus, București, 1993, 297 pp.: reconstituirea traiectoriei politice, atât de controversate, a marelui poet.

• Kurt W. Treptow, Gh. Buzatu — „PROCESUL” LUI CORNELIU ZELEA CODREANU (MAl, 1938).

Iași, 1994, 254 pp.: volum apărut în colecția „Românii în istoria universală”, ce reunește principalele documente ale condamnării căpeteniei legionare.

• Şams Nadir — ASTROLADUL DIN MARE (cu o Prefață de Leopold Sedar Senghor; Introducere de acad. Virgil Cândea; traducere și glosar de Ioana Feodorov).

Editura Agni, București, 1994, 93 pp., 1 600 lei: din scrierile unui autor arab contemporan, care și-a făcut din trecutul de legendă sursa de inspirație.

• Christopher Andrew, Oleg Gordievski — KGB. ISTORIA SECRETĂ A OPERAȚIUNILOR SALE EXTERNE DE LA LENIN LA GORBACIOV (traducerea din limba engleză de Dolna Mihalcea-Ştucă).

Editura All, București, 1994, 604 pp., 7 950 lei: o carte despre

activitățile desfășurate de KGB și precursorii săi mai ales peste hotare, scrisă de fostul șef al rezidenților din Londra și de unul dintre cei mai buni specialiști britanici în domeniu.

• Nicolae Breban — CONFESIUNI VIOLENTE. DIALOGURI CU CONSTANTIN IFIME.

Editura Du Style, București, 1994, 368 pp., 4 000 lei: o carte de confesiuni și mărturii literare, politice și biografice, „de apărare dar și de acuză a intelectualității române după al doilea război”.

• LA REVUE DE POLITIQUE INDEPENDENTE.

Nr. 4/1993, 163 pp.
• POLITIQUE INTERNATIONALE.

Nr. 64/1994, 411 pp. + 95 pp.: am primit la redacție aceste două publicații, prima având ca temă **Încotro se îndreaptă Europa de Est?**, a doua reunind semnăturile lui Jean-Bertrand Aristide, Benazir Bhutto, Glafkos Klérides, Pavel Graciov, Vaclav Havel, Manfred Wörner, fiind acompaniată și de un supliment consacrat Chinei.

• ANUAR.
Vol V, 1993, 25 pp., 6 500 lei: un nou volum editat de Fundația pentru istoria Prahovei, Arhivele statului - Filiala Prahova și Societatea de științe istorice - Filiala Prahova.

Pentru prima oară

în arhivele diplomatice germane,

adevărul despre evadarea lui Horia Sima,

conducătorul rebeliunii legionare din ianuarie

1941

DUMITRU HÎNCU

Cercetarea științifică — și deci și cea istorică — se poate dovedi deseori și o autentică aventură intelectuală, ceea ce, evident, nu-l poate decât spori farmecul și interesul, mai ales atunci când se soldează cu descoperiri nescutate, dar nu mai puțin relevante. Este o experiență incercată și de autorul acestor rânduri care, investigând arhivele diplomatice germane în vederea unei lucrări asupra relațiilor germano-române în perioada interbelică, a avut surpriza să dea peste o seamă de acte ce plasează într-o altă lumină un episod de istorie contemporană evocat de mulți cercetători, mai ales prin prisma unor coniec-turi, a unor supoziiții văduvite de un riguros suport documentar. Este vorba, în speță, despre episodul evadării lui Horia Sima dintr-un lagăr german în timpul războiului, despre împrejurările în care ea s-a produs, aprehensiunile pe care le-a stârnit și reacțiile pe care le-a provocat.

S-a considerat, în genere, că amintita evadare a fost mai degrabă o inscenare, o manevră menită să exercite presiuni, dacă nu chiar un adevărat șantaj, asupra lui Ion Antonescu, pentru a-l stimula atașamentul față de Germania nazistă și zelul pentru cauza ei. Era un raționament care putea fi cu atât mai ușor invocat, cu cât fuga din lagăr a căpeteniei legionare s-a petrecut într-un moment de cumpănă al partici-

pării României la războiul din răsărit, anume în cursul grelelor lupte de la Stalingrad, unde trupele române — ca și cele germane — aveau pierderi foarte mari, împrejurare ce nu rămăsese, firește, fără urmări și asupra stării de spirit a guvernanților de la București.

Examinarea fără părtinire a documentelor impune, însă, o altă concluzie decât cea mai sus-amintită, care apare astfel ca hazardată, nefondată. De altfel ea a și fost creată de o situație ce impiedica o investigare atentă și exhaustivă a izvoarelor. Într-adevăr, din motive ușor de înțeles și asupra cărora nu avem deci nevoie să stăruim, timp de câteva zeci de ani documentele la care ne vom referi în continuare nu s-au aflat la îndemâna cercetătorilor români ce ar fi fost, eventual, interesați să le consulte.

Ele sunt păstrate în Arhiva politică a Ministerului de Externe german de la Bonn, respectiv în Dosarul R. 28884, ce înmănușează acte provenite din biroul lui Ribbentrop în răstimpul decembrie 1942-martie 1943. Dosarul cuprinde 381 file, însă nu de egală relevanță: multe sunt rapoarte de poliție sau întocmite de șefi și paznici de lagăre etc. Ca atare, în cele ce urmează vom face trimiteri la documente realmente semnificative pentru elucidarea cazului evadării lui Horia Sima, dar nu numai pentru acest caz.

De la Luther la Müller

Vom apela astfel, în primul rând, la circumstanțata *Notă de serviciu* întocmită de Luther¹, subsecretar de stat la Ministerul de Externe german la 23 decembrie 1942 și purtând mențiunea: „Cu rugămintea de a fi prezentată fără întârziere domnului ministru al Reichului”, adică lui Ribbentrop, aflat la Cartierul general al lui Hitler.

În preambulul ei, Luther descrie împrejurările în care tocmai aflate despre evadarea lui Sima: „*Azi după-amiază, din Brauner Freund nr. 268 926 [un buletin de uz intern, cu circuit foarte restrâns, rezervat ierarhilor nazisti — n.n.] am aflat despre existența unor zvonuri asupra unei presupuse fugi în Italia a lui Horia Sima, șeful Gărzii de fier. Din dispoziția mea, consilierul de legație Rade-macher s-a interesat imediat la referentul de specialitate al Serviciului de Siguranță, consilierul de poliție Ahrens, care l-a asigurat că se va informa și-l va anunța numai decît. În ciuda unor repetate reveniri, n-am putut, totuși, obține nici o informație*”.

Ceva mai târziu, în cursul aceleiași zile, Luther a avut însă o întvedere cu Gruppenführerul Müller², care i-a

confirmat „zvonul”, adăugând că Sima evadase din lagărul de la Berkenbrück împreună cu „aghiotantul” său Borubar. După date ce nu erau încă certe, cel din urmă se mai afla pe teritoriul german, în timp ce Horia Sima izbutise să treacă în Italia, pe la punctul de graniță Brenner, cu ajutorul pașaportului unui avocat român, pe nume Clain, rezident la Berlin, cu care semăna foarte bine.

De altfel, Sima evadase încă la 16 decembrie 1942, dar Untersturmführerul Hartig, care avusese misiunea să-l supravegheze pe legionarii de la Berkenbrück, nu descoperise fuga decît a doua zi la prânz, din care cauză și fusese arestat în vederea lămuririi tuturor circumstanțelor ei. Între timp se mai aflate și că Sima plecase din lagăr cu o mașină cu număr diplomatic și că părăsise Berlinul în seara zilei de 17 decembrie, prin gara Anhalt, cu expresul de la ora 20.02, cu destinația Roma.

„Întrebat de mine — mai relate Luther — cum se face că Ministerul de Externe a fost abia acum informat, Gruppenführerul Müller s-a justificat cu argumentul că Horia Sima s-a sustras poliției și nu Ministerului de Externe, iar el socotise că va pune mîna pe fugar pentru a-l readuce la Berkenbrück înainte ca acest eveniment, extrem de dezagreabil pentru dînsul, să fie cunoscut în cercuri mai largi”. Cu același prilej, Müller i-a adus la cunoștință lui Luther că ceilalți 12 legionari internați pînă atunci la Berkenbrück fuseseră transferați într-un compartiment special al lagărului de la Buchenwald, iar un număr de 131 legionari din totalul de 288 care lucrau la Rosstock în uzinele Heinkel, fuseseră strămutați într-o aripă separată a lagărului Sachsenhausen de lângă Berlin.

În fine, subsecretarul de stat Luther amintea ministrului său: „La 24 martie 1941, Horia Sima a făcut următoarea declarație, al cărei original se află în arhiva noastră:

„Prin aceasta îmi iau, pe cuvînt de onoare, angajamentul ca în cursul șederii în Germania să mă abțin de la orice activitate politică și în special să nu întreprind nimic din ceea ce ar putea avea influență asupra evoluției politice a României.

Sofia, 24 martie 1941
(ss) Horia Sima”

De altfel, toți legionarii și-au luat, față de Serviciul de Siguranță al Reichului, angajamentul de a nu părăsi locul de internare. Într-o scrisoare lăsată de Horia Sima fostului ministru român al muncii, Vasile Iasinschi, internat și el la Berkenbrück, cel dintîi i-a predat lui Iasinschi conducerea Legiunii, iar printr-o altă scrisoare s-a adresat Legiunii, căreia îi aduce la cunoștință acest transfer. Aceste hîrtii vor sosi prin curierul de mîine.

Vă rog să-mi indicați dacă să fie informat și ministrul Killinger. După părerea mea, o astfel de informare ar fi de dorit. De asemenea, domnul ministru de externe ar mai trebui să decidă dacă ministrul von Killinger să fie însărcinat a anunța fuga lui Horia Sima din proprie inițiativă mareșalului Antonescu, ori să aștepte evoluția evenimentelor”.

Ca în multe alte cazuri, Ribbentrop a decis în sensul recomandărilor lui Luther, iar Killinger și-a îndeplinit misiunea raportând prin telegrama nr. 6594 din 24.12.1942: „După cum am comunicat și telefonic domnului Ram, ieri noaptea l-am orientat, personal și prin viu grai, pe vicepreședintele Consiliului Mihai Antonescu asupra cuprinsului telegramelor. În același timp, am solicitat și o audiență la mareșal, în special spre a-mi exprima regretul pentru cele întîmplătoare”. Mihai Antonescu a ascultat „calm dar grav”, a mulțumit lui Ram pentru cele comuni-

¹ Martin Luther (1895-1945) era șeful Direcției „Germania” din Ministerul de Externe și, ca subsecretar de stat, unul din cei mai apropiați și influenți colaboratori ai lui Ribbentrop. Carierist și fără scrupule, în primăvara anului 1943 el a întocmit însă o prematură listă de învinuiri împotriva ministrului său. Prin grija lui Himmler, actual a ajuns sub ochii lui Ribbentrop, iar Luther în lagărul de la Sachsenhausen — la nord de Berlin, unde a încercat, fără succes, să se sinucidă. Eliberat la intrarea armatelor sovietice în capitala Reichului, a murit curînd după aceea în urma unui atac de cord.

² Gruppenführerul (grad în S.S. asimilat cu cel de general în Wehrmacht), Heinrich Müller (1900-1945) era șeful Direcției IV din Reichssicherheitshauptamt — Serviciul de Siguranță al Reichului — adică al Gestapoului. Ultima oară a fost văzut la 29 aprilie 1945 în bunkerul lui Hitler. Se crede că ar fi murit la 17 mai 1945, dar o exhumare ulterioară n-a permis o certă identificare a cadavrului.

cate și a cerut: 1) o foarte intensă urmărire a lui Horia Sima și a însoțitorului său; 2) măsuri care să garanteze că nu vor mai évada și alți legionari; 3) informarea guvernului italian despre cele întâmplate și măsuri foarte energice din partea acestuia; 4) legionarii din România să nu primească, sub nici un motiv, vreun ajutor din partea germanilor; 5) autoritățile germane să nu mai elibereze tot felul de acte militare — de diverse culori —, pentru trecerea graniței spre România, iar civilii germani să aibă asupra lor, în mod obligatoriu, pașapoarte în bună regulă.

Antonescu și Ribbentrop

Berlin-Roma și retur

În p. 15: București, 6 octombrie 1940. Ion Antonescu și Horia Sima la o manifestație legionară în Piața Universității

Deși, cum am văzut, se bănuia că Horia Sima se ascundea în Italia, nici șeful Gestapoului, nici Mihai Antonescu nu aveau încredere în capacitatea sau în zelul oficialităților guvernamentale de la Roma de a-l căuta și prinde pe fugar. Într-adevăr, în discuția cu Luther, generalul S.S. Müller declarase că se adresase direct șefului poliției italiene, deci peste capul guvernului italian, întrucât acest demers i se părușe o cale mai sigură și mai eficientă decât alertarea Quirinallului; iar Mihai Antonescu nutrea anume îndoieli în privința atitudinii guvernului italian din cauză că — așa cum i-a afirmat lui Killinger — „chiar în ultima vreme acolo a apărut un articol foarte filo-legionar despre Codreanu”, ceea ce presupunea cel puțin o aprobare tacită din partea autorităților.

În schimb, Ribbentrop socotea că trebuia cerut și sprijinul omologului său Ciano. Și, la 25 decembrie, din trenul special „Westfalen” a expedit ambasadorului german la Roma o telegramă cifrată în care, printre altele, îi spunea: „Urmărirea fugarilor a fost până acum întreprinsă

de autoritățile polițienest germane direct cu poliția italiană. Din punct de vedere politic extern suntem foarte interesați în găsirea și retrimiteră în Germania a fugarilor, întrucât Horia Sima este socotit unul dintre cei mai hotărâți adversari ai conducătorului statului român, mareșalul Antonescu, și există primejdia ca el să se dedea în străinătate la intrigi nu numai împotriva României, ci și a puterilor Axei. Guvernul român ne-a rugat insistent să-l urmărim cu cea mai mare energie și să-l areștăm pe Horia Sima și pe însoțitorul său. De altfel suntem și noi direct interesați, întrucât ne-am asumat față de guvernul român răspunderea măsurilor de securitate în privința lui Horia Sima.

Vă rog să comunicați conțelui Ciano că îi vom fi extrem de recunoscători, dacă va cere ca toate autoritățile interne de resort să ordone ca depistarea și urmărirea să fie efectuate cu cea mai mare hotărâre. Rog ca imputernicitul special al Serviciului de Siguranță al Reichului sosit acolo să fie sprijinit în toate

privețele în misiunea sa. Nu poate fi însă vorba, cum ați menționat în telegrama dv., ca Horia Sima să fie «convins» să se înapoieze în Germania, ci, după extrădarea din Italia, el trebuie transportat în Germania sub pază sigură. Vă rog să vă îngrijiți personal ca readucerea sa să se desfășoare în acest mod”.

Documentele din arhiva Ministerului de Externe de la Bonn nu ne îngăduie să precizăm și împrejurările în care a fost prins Sima. Ambasadorul german Mackensen, printr-o telegramă „Citissimel” din 27 decembrie, s-a mulțumit să-și anunțe ministrul doar că: „Ațașatul de poliție îmi aduce chiar acum la cunoștință că poliția italiană l-a arestat pe Horia Sima. El va fi transportat în Germania, sub pază germană, cu trenul de seară”.

Între Killinger și Antonescu

Curios și greu de explicat, Ribbentrop n-a socotit, totuși, că se cuvenea să înștiințeze autoritățile de la Bucu-

rești despre arestarea lui Sima decât la 30 decembrie 1942. Atitudine cu atât mai greu de înțeles, cu cât cu două zile înainte, deci la 28 decembrie, Killinger informase Ministerul de Externe german că evadarea lui Sima, survenită în același timp cu înfrângerea Armatei 6 germane și cu nesiguranța care domnea în privința Armatei 1 române, produsese „o mare consternare” în cercurile Marelui Stat Major de la București. Fuga în sine — explicase Killinger — nu însemna mare lucru, întrucât armata era alături de Antonescu, dar foarte neplăcută era supoziția că ea fusese favorizată de un serviciu german. Mai mult, în cercurile Marelui Stat Major se afirma — tot conform lui Killinger — că o încercare a lui Horia Sima de a cuceri puterea, cu sprijin german, ar duce la război civil și la destrămarea frontului român. În plus, ea ar periclita și viața economică românească, în-deosebi aprovizionarea cu petrol, care n-ar mai putea fi pus în serviciul purtării războiului. În sfârșit, la Bucu-

rești se mai spunea — din nou după Killinger — că puternice îngrijorări producea mareșalului și „problema ungărilor, după slăbirea armatei sale de front”.

După toate acestea, normal ar fi fost ca „aliatul” german să fi căutat să calmeze cât mai curând aprehensiunile cercurilor guvernante românești. Dar el nu a făcut-o — cum arătam — decât la 30 decembrie, și anume printr-o telegramă cifrată, expediată tot din trenul special „Westfalen”, adresată „Personal ministrului von Killinger” și semnată: Ribbentrop. Ea suna astfel: „Vă rog să-i vizitați pe mareșalul Antonescu și pe Mihai Antonescu spre a le comunica următoarele: Führerul transmite conducătorului statului român că a fost profund indignat de știrile fugii peste hotare a lui Horia Sima de la locul de internare și din Germania. El a dat imediat cele mai severe ordine ca Sima să fie găsit și readus în Germania.”

În consecință, Horia Sima a fost arestat la Roma și readus în Germania. Aghiotan-

tul lui Sima, Borubar, a fost și el găsit și arestat.

Vă mai rog, de asemenea, să spuneți conducătorului statului român că, la vremea respectivă, Führerul l-a internat pe Horia Sima în Germania numai pentru că, în scrisoarea pe care mareșalul v-a adresat-o la 25 februarie 1941, el a cerut în mod expres internarea în Germania, iar noi acordăm din principiu azil refugiaților politici. În calitate de conducător al statului german, Führerul va decide acum asupra soartei celor doi fugari”.

Întrevederea dintre Killinger și Ion Antonescu a avut loc la 2 ianuarie 1943. Raportul ministrului german la București nu spune cât a durat, dar nu încapă îndoială că trebuie să se fi prelungit mult, date fiind diversitatea și acuitatea subiectelor atinse. Iar atmosfera în care s-a desfășurat n-a fost defel destinsă, cordială, ci umbrită de situația gravă de pe front și de semnele manifestării unei opoziții interne tot mai evidente. ■

(Va urma)

CONCURSUL TÂNĂRULUI EUROPEAN Excursia la Bruxelles s-a adjudecat

Concursul Tânărului European, găzduit de revista noastră și organizat de Delegația permanentă a Comisiei Europene la București și de redacția „Magazin istoric”, s-a încheiat. Îi anunțăm pe cititorii noștri că marele premiu al Concursului, o săptămână la Bruxelles, acordat pentru cel mai bun proiect viabil de marcă a Zilei Schuman, 9 mai 1995, în România, a fost câștigat de dl. Dragoș Șeuleanu din București, celelalte zece premii revenind următorilor concurenți: Răzvan Cesar Dumitru, din București, Nicolae Claudiu Manea, din Botoșani, Tănase Bujdureanu, din Constanța, Elena Ichim din Zimnicea, Viorel Cozacea din comuna Racaș, jud. Brașov, Gabriela Marinescu, din Hârșova, Valentin Băluțoiu, din Craiova, Costache C. Popescu, din București, Florin Șurcan, din București, Irina Bora, din Alba Iulia.

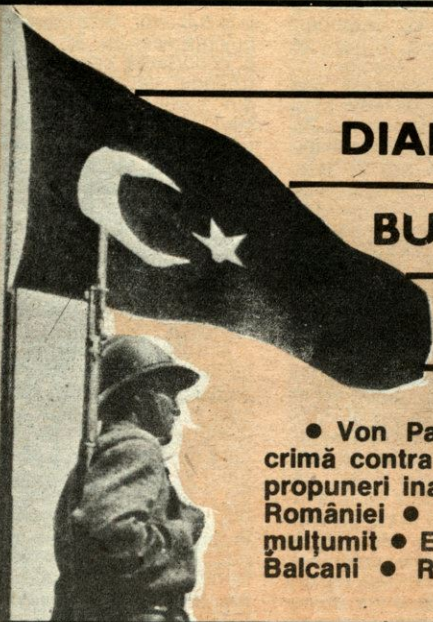
Festivitatea de premiere va avea loc în ziua de 27 ianuarie, ora 16.00, la sediul Comisiei Europene din București, Strada Armașului nr. 14.

1939.

DIALOG DIPLOMATIC

BUCUREȘTI-ANKARA

VASILE STOICA

● Von Papan: „Continuarea războiului — o crimă contra umanității” ● Stalin și Molotov fac propuneri inacceptabile ● Desăvârșita lealitate a României ● Ministrul de externe turc este nemulțumit ● Englezii și francezii n-au ce căuta în Balcani ● Rusia bolșevică reia politica țaristă

Am luat cunoștință, în numerele precedente (11 și 12/1994) ale revistei noastre, cu câteva dintre rapoartele diplomatice inedite (păstrate la Arhivele Statului din București) trimise de Vasile Stoica, ministrul român în capitala Turciei, în momente de extremă încordare diplomatică europeană: începutul celui de-al doilea război mondial, la 1 septembrie 1939, prin invadarea Poloniei de către trupele hitleriste.

Declanșarea conflagrației fusese precedată de încheierea pactului de neagresiune germano-sovietic de la 23 august 1939 (Magazin istoric, nr. 12/1989) și urmată de intrarea armatei roșii în Polonia, la 17 septembrie.

În acest context, statele aflate în Balcani și în zona Mării Negre nu puteau rămâne insensibile la starea conflictuală, după cum puterile occidentale nu puteau ignora interesul strategic, economic și politic pe care îl prezenta această regiune. Iată pentru ce demersurile diplomatice, atât de la București, cât și de la Ankara, se intensifică, vizând consolidarea statu-quo-ului țărilor din sud-estul european, a raporturilor bi și multilaterale dintre acestea, a regimului Strămtorilor și a atitudinii în fața unei agresiuni în zonă.

Această încordare diplomatică războiului din informațiile transmise de Vasile Stoica centralei din București, la sfârșitul lui septembrie 1939 și în centrul cărora se află, pe

de o parte, demersurile turce în vederea încheierii unui tratat de amicitie cu sovieticii (eșuate) și interesul cu care Germania urmărea atitudinea României.

Referitor la tratativele ruso-turce de la Moscova, Grigore Gafencu, ministrul de externe român, nota: „Saraciloglu nu ne-a adus însă vești bune. Acordul de asistență nu s-a încheiat. Rusia nu a exprimat simpatii pentru blocul balcanic. Împlinsă de Germania, a cerut închiderea definitivă a Strămtorilor. Datorăm lealității turcești că nu s-a ajuns la acest rezultat. Iar pactul tripartit de la Ankara [turco-anglo-francez; vezi episodul precedent al însemnărilor lui V. Stoica], care a urmat neizbutitelor negocieri de la Moscova, a îndreptat într-o anumită măsură situația, fiindcă a stabilit noi tocmeli pe care putem sprijini o politică de echilibru”.

În același timp, Germania se arăta interesată de atitudinea României, sugerând conducătorilor de la București — pe diferite canale diplomatice — implicarea în medierea unui păci cu Occidentul. Regele Carol II, de altfel, a întreprins în acest sens unele demersuri în noiembrie 1939, însă fără nici un rezultat (Magazin istoric, nr. 9/1991).

Dar să urmărim consemnările diplomatului român din capitala turcă, cu mențiunea că precizări privind selectarea și prezentarea textului am făcut în nr. 11/1994 al revistei noastre.

Monumentul Atatürk din Ankara: în p. 19: soldat turc de veghe la drapelul țării

1939

29 septembrie. Von Papen a cerut astăzi să mă vadă. Am avut cu dânsul o conversație de aproape două ore asupra situației create în Europa și în special în Sud-Estul Europei, prin înfrângerea și ocuparea Poloniei și prin noua acțiune a U.R.S.S. alături de Germania.

După ce mi-a adus la cunoștință, comentându-le, acordurile de ieri din Moscova¹, d-sa a căutat să-mi arate că înfrângerea Germaniei de acum nu mai este posibilă. Pe frontul apusean, care este scurt, armata germană va putea zădărnici orice înaintare a armatelor franco-britanice. Blocada engleză pe mare nu-și va atinge ținta; o blocadă terestră a Germaniei nu este posibilă, aprovizionarea Germaniei cu alimente și materii prime de către țările neutre din Sud-Estul și Nordul Europei și de către Rusia

este asigurată. Germania va putea deci rezista atacurilor franco-britanice 5, 6, 7 ani de zile, dacă va fi nevoie.

O singură greșeală i-ar micșora forțele un atac al ei asupra liniei Maginot. Or, această greșeală Comandamentul german n-o va face.

Lupta Germaniei a fost contra sclaviei ce i-a fost impusă prin Tratatul de la Versailles. Astăzi scopul ei este atins, frontierele ei din 1914 sunt recucerite, iar amenințarea pe care o constituia Polonia la frontiera ei răsăriteană este eliminată.

Regiunile care în 1914 aparțineau Germaniei vor fi reanexate iar din restul Poloniei, până la frontiera stabilită ieri cu Rusia, se va constitui un nou stat polon, căruia i se vor putea da în anumite condiții toate garanțiile de existență. Mai este în surplus problema coloniilor; aceasta se poate însă rezolva mai târziu, prin bună înțelegere. În orice caz, Germania n-are nimic de revendicat de la Franța și Marea Britanie și nici de la alte state.

Dacă deci înfrângerea Germaniei nu este posibilă, iar acestea nu formulează nici un fel de revendicări față de adversarii săi occidentali, continuarea războiului este inutilă și devine o crimă contra umanității.

Problema — a continuat von Papen — are și o altă latură care privește statele neutre și în special pe cele din Sud-Estul Europei. Acestea au declarat că vor pace și au păstrat până acum o corectă neutralitate. Același lucru l-a făcut Italia. S-a împiedicat astfel întinderea unui război inutil în Sud-Estul Europei. Continuarea războiului poate întinde incendiul și acesta, prin jocul diferitelor acorduri care există (von Papen făcea aluziune la acordurile turco-francez și turco-britanic) poate cuprinde toate statele balcanice, care n-au decât de pierdut de pe urma lui.

Este, deci, un interes european, dar pentru statele din Sud-Estul Europei este un interes special al lor, ca acestui război să i se pună capăt cât

mai neîntârziat. Germania și U.R.S.S. vor face eforturi în privința aceasta. Ar fi însă de o importanță capitală pentru izbândă cauzei dacă țările din sud-estul Europei, cari sunt interesate în păstrarea păcii și a statu-quo-ului în zona unde se găsesc, ar începe și ele o acțiune în folosul păcii. Țara care în urma situației sale geografice are cel mai mare interes și, în urma extensiunii, populației și vieții sale economice este chemată să ia inițiativa este România.

Atitudinea politică prudentă a României, care fără a se despărți de amicii săi francezi și englezi a știut crea și menține relațiuni de încredere cu Germania, îi dă prestigiul și creditul necesar pentru o asemenea acțiune. Turcia, în urma angajamentelor ei cu Franța și Anglia, n-ar fi nici privită cu încredere la Berlin. Celelalte două state ale înțelegerii Balcanice au mai puțină autoritate.

Excelența Voastră [Grigore Gafencu] a lăsat în Berlin² impresiuni excelente prin felul deschis și realist cum a prezentat atitudinea politică a României și interesele ei. Guvernul german, care și astăzi este de acord cu expunerile Excelenței Voastre, ar fi fost foarte mulțumit dacă în situațiunea de astăzi Excelența Voastră, care e totodată președinte în funcțiune al înțelegerii Balcanice, ar obține asentimentul celorlalți aliați și ar interveni atât pe lângă Franța și Marea Britanie, cât pe lângă Germania, exprimând dorința României și a statelor aliate cu ea de a se găsi o soluțiune onorabilă spre a se pune capăt vărsării de sânge și oferindu-și tot-

¹ La 28 septembrie 1939, la Moscova s-a semnat un tratat germano-sovietic prin care se stabileau granițele între U.R.S.S. și Germania; după prăbușirea statului polonez (la 17 septembrie Uniunea Sovietică atacase și ea Polonia). Granițele erau fixate pe râurile San și Bug.

² Între 18 și 20 aprilie 1939, Grigore Gafencu, ministrul de externe român (în cadrul turneului său printr-o serie de capitale europene), a vizitat Berlinul, unde a avut convorbiri cu A. Hitler (19 aprilie), J. von Ribbentrop (18 aprilie) și H. Goering (19 aprilie), în cadrul cărora a reafirmat dorința României de a nu se angaja în conflictul dintre marile puteri. Din convorbirile avute, șeful diplomației românești a tras concluzia că „o amenințare imediată nu mai este de temut” pentru România din partea Germaniei.

odată bunele sale oficii în această cauză.

Von Papen a repetat că o astfel de acțiune a Excelenței Voastre ar aduce un mare serviciu Europei și ar consolida pacea și colaborarea pe baza statu-quo-ului în regiunea balcanică și dunăreană, creând totodată noi legături de amicitie între Germania și România. A adăugat apoi că Germania vrea să vadă aceste țări prospere și libere, însă libere de ingerințele oricărei puteri.

I-am răspuns că voi comunica Excelenței Voastre dorința d-sale, repetându-i ceea ce i-am spus și cu altă ocaziune, că România urmează o politică a intereselor românești și că orice acțiune pe care o întreprinde este condiționată de salvagardarea independenței și integrității sale.

Von Papen a trecut apoi la o a doua propunere despre care raportează cu telegrama următoare.

30 septembrie. Von Papen a început prin a mi se plânge de atitudinea Turciei care prin acordurile cu Franța și Marea Britanie și-a legat mâinile, a renunțat la politica de neutralitate strictă și prin presa ei chiar atacă Germania. Nu poate fi neutrală o țară care se învoiește ca în plămânii ei, la Strâmțori, să se poată instala oricând englezii.

Saraciglu s-a dus la Moscova pentru ca prin aranjamentele pe care le-ar face să întărească situațiunea Turciei și a Înțelegerii Balcanice, pentru ca apoi să pună întreg acest grup de state, ca Turcia însăși, în serviciul politicii anglo-franceze. Or, francezii și englezii, dacă au interese în Mediterana, n-au ce căuta în Balcani. Nici nu pot fi de folos real statelor balcanice.

Garanția engleză nu înseamnă un ajutor efectiv pentru România în cazul unui pericol, cum n-a însemnat nici pentru Polonia. Influența anglo-franceză în politica Sud-Estului Europei poate da naștere la conflicte, ea căutând neconștient a împinge statele acestei regiuni contra Germaniei, iar acum și contra

Varșovia a capitulat...

Rusiei.

În mod normal, aceste două puteri se vor vedea obligate a reacționa. Situațiunea creată acum prin eliminarea Poloniei și prin colaborarea germano-rusă impune o revizuire, măcar parțială, a directivelor de până acum în politica statelor balcanice.

Germania n-are interes ca situațiunea teritorială să fie modificată. Ea vrea la Strâmțori o Turcie tare și liberă, vrea o Românie viguroasă și prosperă, vrea pace, și satisfacțiune în Balcani, ca astfel legăturile ei economice să poată da roade multumitoare: scopuri de dominațiuni politice n-are. Rusia, de asemenea, a renunțat la vechile veleități asupra Strâmțorilor și dorește o Turcie consolidată.

Este deci necesar ca Înțelegera Balcanică să-și stabilească o politică de absolută neutralitate.

Germania nu pretinde ca legăturile cu amicii de ieri și de până acum să fie întrerupte, dar vrea ca acestea să nu fie utilizate contra ei și vrea ca ea și Rusia să sporească numărul amicilor de încredere.

I-am arătat că ceea ce vrem noi este, astăzi ca întotdeauna, asigurarea păcii și integrității țărilor noastre: că

sforțările de întărire ale Înțelegerii Balcanice pe cari le face astăzi Excelența Voastră au în vedere tocmai rezistența față de orice silă care ne-ar putea arunca în război; că așa-zisul „bloc al neutrilor”, de care se vorbește și care în realitate tot Înțelegera Balcanică este, vrea tocmai o strictă neutralitate față de toate puterile actualei conflagrațiuni. România, a cărei situațiune nu este ușoară, a dat cea mai deplină dovadă a acestei corectitudini.

Von Papen mi-a replicat că, într-adevăr, România are o atitudine de o desăvârșită lealitate internațională, ceea ce trezește încredere în conducerea ei.

Directivele politice însă trebuie stabilite nu numai pentru împrejurările momentane ci în vederea viitorului. Or, nu se mai poate nega că, în viitor, asupra evoluțiunii statelor din Sud-Estul Europei, Germania și Rusia vor avea influența decisivă. România ar face un mare serviciu, dacă în cadrul Înțelegerii Balcanice ar lua inițiativa pentru lămurirea directivelor date de noile împrejurări.

Ceea ce vor statele balcanice și România este pacea pe baza integrității lor terito-

riale. România este chiar mai interesată decât celelalte, deoarece față de ea se ridică pretențiunile cele mai multe, la care se adaugă apoi litigiul cu Rusia pentru Basarabia. Realizarea acestui program vital pentru ele se poate face în două etape:

1) Să se consolideze înțelegerea Balcanică, eliminând diferențele cu Bulgaria și Ungaria, transformând-o într-o alianță defensivă față de orice agresiune a teritoriului statelor ei și adoptând o politică de strictă neutralitate față de toate puterile, fără posibilitatea de a se repeta cazuri cum a fost debarcarea franco-englezilor la Salonica în războiul mondial.

2) Să se încheie un tratat pentru garantarea păcii și statu-quo-ului în Sud-Estul Europei între înțelegerea Balcanică sau statele ei componente și Germania, U.R.S.S. și Italia.

Von Papen mă asigură că cele trei puteri sunt gata să semneze un astfel de tratat și insistă ca România să inițieze o acțiune în acest sens.

Țin să remarc următoarele cu privire la eforturile lui von Papen.

1) Ele fac parte din ofensiva germană pentru pace.

2) Ele tind să elimineze influența franceză și engleză din statele balcanice.

3) Ele încearcă să semene neîncredere și discordie între membrii înțelegerii Balcanice.

4 octombrie. Precum reiese din informațiile ce am de la Ministerul de externe turc, conversațiile d-lui Saracioglu merg anevoios, însă posibilitatea să ducă la un rezultat satisfăcător există. După primul schimb de vederi care a fost foarte cordial, dar care nu s-a purtat decât asupra politicii generale, au urmat cinci zile de pauză din cauza vizitei lui von Ribbentrop și a urmărilor ei. Abia alaltăieri au putut începe conversații asupra adevăratului obiect al vizitei — pactul de asistență turco-rus, Saracioglu discutând această chestiune cu Stalin și Molotoff. Se pare că propunerile rusești pe care

Numan Menemencioglu nu le consideră inacceptabile diferă de instrucțiunile ce are Saracioglu, deoarece ieri comunicând mersul conversațiilor a cerut instrucțiuni noi.

În orice caz, guvernul turc nu consimte ca pactul pe care-l tratează Saracioglu și care e contemplat ca un tratat de asistență defensivă pentru păstrarea păcii și a echilibrului actual în zona Mării Negre să fie în cea mai neînsemnată contradicție cu obligațiile ce și-a luat prin acordurile cu Franța și Marea Britanie.

17 octombrie. Din telegrama lui Saracioglu către guvern nu reiese că în cursul conversațiilor sale cu Stalin și Molotoff s-ar fi discutat cătuși de puțin relațiile româno-ruse și în special chestiunea reunirii Basarabiei. D-sa urma să abordeze acest subiect după încheierea pactului, în cadrul unui examen general al raportului Rusiei cu statele balcanice.

În schimb, o dată, ca din întâmplare și fără caracterul unei cereri insistente, Molotoff și-a exprimat dorința ca Turcia să aibă în orice împrejurare o atitudine neutră față de Bulgaria. Saracioglu i-a răspuns deschis că atitudinea Turciei față de Bulgaria e determinată prin pactul balcanic și că Turcia nu și poate lua un angajament care ar pune-o în contradicție cu stipulațiile acestuia.

În ultimele întrevederi această dorință nu a mai fost menționată.

Relese însă:

1) Că ministrul bulgar Antonoff și probabil colonelul Bojoff — sosit la Moscova sub pretextul creării unei linii de navigațiune aeriană Moscova-Sofia — au lucrat din răspundere contra noastră.

2) Că rușii sunt de convingere că bulgarii pentru o eventuală agresiune a acestora contra noastră.

21 octombrie. Saracioglu a sosit ieri la Constantinopol prea târziu ca să mai pot avea cu dânsul o conversațiune îndelungată. M-am înțors deci la Ankara. Domnia

sa astăzi și-a făcut darea de seamă către președintele republicii și către guvern. Abia mâine, eventual poimâine, îl voi putea vedea.

Din cele câteva cuvinte ce am schimbat cu domnia sa, am putut constata că s-a înțors nemulțumit și că atât bărbații politici ruși cât și viața rusească în general, întrucât un om o poate vedea în fugă, i-au făcut o impresie neplăcută.

24 octombrie. Conversațiunea avută astăzi la amiază cu Saracioglu a confirmat complet rapoartele mele de până acum.

Motivul real [al rușiei tratativelor] este ezitarea rușilor de a se lega acum după ce au dobândit mari avantaje în Polonia și pe țărmul baltic care trebuie consolidate și înainte ca războiul Germaniei [cu] Franța și Marea Britanie să fie pe deplin și definitiv angajat. Rusia însă ține să aibă relațiuni foarte amicale cu Turcia.

Față de România d-sa n-a constatat nici o dușmănie.

A constatat însă simpatie pentru Bulgaria și tendința de a sprijini revendicările ei. Este sigur că se lucrează la o înțelegere între bulgari și ruși. Reiese că față de România intențiile rusești nu pot fi prea amicale.

Constituirea unui bloc al neutrilor rușii nici n-au aprobat-o, nici n-au dezaprobat-o, ceea ce în realitate înseamnă că n-o privesc cu ochi buni.

Relațiunile ruso-române aveau să fie discutate după încheierea pactului și anume cu ocaziunea unei discuțiuni a politicii comune în Balcani. Cum pactul nu s-a făcut, d-sa a crezut mai util să evite a pune pe tapet aceste relațiuni. Are convingerea că rușii, chiar dacă cu o ocaziune favorabilă vor pune în discuțiune chestiunea Basarabiei, război nu vor face: se tem de orice complicațiune războinică.

Constatarea comună: Rusia bolșevică reia politica țaristă. ■

Prezentare și selecție
Ioan LACUȘĂ

ROMÂNIA LA FINALUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL ÎN EUROPA

„Din Banat, peste Tisa și acum până în poarta Budapestei, ați luptat cu hotărâre și ați învins pe inamic. Țara întreagă vă este recunoscătoare pentru sacrificiul vostru, iar eu vă adresez cuvântul meu cald de mulțumire pentru ascultarea pe care mi-ați dat-o. Încă un pas înainte cu hotărâre și victoria va fi a noastră“.

Astfel se încheie ordinul de zi pe care generalul Nicolae Șova, comandantul Corpului 7 armată român, îl adresa ostașilor săi cu prilejul zilei de Anul Nou 1945. „Încă un pas înainte“ era nu doar un angajament de onoare al întregii oștiri române, antrenată cu toate forțele sale pe teatrele de luptă din Ungaria și de la granița ungaro-cehoslovacă, ci și necesitatea hrănită de speranța că, la sfârșitul războiului, Națiunile Unite, cărora România li se alăturase, încă de la 23 august 1944, cu întreg potențialul său uman și material, vor asigura și poporul român un climat de deplină libertate și demnitate.

În ianuarie 1945, după ani de dramatice încercări, care pusese în grea cumpănă ființa statală românească, românii trăiau cu firească emoție finalul apropiat al celei mai cumplite conflagrații din câte cunoscuse istoria omenirii. Experiențele recente, dar și cele în curs, le dădeau numeroase semnale îngrijorătoare. Erau încă vii amintirile zilelor indoliate din vara și toamna anului 1940, când o treime din trupul țării fusese rășlăuită prin acte de brutalitate ale marilor puteri revizioniste, iar România — complet izolată pe plan internațional — căutase soluții disperate pentru salvarea existenței și refacerea fruntariilor sale. Urmaseră clipele de entuziasm ale campaniei din 22 iunie 1941 de eliberare a Basarabiei și Bucovinei de Nord, dar și calvarul oștirii române prinsă departe de patrie în încercuirile de la Cotul Donului, în Caucaz și Crimeea, apoi strivirea amenințare a tăvălugului ofensivelor armatelor roșii ajunse în țară în august 1944. Toate acestea erau încă prea vii în mințile tuturor atunci când țara se aflase timp de 21 de zile, între 23 august și 12 septembrie 1944, într-o situație complet singulară. În cursul celor trei săptămâni, în timp ce armata română desfășura operația simultană de acoperire a

frontierelor și de eliminare a forțelor germane din interiorul teritoriului aflat sub administrația guvernului instaurat în seara de 23 august, trupele sovietice — neluând în seamă noua orientare internă și internațională a României făcută publică prin declarația regelui, guvernului și partidelor politice — continuau să captureze și să dezarmeze zeci de mii de militari români.

Tratamentul la care a fost supusă delegația română sosită la Moscova pentru a semna convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944, dar mai ales prevederile acesteia și consecințele ce aveau să decurgă din stricta lor aplicare, se anunțau ca semne rău prevestitoare.

Segmente importante din istoria acelor vremuri și-au aflat oglindirea cuvenită în paginile revistei noastre. Perioada 1939-1945 s-a regăsit în ample suite de articole, studii, reportaje, grupe de documente și evocări memorialistice a căror publicare a făcut din Magazin istoric un prețios instrument de cunoaștere și un ghid util cititorilor în descifrarea sensurilor majore ale evenimentelor istorice. În ultimii ani, cu deosebire după decembrie 1989, au fost abordate și acele „pete albe“ din istoria națională și universală, încercând să recompunem o imagine unitară și obiectivă a trecutului nostru.

Revenind la ianuarie 1945, vom spune că o mare speranță în viitor exista. Observatorul atent se confrunta însă cu o situație extrem de complexă: dacă prin participarea sa la războiul împotriva celui de-al III-lea Reich România viza refacerea independenței și suveranității ei, redobândirea vetrei sfinte a Ardealului, evoluția situației politice interne — în limitele și sub controlul strict impus de Convenția de armistițiu — lăsa să se întzească o nouă realitate: mai de vreme sau mai târziu, România era sortită să rămână o țară în care va fi impus un regim politic complet aservit intereselor Moscovei.

Sub presiunea acestor fenomene, evident contradictorii, s-a desfășurat și trebuie înțeleasă istoria reală a acelor ani. Angajat în acest efort de explicare și înțelegere, începând cu acest număr, Magazin istoric va publica o suită de documente relevante privitoare la prezența delegației române la Con-

ferința de pace de la Paris din 1946 și care altă dată nu puteau fi puse în circuit public. Ele ne vor face martorii acerbei confruntări de poziții în care s-au angajat delegații române, îl vom cunoaște pe cel trimis acolo pentru a apăra interesele țării, dar mai ales vom vedea tratamentul la care a fost supusă România. Impresia cu care va rămâne cititorul nu este deloc departe de teama pe care o încerca generalul Nicolae Șova, atunci când a trebuit să dea curs ordinului înaltului comandament sovietic care-l cerea să părăsească orașul Budapesta, împreună cu ostașii Corpului 7 pe care îl comanda. Ostașii români, spunea atunci generalul, interpretau acest ordin, din 15 ianuarie 1945, „ca pe o îndepărtare nemeritată a lor de la onoarea de a lupta până la lichidarea completă a operațiilor din Budapesta, considerând că au fost utilizați de Aliați numai în momentele grele ale luptei, când ei au dat ajutorul lor neprecupețit marcat prin șirul de morminte ale camarazilor lor, căzuți în aceste lupte și sunt îndepărtați atunci când momentul victoriei, al recompensei și al onoarei se apropie”.

Documentele pe care le vom publica în acest ciclu au fost preluate din lucrarea Pregătirea, desfășurarea și rezultatele Conferinței de pace de la Paris 1946-1947, în patru volume pregătite în cursul mai multor ani de un grup de specialiști, compus din Vasile Arimia, Ileana Chirtu, Valentina Costache, Alesandru Duju, Ștefan Hurmuzache, Crysanta Ilie, Ștefan Lache, Rodica Mușetoiu, Nicolae Nicolescu, Emilia Poștăriță, Natașa Popovici, Eugen Preda, Constantin Turcu. Ne bucură să putem onora noi, la Magazin istoric, munca pasionată a unor cercetători cărora, în vechiul regim, nu le-a fost dat

să-și vadă lucrarea tipărită, iar acum greutățile perioadei de tranziție le pun serioase piedici financiare în calea valorificării eforturilor lor științifice.

Pentru pace se pregăteau încă din anii războiului diplomați ca Grigore Gafencu și V.V. Tilea, se pregăteau Iuliu Maniu și Dinu Brătianu, se pregăteau social-democrații și comuniștii intrați în alianță cu regele și partidele istorice. Se pregătea chiar regimul marelui Antonescu (Magazin istoric, nr. 6/1993).

De ce am ales câteva documente de sinteză din Conferința de pace? Rezultatul războiului este pacea. Or, noi românii, care în marea conflagrație am pierdut un război (în est) și am câștigat unul (în vest), ne-am găsit loviți la această Conferință de pace. Delegația noastră, ca și memoriile personalităților române aflate în exil și adresate Conferinței de la Paris urmăreau să expună cu demnitate, luciditate și justețe cauza statului român aflat în pericol de moarte în vara anului 1940 și pe care vitregiile l-au dus uneori acolo unde el nu vroia și nici nu trebuia să se aple. Apărarea nu era doar subiectivă. Ea întrunea suficiente elemente de obiectivitate care izvorau din datele reale ale situației României în anii 1940-1944 și ilustrau contribuția majoră a țării noastre la victoria Națiunilor Unite. Cititorul va găsi în acest serial de documente nu numai o lectură captivantă și inedită, dar și o amplă prezentare calificată a drepturilor dobândite de România în urma eforturilor sale în acest război.

Primul document reprezintă un fel de raport al secretarului general al Comisiei economice române la Conferința de pace de la Paris și poartă data de 31 octombrie 1946.

Note explicative asupra activității Comisiei economice a delegației române la Conferința de la Paris

Paris, 31 octombrie 1946

Notele de mai jos sunt o completare a memoriului secretarului general din 8 octombrie 1946, în care a fost relatată evoluția clauzelor economice din proiectul de tratat. Ele vor permite a urmări activitatea Comisiei economice a delegației României la Conferința de la Paris¹.

precum și vor facilita consultarea dosarului acestei comisii care a fost predat Ministerului afacerilor străine.

I. Lucrări anterioare începerii Conferinței

Lucrările Comisiei economice a delegației române la

Conferința păcii au început efectiv odată cu sosirea la Paris a comisiei de sub conducerea d-lui ministru I. CRISTU, la 11 iulie 1946.

Această comisie era compusă, în primele faze din domnii: Ion CRISTU, ministru plenipotențiar; Herbert ZILBER, directorul Institutului Român de Conjunctură; Titus CHRISTUREANU, directorul acordurilor din Comisariatul comerțului exterior și Al. BIANU, consilier de legăție la Legația din Paris, detașat pe lângă delegația română de la Paris.

¹ Reamintim cititorilor noștri că în *Magazin istoric*, nr. 1, 2/1987, a fost publicat un amplu reportaj consacrat organizării și desfășurării Conferinței de pace de la Paris (29 iulie-15 oc-

tombrie 1946). Revederea lui va ușura lectura acestui ciclu de documente ce conțin numeroase referiri la tehnica organizării conferinței și cronologia propriu-zisă a lucrărilor — n.r.

În această perioadă lucrările Comisiei erau:

a) studierea proiectului de tratat cu România, în comparație cu textele proiectelor cu celelalte țări, în special în ce privește clauzele economice;

b) elucidarea punctelor neclare prin conversații cu membrii delegațiilor aliate, care luaseră parte la elaborarea textelor;

c) conversații cu diferite personalități din cercurile aliate asupra condițiilor din proiectul de tratat și

d) prepararea de studii analitice ale clauzelor economice pentru membrii delegației guvernului, precum și elaborarea unor proiecte de memorii, care să servească de bază observațiilor ce guvernul român (prin delegația la Conferința păcii) avea de înaintat Conferinței.

Cu ocazia deplasării la București a d-lui ambasador Richard Franasovici, Comisia Christu a trimis la București, la Președinția Consiliului de Miniștri și d-lor miniștri Gheorghiu-Dej și I.G. Maurer, nota din 19 iulie 1946 (anexa la dosarul general).

De asemenea, a fost trimis Ministerului Afacerilor străine o copie din proiectul de tratat de pace cu România.

La 22 iulie 1946, a sosit din București dl Mircea Nicolescu, directorul Datoriei publice din Ministerul finanțelor, în calitate de consilier tehnic pe lângă delegația economică.

La 23 iulie 1946, a sosit de la Londra dl D.G. Danielopol, atașat al Băncii Naționale pe lângă dl ambasador Franasovici și care s-a pus la dispoziția Comisiei Christu.

Chestiunea U.N.R.R.A.¹

Printr-o telegramă primită din București de la dl ambasador Richard Franasovici, s-a adus la cunoștința dlui ministru Christu că guvernul român hotărâse să ceară ajutorul de la U.N.R.R.A. și că deci are nevoie să se prepare un memoriu, spre a fi remis d-lui director general Fiorello

La Guardia² ce urma să vină în Europa cu ocazia adunării generale ce va avea loc la Geneva.

Memoriul, anexat la dosarul general, preparat și discutat cu dl ambasador Franasovici, reintors din București la 27 iulie, a fost remis d-lui La Guardia la 29 iulie 1946.

Un dosar conținând toată documentarea adusă din București a fost remis d-lui ambasador Franasovici, care urma să plece la Geneva să susțină în fața adunării generale U.N.R.R.A. punctul de vedere al guvernului român.

Dat fiind că adunarea generală nu putea lua hotărârea pentru acordarea de credite noi, deplasarea la Geneva nu a mai avut loc dosarul fiind remis ulterior d-lui ministru Mihail Ralea, pentru ca problema să fie repusă de d-sa la Washington.

Conversațiile cu personalități din cercurile aliate:

Printre conversațiile avute de membrii Comisiei economice, cele mai importante au fost următoarele:

Di ministru I. Christu cu: dl ministru Maurice Thorez³, dl ambasador Bogomolov, dl Hervé Alphand, director general al Afacerilor economice la Ministerul Afacerilor străine francez; domnii J. Campbell, Jacques J. Reinstein din misiunea americană; domnii Rasovici (iugoslav); Josef Korbel (cehoslovac), președintele Comisiei economice pentru Balcani și Finlanda, dl Tadeusz Lychowski (polonez) etc.

Di Mircea Nicolescu a avut conversații cu: dl Guidey, directorul blocusului din Ministerul de finanțe francez; dl Schweitzer, director adjunct la finanțe externe din Ministerul finanțelor francez; dl

Jacques Rueff, directorul afacerilor germane la Ministerul finanțelor francez; dl Hervé Alphand, director general și dl Brouin, director ajutor la afacerile economice din Ministerul afacerilor străine francez; dl Eric de Carbonnel, delegat în Comisia economică pentru Balcani și Finlanda, dl Raymond Bousquet, director general al afacerilor administrative din Quai d'Orsay și dl Roger Nucelly, secretar general ajutor la Comisia interministerială de asigurare-credit de la Ministerul de finanțe francez.

Di Zilber a avut conversații cu: domnii Campbell, Mosely, Oliver, colonel Bernstein, J. Reinstein din delegația Statelor Unite, dl Gregory din delegația britanică; domnii Charqueraud, Valery, Lavarrenne, Schweitzer din delegația franceză și prof. A.G.B. Fischer din delegația Noii Zeelande.

În general, nu s-au făcut note asupra acestor convorbiri, în afară de câteva făcute de dl D.G. Danielopol, asupra întrevederilor avute cu domnii Gregory (Marea Britanie), J. Reinstein și C.T. Oliver (Statele Unite), prof. A.G.B. Fischer (Noua Zeelandă). Aceste note se găsesc la dosarul general.

După întoarcerea sa din București, dl ambasador Franasovici a luat parte la mai multe ședințe ale Comisiei economice pentru a se pune la curent cu mersul lucrărilor și conversațiilor avute, precum și pentru a examina programul de lucru în lumina noilor instrucțiuni aduse de la București.

În linii generale, s-a căzut de acord ca, în așteptarea sosirii delegației române, Comisia Christu să prepare:

a) partea economică a unui memoriu general ce urma a fi prezentat Conferinței celor 21;

b) două memorii asupra capacității de plată și transfer, prin care să se demonstreze imposibilitatea României de a mai face față la sarcinile noi impuse de proiectul de tratat. Urma să

¹ Administrația Națiunilor Unite pentru Ajutorare și Reconstrucție.

² Fiorello La Guardia (1882-1948), primar al New Yorkului (1933-1945), numit director al Oficiului S.U.A. pentru apărarea civilă, iar în 1946, director general U.N.R.R.A.

³ Maurice Thorez (1900-1964), secretar general al C.C. al Partidului Comunist Francez (1930-1964), ministru de stat din noiembrie 1944 până în ianuarie 1946, în continuare vicepreședinte al guvernului francez până în mai 1947.

se ceară moratoriul general;
c) memorii referitoare la anexele Petrol și Vase din proiectul de tratat.

II. Lucrările Comisiei economice, propriu-zise

Conferința celor 21 a început la 29 iulie 1946. La 8 august a fost lansată guvernului român o invitație, ca să trimită la Paris o delegație.

Delegația românească¹, în frunte cu dl vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, Gh. Tătărescu, a sosit la 11 august.

Comisia economică s-a completat prin sosirea d-lui ministru I.G. Maurer, președintele acestei comisii, dl profesor Victor V. Bădulescu, administrator al Băncii Naționale a României, dl Virgil Constantinescu de la Comisia de armistițiu și dl A. Bărlădeanu.

Ulterior au sosit, în calitate de consilieri tehnici, d-nii subsecretari de stat Bușur Schiopu, avocat George Pascu și Christian Emanoil, directorul Serviciului acordurilor din B.N.R.

Di ministru Filotti, sosit la 11 august, a pus imediat la dispoziția Comisiei economice toate studiile și referatele asupra proiectului de tratat elaborat în diferite instituții din țară și anume de Ministerul finanțelor, Ministerul afacerilor străine, C.F.R. etc.

Partea care privea chestiunile economice din tratat în lucrările sus-menționate, a fost luată în studiu și pusă de acord cu lucrările Comisiei economice.

Concomitent, la cererea d-lui președinte Tătărescu, Comisia economică a luat în examinare părțile de caracter

economic ale discursului ce urma să se țină la Luxembourg, în ziua de 13 august, făcând modificările crezute necesare. Partea aceasta a discursului, astfel modificată, se găsește la dosarul general.

Clauzele economice ale proiectului de tratat erau împărțite în două categorii, și anume acelea asupra cărora cei 4 miniștri de externe căzuseră de acord și acelea care erau încă în litigiu.

Sub președinția d-lui ministru I.G. Maurer, Comisia economică a procedat la studierea tuturor aspectelor clauzelor economice, pregătind note detaliate ce au fost apoi studiate de delegația guvernului.

Se va vedea în notele interne, cât și în primele proiecte de observații (în franțuzește), ce se găsește la dosarul general, elaborate la 11, 14, 15 august, că comisia a studiat și a făcut propuneri pentru toate articolele având caracter economic, cât și clauzelor economice din articole cu caracter politic și militar.

Conform deciziilor delegației guvernului român, comunicate Comisiei economice prin dl ministru I.G. Maurer, lucrările ce aceasta urma să întocmească, trebuiau să țină seamă de următoarele:

a) În conformitate cu înțelegerea intervenită cu delegația sovietică, toate chestiunile din proiectul de tratat ce priveau numai relațiile cu Uniunea Sovietică și eventualele doleanțe ce România ar avea contra acesteia, să nu fie prezentate Conferinței, ele urmând a fi aranjate prin discuții bilaterale cu delegația sovietică, sau la Moscova cu guvernul U.R.S.S.

b) Să se facă observații asupra tuturor părților jenante din proiectul de tratat (cu excepția celor de la a, de mai sus), chiar dacă acestea fuseseră acceptate de toți cei patru miniștri de externe.

c) Să se facă o primă serie de propuneri generale în memoriul guvernului român,

cele alternative (așa-numite tranșee, în cazul când primele nu erau acceptate), urmând a fi prezentate ulterior.

d) Toate contactele cu membrii altor delegații, în afară de cele autorizate expres, să înceteze.

Observațiile guvernului român au fost prezentate la 23 august 1946 și se găsesc în documentul nr. 3 al Conferinței (partea economică se găsește la dosarul general).

Amendamentele propuse Conferinței:

A. În Plenară

Câteva din delegații au trimis Conferinței o serie de amendamente la proiectul de tratat cu România (Documentul Conferinței nr. 1).

Majoritatea celor cu caracter economic au fost retrase sau respinse, singurele care au fost acceptate fiind:

a) Cel sud-african, la art. 22 (Doc. I.S.2), referitor la prețul de plătit pentru mărfurile livrate în contul armistițiului, devenit articolul 30 bis (Petrol).

b) Un amendament polonez propus pentru art. 23 și cerând ca să se introducă data de 1 septembrie 1939 în text, ceea ce ar fi permis cetățenilor polonezi să beneficieze de dreptul de restituții. Acest amendament a fost respins la art. 23, dar admis pentru art. 24, unde data de 22 iunie 1941 este înlocuită cu „1 septembrie 1939”.

B. În Comisia pentru Balcani și Finlanda

Comisia economică pentru Balcani și Finlanda a fost constituită în urma recomandării Conferinței celor 21, fiind reprezentate următoarele țări:

Statele Unite, Australia, Bielorusia, Canada, Franța, Anglia, Grecia, India, Noua Zeelandă, Ucraina, U.R.S.S., Uniunea Sud-Africană, Iugoslavia.

Prima ședință a avut loc la

¹ Ea era compusă din Gh. Tătărescu (șeful delegației), Gh. Gheorghiu-Dej, Lucretiu Pătrășcanu, Ștefan Voitec, Lothar Rădăceanu, I. Gheorghe Maurer, Florica Bagdazar, Elena Văcărescu, general Dumitru Dămăceanu, Mihail Ralea, Richard Franasovici, Simion Stoilov și alții.

16 august, când delegatul cehoslovac, dl dr. Josef Korbel, a fost ales președintele comisiei, [iar] delegatul Australiei, dl Walker, vicepreședinte.

În sânul acestei comisii s-au introdus o serie de amendamente din care unele au fost admise. La încheierea lucrărilor comisiei, aceasta a făcut recomandări Conferinței plenare, publicate în documentul nr. C.P. 2 din 14 octombrie 1946.

Toate modificările de texte, precum și felul cum au fost votate, sunt trecute în memoriul asupra evoluției clauzelor economice din proiectul de tratat de pace cu România, din 8 octombrie 1946 al secretarului general (La dosar).

Observații și memorii diverse

Comisia economică a României a elaborat o serie de observații și memorii ce au fost prezentate Conferinței celor 21 și anume:

a) observații suplimentare la cele din memoriul guvernului român din 23 august 1946 pentru următoarele articole: 22, 24, 26, 29, anexa IV (C și D);

b) observații diverse referitoare la amendamentele propuse de diferitele delegații;

c) observații referitoare la interesele Națiunilor Unite în Transilvania de Nord;

d) răspunsuri la chestionare trimise de diferite delegații.

Toate acestea se găsesc la dosar și sunt enumerate în memoriul secretarului general la articolele respective.

În afară de acestea s-au mai preparat o serie de note și memorii ce nu au fost prezentate Conferinței celor 21, ci numai unora din delegații sau care au rămas neutilizate.

Întrebări puse delegației României de diferite delegații

a) Referitor la art. 24:

În seara de 7 septembrie, s-a primit la secretariatul economic o scrisoare din partea Comisiei economice pentru Balcani și Finlanda la care era anexat un chestionar al următoarelor delegații: Statele Unite, Anglia, Australia și Franța, referitoare la chestiuni în legătură cu art. 24 (Doc. 13). Se cerea ca, până luni, 9 septembrie ora 10 dim., delegația română să fi răspuns în scris. În același timp delegația română a fost înștiințată că în cursul ședinței de luni, se vor pune și întrebări orale unui delegat român, care avea autorizația a face un expozeu oral în fața Comisiei economice pentru Balcani și Finlanda asupra punctului de vedere al României la art. 24 din proiectul de tratat.

Răspunsurile la chestionar au fost depuse secretariatului Comisiei pentru Balcani și Finlanda, luni, 9 septembrie dimineată, făcându-se însă mențiunea că, dat fiind timpul extrem de scurt lăsat pentru elaborarea răspunsurilor, delegația României își rezervă dreptul de a face corecturi ulterioare.

Delegația României, care aștepta să fie introdusă în sala de ședință pentru a răspunde întrebărilor orale, a fost înștiințată că aceasta a fost amânată pentru a doua zi, marți 10 septembrie.

În cursul nopții de luni spre marți, delegația sovietică fiind consultată asupra răspunsurilor date, a declarat că o parte din cifrele date asupra cheltuielilor bugetare, ar putea fi rău interpretate și a cerut ca răspunsurile să fie retrase.

Textul în chestiune a putut fi retras la timp, marți, dat fiind că, în vederea rezervei făcute în ajun de delegația României, Secretariatul Conferinței a așteptat corecturile eventuale înainte de a proceda la multiplicare și distribuire.

O nouă serie de răspunsuri complet acceptabile delegației sovietice a fost depusă (Doc. 19 și 19 bis).

Di ministru I.G. Maurer a citit în ziua de 10 septembrie expozeul său asupra articolului 24 din proiectul de tratat (la dosar). Pentru eventualitatea chestionării orale, d-sa a fost întovărașit de domnii consilierii tehnici Mircea Nicolescu, Pascu, Emanoil, Bărlădeanu și Danielopol.

Chestionarea orală a delegatului român a fost amânată pentru ziua de 22 septembrie 1946, când dl ministru I.G. Maurer a răspuns întrebărilor orale puse de diferitele delegații. D-sa era întovărașit de următorii consilierii tehnici: domnii H. Zilber, C. Emanoil, G. Pascu, A. Bărlădeanu și D.G. Danielopol. (Notele de ședință sunt la dosar.)

b) Referitoare la art. 26:

Delegațiile Australiei și Ucrainei au trimis delegației României, la 24 septembrie, întrebări referitoare la art. 26, ce trebuiau răspunse în scris (Doc. 33).

A fost întâi preparată o primă versiune a răspunsurilor care nu a fost găsită acceptabilă (La dosar). Versiunea definitivă a fost trimisă Conferinței la 25 septembrie (Doc. 39).

c) Referitoare la societățile de asigurare:

La întrebările trimise la 13 septembrie 1946, referitoare la statutul legal de care beneficiază societățile de asigurare străine în România, Comisia economică română a răspuns prin scrisoarea din 14 septembrie 1946 (Doc. 21).

Comisia economică pentru Balcani și Finlanda a prezentat rezultatul lucrărilor sale, sub formă de recomandări, Conferinței plene. (Doc. C.P. [Plen], doc. 29 din 8 octombrie 1946).

Aceste recomandări, precum și cele ale celorlalte comisii, au fost în studiu în ședințele plene din 10 octombrie (3 ședințe) și apoi puse la vot.

Chestiunea nerezolvată în cadrul lucrărilor Comisiei economice pentru Balcani și Finlanda, și anume paragraful 8 (în proiectul de tratat), devenit 4 din anexa IV-D (Petrol), asupra căruia fusese balotaj, 7-7, a fost repusă la vot și neobținând majoritatea necesară, a fost respinsă.

Tot din același motiv, au fost respinse și paragrafele 1 și 2 ale anexei IV-D.

Conferința celor 21, încheindu-și lucrările, și-a trimis recomandările sale Conferinței celor patru miniștri de externe (Doc. C.P.2 din 14 octombrie 1946), urmând ca aceștia să ia deciziile necesare la New York, în cursul lunii noiembrie 1946.

Chestiunea aurului B.N.R.

Textul art. 23, care prevede restituirea bunurilor prădate de germani și achiziționate de România, se referă și la aur cumpărat de Banca Națională de la germani.

Pentru a salvarda interesele românești — România fiind de bună credință — delegația României a însărcinat pe dl administrator V.V. Bă-

dulescu să se deplaseze în Elveția pentru a studia acolo pe lângă autoritățile Băncii Naționale, argumentarea elvețiană în discuțiile avute cu Statele Unite referitoare la avuturile ce le deținea de la germani.

Rezultatele acestor investigații, și celor întreprinse de dl administrator V.V. Bădulescu în Belgia, nu se găsesc în dosarul Comisiei economice, ci la Banca Națională a României.

D.G. Danielopol
secretar general al
Comisiei economice române
la Conferința de la Paris*.

(Va urma)

* Arhiva Ministerului afacerilor externe, fond Conferința de pace, 1946, vol. 74, ff. 232-240.

Simpozion

POLONEZI ÎN ROMÂNIA DUPĂ ANUL 1939

Timpul conlucrează cu Istoria în slujba Adevărului.

Pe 3 noiembrie 1994, participând la Craiova la lucrările Simpozionului științific internațional *Polonezi în România după anul 1939*, am avut încă o confirmare a acestei evidente.

După 55 ani de la tragicele evenimente care au urmat invaziei germane și sovietice în Polonia din septembrie 1939, în urma cărora șeful statului, guvernul, numeroase cadre ale armatei, împreună cu populație civilă s-au refugiat în România. Cele întâmplate atunci au fost prezentate și discutate în lumina adevărului istoric, a documentelor autentice.

Istorici polonezi, reprezentanți ai armatei și ai bisericii din Polonia, diplomați din cadrul Ambasadei poloneze de la București, împreună cu istorici români, au abordat, cu o multitudine de perspective, cele întâmplate în 1939 și în lunile și anii care au urmat. Concluzia a fost unanimă: poporul român a făcut atunci dovada prieteniei, solidarității și spiritului de înțelegere oferind refugiaților polonezi ospitalitate, siguranță și condiții de desfășurare activităților educative, culturale, sociale necesare colectivității.

La deschiderea simpozionului au rostit alocuțiuni domnii Mihai Duțescu, consilier cultural șef, Roman Wyborski, consilier al Ambasadei Republicii Polone, prof. univ. dr.

doc. Titu Georgescu, de la Universitatea din București, fost rector al universității craiovene.

Revista *Magazin istoric* — reprezentată prin dl. Ioan Lăcustă — a participat cu comunicările *O serie de activități necunoscute ale polonezilor în România după 1939*, de dr. Cristian Popișteanu, și *Refugiul polonez din 1939 în paginile Magazinului istoric*, de dr. Cristian Popișteanu și d-na Florentina Dolghin.

Reușita reuniunii a fost pe deplin asigurată de organizatori: Ambasada Republicii Polone la București, Prefectura județului Dolj, Fundația „Karta” din Varșovia, Inspectoratul pentru cultură al Județului Dolj, Muzeul Olteniei, Arhivele Statului — Craiova, Universitatea din Craiova și Fundația Culturală „Eroi fără frontiere”.

O expoziție foto-documentară vernisată la Muzeul Olteniei a grupat semnificative mărturii — multe inedite, din colecții și arhive poloneze sau românești — din anii 1939-1945, sub genericul *Pilduitoare pagină de solidaritate umană*.

În ziua de 7 noiembrie a.c., dl. prof. univ. dr. Tadeusz Dubicki, de la Universitatea din Lodz, aflat în România cu prilejul simpozionului amintit, a vizitat redacția *Magazin istoric*.

I. LĂCUSTĂ

Bursele anuale ale Fundației Culturale Magazin Istoric

DARURI DE CRĂCIUN

Fundația Culturală Magazin Istoric a continuat să facă daruri de Crăciun și în acest an, unui număr de 38 elevi și studenți. A continuat cu generosul sprijin al unor personalități care au înțeles să contribuie și în acest fel la încurajarea pasiunii pentru istorie. A continuat, în ciuda faptului că nu a primit prea multe mulțumiri din partea celor ce au primit până acum asemenea daruri, de Paști sau de Crăciun, ci mai curând telefoane de nemulțumire că sumele au sosit doar pentru luna respectivă. Facem din nou precizarea că aceste burse FCMI sunt burse anuale și deci nu lună de lună. A continuat, deși nu la toate inspectoratele școlare a găsit deplină înțelegere pentru o colaborare rapidă, în fond în interesul copiilor. Mai mult, anul acesta a avut surpriza neplăcută că, în ciuda apelurilor repetate făcute la un inspectorat școlar din curbura Carpaților, să nu primească nici un răspuns. Fundația Culturală Magazin Istoric a continuat și va continua — cât se va putea — această operă cu convingerea că își îndeplinește astfel una dintre menirile sale.

Iată acum lista celor 38 de bursieri, cărora le adresăm pe această cale felicitările noastre:

Studenți

Burse Monica și Dimitrie Sturdza: 1) Nazare Daniel, an IV — Facultatea de istorie, Iași; 2) Szemkovics Laurențiu, an II, Facultatea de arhivistică, București; 3) Păslariuc Virgil (student din Basarabia), an V, Facultatea de istorie, Iași; 4) Oleg Cojocaru (student din Basarabia), an II, Facultatea de istorie, București; 5) Gligor Felicia, an IV, Facultatea de istorie și filosofie, Cluj; 6) Ispas Dan, an V, Facultatea de istorie, București; 7) Ciurea Viorica, an III, Facultatea de litere și istorie, Craiova; 8) Stanciu Laura, an IV, Universitatea „1 Decembrie”, Alba Iulia; 9) Covalciuc Larisa (studentă din Ucraina), an III, Institutul teologic, Sibiu.

Burse Fundația Culturală Magazin Istoric: 1) Rizescu Victor, an IV, Facultatea de istorie, București; 2) Gagu V. Cristian, an III, Facultatea de teologie ortodoxă, București; 3) Oțeliță Doina, an II, Facultatea de istorie, Constanța; 4) Țărău Virgiliu, an V, Facultatea de istorie și filosofie, Cluj; 5) Mareci Hărieta, an V, Facultatea de litere și științe, Suceava.

Bursa C.C. Giurescu: Mihai Chiriac, an V, Facultatea de istorie, București.

Bursa Armand Călinescu: Dumitrescu Ionel Claudiu, an IV, Facultatea de istorie, București.

Bursa Alexandru Rosetti: Bogdan Radu, an IV, Facultatea de istorie, București.

Bursa Comandor Alexandru Popișteanu: Cătălin Mănescu, an III, Universitatea Politehnică, București.

Bursa Comandor Dumitru Darian: Preda Iulian, an III, Institutul de marină civilă, Constanța.

Bursa George Goliav: Chivescu Araxi Mihaela, Universitatea „Hyperion” București.

Elevi

Burse Monica și Dimitrie Sturdza: 1) Răileanu Cezar, cls. VII, Școala generală, Popești, jud. Iași; 2) Raluca Filip, cls. XII, Liceul „Gheorghe Vrânceanu” Bacău; 3) Hetriuc Laurențiu Marius, cls. XII, Liceul „A.T. Laurian”, Botoșani; 4) Gavrilescu Ștefan, cls. XII, Liceul „Calistrat Hogas”, Piatra Neamț; 5) Cojocaru Mihaela, cls. XII, Liceul „Mihail Kogălniceanu” Vaslui; 6) Alexandru Nica, cls. VIII, Școala generală nr. 160, București; 7) Moș Mioara, cls. XII, Liceul „George Coșbuc” Năsăud; 8) Rutescu Raluca, cls. XII, Liceul „Ovidius”, Constanța; 9) Holban Viorica, cls. XII, Liceul „B.P. Hasdeu”, Buzău.

Burse Fundația Culturală Magazin Istoric: 1) Sunedrea Paula, cls. XII, Liceul „Andrei Șaguna”, Brașov; 2) Voicu Marinela, cls. XII, Grupul Școlar „Al. I. Cuza”, Slobozia; 3) Ghilea D. Antuanaeta, cls. XII, Liceul „Gh. Murgoci”, Măcin; 4) Popescu Alina, cls. XII, Liceul „Jules Michelet”, București; 5) Gavriliță Bogdan, cls. IX, Liceul „Al. I. Cuza” Focșani.

Bursa C.C. Giurescu: Neacșu Mihai, cls. XII, Liceul „Ion Neculce”, București.

Bursa Benedict Negru: Rădoi Andreea Gabriela, cls. XII, Liceul „Iulia Hasdeu”, București.

Bursa Armand Călinescu: Iancu Loredana Camelia, cls. XII, Liceul „Vlaicu Vodă”, Curtea de Argeș.

Bursa dr. E. Bogătilă: Koplička Dan, cls. XII, Liceul „Vasile Lucaci”, Baia Mare.

23 AUGUST 1944 ȘI RADIODIFUZIUNEA ROMÂNĂ

Ultimul într-o suită de manifestări consacrate evenimentelor de la 23 august 1944, Simpozionul 23 august și Radiodifuziunea Română, desfășurat în zilele de 28 și 29 octombrie 1994, în Sala „Catinca Ralea” din Palatul Radio, a fost o reușită. Organizatorii — Secția de Istorie Orală din cadrul Societății Române de Radiodifuziune — au dorit să marcheze și prin acest simpozion împlinirea a 66 ani de la înființarea instituției.

Participanții — profesioniști în cercetarea istorică, publiciști, arhiviști, muzeografi, cadre didactice, dar și participanți la evenimente — au fost unanimi în a aprecia această manifestare ca pe un lucru bine făcut.

Am fost două zile în interiorul unui laborator de investigare a trecutului cu mijloacele specifice puse la dispoziție de gazdele organizatoare — mărturii orale înregistrate în cursul anilor — într-o strictă confruntare cu celelalte izvoare istorice. Și pentru că tema simpozionului impunea acest lucru, s-a încercat în primul rând o descriere mai exactă și mai completă a „componentei radiofonice” a evenimentelor de la 23 august 1944.

În cadrul discuțiilor provocate de intervențiile susținute pe diverse subiecte subordonate temei generale de către prof. univ. dr. Ioan Scurtu, dr. Gheorghe Buzatu, lt. col. Alesandru Duju, lt. col. Petre Otu, dr. Florin, Constantin, dr. Eugen Preda, dr. Cristian Popișteanu s-au făcut numeroase completări și precizări în legătură cu redactarea, înregistrarea și difuzarea Proclamației regelui către țară, întregirea cronicii evenimentelor desfășurate la Radiodifuziunea Română și eoul lor în lume în acele zile.

Dar poate cele mai profitabile au fost opiniile referitoare la valoarea documentară a mărturiei orale, rolul și locul ei în activitatea de cercetare istorică. Numeroși martori din interiorul diferitelor compartimente ale Radiodifuziunii, de la crainici la directorul general, de la ingineri la comandantul militar, au introdus ceva specific în reconstituirea evenimentelor. O raritate a fost desconspirarea autorului înregistrării pe disc a Proclamației regale — Carmi Goldstein — și a proprietarului aparatului cu care a fost ea executată — Valeriu Vasilescu —, aflați astăzi în Statele Unite ale Americii. În actuala etapă — depistarea, strângerea și arhivarea acestor mărturii — o discuție temeinică despre natura oarecum specială a mărturiei orale, a gradului ei sporit de subiectivism și imprecizie, a fost considerată de toți cei prezenți ca bine venită. Exemplele concrete, invitate chiar în cursul dezbaterilor, au dat posibilitate participanților să evidențieze valoarea muncii desfășurate de colegii noștri de la radio și din alte instituții preocupate de constituirea unor tezaure de mărturii orale, dar și obligația istoricului de a prelua critic, cu toată risicoarea științifică zestrea de informații furnizate de aceste izvoare.

M. ȘTEFAN

O REMEMORARE

— Dr. EUGEN PEDA

Să-mi permiteți să încep¹ prin a vă plictisi din nou cu un citat, pe care, probabil, mulți dintre dumneavoastră l-au mai auzit de la subsemnatul. Este vorba de afirmația făcută de Alexis Léger, secretarul general al Ministerului de externe francez în preajma celui de-al doilea război mondial (1933-1936),

poate mai bine cunoscut sub pseudonimul Saint John Perse, numele poetului a cărui operă a fost încununată cu Premiul Nobel și care a afirmat odată: „Gazetăria te poate duce la orice, cu o singură condiție — să o părăsești la timp”.

Ca unul care m-am inspirat din această judecată, dar care niciodată nu a uitat aforismul celebrului compatriot al lui Léger, generalul de Gaulle, care spunea — „Cimitirele sunt pline de oameni de neînlocuit” —

¹ Acest text a fost prezentat în deschiderea Simpozionului 23 august și Radiodifuziunea Română (28-29 octombrie 1994) — n.r.

să-mi dați voie să vă povestesc pe scurt „istoria” articolului apărut în *Magazin istoric*, nr. 8/1989, intitulat *Radio București transmite un comunicat important pentru țară*.

Pentru a vă forma o idee proprie între varianta publicată care corespunde în linii mari textului ce poartă data de 10 mai 1989, așa cum a fost predat la tipar, și originalul datat 24 februarie 1989 sub titlul... *Un comunicat important pentru țară face ocolul lumii! 23 august 1944 — Radio București transmite, veți primi fotocopii ale ambelor variante*¹. De fapt, ideea unei asemenea teme m-a animat încă din anul 1987, când terminasem aproape complet studiul istoriografiei din țară și de peste hotare pe care am folosit-o în ciclul de articole apărute în revista *Magazin istoric* sub titlul *23 August 1944. În slujba țelului suprem: lichidarea fascismului*, început cu nr. 8/1982.

Cred că era prin luna februarie 1988, când am cerut permisiunea lui Wilhelm Molnar, director adjunct la Direcția de programe Radio, care răspundea de arhivă, și care în tinerețea lui și a mea îmi fusese subaltern, să pot consulta Arhiva Radiodifuziunii din perioada 1940-1946.

După ce am obținut aprobarea am fost ajutat de sefa arhivei, doamna Sasu, în identificarea materialelor. Cred că am început studiul dosarelor în ziua de 24 martie 1988, după cum rezultă dintr-o însemnare de pe caietul în care mi-am notat principalele elemente extrase din arhivă. Am studiat apoi, cu sprijinul domnului Vasile Arimă, de la Arhivele Statului din București, fondurile Ministerului propagandei, care conțineau dosarele de radio-ascultare. Atrag deosebită atenția asupra volumului 116, care conține și radio-ascultările de la postul de *Radio-Dunărea (Donau)*, și *Ilse II*. Cu sprijinul directorului adjunct al fostului ISIS, domnul Gheorghe Zaharia, am putut studia *Memoriul lui Vasile Ionescu*, din care am folosit numai datele care coincideau cu cele aflate în Arhiva Radiodifuziunii, precum și volumele *Documente și memorii privind alăturarea României la coaliția antihitleristă 1943-1947*, precum și colecția ziarului *România liberă*. La Biblioteca Academiei am cercetat *Jurnalul de dimineață*, *Curierul*, *Universul* și alte cotidiane, precum și revista *Radio*, după care au fost executate o parte din fotografiile ce însoțesc textul apărut în *Magazin istoric*. O interesantă convorbire am avut, la începutul lunii martie 1988, cu Ion Ardeleanu, director adjunct al fostului Muzeu de istorie a partidului, privind momentul înregistrării proclamației regale. Dintr-unele surse publicate am folosit: *23 August*

1944. *Documente, Documente privind istoria militară a poporului român*, precum și volumul *Pe drumul biruinței*. La 7 februarie 1989, am avut o convorbire cu inginerul Anton Necșulea, fostul director tehnic al Radiodifuziunii Române, iar la 11 februarie cu inginerul Aurel Ionescu, care în timpul evenimentelor din anul 1944 răspundea de partea tehnică a studioului din Timișul de Sus, care mi-au furnizat date privind cele întâmplate în Radiodifuziune. De asemenea, am avut convorbiri și în legătură cu acest subiect, cu Costin Murgescu, care în calitate de sublocotenent se afla la Timișul de Sus, unde răspundea de emisiunea *Ora ostașului*.

Compunerea celor două versiuni, cea inițială și cea publicată, scoate în evidență nu numai reducerea spațiului, ci și dispariția aproape completă a oricărui nume propriu de persoană aflată în viață la ora respectivă.

Dacă în convorbirile avute cu Cristian Popișteanu îmi era clar că era mai bine, în vederea facilitării apariției articolului, să recurg la formula: „Proclamația șefului statului”, deoarece se instituea un embargo pe numele său propriu, am putut afla ulterior, tot din redacție, că prețul apariției articolului a constat în reducerea dimensiunii sale [de la 24 la 14 pagini — *n.r.*] și excluderea tuturor numelor de persoane care se aflau în viață. Cu toate acestea nu regret modestul omagiu pe care l-am adus „întregului personal al Societății de Radiodifuziune pentru neprețuita colaborare la îndeplinirea actului național de la 23 august 1944” și sper să-mi înțelegeți mulțumirea că am trăit de ajuns pentru a încheia cu cuvintele care nu au putut să apară atunci: „*Ca pe toți cei care au participat în ziua în care soarta poporului român a fost schimbată, să nu-i uităm*”.

27. 10. 1994

[Iată în continuare trei ample note de subsol eliminate în procesul de pregătire a articolului pentru publicare]:

1. În actualul stadiu al cercetării arhivistice și memorialistice nu se poate încă preciza dacă în textul proclamației [regelui — *n.r.*] nu au fost fuzionate, în seara zilei de 23 august, înaintea ultimei înregistrări pe placă, două texte — un ordin către armată și o declarație politică. Toate sursele concordă că la definitivarea textului imprimat au participat L. Pătrășcanu, G. Niculescu-Buzești, I. Mocioni-Stârcea. Cert este, cum ne-a confirmat, la 7 februarie 1989, inginer Anton Necșulea, fostul director tehnic al Radiodifuziunii, că în dimineața de 24 august, conform unei dispoziții primite, a venit la Palat în vederea înregistrării unei declarații. În momentul respectiv, nu știa că regele plecase, în cursul nopții, din Capitală. Nu s-a efectuat nici o înregistrare, deși în Palat,

¹. Ambele texte, introduse într-o mapă, au fost puse la dispoziția fiecăruia dintre participanții la simpozion — *n.r.*

până la începerea bombardamentului aviației germane, se afla președintele Consiliului de Miniștri, general de corp de armată C. Sănătescu.

2. Inginerul Aurel Ionescu, care răspundea de partea tehnică la studioul din Timișul de Sus, a fost prevenit cu doar câteva clipe înainte să se acorde cea mai mare atenție emisiunii ce va fi difuzată de la București și să ia măsurile corespunzătoare pentru a asigura continuitatea programelor (convorbire din 11 februarie 1989). Costin Murgescu care era atunci sublocotenent, își amintește că la Vila „Tamina” n-a fost nici un moment de ezitare în pregătirea emisiunilor, care de a doua zi, după prânz, urmau a fi din nou preluate de la studioul din Timișul de Sus.

3. [Această notă a fost introdusă în varianta prescurtată a articolului, dar a fost eliminată în faza de șpalt]:

Costin Murgescu, pe atunci sublocotenent, imputernicit în acel moment din partea Marelui Stat Major cu alcătuirea *Orei ostașului*, își amintește: „După-amiaza zilei de 23 august 1944, Timiș, Vila „Tamina”, de unde — datorită bombardamentelor de la București — se făceau de la o vreme o parte din emisiunile postului național de radio. Peste câteva zile trebuia să fiu la București, așa cum îmi comunicase prietenul George Ivașcu, legătura mea la *România liberă*, care apărea în ilegalitate. Eram liniștit. Înainte de a pleca de la București, Ivașcu fusese la

mine, în pivnița căsuței în care locuiam pe Bulevardul Mărăști și se declarase mulțumit de modul în care amenasem adăpostul stabilit, „pentru orice eventualitate”.

Și a venit proclamația transmisă de la București. Trăiam clipa celei mai puternice emoții. Rămas fără nici o legătură, aveam sentimentul că mă găsesc pe o insulă izolată, cu căpitulul Ion Iliescu, cu care mă aflam la postul de strajă din studioul improvizat în vila Magdei Crețoiu. Nu era însă timp de pierdut în cea noapte febrilă, așa încât, la 24 august, la prânz, *Ora ostașului* — transmisă acum prin stația de la Bod, deoarece cea de la Băneasa nu mai putea fi utilizată — își putea face datoria, chemând armata română să lupte împotriva ocupantului hitlerist.

În cele 2-3 zile care au urmat, am continuat să alcătuiesc *Ora ostașului* în același mod. Dar trebuia să plec. Drumul pe Valea Prahovei nu era posibil. Am reușit să ajung însă prin Sinaia-Păduchiosul-Târgoviște, de unde m-a adus un camion al Regimentului de care de luptă.

La 27 august, spre seară, eram astfel în redacția *României libere* din strada Sărindar, unde întâlneam pentru prima dată tovarăși alături de care mergeam de peste un an fără a-i fi putut cunoaște. Abia acum am avut sentimentul că nu mai sunt pe o insulă, ci pe continent” (Relatare din luna martie 1989). ■

COPERTELE

① Săpături arheologice recente, efectuate în Tunisia, revelează noi aspecte ale relațiilor Romei antice cu Cartagina, principala ei rivală mediteraneană, cu care imperiul a purtat trei mari războaie. În imagine, camee cunoscută a fi a lui Augustus, primul împărat roman, și a Liviei, a treia sa soție (*Cartagina își dezvăluie misterele*, p. 79)

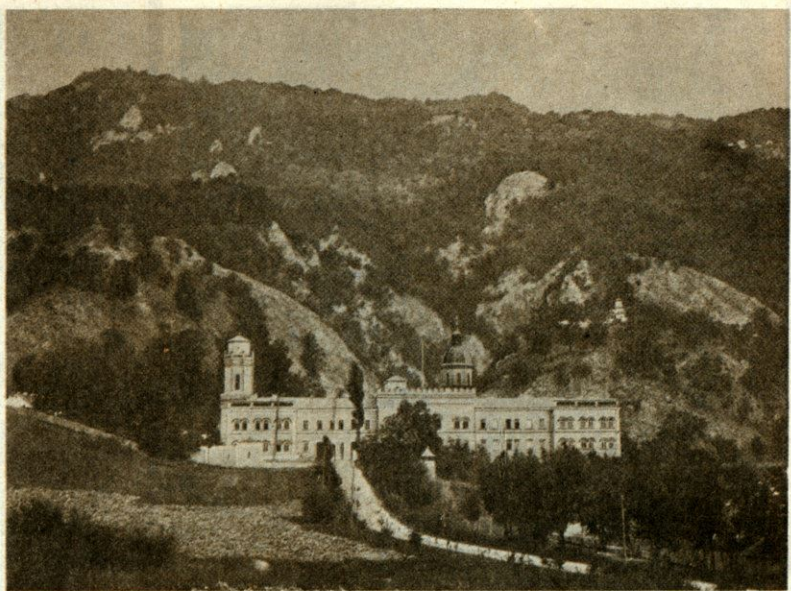
② Împăratul Kangxi și-a identificat domnia cu 60 de ani de zădărnici istorie a Chinei. Suveranul la vârsta de 60 de ani (sus) și detaliul din Sala tronului din Palatul imperial din Beijing (*În vremea împăratului Kangxi*, p. 64)

③ Autentică sursă de prosperitate pentru oraș, traficul portuar al Marsiliei, anexată la Franța în anul 1481, poate explica, în parte, conservarea spiritului de independență al orașului. Portul Marsilia în 1754, pictură de Joseph Vernet, cel care a executat, din ordinul lui Ludovic XV, seria de tablouri „Porturile Franței” (*Marsilia, orașul rebel*, p. 39)

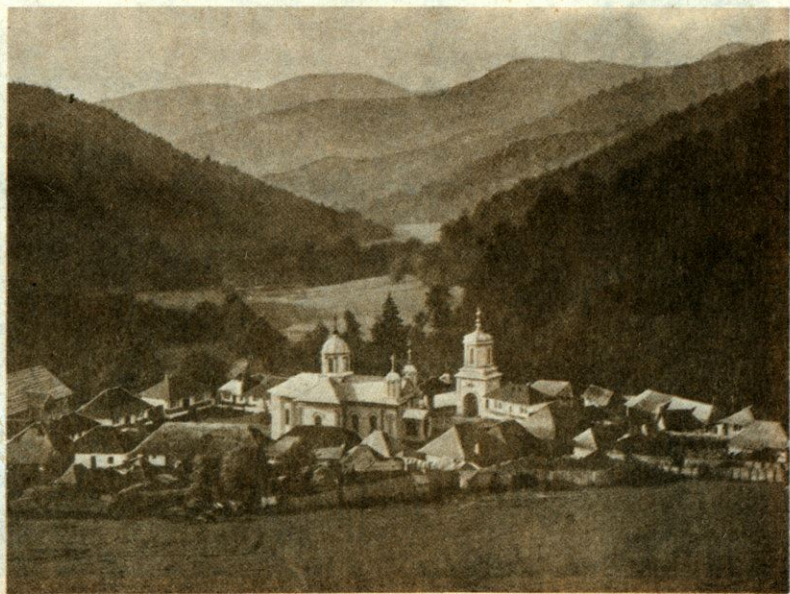
④ Scenele de curte sau de bătaie, viața cotidiană din societatea feudală occidentală constituie unica temă a celebrelor miniaturi *Les Très Riches Heures du duc de Berry*. În imagine, ducele la masă, miniatură de Poi de Limbourg (începutul sec. XV), unul dintre cei trei celebri frați flamanzi (*Pe vremuri cavalerii se sărutau pe gură*, p. 69)

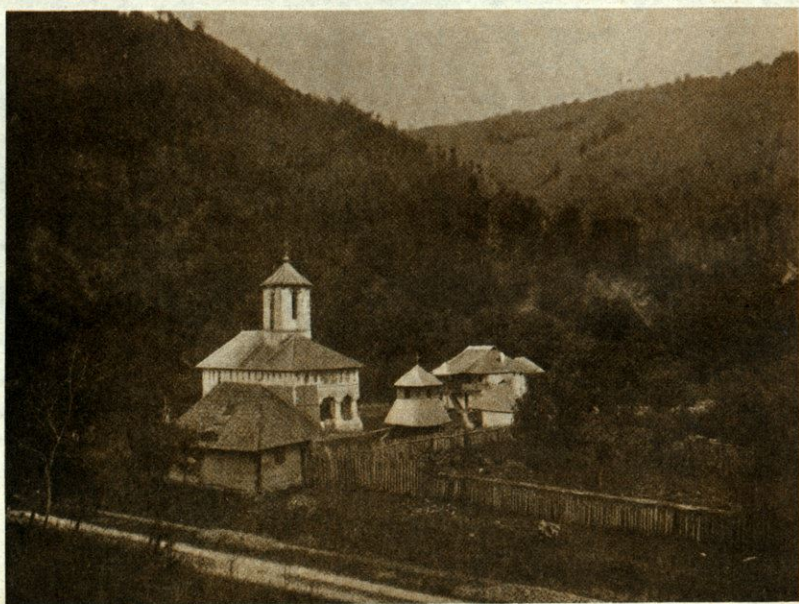
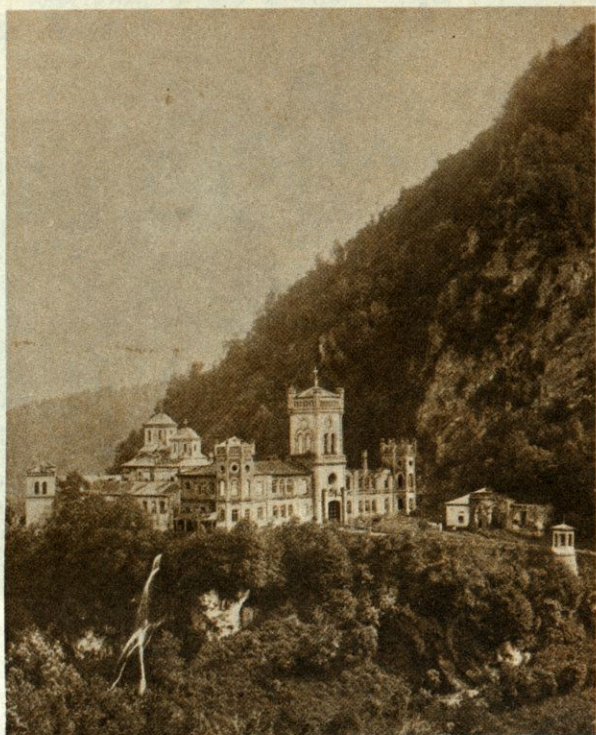
PLANSELE

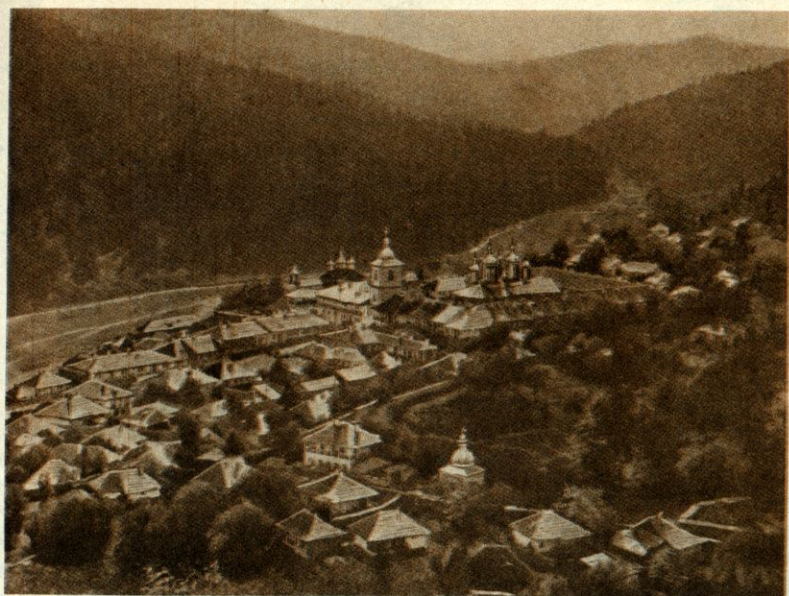
①②③④ Vestigii de cult, vestigii de istorie — mănăstirile și bisericile zidite de credincioșii de pe aceste pământuri întru slava Domnului și păstrarea credinței și ființei neamului sunt, peste timp, efigii ale permanenței românești. Imagini de la începutul secolului, din *Album general al României, dedicat M.S. regelui Carol I*, de Alex. Antoniu, reprodus și tipărit de Stengel & Co., Dresda și Berlin, septembrie 1901: **Planșa ①**: mănăstirile Bistrița, jud. Vâlcea (sus) și Susana, jud. Prahova; **Planșa ②**: mănăstirea Tismana, jud. Gorj (sus) și schitul Lainici, jud. Gorj; **Planșa ③**: mănăstirea Agapia, jud. Neamț (sus) și ruinele bisericii Albe din Baia, jud. Suceava; **Planșa ④**: mănăstirile Arnota, jud. Vâlcea (sus) și Dealu, jud. Dâmbovița (*N. Iorga — Istorie și credință*, p. 2)

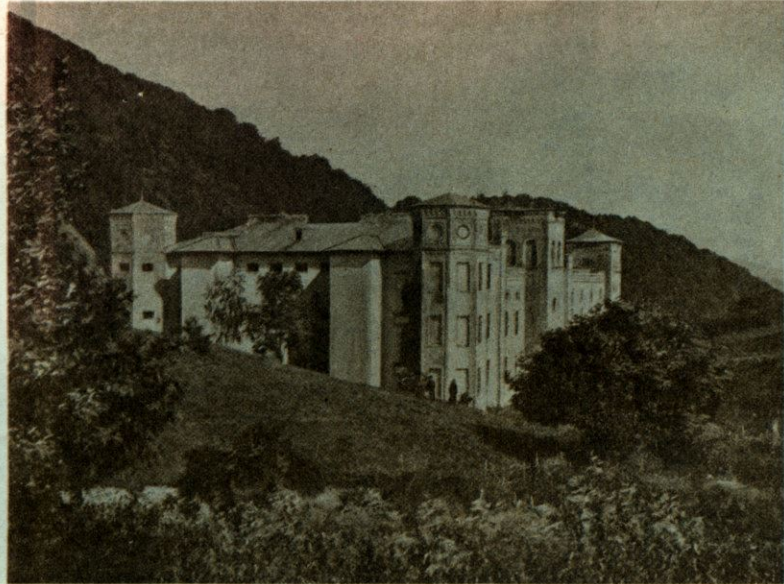

Album istoric

CAIETELE DE MIEZUL NOPTII

—AL. BUSUIOCEANU

● Lovituri diplomatice românești la Madrid ● Va fi un al treilea război mondial? ● Poezii din închisorile comuniste ● Nu e pricopseală mare să implinești 70 ani ● Un boem mucalit vine de la Paris ● Duiliu Zamfirescu și nostalgia de patrie

Când, în 1980, la Editura Meridiane apărea volumul lui Al. Busuioceanu (1895-1961), Scrieri despre artă (ediție de Oana Busuioceanu, Th. Enescu, V.I. Stoichiță) își făcea reîntrirea în circuitul cultural din țară o personalitate intelectuală marcantă, critic și istoric de artă de renume european, poet apreciat în prestigioase cercuri literare. Era o revenire postumă, cărturarul stingându-se din viață la 21 martie 1961 la Madrid, unde își petrecuse ultimele două decenii de viață.

A plecat din țară, în 1942, într-o vreme grea pentru români, când armele sileau muzele să tacă în urgia războiului. „Busuioceanu — scria Ion Frunzetti în prefața amintitei ediții — a făcut cât a putut până în momentul în care și-a dat seama că toate căile îi sunt blocate. A acceptat să facă mai mult plecând într-o străinătate din care n-avea să revină decât, cred, o dată, în primăvara anului 1943, pentru un scurt răstimp; părăsindu-și biblioteca, fișele, manuscrisele, instrumentele de lucru, casa și familia pe care nu le-a mai revăzut, a plecat acolo unde putea lucra în interesul culturii țării sale și în al literaturii și artei de bună calitate, cea care transcende granițele, dar e totuși așa de îngreunată de solul natal”.

Dar personalitatea și opera lui Al. Busuioceanu nu erau în 1980 necunoscute cititorilor noștri, care avuseseră prilejul să se întâlnească, în nr. 12/1978, cu un substanțial studiu — inedit până atunci — al savantului,

intitulat Zamolxis sau mitul dacic în istoria și legendele spaniole, din care, sub titlul Utopia getică, revista noastră a publicat o variantă.

Datelor biografice prezentate atunci în Magazin istoric le vom mai adăuga mențiunea că, după 1942, când s-a stabilit la Madrid, Al. Busuioceanu a desfășurat o prodigioasă activitate literară și științifică, în care cultul valorilor naționale a ocupat locul preponderent. Departe de țară, împiedicat de regimul comunist să-și revadă familia, cu numele ținut sub tăcere și scrierile sale trecute la Fondul „S”, Al. Busuioceanu n-a încetat să gândească și să scrie românește. Unul dintre apropiații săi din ultimii ani de viață, istoricul de artă italian Eugenio Battisti, își amintea: „Alexandru era și se simțea dezrădăcinat. Și de îndată ce între noi s-a născut prietenia, iar apoi încrederea și afecțiunea, mi-a mărturisit acest sentiment. Îmi vorbea mereu despre România. Mai mult chiar, dragostea lui de patrie se sublimase într-un proiect al unei vaste istorii simbolistice a Europei, bazată pe un fel de luptă titanică între vechi tradiții apusene și răsăritene, care ducea la o pătrundere treptată și biruitoare a acestora din urmă. Zi de zi îmi revela noi aspecte ale acestei profunde orientalizări a civilizației noastre occidentale și regret că nu mi le-am consemnat în scris” (cf. Al. Busuioceanu, Zamolxis sau mitul dacic în istoria și legendele spaniole, ediție de Dan Slușanschi, evocare de Eugenio Bat-

tisti, București, 1985).

Într-adevăr, activitatea lui Al. Busuioceanu din ultimii săi ani de viață stă sub semnul dorului de țară. Dor după rădăcinile rămase în pământul românesc, care răzbate și din poemele sale, dar și din cercetările pe țărâmul istoriei literare. În anii 1950-1952, între altele, s-a consacrat studierii operei marelui scriitor spaniol Juan Valera y Alcalá-Galiano (1824-1905), descoperind cu emoție legăturile acestuia cu o româncă, originară de pe plajuri moldovene. Studiul lui Al. Busuioceanu *Una historia romantica: Don Juan Valera Y Lucia Paladi*, publicat în *Revue d'études roumaines*, a primit în 1952 importantul premiu „Juan Valera”.

Această nostalgie românească a lui Al. Busuioceanu răzbate cu pregnanță și în paginile jurnalului său inedit, un document istorico-literar, dar și uman, fascinant. Sunt însemnări — câte s-au păstrat, probabil au fost mult mai multe — din anii 1948, 1949, 1950-1952, scrise în febrilitatea târziului de noapte, când fantasmalele trecutului vin să răscolească sufletul și aburul depărtărilor înrourează privirea.

Intitulatele Caietele de miezul nopții, notațiile sale exprimă zbuciumul intelectual și suflăsc al cărturarului angrenat în vaste proiecte dar silit să se lupte cu chinurile unei săcăitoare boli, precum și nevoia sa de tandrețe și prietenie, singurele certitudini într-o viață de privațiuni și renunțări. La stingerea din viață a lui Al. Busuioceanu, *Revista scriitorilor români*, nr. 1, München, 1962, vorbește despre „moartea [sa] în sărăcie și suferință”.

Notațiile sale — din care vom publica fragmente în acest număr și în cele care vor urma ale revistei noastre — sunt însă deosebit de relevante și prin faptul că ne introduc în lumea exilului românesc din anii '50, când „cortina de fier” separa țări și popoare, umbra ei marcând tragic nenumărate destine.

Luăm cunoștință, prin această voce a exilului, cu o lume despre care mult timp citito-

rul român n-a cunoscut mai nimic, sau ceea ce afla venea prin filtrul propagandei comuniste, denigratoare și părtinitoare. Eu însumi, citind notațiile lui Al. Busuioceanu — alături de cele ale altor autori din rândul celor care au trăit departe de țară, în timp ce noi aici ne bucuram de „binefacerile” regimului comunist — am înțeles mai bine lumea și viețile celor din exil, zbuciumul nostalgicilor și aspirațiile frământărilor lor, drama unor existențe în care clepsidra picura dragoste amestecată cu ură. Și înțelegi altfel cadența tristeței dintr-o poezie precum *Exil* de George Uscătescu: „Vânt de moarte bate orice exil / ... / Niciodată nu vom mai poposi / La Curțile Dorului. / Dorul însuși ne-a înțors spatele, / Dorul a murit” (cf. *Revista scriitorilor români*, nr. 3, München, 1964).

Însemnările lui Al. Busuioceanu (impresură cu alte manuscrise, extrase de presă, documente de familie etc., aduse în țară în anii '70 și donate de fiica sa, Oana Busuioceanu, colaboratoare și a revistei noastre) se păstrează într-un fond ce-i poartă numele de la Arhivele Statului din București și, transcriind și publicând acum câteva fragmente din aceste Caiete de miezul nopții, se cuvine să mulțumesc colegilor de aici pentru sprijinul și sollicitudinea arătată.

Am selectat, pentru început, însemnări din anul 1950. Este anul în care Al. Busuioceanu devine membru al Academiei Breve de critică și artă din Madrid, supranumită „Academia celor unsprezece”, importantă grupare artistică patronată de marele filosof și scriitor spaniol Eugenio d'Ors (1882-1954), prieten apropiat al cărturarului român.

Înainte de-a ne întâlni cu oamenii și întâmplările consemnate de memorialist în ceasurile sale din inima nopții, mai precizez că pentru cursivitatea lecturii nu am mai marcat cu trei puncte intreruperile de text¹, iar notele de subsol și precizările din paranteze drepte ne aparțin.

Ioan LĂCUSTĂ

1950

26 iulie (3 fără un sfert noaptea). Scrisoare de la generalul Ion Gheorghe² din Bad Kissingen. Vehement im-

potriva încercării lui Niki Dumitrescu de a se proclama ministru al României la Madrid și împotriva acțiunii „aventuroase” a prințului Nicolae în Spania³. Îmi anunță

un articol energic în numărul din august al *Patriei*.

După amiază telefon de la Antoniadă⁴. Îmi citește o scri-

¹ Autorul însuși a operat, la desele recitiri ale notațiilor sale, succesive eliminări de text, ștergându-le pe cele referitoare, îndeosebi, la viața sa intimă sau conținând aprecieri asupra unor persoane și fapte. În mod tacit, am urmat și noi această lectură, făcând publice doar acele pagini de un mare interes istorico-cultural.

² Ion Gheorghe, general și diplomat, atașat militar la Ankara, apoi, în timpul regimului lui Antonescu, ministru român la Berlin; a editat, în exil, ziarul *Patria*.

³ Sub influența grupului legionar din Spania, principele Nicolae (1903-1977), a fost atras într-o serie de acțiuni contestatoare ale dreptului fostului suveran, Mihai I, la tronul României, propunându-i ca unic succesor pe Friedrich Wilhelm de Hohenzollern. La fel a procedat și Ernest Urduceanu, fost mareșal al Palatului sub Carol II (cf. *Nimic fără Dumnezeu. Noi convorbiri cu Mihai I al României*, de Mircea Ciobanu, București, 1992).

La Madrid, principele Nicolae a fă-

cut să apară revistele *Libertatea* românească și *Fapta*, utilizând și o editură, *Factum*, pentru materiale propagandistice în sprijinul unei „noi poziții românești” (cf. *Principele Nicolae de Hohenzollern, în umbra coroanei României*, ediție de Gh. Buzatu, Iași, 1991).

⁴ Constantin Antoniadă (1880-1954), filosof și diplomat român; arbitru pe lângă Tribunalul arbitral româno-ungar (1922-1927), ministru plenipotențiar la Geneva și reprezentant al României la Societatea Națiunilor (1928-1929), preparator al Comisiunii pentru Conferința dezarmării

În Madridul anilor '50: Piața Spaniei și...

În p. 33: Al. Bășuioceanu în 1950, văzut de prietenul său spaniol Vásquez Díaz

soare primită de la generalul Petre Lazăr¹ și adresată colectiv celor care au semnat memoriul trimis regelui (d-lor Busuioceanu, Antoniadă, Nanu).

Scrisoarea ne comunică din partea regelui: 1) Aprobarea pentru atitudinea noastră leală; 2) Precizarea că prințul Nicolae nu a reprezentat în nici un fel pe rege în Spania; 3) În privința Legației de la Madrid, Comitetul Național

și al Comitetului de arbitraj și securitate (1929-1931), delegat la Conferința dezarmării (1932-1935), ministru plenipotențiar la Berna (1936-1937). La 6 iunie 1937 a fost destituit din funcțiile sale în Ministerul de externe, în urma aceluiași intrigi care au dus la demiterea lui N. Titulescu (*Magazin istoric*, nr. 7-9/1994). Timp de 17 ani C. Antoniadă a trăit în Franța și s-a stins din viață la 19 iulie 1954, la Madrid, în timp ce se afla în vizită la fiul său, George Antoniadă, stabilit în Spania. În 1985, la Editura Eminescu din București, în colecția „Biblioteca de filosofie a culturii românești”, a fost publicat un volum cu principalele Opere ale lui C. Antoniadă, ediție îngrijită de Ion Mihail Popescu.

¹ Generalul C. Petre Lazăr era secretarul particular al regelui Mihai I.

de la Washington. [*Magazin istoric*, nr. 1/1994] se va intruni și va lua hotărâri.

28 iulie (ora 1.30 noaptea). Noaptea trecută n-am dormit decât trei ore. În pat, de la 7 dim. până la 10, am parcurs poeziile și corespondența lui Juan Valera, căutând elemente pentru un articol despre *La Muerta* (pentru *Correo Literario*). Cred că voi izbui să întocmesc câteva pagini. Poate voi continua apoi, tot la *Correo*, cu o serie de note romantice.

Primit de dimineată scrisoare de la Virgil Veniamin (de la Eaux Bagnes) în legătură cu isprava lui Niki Dimitrescu. Socotește foarte gravă inițiativa diplomatului neacreditat. Mă felicită pentru intervenția mea. Vor pune lucrul la punct în ziarul de la Paris, „când Comitetul Național va ieși din criza actuală”. Va ieși vreodată din „criza actuală”?

Primeam, în același timp, copia scrisorii generalului Petre Lazăr, cu mesajul rege-

lui.

De dimineată în oraș, pentru a cumpăra biletul de tren al lui Bescu² pentru Barcelona.

Seara am început să scriu o poemă în spaniolă. Poate o termin mâine. Nu știu ce iese.

Lecturi: Juan Valera, Alain, poeme de Paul Eluard, Rimband.

Scris lui Bescu la Lisa-bona, pentru venirea lui aici (1 august).

1 august (1 noaptea). De dimineată la Consulatul francez pentru pașaport. Rovelly e în concediu. Mai bine. Cu toată bunăvoința lui, e atât de nervos și de „șef de misiune”, încât conversația cu el e un fel de echilibristică amenințată mereu de acci-

² Victor Bescu, filolog, latinist, poet și traducător, stabilit la Lisa-bona; a publicat traduceri în portugheză din Cezar Petrescu (1946), L. Rebreanu (1945), Ion Creangă (1947), un dicționar român-portughez (1977) etc.

dente. Am vorbit cu Clemen-
tel, viceconsulul. Ne-am înțe-
les. Mă întorc poimăine cu
fotografiile.

2 august (miezul nopții).
De dimineață în oraș pentru
pașaport. După-masă scri-
soare de la Herescu¹ de la
Paris. Răspunde la scrisoarea
mea despre lovitura diploma-
tică a lui Niki Dimitrescu.

Din documentul pe care i
l-am trimis a înțeles lucrurile
greșit. A înțeles că Stelian
Popescu și [Aron] Cotruș
„s-au făcut oameni de
treabă”. Va trebui să-i explic
din nou că lucrurile sunt toc-
mai de-a-ndoașele. I se mai
pare că toată această chestie
a legionarilor și a prințului
Niculae e pusă la punct de
Pamfil Șeicaru. Întrebă de
ce „n-am dus curajul până la
capăt ca să luăm atitudine și
contra lui Șeicaru”. Pentru
un „director de jurnal” cam
puțin clarvăzător.

Spaimă de război² și în
scrisoarea lui Herescu; și
groază că nu vor putea pleca
la timp în locuri mai sigure.
Psihoza de la Paris e poate
exagerată. Dar am ales eu
bine momentul să fac tocmai
acum un voiaj acolo? Și de
trei luni?

3 august (ora 2 și jumă-
tate). De dimineață la Consu-
latul francez.

Conversație la telefon cu
Yvonne Antoniadu. Îmi dă
știre că pleacă mâine, cu soțul
[George] la Paris și în
Flandra. Îmi confirmă infor-
mațiile despre atmosfera de

parastas de la Paris. I-a tele-
fonat de acolo Lileța Butcă-
nescu spunându-i că lumea
își retrace banii de la bănci.
Așteaptă toți cu spaimă inva-
zia rușilor.

4 august (1 și jumătate
noaptea). Scris bătrânului
Antoniade, la Paris, pentru
a-l felicita de aniversarea lui
și a-l ruga să-mi înlesnească
viza pașaportului la Paris.

Constatare dezastruoasă în
privința banilor mei, după
inaugurarea bursei „libere” la
Madrid. Rezervele mele se to-
pesc în așa măsură că nu
mai am curajul să mă gân-
desc mai departe.

5 august (1 noaptea).
Mi-am recalculat precarele
rezerve, după noile cursuri.
Totalul se găsește scăzut cu
aproape 33 000 pesete. În-
chid ochii. Nu mai fac soco-
teli.

I-am scris lui Herescu o
lungă scrisoare pentru a-l îm-
păca. I-am explicat just pozi-
ția lui Stelian Popescu și a lui
Cotruș în afacerea lui Niki
Dimitrescu și a prințului Ni-
culae. Să sperăm că va înțe-
lege acum mai bine. Scrisoa-
rea mi-a luat toată dimineața
și am lăsat s-o transcriu pe
mâine. Iar el: „Nu găsești nici
un sfert de oră ca să-mi scrii
o scrisoare...”

8 august (4 noaptea). Lu-
crat la articolul despre Va-
lera. Am avansat mult, dar
prea lung. Am citit seara lui
Matilde [prietenă] ceea ce
am scris. În patru pagini de
coală scrise la mașină nu
mi-a găsit decât o singură
greșeală de limbă — o prepo-
ziție. Încep însă să am în-
doieli dacă articolul e destul
de interesant.

11 august (3 și jum. noap-
tea). Sosește Buescu. La Ho-
tel „Nacional”. Luăm masa
împreună. Seara la mine
acasă. Buescu îmi citește tra-
ducerile lui noi în portugheză
din poemele mele. Îmi par
bune. Plănuim o carte în por-
tugheză și spaniolă.

Îmi arată apoi niște sur-
prinzătoare poezii românești,
primite pe cale misterioasă
din România, semnate Onu-
fre Pușcăriașu și, mi se pare,
Ion Stegaru. Toate scrise în
închisoare. Câteva sunt ex-

traordinaire. Nu pot fi de alt-
cineva decât de Tudor Ar-
ghezi. Buescu le-a primit de
la un misterios „Jean Ja-
ques” din Bruxelles, care le
trimite pentru a fi citite la
vreun post de radio liber.

Părerea mea e că poeziile
sunt atât de tipic argheziene,
încât, a le publica sau a face
să fie auzite în română la ra-
dio, ar putea primejdui viața
lui Argehi. Îl sfătuiesc pe
Buescu să nu pună în circu-
lație decât bucățile semnate
Stegaru, care sunt mai slabe.
Dar Buescu e de altă părere,
vrea să împlinească voința
autorului. Eu nu-l aprob.
Poate face o greșală fatală.
De altfel, unele bucăți le-a și
trimis legionarilor de la Radio
Madrid. Una dintre ele e din-
tre cele mai tipice arghe-
ziene.

Am recitat de mai multe ori
aceste bucăți extraordinare.
Sunt un fel de a doua parte,
scrisă cu sânge, a *Florilor de
mucigai*.

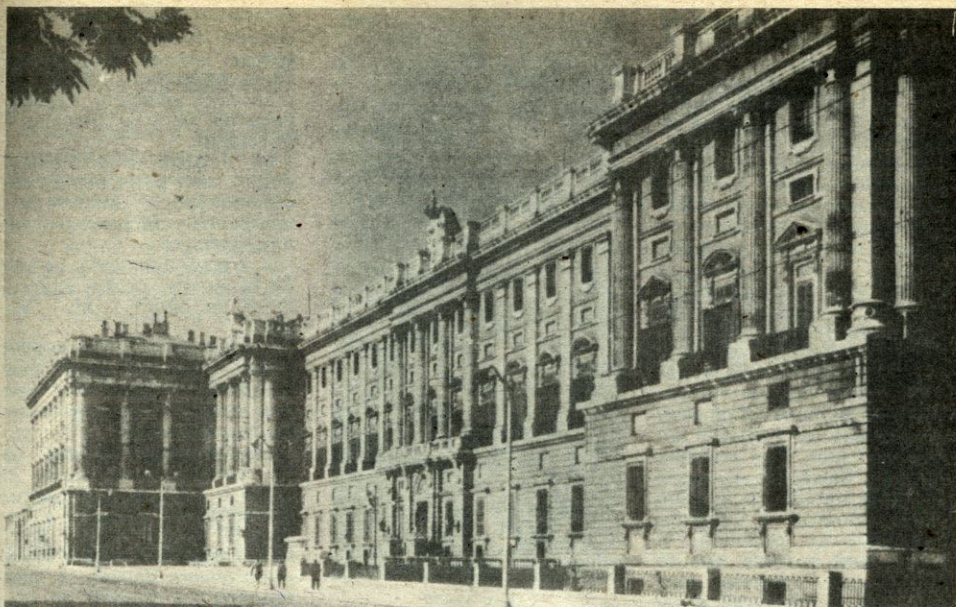
12 august (3 și un sfert
noaptea). M-am sculat târziu,
obosit. Am luat masa cu Bu-
escu și am rămas împreună
până târziu. La masă am fă-
cut o teorie despre deosebire-
a dintre un erudit și un
gânditor. Buescu ascultă cu
atenție și găsește ca se spun
e interesant. Dar cred că în
fond nu l-am clintit cu nimic
din convingerile lui iremedia-
bil filologice.

18 august (miezul nopții).
Azi mi-am îngăduit o zi de
odihnă, după terminarea arti-
colului. Dormisem noaptea
treacă numai trei ore sau
trei ore și jumătate.

Cu pretextul de a căuta
vreo gravură veche cu vede-
rea Neapoleului pentru ilustra-
rea articolului am fost dimi-
neața la anticarii de la Ato-
cha. Am răfosit zadarnic între
gravuri. Nici o vedere a Nea-
poleului. Anticarii erau atât de
moleșiți de căldură încât se
uitau la mine prostii. Am
cumpărat în schimb, într-o
ediție frumoasă, *Les paradis
artificiels* a lui Baudelaire.
Am luat masa la hotelul „Na-
cional”, citindu-l pe Bau-
delaire. E locul unde deजे-
intotdeauna când mă întorc
de la anticari.

¹ N. Herescu (1903-1961), scriitor,
profesor universitar; în 1939-1940
profesor al viitorului rege Mihai I;
președinte al Societății Scriitorilor
Români (1939-1944); în 1945 a plecat
din țară, conferențind la diferite mari
universități din Roma, Madrid, Ge-
neva, Glasgow, Lisabona, Padova ș.a.
La moartea sa, la Zurich, *Revista scri-
torilor români*, nr. 1, München, 1962,
scria: „[N. Herescu] a pierdut oferta a
cel puțin două catedre universitare în
Franța și Italia, din cauza refuzului de
a lua o cetățenie străină... el nu vroia
să aude de o renunțare, fie chiar for-
mală, la blazonul de român”.

² La 25 Iunie 1950 a început răz-
boiul din Coreea, scotită în Occident
ca preludiul unui al treilea război
mondial. „În sfârșit — nota M. Eliade
în *Memoriile sale* (vol. II, București,
1991) — la începutul lui iulie [1950]
Statele Unite interveniseră în Coreea
și al treilea război mondial părea din
nou iminent”.

și Palatul regal

După-masă, scrisoare de la bătrânul Antoniadă de la Paris. Îmi mulțumește pentru felicitare. Nu prea încântat că a împlinit cei 70 de ani. „Nu e pricopseală mare. M-aș fi lăsat păgubaș!” Nu-mi dă nici o veste definitivă despre viza pașaportului meu.

19 august (după miezul nopții). Îmi sosesc de la un domn Pârâu, din Germania, două cărți de propagandă despre România și despre Transilvania (una de Augustin Popa, alta semnată cu pseudonim de acest domn Pârâu). Foarte luxoase și întocmite după o tehnică binecunoscută și superficială. Se vede tipărite cu bani americani. Nu mai am interes pentru astfel de cărți. După ce am făcut „Edițiile Dacia” de la București știu ce valoare au. Un război se poate pierde și cu ele și fără ele.

Interesant numai că americanii încep să socotească utilă o astfel de propagandă. O să înflorească iar această literatură cu ștampila oficială.

După-masă, proiectul de a mă apuca de articol (un al doilea articol despre Valera)

e compromis de nevoia de a scrie urgent lui Antoniadă la Paris. Îi vorbesc între altele și despre cartea lui Cioran [*Précis de décomposition*, 1949], premiată de curând cu premiul Rivarol. Antoniadă înspăimântat de „nihilismul” autorului. Transcriu din scrisoarea mea:

„Cartea lui Cioran am citit-o. Mă bucură că a fost premiată, fiindcă merită, cu tot nihilismul ei. Cioran e un gânditor și un veritabil artist, iar ca om un boem mucalit, între mizantrop și băiat bun. Cât privește nihilismul lui, atât de grijuliu de expresia prețioasă, mi se pare mai mult glumeț acest tragic. E un filozof mucalit care, ne crezând în nimic, întinde curse oamenilor serioși. Are prea multă conștiință literară și plăcere de a se ști citit ca să cred în ideea lui de mimicrie. Nici nu cred că se va sinucide vreodată. Eu admir talentul și ingeniozitatea cu care, trecând dincolo, a redus aproape la nimic filozofia amărâtă a celui cocoșat de Kierkegaard. Dar poate d-ta ești de altă părere. Eu

aproape aș propune să facem un manifest «cioranist», pentru a anunța trecerea la neant a existențialismului”.

20 august (1 și jumătate noaptea). Scris dimineața generalului Ion Gheorghe la Bad-Kissingen, pentru a-i răspunde în legătură cu chestiunea „legației” de la Madrid și a prințului Nicolae. I-am spus că am primit un mesaj de aprobare din partea regelui și că nu vrem să jennăm Comitetul Național înainte de a lua o hotărâre în sensul dorit de rege. Ținem să-i spun aceste lucruri fiindcă cu acești generali impulsivi și paraponișiți nu știi niciodată la ce poți să te aștepteți.

22 august (11 fără un sfert seara). Seara citit întâmplător într-o „istorie a literaturii” a lui Klabund¹ (în traducere spaniolă) capitolul referitor la „literaturile balcanice”. Atâta ignoranță la un scriitor german și atât de strămtă perspectivă de cultură, abia de

¹ Este vorba de lucrarea *Geschichte der Weltliteratur (in eiries Stunde)*, Leipzig, 1923, 112 pp.

crezut! Câte o jumătate de pagină pentru fiecare „literatură balcanică“.

Literatura românească „începe a câştiga caracter național în 1852“, cu culegerea de poezii populare a lui Alecsandri. Autorul nu cunoaște alți scriitori români decât pe Bolintineanu, Alecsandri, Eminescu, Slavici, Carmen Sylva, Tristan Tzara și Panait Istrati. Cultura și literatura română sunt creații germane! Dovadă: *germanul* Samuil Klein care a deschis drumul modern al culturii românești și Carmen Sylva, care a tradus poeziile populare românești în germană. Eminescu nu e decât un reflex al lui Schopenhauer. Nici celelalte literaturi balcanice nu sunt mai bine tratate, decât dacă cumva Goethe a apreciat producțiile lor populare. Și acelea sunt în mare măsură produse ale spiritului german! Ce e mai grav e că acest prost de Klabund, pe care nu-l cunoșteam decât din nume, și-a scris prodigioasa carte cred înainte de regimul hitlerist (traducerea spaniolă e din 1937). Un naționalism atât de primar era greu de întâlnit chiar în provinciale cercuri de cultură balcanice. Această îngustime de spirit o plătește azi Germania.

24 august (1 noaptea). După-masă, dormind, am visat. Voi începe să notez și vise. Sunt uneori mai interesante decât gândurile treze. Mie mi se întâmplă multe visuri umoristice. Mă trezesc din somn râzând de propria mea persoană.

Azi după-amiază, mă găseam în vizită la fostul rege Carol, undeva într-un fel de vilă la țară pe care n-o cunoșteam. Carol era în civil și supărat. Apăruse în Anglia o carte în care se spunea asupra lui o seamă de lucruri neadevurate. Între ele, acuzația că a vândut sau și-a însușit tablourile lui El Greco din colecția regală. Asta, bineînțeles, nu putea s-o facă decât cu concursul meu, care am dus tablourile la Paris. Se găseau de față încă două persoane, dintre care unul cu un

Juan Valera

fel de bărbuță ca a lui Ory [editorul de la *Correo Literario*] și obraznic era însuși autorul sau editorul cărții. Carol era indignat că se repetă această acuzație mincinoasă, deși el a dat în diverse rânduri explicații care nu trebuiau să lase îndoieli. Cei de față erau convingși toți că avea dreptate, inclusiv omul cu bărbuță și îi făceau toți morală lui Carol pentru lipsa lui de prevedere.

26 august (2 fără un sfert noaptea). Scrisoare de la Cioran, de la Paris, amuzantă și zădărnă. O istorie întreagă cu o viză a lui de pașaport pentru Spania. Vrea să intervin eu la Externe să i se trimită viza telegrafic, ca s-o aibă „înainte de 1 septembrie“. Nici nu cunosc pe nimeni la Externe, nici nu cred că acolo se precipită birourile să dea vize telegrafice la existențialiști necunoscuți. „Îmi dau seama că e absurd“, spune el. Cred că am să mă duc totuși mâine la Externe, deși îmi dau seama și eu că e absurd. Recitit poezii de Dui-liu Zamfirescu (nostalgie de patrie).

27 august (2 noaptea). Mi-a sosit a doua scrisoare a lui

Cioran, repetând lucrurile de ieri, de teamă să nu i se fi pierdut cea dintâi. Din păcate, amândouă trimise cu prea mare întârziere. Existențialismul nu e o filosofie a prevederii!

30 august (după miezul nopții). Mai puțin bolnav decât ieri [gripă]. Medicamentele numai cât pentru o semi-sinucidere.

A trecut dimineața Leonte de la legație, pentru ajutorul lunar pe care i-l dau. Cerșete.

1 septembrie (11 și un sfert seara). Cred că gripa mă începe să cedeze. Am luat mai puține doctorii și m-am simțit mai bine.

De dimineață în oraș. La un anticar mi-a căzut în mână o carte a unui franțuz (Albert Wolff, *Voyages à travers le monde*, Paris, 1884). În această carte pagini foarte triste despre Valahia în 1869. Franțuzul a coborât pe Dunăre până la Rusciuk și a văzut țara din vapor cu ochelari foarte afumați.

Am fost la Externe, pentru viza lui Cioran. I-am dat o telegramă care poate face fericirea unui existențialist [în urma unor intervenții repetate, fusese obținută viza].

Convorbire cu Enescu¹, șeful legionar, despre Niki Dimitrescu. Despre Prințul Nicolae și despre scopurile de azi ale mișcării legionare. Inutil să mai reproduc aici această conversație. Încercările de totdeauna ale legionarilor de a disimula scopurile hulanice sub motive naționale. Concluzia mea: mișca-

¹ Mihai Fotin Enescu, fiul fostului om politic liberal Fotin Enescu (1878-1918), după al doilea război mondial a rămas în Spania, ca șef al legionarilor de aici. S-a stins din viață în 1987. Profesorul de istorie de la Universitatea Autonomă din Barcelona, Francisco Veiga, în studiul său *Istoria Gărzii de fier. 1919-1941*, Baltaera, 1989 (ed. românească, Ed. Humanitas, București, 1993) menționează de „o importanță deosebită“ convorbirile avute în 1982 cu M. F. Enescu, „gratie memoriei sale prodigioase și a capacității de selecție. Jurist și diplomat, provenind din înalta societate, a fost un bun cunoscător al păturilor sus-puse din București și al partidului liberal. Atașat la Legațiile din Roma, Madrid, Lisabona și Helsinki în anii treizeci și patruzeci“.

rea legionară e azi o mișcare anacronică, ultimii hitleriști din Europa. Prințul Nicolae face o faptă rea lucrând împotriva regelui Mihai.

Acasă găsesc o notă de la Consulatul francez. Mi s-a acordat viza cerută.

4 septembrie (miezul nopții). Antoniaide m-a chemat să-mi spună că s-a întors din călătorie. Îmi confirmă că atmosfera e îngrijorată și la Paris și în Olanda. La Amsterdam a vorbit cu ministrul Olandei la New York. Acela crede că Rusia nu face război anul acesta. Nu sunt pregătiți. Dar foarte probabil nu vor întârzia mai mult de un an.

13 septembrie (1 noaptea). O scrisoare de la Cioran din Burgos. Vine mâine să mă vi-

ziteze.

14 septembrie (10 și jumătate seara). Azi, ziua lui Cioran. S-a prezentat de dimineață, cu părul vâlvoi și cu o cascadă de impresii entuziaste despre Spania. Am stat câțva timp de vorbă despre o mie de lucruri, la întâmplare. Îi citesc fragmentul din scrisoarea mea către Antoniaide, unde mă refer la el și, inteligent, face haz. Pe urmă, în timpul conversației surprind faptul că e superstițios.

— Nu v-am scris la timp să interveniți pentru viza pașaportului meu fiindcă fiind superstițios n-am voit să atrag vreo neșansă, formulând eu însumi temerea de insucces.

— Ești, va să zică, superstițios?

— Da, sunt foarte supersti-

țios.

— Atunci ești un om care crede în puteri oculte și în ființe supranaturale. Ce fel de existențialist ești?

Nu mi-a răspuns la această întrebare. Trag concluzia că am avut dreptate când i-am scris lui Antoniaide.

16 septembrie (după 12 și jumătate noaptea). Telefonază Cioran. Își ia adio. La telefon îmi pare că aud vocea lui Mircea Eliade. În multe privințe, Cioran e o contrafacere a lui Eliade. Dar, așa putea spune, o contrafacere cu mai mult talent decât modelul. Impresia lui Cioran despre românii de la Madrid: provinciali. „Nația” (i-a văzut pe Enescu, pe legionari și pe Cotruș).■

CLIO ANUNTA • CLIO ANUNTA • CLIO ANUNTA

MARSILIA, ORAȘUL REBEL

Marsilia este unul dintre orașele Franței care și-a cultivat cu cea mai mare grijă specificitatea. Cultul pentru echipa de fotbal, „Olympique Marseille”, este numai una — și cea mai recentă — manifestare a acestui particularism marsiliez. Dar orașul nu a așteptat secolul XX pentru a-și exprima — și încă foarte viguros — independența. Aspectul a fost înregistrat încă din veacul XVI, când marele centru din Midi-ul francez și-a aruncat de pe umeri tutela oligarhiei social-politice tradiționale. Crearea Sfintei Ligi, în 1576, ca o formă de protest împotriva păcii semnate între Henric III și fratele lui, François, duce d'Alençon, prin care regalitatea concedase importante avantaje protestanților și deci având ca scop declarat apărarea religiei catolice — a fost pentru oraș un prilej de a se revolta împotriva puterii centrale regale. În 1588, Marsilia a aderat la Sfânta Ligă.

Multă vreme, istoriografia franceză a considerat această perioadă din istoria Marsiliei o mișcare antinațională. Recent, istoricul german Wolfgang Kaiser — într-o lucrare consacrată exclusiv subiectului — conferă o altă conotație atitudinii Marsiliei în anul 1588. El consideră gestul ei o mișcare paseistă, de rezistență la progresul statului, o rezistență fon-

dată pe apărarea autonomiei urbane. În aceste cheie — comentează revista *L'Histoire* — trebuie analizată instituirea republicii care a durat cinci ani (1591-1596), vreme în care orașul a avut o adevărată autonomie politică.

Specificitatea Marsiliei, scrie Wolfgang Kaiser, este alimentată de o mitologie politică (orașul a fost considerat dintotdeauna o republică autonomă, care a optat în mod voluntar să se unească cu regatul) și religioasă (Marsilia a fost primul oraș creștin al regatului, evanghelizat în sec. I). Păstrarea vechiului spirit de independență al Marsiliei, anexată la Franța odată cu Provența, în anul 1481, se mai poate explica și altfel, prin traficul său portuar, deopotrivă sursă de prosperitate, încă din 1570, dar și „introducător” al ciumei, în decembrie 1579, epidemie care a ruinat precarul echilibru al anilor precedenți. Sfânta Ligă a fost percepută, în acele condiții, drept singurul mijloc de a restabili unitatea politică a Marsiliei.

Visul republicii urbane în secolul XVI, al modelului urban medieval avea să se încheie în 1596, când Marsilia a fost supusă de regele Henric IV, care a restabilit ordinea monarhică.

F.D.

Chipuri de boieri și jupânese

„Fiind în al doilea an al domniei lui, din urzeala dușmanului neamului nostru, diavolul, căci nu-i plăcea să rabde ca oamenii creștini să fie în pace, [Iliș] a tăiat capul celui dintâi sfetnic al său, Vartic hatmanul. Și de aci s-a început sămărița necredinței și el a început să se depărteze și să se schimbe de la mintea dreaptă și adevărată și a nesocotit statul celor mai bătrâni și îndemnul celor ce crescuseră împreună cu dânsul”.

Aceste cuvinte, ieșite de sub pana cronicarului Eftimie, aruncă o lumină deloc favorabilă asupra domniei lui Iliș Rareș (1546-1551). Într-adevăr, nepotul lui Ștefan cel Mare și fiul lui Petru Rareș a rămas în amintirea contemporanilor și a posterității ca însăși întruchiparea Antichristului. Aplecarea lui spre moravurile orientale, culminând cu trecerea la mahomedanism, a declanșat un proces de *damnatio memoriae* în urma căruia chipul i-a fost înegrit în portretele votive; numele i-a fost martelat din inscripții, iar faptele sale au fost prezentate de cronicari ca uneltiri ale diavolului.

Tot Necuratul a fost acela care l-a împins pe domnul Moldovei să-l ucidă pe Petru Vartic, „cel dintâi sfetnic al său”. Această formulare lasă să se înțeleagă că hatmanul de atunci era ceva mai mult decât un simplu dregător. Mai spune Eftimie că moartea lui Vartic a fost semnalul lungului șir de fapte abominabile care i-au adus lui Iliș vodă pielea din istorie. Tragicul sfârșit al lui Petru Vartic, poziția pe care o ocupa el la curtea Moldovei, cuvintele frumoase pe care i le-au rezervat cronicarii au fost elementele care, stărnindu-ne interesul, au determinat o cercetare amănunțită a acestui chip de boier moldovean.

PETRU VARTIC HATMANUL

CORNELIU COJOCARIU, MARIA MAGDALENA SZEKELY

Petru Vartic (nume întâlnit în documente și sub formele: *Petrea Vartic*, *Petru al lui Vartic*, *Petru Varticovici*) era fiul lui Vartic diacul din vremea lui Ștefan cel Mare. Despre tatăl său avem puține in-

formații. Nicolae Iorga îl considera armean din Galiția, trecut la ortodoxism, pentru că îi găsește numele asemănător unuia armenesc (echivalentul lui Trandafir). Dar această afirmație nu poate fi

verificată documentar. Cert este doar că diacul stăpânea foarte bine limba slavonă și că a avut doi copii: pe Petru și pe Vasca (amintită o singură dată, într-un act din 5 martie 1529).

Diplomat Iscusit...

Primele mărturii documentare — începând din 1520 — ni-l prezintă pe Petru Vartic ca „slugă” domnească, apelativ folosit în general pentru toți supușii domnului, chiar dacă erau boieri cu dregătorie. Apoi, în prima sa domnie (1527-1538), Petru Rareș l-a folosit, cu diverse treburi, pe lângă marea postelnicie a țării. Acestea au fost primele trepte ale unui *cursus honorum* strălucit, prin care Petru Vartic va atinge un rang de mare dregător și se va instala în galeria figurilor de boieri celebri ai Moldovei medievale.

Bun cunoscător al limbilor polonă și latină, Petru Vartic a rămas cunoscut mai ales datorită activității sale diplomatice. Debutul și l-a făcut, după informațiile de care dispunem, în 1533, adică în anul când Moldova a redeschis problema Pocuției. Reamintim cititorilor că acest ținut din sudul Poloniei fusese amanetat lui Petru I Mușatinul (1375-1391) de către regele polon Vladislav Jagello, în 1388, în schimbul unui mare împrumut de bani. Regii Poloniei n-au restituit niciodată această sumă, iar domnitorii Moldovei s-au considerat, de drept, stăpâni ai Pocuției, deși Polonia n-a acceptat cu nici un chip să renunțe la ea. Și astfel, „bucata de pământ”, cum o numea Ștefan cel Mare, s-a transformat într-un măr al discordiei. Din pricina ei, marele domn nu și-a găsit liniștea sfârșitului până ce n-a cucerit-o cu sabia. După el, Bogdan cel Orb (1504-1517), într-un gest de cavalierism, a cedat-o polonilor în schimbul unei promisiuni matrimoniale, rămasă însă fără împlinire. Și iată-l pe vodă Rareș, la 1533, reluând tratativele pentru rezolvarea litigiului. În luna iulie, Petru Vartic și Avram Banilovschi primeau poruncă să meargă la regele Poloniei și să discute direct

cu el problema Pocuției. Pe drum, Petru Vartic a fost prins și reținut un timp de un rotmistrz la Cămenia. După această întâmplare, soții moldoveni și-au continuat călătoria, ajungând tocmai în Lituania, la Vilno (azi, Vilnius), unde regele Sigismund I pregătea o campanie militară împotriva rușilor. Primind mesajul domnului moldovean, craiul polon a răspuns că era favorabil reluării tratativelor de pace.

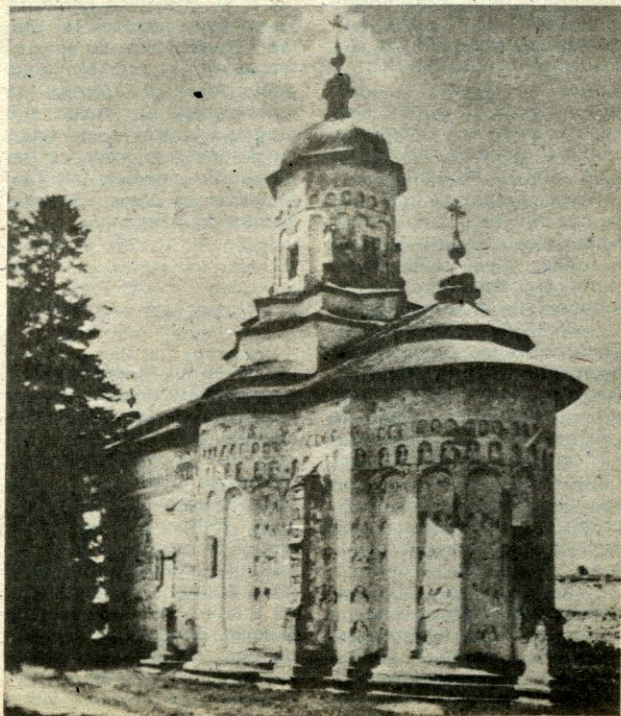
Nu vom intra în amănuntele acestei probleme, important pentru portretul personajului nostru este însă faptul că Vartic și-a început cariera diplomatică sub o zodie norocoasă: mai întâi, pentru că de-a dreapta i-a stat Avram Banilovschi (cel care va de-

veni un strălucit diplomat al Moldovei); apoi, fiindcă a avut de tratat o problemă foarte delicată, de a cărei rezolvare depindeau liniștea la hotarul nordic al țării, dar și prestigiul domnului; în fine, pentru că datorită acestei misiuni a parcurs un drum lung, până la celălalt capăt al Europei, în ținuturile de obârșie ale Jagellonilor, nu departe de Marea Baltică. Se va fi întors în Moldova cu impresii unice și cu o experiență care, fără îndoială, i-a fost de mare folos în anii care au urmat.

Pentru o vreme, documentele nu ne mai spun nimic despre Petru Vartic. Reapare abia în 1538 și prezența lui în treburile țării rămâne constantă până la sfârșitul vieții. 1538 marchează de fapt apo-

În p. 40: Petru Rareș și fiul său Iliș, așa cum apar în tabloul votiv al bisericii mănăstirii Moldovița

Fără a fi cunoscute motivele ce l-au determinat să ia o astfel de hotărâre, Iliș vodă l-a înmormântat pe Petru Vartic în biserica mănăstirii Probota - necropola Rareșizilor

geul celei mai mari crize pe care o cunoscuse Moldova până atunci. Sub amenințarea unei intervenții otomane de represalii în urma alăturării Moldovei la Liga Sfântă, Petru Rareș și-a îndreptat privirile spre Polonia. În luna septembrie domnul Moldovei a trimis o solie în țara vecină, printre soli numărându-se și Petru Vartic. Între timp, însă, sultanul Soliman Magnificul a intrat cu oaste în Moldova și Petru Rareș a fost silit să ia drumul pribegiei. Solia s-a întors din Polonia când pe tronul de la Suceava se afla de-acum Ștefan Lăcustă (1538-1540). Participarea lui Petru Vartic la această misiune diplomatică — a doua, se pare, din cariera lui — spune multe despre calitățile personajului și încrederea ce i se acorda. După toate aparențele, deși tânăr și fără o dregătorie înaltă, era solicitat de domnie numai în cazurile excepționale, misiunile obișnuite fiind încredințate altor boieri de la curte. Numai așa se explică de ce el a fost trimis în Lituania în 1533 și apoi în Polonia în 1538, răstimpul de cinci ani, care separă cele două momente, rămânând ca o adevărată pată albă în biografia sa.

Spre deosebire de alți boieri din timpul lui Petru Rareș, care și-au pierdut funcțiile după 1538, Petru Vartic s-a bucurat și de încrederea lui Ștefan Lăcustă. În iulie 1539, acesta i-a încredințat misiunea de „tălmăciu, secret” la regele Sigismund I. Din Cracovia, Vartic a luat drumul Vienei, în calitate de „mareșal al curții voievodului”, călătorie făcută în mare taină, căci, după cum se spune în cererea pentru obținerea salvconductului, „se teme să nu-l părăscă regele Ioan [Zápolya] la sultan”. Deși trimis al lui Ștefan Lăcustă, Vartic era primit la Viena ca reprezentant al... „ilustrului și strălucitului Petru voievod al Moldovei”!

Întors în țară, în luna octombrie a fost însărcinat să-l

întâmpine la Hârlău pe solul polon Ieronim Laski, aflat în trecere prin Moldova. Apoi, în mai 1540, alături de alți boieri, Petru Vartic a fost trimis la încheierea convenției moldo-polone de la Hotin (semnată la 1 iunie 1540), privind normele de judecată în cazul litigiilor de hotar. În noiembrie, Vartic se afla din nou în Polonia, cu cerere de ajutor din partea domnului său. Se repeta, așadar, episodul din 1538: aceeași tablă, aceeași mutare, același pion, dar „regele” era altul. Nu peste mult timp (decembrie 1540), Ștefan Lăcustă a fost ucis de partida boierească opusă lui. Unii istorici au acreditat ideea că în fruntea acestei acțiuni s-ar fi aflat Vartic însuși. Chiar dacă, se pare, el era în Polonia la vremea aceea, nu este exclus să fi avut o oarecare contribuție la complotul antidomnesc. Cel puțin, așa s-ar deduce din faptul că la sfârșitul anului 1540, el explica polonezilor motivele uciderii lui Ștefan Lăcustă, făcându-se purtătorul de cuvânt al noului domn, Alexandru Cornea: „să considerați ca vorbe ale domnului nostru și ale sfatului domnesc tot ceea ce Petru Vartic, mareșal al Țării Moldovei, a spus tânărului Tarnowski hatman”.

... și comandant al întregii oștiri

Domnia lui Alexandru Cornea, efemeră, s-a încheiat la începutul anului 1541, când, sprijinit de sultan, Petru Rareș și-a recăpătat tronul. Având de plătit niște poște boierilor care îl părăsiseră în 1538, Petru vodă a operat modificări sensibile în componența sfatului domnesc. Ne-o spune o scrisoare din 19 martie 1541, adresată de Nicolae Sieniawski, castelan de Belz, lui Stanisław Odrowaz, palatinul Poloniei: „Petru voievodul Moldovei, vineri [18 martie 1541] a fost o săp-

tămână, a tăiat pe Mihul hatmanul, pe Petrașcu comisul, ginerele lui, pe Trotușan marele logofăt și pe Cozma logofătul mic; în locul lui Mihul a pus hatman și staroste de Suceava pe Petru Vartic, în locul lui Trotușan pe Mateiaș vistieryl, iar vistiernic a pus pe Toma logofătul; pe Septilici l-a lăsat în viață, luându-i stărostia Hotinului; în locul lui a pus pe Hăra cămărașul”. Rezultă, deci, foarte limpede că lui Petru Rareș i-a datorat Petru Vartic ridicarea lui într-una din cele mai înalte funcții în stat.

Dregătoria de hatman (preluată de la polonezi) echivalență cu cea de portar al Sucevei și alăturată celei de pârcaľab (staroste) de Suceava, s-a afirmat în Moldova odată cu ocuparea ei de către Petru Vartic (11 martie 1541-7 aprilie 1548). Chiar dacă, conform tradiției, hatmanul apărea în actele domnești după pârcaľabii de Hotin, neamț și Roman, dregătoria sa era superioară, acestora, întrucât cumula și atribuțiile de comandant al întregii oștiri a țării (*Capitaneus Moldaviae*).

În această calitate, Petru Vartic a luat parte, în 1541, la campania lui Petru Rareș în Transilvania, fiind prezent în fața porților Brașovului la 29 iulie. În paralel cu acțiunile militare pe care le conducea ca hatman, Vartic și-a continuat activitatea diplomatică. Experiența făcuse din el omul cel mai indicat pentru a reprezenta interesele Moldovei la curțile puterilor vecine, cu atât mai mult cu cât se dovedise favorabil legăturilor cu Polonia și Imperiul habsburgic, manifestând înclinații antiotomane. La începutul anului 1541, el îi amintea domnului de vechile legături cu Polonia și despre jurământul făcut la Hotin, insistând și asupra faptului că „m-ai trimis, doamne, pe mine cu Trotușan, la Măria Sa regele, la Cracovia, cu înțărirea acestui jurământ și te va pedepsi Dumnezeu și pe

noi împreună pentru aceasta" [călcarea jurământului]. Consecvent acelorași principii, în 1542, Vartic i-a trimis o scrisoare lui Ferdinand I de Habsburg (1556-1564), printr-un sol al acestuia la Cracovia, din care cităm: „Ce-mi scrie Măria Ta, să-ți dau de știre despre țarul turcesc, încotro se va întoarce, deci să știi Măria Ta că în vara aceasta nu va pleca nicăieri, ci va trimite câteva oști spre Buda, ca s-o zidească. Dar în alt an va ieși cu putere mare în Țara Ungurească, el însuși cu toate puterile sale.

E adevărat că acum se cheamă la război pretutindeni în ținuturile turcești, dar poate numai ca să sperie, pentru ca să poată zidi anul acesta cu siguranță Buda.

Dar eu te asigur pe Măria Ta, ca prieten credincios al Măriei Tale, că, după cât am înțeles eu, dacă domnii creștini vor să isprăvească ceva asupra turcilor, acum au vremea cea mai potrivită, și alta mai bună nu vor mai avea-o pe urmă. Acum chiar trebuie să se ridice domnii creștini ca să meargă la Buda s-o ia și, dărâmand-o, să-i înecă rămășițele în Dunăre. Că, de o vor întări turcii, atunci niciodată nu-i vor mai izgoni creștinii.

Ne mirăm foarte că Măria Sa craiul [Poloniei] rămâne atâta la Vilna: mai bine ar fi ca Măria Sa să-și vadă de lucru din vreme.

Despre domnul meu, voievodul, să știi așa Măria Ta cum: că vrea să poarte război în Ardeal pentru cetățile acelea ce s-au luat de la dânsul [Ciceul și Cetatea de Baltă] și pentru slobozirea prinșilor ce stau la Făgăraș. Și are în ajutor 4 000 de turci dacă ungurii nu-i vor ieși din cetățile acelea și nu vor da drumul prinșilor".

În istoria noastră sunt foarte rare personalitățile (cu excepția domnitorilor, firește) care au întreținut corespondență direct cu un principe străin. Iar formula de la înce-

putul acestei scrisori („ce-mi scrie Măria Ta...") dovedește că între Ferdinand de Habsburg și Vartic existase un mai vechi schimb de scrisori.

Campania din Transilvania la care Vartic face referire în scrisoarea sa a avut loc în toamna anului 1542, oastea Moldovei fiind pusă, ca și în anul precedent, sub comanda sa. Dar înainte de începerea campaniei, în lunile iunie-august 1542, Petru Vartic s-a aflat în fruntea unei mari solii trimisă de Rareș în Polonia. Partea polonă a făcut un rezumat al principalelor idei formulate de delegația moldoveană, documentul fiind intitulat *Esența soliei lui Petru Vartic*. Fără îndoială, purtătorul de cuvânt al domnitorului moldovean împărtășea orientarea politică a acestuia, judecând după scrisoarea către Ferdinand de Habsburg, prezentată mai sus, dar această concordanță între domn și sfetnicul său este confirmată de întreaga carieră diplomatică a lui Vartic. În 1542, el transmitea la Cracovia hotărârea lui Petru Rareș de a „ne se mai supune împăratului turcilor, ba chiar să-și răscumpere libertatea sa cu puterea armelor". Căci, „acest împărat [al turcilor], neținând seama de înțelegerile și tratatele încheiate de înaintașii săi cu moldovenii, neținând seama nici chiar de jurământul său, nu numai că a pustiit cea mai mare parte din acea țară [Moldova], ci chiar i-a luat lui, aducându-o sub stăpânirea sa, o parte nu mică din ea". Prin vocea solului său, Rareș cerea regelui polon „să îngăduie ostașilor Maiestății Sale să îndeplinească acolo [în Moldova] slujba plătită și dacă [Petru Rareș] nu ar putea ține piept puterii turcului, să se poată refugia, împreună cu ai săi, într-un loc adăpostit din regat".

Solia din 1542 a rămas fără urmă, în cele din urmă, domnul Moldovei renunțând la ideea unei acțiuni antiotomane cu sprijin polon. În

același timp, ea a marcat și sfârșitul carierei diplomatice a lui Petru Vartic; timp de un deceniu, el urmărise prin acțiunile sale și ale domnilor pe care îi slujise, să stăvilească expansiunea otomană și să păstreze neatănarea țării sale prin strângerea legăturilor cu statele creștine.

Avansat și... decapitat!

Devotat dinastiei, hatmanul și-a păstrat dregătoria și după moartea lui Petru Rareș, în primul an de domnie a lui Iliăș. Ba, mai mult, a devenit chiar „principalul sfetnic al domnului". În documentul de omagiu al lui Iliăș către regele Sigismund I al Poloniei, datat 30 noiembrie 1547, Vartic, „staroste al cetății Sucevei, mare hatman al întregii noastre curți și al întregii noastre Țări a Moldovei", apare menționat al cincilea, după mitropolitul Sucevei, episcopii Țării de Jos și Țării de Sus și marele logofăt.

Apoi, pentru primăvara anului 1548, letopisetul consemnează: „Și în domnia lui [Iliăș], în anul 7056, aprilie 7, sâmbătă după Paști, au tăiat capul lui Vartic hatmanul în târg în Huși și l-au dus de l-au îngropat în mănăstire în Pobrata". Motivele reale ale acestui act sunt; astăzi, imposibil de reconstituit în lipsa informațiilor documentare. De-a lungul timpului, istoricii au înaintat o serie de ipoteze: că Vartic ar fi sprijinit acțiunea unui pretendent la tron din Polonia, că ar fi intrat în conflict cu domnul datorită orientărilor politice diferite, că s-ar fi aflat în fruntea unui complot boieresc îndreptat împotriva lui Iliăș. Indiferent care din aceste ipoteze se va dovedi întemeiată (dacă se va dovedi vreodată), cert este că Petru Vartic a avut parte de o moarte crâncenă, pe butucul călăului, și că a fost înmormântat la Probota.

Acest din urmă amănunt a

stărnit și el nedumerire: de ce a îngropat Iliș Răș în necropola domnească un boier care, foarte probabil, îi fusese ostil de vreme ce-l dăduse pierzaniei? La 1548, pe lângă mormintele recuperate din vechea biserică, Probota adăpostește mormintele lui Petru Răș, ale câtorva membri ai familiei domnești și pe acelea ale unor boieri (printre ele — mormântul lui Nicăară Hăra, cinstitul sfetnic al domnului). Simpla prețuire de care se bucura Petru Vartic printre contemporani nu justifică înhumarea lui în noua necropolă a Rășezilor.

Dar în biografia hatmanului Vartic mai sunt câteva întâmplări stranie. În timpul celei de a doua domnii a lui Petru Răș, Vartic s-a ocupat de construcția bisericii domnești Sfânta Paraschiva din Târgul Frumos. Când edificiul a fost terminat, în *pomelnicul ctitoricesc*, din proscomidie s-a însemnat: „Pomeniște, Doamne, sufletul robului tău, Io Petru voievod, și doamna lui, Elena, și fiii lui, Iliș voievod și fratele lui, Ștefan și Constantin și Ruxandra și robul lui Dumnezeu Petru Vartic, în domnia domnului nostru”. Or, se mai cunosc și alte cazuri de boieri care au supravegheat construcția unei biserici domnești, dar aceasta nu însemna decât îndeplinirea unei porunci domnești, a unei obligații față de suveranul țării, și nu justifică înregistrarea numelui celui dregător în *pomelnicul ctitoricesc*, alături de familia domnitoare. În 1548, la Probota se copia un *tetraevangel* pentru Petru Vartic și doamna Elena Răș — al doilea caz în care hatmanul apare alături de un membru al familiei domnești. Această din urmă mențiune, deșprinsă din contextul celorlalte și judecată ca atare, își poate găsi o explicație în... folclor. În Muntenia și Banat (nu și în Moldova) a circulat, în diverse variante, o baladă a lui Vartic. Personajul cu acest nume, îndrăgostit de

soția domnului, a fost descoperit și a sfârșit în ștreang, în timp ce doamna, de durere, s-a sinucis. Evident, presupunerea că între Petru Vartic și Elena Răș ar fi existat o legătură sentimentală este foarte la îndemână. Ea nu poate explica, însă, de ce Petru Vartic a fost trecut în *pomelnicul ctitoricesc* din biserică Sfânta Paraschiva și nici de ce a fost înmormântat la Probota. Un singur element ar putea lega între ele cele două mărturii disparate: *rudenia dintre Petru Vartic și Petru Răș, pe o filieră rămasă încă necunoscută*.

Numele familiei Vartic a căpătat un loc de frunte în Moldova medievală odată cu Petru Hatmanul. Din căsătoria acestuia cu Stanca au rezultat doi fii: Iurașco și Ionașco. Ultimul a murit tânăr și nu a avut urmași. Iurașco a urcat, ca și tatăl său, treptele ierarhiei boierești fiind, pe rând, mare paharnic, mare postelnic și pârcaș de Hotin. O nepoată a sa, Antemia Vartic, a fost soția lui Miron Barnovschi; a murit, însă, cu mult înainte de 1626, anul în care acesta a ajuns domn al Moldovei.

O viață închinată cu cre-

dință țării, domnului și creștinătății, stinsă pe un eșafod, în târgul Hușilor. Primul purtător al titlului de mare hatman al Moldovei, în ultimii ani ai perioadei eroice din istoria acesteia, Petru Vartic a fost, în egală măsură, conducător de oști, fin diplomat înzestrat cu darul elocinței, om politic cu un crez și orientare bine definite. Dincolo de toate acestea, a fost însă un om la fel ca mulți dintre boierii din epocă. Bea cu plăcere „tărie de vin” (un soi de coniac) furnizată de locuitorii Țării Bârsei, dar nu era lipsit nici de alte gusturi elevate. Ca sol, se înfățișa la marile curți europene — Vilno, Cracovia sau Viena — cu părul pieptănat cu pieptene de corn și înveșmântat în straie apropiate de moda apuseană: cu mâinile înmănușate și purtând la brâu un pumnal, mai mult podoabă decât armă, făurit de atelierele bistrițene.

Viața nu i-a mai dat răgaz să înalte biserici, să înzestreze lăcașuri de cult cu odoare, să comande manuscrise. Ceea ce astăzi mai poate spune ceva despre Petru Vartic mare hatman al Moldovei sunt numai faptele sale... ■

ROMÂNIA DE LA MARE

Subintitulată „revistă de istorie și civilizație românească”, *România de la mare* este editată de Asociația cultural-istorică dobrogeană cu același nume din Constanța (editor Stoica Lascu, manager Marian Moise).

Recentul număr apărut (nr. 3,4/1994, anul III) este consacrat *Dobrogei de Sud în contextul istoriei românești*.

Sunt publicate studii, articole, documente, evocări, pagini literare — toate referitoare la trecutul, atât de interesant, al Dobrogei de sud, „însemnatelor evenimente diplomatico-militare sud-est europene — se menționează într-o notă editorială — derulate în urmă cu peste opt decenii, care au consfințit, între altele, întregirea teritoriului transdanubian prin integrarea sudului acestuia la Regatul Român”.

Revista cuprinde, în supliment, și primul număr al unei noi publicații de istorie și civilizație aromânească, *Picurarlu de la Pind*, care își propune să tipărească „materiale scrise în limba literară sau în dialectul aromân, cu caracter literar, folcloric, istoric, memorialistic, publicistic sau la nivelul articolelor elaborate științific”.

O rectificare genealogică

Articolul pe care îl publicăm în acest număr este un text inedit, pe care domnul Ștefan PLEȘA ni l-a pus cu amabilitate la dispoziție, gest pentru care îl mulțumim. Gestul domniei sale pune redacția în situația de a-și onora o obligație de drept la replică după mai bine de două decenii. Această întârziere n-a fost cauzată decât de întâmplare. În numărul 3(60), din martie 1972, Magazin istoric a publicat articolul Rosetteștii, semnat de cunoscutul istoric, scriitor și publicist, regretatul Vasile Netea. La data apariției lui, articolul a reținut atenția genealogistului Emanuil Hagi-Mosco, care și-a expus propriile-i păreri printr-o comunicare susținută în cadrul Comisiei naționale de heraldică, genealogie și sigilografie. Comunicarea a rămas nepublicată și reproducerea ei în paginile revistei care a găzduit și articolul ce a provocat-o ni s-a părut mai mult decât firească. Este și un prilej fericit de a ține trează amintirea celor doi prestigioși istorici.

ROSETTEȘTII MUNTENI

EMANUIL HAGI-MOSCO

Genealogia se prezintă sub două aspecte. Unora le este antipatică; pentru alții este ispititoare. Pentru cei dintâi, este de prisos să comentez. Cât privește pe ceilalți, cu vederi largi, chiar de nu sunt cercetători calificați, atrași însă de parfumul trecutului și conștienți că lumea nu a început o dată cu dâșii, sunt bucuroși să se avânte în acel trecut de care este legată în parte ființa neamului și să descopere atâtea taine, să fie părtași la desfășurarea vieții în scurgetea timpului.

În categoria a doua, a celor atrași de trecut, nefiind — să zic — specializați în această latură a istoriei, căci de fapt istoria este legată de genealogie, persoane de bună-credință publică genealogii inspirate, fie direct de interese, fie după publicații ale acelorași interesați, cu greșeli voite „ad partem” spre a-și făuri o genealogie după plac și, bineînțeles, trăgând o oareșică autentificare a unor neexacități.

În *Magazin istoric*, nr. 3, din martie 1972 — revistă în care poți găsi articole de un deosebit interes — s-a publicat genealogia familiei Rosetti. Se repetă ceea ce de atâția ani reprezentanții acestui neam boieresc s-a încercat să autentifice, fără nici o dovadă documentară, filiații cu totul greșite.

În cele ce vor urma mă voi ocupa numai de partea genealogică a publicației, fără nici un gând de polemică, lăsând membrilor familiei toate însușirile politice, patriotice, literare dezvoltate în articolul menționat.

În numele vechi mele îndeletniciri de preocupări heraldice-genealogice, care timp de 75 de ani mă însoțește, caut, când este necesar, să fac rectificările cuvenite, pentru a nu lăsa pe cercetători să fie induși în eroare. De la început precizez — până la proba contrară a unei dovezi documentare — că familia Rosetti din Muntenia nu este una și aceeași cu aceea din Moldova,

deși reprezentanți ai acesteia au fost trăitori în Muntenia. De altfel, generalul Radu R. Rosetti o spune ritos în monografia ce a publicat a familiei sale (R.R. Rosetti: *Familia Rosetti*, vol. II, *Celelalte ramuri*, București, 1940, pp. 11-15).

În articol se mai arată că, după tradiție, familia — fără a se cita un izvor — ar fi de origine geneveză și că, în primele decenii ale secolului al XIII-lea — deci să zicem anul 1225 — s-a strămutat în Constantinopol, unde s-a amestecat cu marile familii bizantine. Ei bine, nu este deloc așa. Originea familiei Rosetti — mă refer anume numai la Moldova, și veți vedea de ce — este greacă, din orașul *Coron*, așezat tocmai la extremitatea sudică a Peloponezului. Că s-au stabilit în Bizanț la începutul secolului al XVII-lea, nu al XIII-lea, deci cu patru secole mai târziu, este exact, în persoana lui Lascaris Rosetos, născut în 1580, mare schevofilax și mare logofăt al Patriarhiei la

1629, căsătorit pe la 1605 cu Bella, fiica lui Ioan Cantacuzino, fiul lui Șaitanoglu. În genealogia publicată, acel Lascaris este dat drept înepător al familiei Rosetti. Totuși, sunt cunoscute încă alte trei generații mai sus omise în publicație și anume: Mihail Rosetos din *Coron*, mort în 1544. Are fiu pe Ioan Rosetos, tot din *Coron*, mort în 1574 și al cărui fiu N (nu-i știu numele) Rosetos din *Coron* este tatăl lui Lascaris. Deci, omisiune importantă și regretabilă, ștergând trei generații de ascendenți.

De ce nu pot fi genevezi? În afară de faptul că cei înșirați mai sus sunt din Grecia și cunoscuți ca atare, este știut că marea majoritate a patronimelor grecești au terminația cu consoana s, iar familiile italiene, iarăși în mare majoritate, au terminația cu litera i. Dacă la origine patronimul ar fi fost italian, i s-ar fi spus Rosetis, pe când în Grecia au păstrat terminația grecească pe care o aveau, și cu un singur t — Rosetos.

De altfel, avem nenumărate exemple la noi, cât privește familiile de origine greacă, spre pildă: Soutzos și acum ramura greacă a păstrat pe s, la noi s a căzut; Notaras din Bizanț, la noi fără s; Rizos la greci, la noi fără s; Moscos din Sparta — trecuți la Veneția și Corfu, s a căzut. Filitis, la noi fără s și atâtia alții. În orice caz, pare straniu ca genevezi, în loc să facă ca venețienii și ceilalți genevezi — să-și deschidă un „comptoir” de-a lungul coastei Mării Negre, să se ducă tocmai la capătul de sud al Greciei!

Iarăși cât privește afirmația că C.A. Rosetti, zis Berlicoco, se trăgea din Antonie Vodă Ruset, zis Chiriță Draca, capucheaia al Moldovei în 1661, apoi domn în 1675, este cu totul eronată, nici o dovadă nu confirmă aceasta. Dimpotrivă, vom vedea.

Antonie Vodă, de la soția

sa Zoe, cu patronim necunoscut, a avut șase copii, dintre care numai doi au avut urmași bărbătești, dând naștere la două ramuri, cu totul deosebite în Moldova, cu descendenți cunoscuți. Unul dintre aceștia, Ion, căsătorit cu o Mavrocordat, născut în Moldova, este tatăl Eufrosinei, soția lui Giani și mama efemerului domn de câteva luni în Oltenia, Manole Giani Ruset. În genealogia publicată se precizează că bunicul lui C.A. Rosetti (nu i se dă numele și vom vedea explicația) ar fi fost fiul acestui Ion, la rândul lui fiul lui Antonie Vodă. Fiii, precum și nepoții acestui Ion sunt cunoscuți și anume: Matei, Mihai, Niculae și Eufrosina de mai sus. Ar urma deci să mai fie un alt fiu, anume acel bunic al lui C.A. Rosetti, ceea ce este cu neputință, deoarece bunicul lui C.A. Rosetti și al tuturor Rosetteștilor din Muntenia nu se știe cine e. Iată cum:

La Arhivele Statului din București se află Dosarul nr. 340/220, de fo. 22. Catagrafia oficială a toți boierii Țării Românești la 1829, intitulată *Delă pentru catagrafia boierilor caftanli după cererea președintelui comitetului din București leat 1829 septembrie 11*. Este pornită din porunca brutalului tătar Jeltuhin, după vorba lui Iorga. Lucrarea e publicată de Ion C. Filitti. Într-însa sunt trecuți pe categorii: 63 boieri de rangul I și 171 de al II-lea. Li se dă numele, vârsta, rangul și locuința. În afară de aceste date cerute boierilor de rangul I, celor de rangul al II-lea li se mai cere declararea averii și numele tatălui, fie că are patronim, fie că are numai numele de botez.

În categoria a doua, lista începe cu Alexandru Rosetti, care este tatăl lui C.A. Rosetti, astfel: „Alexandru Ruset — cum se pronunța atunci — născut la Țarigrad, 70 ani (adică la 1759), spătar, șade în București, mahalaua Bradului (adică Boteanu) «în casele mele» (între ghilimele),

văpseaua de galben 71”.

Ce se întâmplă cu restul de 170 de boieri?

Tuturora, afară de acest Alexandru Ruset și a câtorva care lipsesc din București, li se indică tatăl. Cum se explică această anomalie? Mai cu seamă că la nr. 33 figurează: „Ion Ruset, 29 ani, născut București, mahalaua Crețulescu,” cu chirie, văpseaua verde nr. 437. Are venit 10 000 sau 20 000”. Este nepot de frate al lui Alexandru.

Prin urmare, tatăl lui C.A. Rosetti nu-și declară într-o statistică oficială propriul său tată, care ar fi anonimul bunic al lui C.A. Rosetti, fiind singurul care face excepție la măsura luată. Și, totuși, în genealogia publicată se precizează că acel bunic, fără nume, ar fi fiul lui Ion, fiul lui Antonie Vodă. Pe ce se bazează, când se cunosc toți descendenții domnitorului?

În consecință, până la o dovadă documentară, nu se știe cine este acel bunic al Rosetteștilor din Țara Românească. Așadar, este destul de clar că înrudirea așa-zisă comună a acestora din urmă cu Rosetteștii din Moldova, cu care n-au avut nici o legătură matrimonială cu vreun membru din acea familie moldovenească, nu se întemeiază pe adevăr. Astfel, familia Rosetti din Muntenia, departe de a avea o vechime din primele decenii ale secolului al XIII-lea, începe cu acel Alexandru din Țarigrad, care nu-și cunoaște tatăl, și așezat în Țara Românească la începutul secolului al XIX-lea, adică șase secole mai târziu.

Înainte de a sfârși, voi arăta câteva din acele încercări făcute de unii membri ai familiei din Muntenia de a găsi unele înrudiți cu cei din Moldova. Dorința cea mai arzătoare a fost aceea de a reuși să dovedească scoborârea din graful Nicolae Rosetti, „ginerele lui Vodă Brân-

coveanu. Or, acesta a fost căsătorit în două rânduri: întâi, în 1705, cu domnița Ancuța, fiica domnitorului; al doilea, la 1738, cu Lucretzia Caruga. A avut două fete. Cu prima soție — pe Maria, căsătorită întâi cu Ioniță Albescu-Mogoșescu, al doilea cu C. Argetolianu — și de la a doua — pe Elisabeta, moartă la 1740, căsătorită întâi cu contele de Circourt și al doilea, la 1738, cu G. Janson.

Frații Rosetti de la 1840 au spus că se scoboară din Ion Rosetti, fratele contelui Nicolae. Nici aceasta nu se poate. Ion Rosetti, căsătorit cu o Filipescu, nu a avut decât o fată — Smaranda —, căsătorită cu Dumitrașcu Racoviță.

În 1842 au cerut să li se confirme diploma de conte din 1733, acordată — zic ei — „moșului nostru Nicolae de Rosetti”, care cum am văzut nu a avut decât două fete.

Altă dată, Nicolae Rosetti de la 1860 revendica ctitoria schitului Mărculești (Muscel) ca scoborător — zice el — al fondatorului schitului, Dumitru Rosetti, fiul lui Marco, hangiu din Țarigrad, ambii personaje răzlețe, nelegate cu nimeni, și nu se știe să fi avut copii.

Într-un alt act din 1798 (publicat în broșura *Istoria fundației Flămânda-Mărculești*, Cluj, 1888), Dumitru fondatorul lasă epitrop pe Constantin Filipescu, în loc să lase epitrop pe jeluitorul din Muntenia, dacă i-ar fi fost rudă — ca să „apere schitul despre rudele mele de aici din Țarigrad”. Filipescu, la rândul-i, cedează epitropia „prietenului și rudei noastre contele Nicolae Rosetti”. Explicația e simplă: contele Nicolae era cumnat cu Păuna Filipescu, soția fratelui său Ion.

În ziarul *Românul* al lui C.A. Rosetti, din 28 aprilie 1892, a apărut un articol intitulat *Originea familiei Rosetti*, în care, bineînțeles, se arată că tatăl lui C.A. Rosetti, acel Alexandru, ar fi fiul con-

telui Nicolae Rosetti.

[Se] uitase versiunea că se coboară din Antonie Vodă. O mică socoteală: acel Alexandru este născut la Constanti-nopol în anul 1759, după propria-i declarație din catagrafie. Grafu Rosetti trăia încă în 1758, dar aici în țară și era în vârstă, paharnic încă din 1717. Grafu Rosetti nu a avut o a treia soție.

Aș fi putut să mai dau alte date interesante privitor la încercarea de înrudire, de care am vorbit, dintr-un dosar al Așezămintelor brâncovenești, dar care mi-a fost subtilizat, nu știu când, împreună cu încă alte acte. Într-acel dosar se arată că ar fi reușit să li se acorde titlul de conte, fără însă a-i socoti scoborători din contele Nicolae, cum era firesc, neputând face dovada.

Concluzia o poate trage origicine: anume, că nu există nici o înrudire, de nici un fel, între Rosetteștii munteni și Rosetteștii moldoveni, iar cât privește filiația din Muntenia, ea începe cu acel Alexandru, născut în 1759 la Țarigrad, al cărui tată ne este necunoscut.

Când ai un tată pe care nu-l declari la un recensământ oficial, fie chiar din scăpare de vedere, și este singurul din 171 de declarații în această situație, ca apoi, în tot restul timpului, la intervale deosebite, să cauți a-l găsi printre diferiți reprezentanți ai unei familii cu același patronim, mai veche decât a ta, faci singur dovada neexistenței înrudirii, întrebând mijloace neîngăduite, pentru a-ți face o origine pe care nu o ai. ■

CLIO ANUNȚĂ • CLIO ANUNȚĂ

SALVATORUL PARISULUI

În august 1994, la 50 de ani de la eliberarea Parisului, puțin și-au amintit — iar mulți nici n-au știut — despre cel căruia orașul de pe Sena îi datorează existența. Înțelegând că nu poate păstra capitala Franței, Hitler a ordonat să-i fie bombardate cele mai renumite clădiri și monumente, pentru a mutila pe vecie orașul. În consecință, Turnul Eiffel, Arcul de Triumf, 45 de poduri urmau a fi minate. A primit personal ordinul Führerului Oberleutnantul Ernst von Bressendorf, în vârstă de 26 de ani, care avea legătura directă cu cartierul general al lui Hitler. El trebuia să transmită imediat instrucțiunea comandantului militar al orașului. Dar von Bressendorf a temporizat îndeplinirea misiunii cu 14 ore, fiind perfect conștient că, odată descoperit actul său, pe el îl aștepta moartea. Fiecare oră atunci era decisivă. Aliații se apropiau vertiginos, așa că neîndeplinirea ordinului Führerului — relatează, publicația londoneză *European* — s-a dovedit a fi salvarea Parisului. Ernst von Bressendorf a murit de curând și, cu puțin înaintea decesului său, guvernul Franței i-a mulțumit oficial pentru curajul său din urmă cu o jumătate de secol.

CEL MAI SECRET NUME DIN NKVD

„De obicei se spune că începutul Războiului Rece a fost marcat de discursul despre «Corbina de Fier» rostit de Winston Churchill, la 6 martie 1946, la Fulton, Missouri; dar pentru noi, confruntarea cu aliații occidentali începuse din momentul în care armata roșie a eliberat Europa de Est. Conflictul de interese era evident. Principiul asupra cărui se convenise cu Roosevelt la Ialta, ce prevedea alegeri multipartide, era acceptabil pentru noi doar pentru perioada de tranziție de după înfrângerea Germaniei, cât soarta Europei de Est se mai discuta încă. Îmi reamintesc cuvintele ministrului de externe Molotov și ale lui Beria care spuneau că guvernele de coaliție din Europa de Est nu vor dura prea mult. Mai târziu, în reuniunile Comitetului pentru Informații, pe care Molotov l-a condus în 1947, cuvintele lui au căpătat o nouă semnificație».

Astfel începe capitoul VIII al cărții de memorii Special Tasks. The Memoirs of an Unwanted Witness — A Soviet Spymaster (Operațiuni speciale. Memoriile

unui martor nedorit — un maestru al spionajului sovietic), de Pavel Sudoplatov și Anatoli Sudoplatov, cu Jerrold L. și Leona P. Schecter, apărută la Little,

Brown and Company, în 1994. Observăm că și aici funcționează schema clasică a istoriografiei sovietice privind discursul de la Fulton și confruntarea cu aliații din marea coaliție. Așa cum era de așteptat însă, Sudoplatov introduce doza de adevăr lipsit de tenta ideologizantă care însoțea de regulă orice demonstrație istorică sovietică și comunistă în general. În mod concret el citează fapte esențiale care indică politica de expansiune sovietică care a constituit de fapt cauza fundamentală a războiului rece.

După terminarea celui de al doilea război mondial, și până la moartea lui Stalin, Sudoplatov a continuat să răspundă de operațiunile speciale desfășurate de NKGB (din 1946 MGB), poziție care i-a asigurat o bună cunoaștere a manevrelor prin care s-au instaurat „regimurile de democrație populară” în Estul Europei. Despre acestea, ca și despre alte aspecte legate de Războiul Rece povestește el în continuare în cartea recenzată de noi. Ca de obicei, intervențiile noastre sunt redată cu litere cursive.

PAVEL A. SUDOPLATOV

S.U.A. erau dispuse să încheie un acord cu U.R.S.S. în privința Europei

Drumul către Ialta, oricât de straniu ar putea părea, a fost deschis de Pactul Molotov-Ribbentrop. În 1939, U.R.S.S. a fost tratată pentru prima oară ca o mare putere. După Ialta, ea a devenit unul dintre centrul politici de putere care determinau viitorul omenirii. Și azi mulți analiști îl atacă pe Stalin pentru că a trădat principiile moralității semnând un pact cu Hitler; se neglijează faptul că el a semnat un tratat secret pentru împărțirea Europei cu Roosevelt și Churchill la Ialta și mai apoi cu Truman la Potsdam. Principiile ideolo-

gice nu sunt întotdeauna hotărâtoare în semnarea unor acorduri secrete între marile puteri; aceasta este una dintre regulile jocului. L-am întâlnit pe ambasadorul Konstantin Umanski în biroul lui Beria în decembrie 1941, reîntors de la Washington după atacul japonez asupra Pearl Harbor. Mi-a spus că pentru a reduce opoziția față de noi și a-i permite lui Roosevelt să ne acorde sprijin, Harry Hopkins a insistat asupra dizolvării Cominternului și a îmbunătățirii relațiilor cu Biserica Ortodoxă. Pe măsură ce ne-am apropiat de

Conferința de la Ialta, toate aceste cereri au fost îndeplinite.

La sfârșitul anului 1944, în pregătirea Conferinței de la Ialta, a avut loc o ședință comună a serviciilor secrete, condusă de Molotov. Obiectivele ei erau să stabilească potențialul de care mai dispunea Germania pentru a continua războiul și să analizeze zonele în care urmau să se încheie acorduri viitoare cu Statele Unite și Marea Britanie. După aceea întrunire, Beria m-a numit șeful unei echipe speciale care trebuia să furnizeze informații lui

Molotov și Stalin. Beria a mers la laltă, dar nu a luat parte la lucrările conferinței. În pregătirea întâlnirii, noi am alcătuit portrete psihologice ale membrilor delegației americane. Știam că nici delegația americană, nici cea britanică nu aveau un program coerent în ceea ce privește politica postbelică în Europa de Est. Nu exista vreun acord între ele în această privință sau vreun program stabilit. Căutau doar să repună la putere pe liderii guvernelor polonez și cehoslovac aflați în exil la Londra.

Rapoartele noastre și cele ale informațiilor militare indicau că americanii erau gata pentru un compromis și că o poziție flexibilă din partea noastră putea asigura o împărțire corectă a sferelor de influență în Europa postbelică, și, probabil, în întreaga lume. Pentru Aliați, această „flexibilitate” însemna că reprezentanților guvernului polonez în exil urma să li se asigure unele posturi importante în guvernul instalat după război. Dar cererile lui Churchill și Roosevelt la laltă au fost foarte naive, căci din punctul nostru de vedere compoziția guvernului polonez urma să fie decisă de structurile de putere care-și primeau sprijinul de la armata roșie.

Puteam să ne arătăm flexibili și să permitem un vot democratic în țările Europei de Est în care se afla armata roșie, pentru că guvernele aflate în exil nu puteau să ne amenințe influența. Beneš, de exemplu, scăpase din Cehoslovacia folosind banii NKVD-ului și se afla în bună măsură sub controlul nostru. Ludvik Svoboda, care va deveni mai târziu președintele Cehoslovaciei, era un sprijinitor al guvernului sovietic și al armatei roșii. Șeful serviciului de informații cehoslovac, colonelul Muravîț, era un vechi agent NKVD, recrutat de rezidentul nostru din Londra, Ciceaev. În România, tânărul rege Mihai se baza pe detașamentele de luptă ale comuniștilor pentru a-l aresta pe Ion Antonescu și a-și

pune în aplicare lovitura de stat prin care România se alătura coaliției antihitleriste.

Sudoplatov se referă, probabil, la legăturile monarhului cu reprezentanții P.C.R. în pregătirea acțiunii de la 23 august 1944 și la faptul că mareșalul Antonescu și ceilalți demnitari arestați din ordinul regelui, la Palat, au fost încredințați comuniștilor care i-au păzit până în clipa când au fost preluați de sovietici (vezi și Magazin istoric, nr. 8/1991).

Situația din Bulgaria era în avantajul nostru datorită influenței pe care o avea legendarul Gheorghe Dimitrov, fostul șef al Cominternului. Stalin și-a concentrat eforturile, după război, pentru extinderea hegemoniei sovietice asupra țărilor est-europene care mărgineau U.R.S.S. și apoi peste tot unde intra în competiție cu interesele britanice. El a prevăzut că statele arabe aveau să se îndrepte către U.R.S.S., atunci când se vor simți frustrate din cauza sprijinului acordat Israelului de Marea Britanie și S.U.A. Vetrov, adjunctul lui Molotov și mai apoi ambasadur în Danemarca, mi-a relatat spusele lui Stalin: „Să fim de acord cu crearea statului Israel. Aceasta va fi ca un ciulin sub coada calului pentru statele arabe și le va face să întoarcă spatele britanicilor. Pe termen lung, va

submina complet influența britanică în Egipt, Siria, Turcia și Irak”.

Sudoplatov rămâne fără acoperiș

Războiul Rece s-a instalat pe deplin în 1946-1947, când iluzia unei cooperări postbelice cu Occidentul a luat sfârșit. Politica din timpul războiului, când Marea Britanie și S.U.A. erau tratate drept aliați, s-a transformat într-una de confruntare. Războiul civil din China se intensifică: tensiunile luau amploare în Italia și Franța, din cauza luptei comuniștilor pentru a obține puterea. Odată cu instalarea Războiului Rece, speranțele noastre pentru a obține bani de la evreii din Occident s-au redus. Conducerea politică a realizat că nu se putea baza pe sprijinul comunității de afaceri evreiești pentru a investi în efortul de reconstrucție din Uniunea Sovietică.

Vom vedea, într-un episod viitor, ce consecințe a avut acest fapt asupra comunității evreiești din U.R.S.S. Până atunci, care au fost noile sarcini ale lui Sudoplatov, în condițiile Războiului Rece? Cum singur declară, poziția lui în cadrul birocrației serviciului de informații se consolidase puternic. Pentru a face față noilor sarcini apărute, s-a creat un Comitet pentru informații, din care făceau parte Directoratul I (informații externe) condus de Fitin, din MGB, și cel similar din GRU. Comitetul era condus de Molotov. Sudoplatov consideră măsura o greșală, pentru că a rupt cele două servicii de informații din structurile din care făceau parte (Directoratul I depindea foarte mult de colaborarea cu cel de contraspionaj, iar GRU de cea cu alte structuri din Marele Stat Major). El crede că măsura era o încercare de a imita pe americani, care creaseră tot atunci CIA, al cărei director este și responsabilul unui comitet ce coordonează și alte agen-

Generalul George Marshall (1880-1959), autorul planului de ajutorare american, adoptat de 16 țări europene; în 1953 a primit premiul Nobel

ții specializate ale Statelor Unite. Până la urmă, sovieticii au revenit, Comitetul pentru informații rămânând ca un departament în cadrul Ministerului afacerilor externe, unde și-au găsit refugiul și membrii rețelei de la Cambridge care au reușit să ajungă în U.R.S.S. Tot potrivit lui Sudoplatov, existența mai multor servicii specializate fiecăre în culegerea de informații externe, în contra-spionaj, în lupta contra crimei organizate sau a drogurilor este o realitate a lumii occidentale, cu o experiență îndelungată și cu mecanisme de colaborare bine puse la punct, ceea ce nu ar fi cazul în U.R.S.S., dar nici în Rusia. El deplănge măsura „spargerii” KGB-ului în astfel de servicii distincte, care nu colaborează eficient între ele.

Vremuri mai grele s-au abătut asupra lui Sudoplatov la jumătatea anului 1946, când Abakumov, fostul șef al contrainformațiilor militare — cu care intrase în conflict în timpul războiului (vezi Magazin istoric, nr. 11/1994) — a fost numit în fruntea Ministerului securității statului (MGB). Vechea poveste a legăturilor lui Sudoplatov și Eitingon cu „dușmanii poporului” a fost rederezgropată. Pe când Sudoplatov se afla în concediu, Directoratul IV (Operațiuni speciale) a fost dizolvat. El rămânea doar șef al Departamentului S, cel care se ocupa cu strângerea informațiilor referitoare la bomba atomică. Momentul este cât se poate de semnificativ pentru modul de funcționare al mecanismului sovietic și merită să zăbovim un pic asupra lui.

De la Ogoțov am aflat că Abakumov era îngrijorat din cauza faptului că își păstram postul în cadrul Comitetului special de stat pentru problema nr. 1 și astfel aveam acces direct la Kremlin și la mai multe ministere. Dar nu mă putea îndepărta din funcțiile respective pentru că programul atomic nu se afla sub jurisdicția lui. Noul Comitet pentru informații trebuia, teoretic, să amalgameze directo-

ratele de informații externe din MGB și GRU, dublând și munca Departamentului S, care avea sarcina să coordoneze penetrarea agenților din cele două directorate și strângerea informațiilor în problema atomică. De cine ținea acum Departamentul S? Cum putea Departamentul S să lucreze pentru Comitetul informațiilor dacă nu mai avea un acoperiș sub care să funcționeze? La sfârșitul anului 1946, problema a devenit urgentă. Nu am putut să obțin o întâlnire cu Beria, dar am reușit să vorbesc cu el la telefon. Era pe atunci vice-prim-ministru și membru al Biroului politic. L-am întrebat pe Beria în care structură organizatorică trebuia plasat Departamentul S. Răspunsul său m-a lăsat perplex. „În această problemă decide ministrul tău”, mi-a spus și a închis. Evident, nu de la Abakumov puteam primi vreun ajutor.

Roosevelt avea propria rețea de spioni

Problema s-a rezolvat până la urmă, în septembrie 1946, când Comitetul Central l-a numit pe Sudoplatov director al Biroului special Numărul 1 pentru diversivni și informații, în cadrul MGB. Sarcina lui era să organizeze o structură care să poată deveni rapid un directorat principal în cazul izbucnirii unui război sau dacă se creau stări de tensiune în interiorul U.R.S.S. Evident, adjunct al său a fost numit Eitingon. În această calitate, Sudoplatov și-a păstrat toate privilegiile avute: dacea, prime suplimentare, accesul la magazine speciale. Însă nu mai lua parte în mod automat la ședințele cu șefii de departamente. Cu Abakumov a conversat doar la telefon. Printre altele, acesta l-a întrebat într-o zi de ce aveau de gând copiii lui să îl omore pe tovarășul Stalin. l-a trântit telefonul atunci când Sudoplatov

i-a explicat că băiatul cel mare avea cinci ani și cel mic trei ani.

Principala sarcină a lui Sudoplatov era să penetreze bazele militare ale occidentalilor și să creeze rețele de sabotaj, care să intervină, în caz de necesitate, pentru a împiedica o ripostă occidentală. Printre altele, el l-a lansat pe William Fisher, care a operat sub pseudonimul Rudolf Abel, în Statele Unite. William Fisher, aka colonel Rudolf Ivanovici Abel (1903-1971) și-a început cariera ca operator radio în cadrul departamentului condus de Sudoplatov în timpul celui de al doilea război mondial. A fost infiltrat în S.U.A. în 1947 și prins abia în 1957. FBI l-a considerat, multă vreme, spionul cu cel mai înalt rang capturat pe teritoriul S.U.A. În 1962 a fost schimbat cu pilotul Gary Powers, cel doborât în 1960, împreună cu avionul său U-2, deasupra U.R.S.S. Probabil că Sudoplatov are tendința (ca toți cei în situația sa) să exagereze reușitele serviciilor de informații sovietice, dar nu poți să nu recunoști totuși forța lor de penetrare. Iată ce relatează el despre un personaj controversat din anturajul președintelui S.U.A., Roosevelt.

Noi îl identificasem pe Alger Hiss drept o persoană extrem de favorabilă intereselor Uniunii Sovietice, un fervent susținător al colaborării postbelice dintre instituțiile americane și cele sovietice, una dintre sursele care ne dezvăluiseră că Statele Unite erau dispuse să încheie un acord în privința Europei. Totuși, nu aveam vreo indicație că era un agent plătit sau aflat sub controlul nostru. În iunie 1993 am discutat cu un fost coleg care a servit ca rezident GRU la New York și Londra. Potrivit lui, Hiss era o sursă de informații pentru celula de spionaj a lui Nathan Gregori Silvermaster, un economist născut în Rusia. Din grupul Silvermaster mai făceau parte consilierul de la Casa Albă Lauchlin Currie și asistentul secretarului Trezo-

Liderii celor trei mari puteri învingătoare în cel de al doilea război mondial - W. Churchill, F.D. Roosevelt și I.V. Stalin - surprinși de fotoreporter în timpul întâlnirii de la Ialta, din 1945, apreciată de istorici a fi pecetluit soarta Europei pentru aproape o jumătate de secol

rieriei, Harry Dexter White. Nu s-au păstrat documente care să ateste apartenența lor la GRU deoarece, contrar legendei, generalul Ian Karlovici Berzin, creatorul serviciului de informații al armatei, nu cerea alcătuirea unor dosare ale surselor, ci doar o mențiune pe versiunea rusescă a raportului că sursa era demnă de încredere. Numele de cod al lui Hiss era Martie. În 1948, Hiss a fost acuzat de un fost agent al GRU pentru spionaj în favoarea U.R.S.S. în anii '30. Cum nu putea fi implicat pentru fapte intrate sub prescripție, a fost condamnat la 5 ani închisoare pentru mărturie falsă. A fost eliberat după 3 ani și 8 luni și a continuat să declare că era nevinovat. Bătrânul meu prieten, acum în vârstă de 81 ani, crede că Hiss fusese special ales de Hopkins și Roosevelt pentru contacte confidentiale cu sovieticii, cunoscându-i-se legăturile și atitudinea prosovietică. El își mai amintește că exista un agent sub controlul nostru în echipa lui Roosevelt. Era asistentul preșe-

dintelui american pentru probleme de informații și se afla în proaste raporturi cu William Donovan, șeful OSS, și Edgar Hoover, șeful FBI. Prietenul meu mai crede că și Roosevelt și Hopkins nutreau sentimente similare față de OSS și FBI. Dosarele GRU arată că Roosevelt și-a creat propria rețea de informații în timpul războiului, pe care a folosit-o pentru misiuni delicate. El este sigur că Hiss, Hopkins și Harriman făceau parte din acest grup de încredere. Sentința blândă pe care a primit-o Hiss, faptul că acuzațiile care i s-au adus nu au fost foarte coerente, atitudinea neutră a administrației par să indice că el știa prea mult și putea afecta prestigiul lui Roosevelt și Truman. Veteranul GRU crede că FBI avea mai multe date despre Hiss decât a făcut public și că probabil s-a încheiat un târg între Truman și Hoover.

Aproximativ 80% din informațiile în probleme politice provin nu de la agenți, ci din contacte confidentiale. De obicei, asemenea contacte

sunt detectate de serviciile de contraspionaj, dar este întotdeauna dificil să dovedești un caz de spionaj. Politica serviciului de informații sovietic, începând din 1942, a fost să impună o delimitare netă a surselor importante de informații de orice activitate comunistă, iar dacă erau cunoscute ca având simpatii ori ca făcând parte din mișcarea comunistă, li se cerea să-și declare public deziluzia provocată de aceasta și îndepărtarea de ea.

Vișninski răsuflă ușurat

Sunt interesante modificările survenite în istoricul contactelor diplomatice dintre reprezentanții sovietici și cei americani. În timpul războiului, Hopkins și Harriman au păstrat relații personale, neoficiale cu liderii sovietici și eu cred că ei urmau în acest sens instrucțiunile lui Roosevelt. Stalin a recurs la diplomația neoficială doar în prima parte a războiului, folosindu-i pe Umanski și Litvi-

nov. Când a stabilit el însuși o relație cu Roosevelt la Teheran, nu a mai avut nevoie de Litvinov — abilitul negociator, care vorbea perfect engleza, franceza și germana — în S.U.A. Numirea lui Andrei Gromiko în 1943, ca ambasador, a fost un semn clar al stabilirii unei legături personale între Stalin și Roosevelt.

Mai târziu, Stalin s-a debarasat de toți cei care fuseseră angrenați în contacte neoficiale cu trimitii lui Roosevelt.

Sudoplatov aduce o mărturie excepțională pentru orientarea strategiei postbelice a U.R.S.S. Iată ce ne spune el.

La început, intenția U.R.S.S. a fost să participe la Planul Marshall. Îmi amintesc întâlnirea cu adjunctul lui Molotov, Mihail Vetrov, în ajunul plecării lui spre Paris, unde, împreună cu șeful său, urmau să participe la discuțiile despre reconstruirea Europei, în iunie 1947. Vetrov era un vechi prieten, cu care lucrasem la Riga, în 1940. Mi-a spus că indicația era să se coopereze cu aliații occidentali la aplicarea Planului Marshall, acordând o atenție specială restabilirii industriei distruse de război din Ucraina, Bielorusia și Leningrad.

Apoi, brusc, am fost chemat de adjunctul ministrului de externe, Andrei Vișinski, și de locțiitorul lui la Comitetul pentru informații, Piotr Fedotov. Vișinski a explicat că primiseră o telegramă de la un agent cu numele de cod Orfanul — era Donald Maclean. Ca prim secretar al Ambasadei britanice din Washington și șef al cancelariei, Maclean avea acces la toate telegramele cifrate ale Ambasadei. El arăta că obiectivul Planului Marshall era să asigure dominația economică americană în Europa. Noua organizare economică menită să refacă productivitatea europeană urma să se afle sub controlul capitalului financiar american. Sursa informației lui Maclean era ministrul britanic de externe, Ernest Bevin. Acest raport a fost hotărât pentru viitoarea diferență dintre nivelurile econo-

mice ale Europei de Est și de Vest.

Vișinski știa că trebuia să raporteze imediat acel mesaj lui Stalin. Totuși, dorea mai întâi să îi verifice credibilitatea lui Maclean și agenților din grupul respectiv — Philby, Burgess, Cairncross și Blunt. Vișinski se temea că Orlov, (*Magazin Istoric*, nr. 2-4/1990), care trădase, se aflase în legătură cu acești agenți și ar fi putut să îi compromită. Vișinski ne-a întrebat, pe mine și pe Fedotov, în ce măsură ar fi putut fi angajați Philby, Maclean și Burgess într-un joc dublu.

Eu eram cel care dădusem ordin, în 1939, după defecțiunea lui Orlov, să se reia contactele cu Philby și Maclean. Din moment ce semnătura mea se afla pe ordinul formal păstrat în dosarul lui Maclean, Vișinski a creat un moment dificil atunci când m-a întrebat dacă mai aveau încredere în Maclean. I-am răspuns că eram responsabil pentru ordinele pe care le-am semnat, dar că aveau date privind activitatea lui Maclean doar până la 1939 și că din 1942 nu mi se mai spusese nimic despre el. Și am adăugat: „fiecare sursă importantă trebuie supusă unor verificări regulate, lucru valabil și pentru Philby, Burgess și Maclean”. Vișinski, în mod clar neliniștit a fost ușurat când a auzit remarcă mea finală: „Tovarășul Stalin personal a ordonat ca NKVD-ul să nu îl urmărească pe Orlov sau să îi persecute membrii de familie”.

Stalin susține necesitatea reunificării Germaniei

Mesajul lui Maclean a mai relevat un aspect crucial: Planul Marshall trebuia să devină un substitut pentru plata reparațiilor de către Germania. Era un motiv serios de îngrijorare pentru conducerea sovietică deoarece în acel moment plata reparațiilor constituia singura sursă de

capital pentru refacerea economiei. Raportul Maclean arăta că guvernele britanic și american doreau să înlocuiască reparațiile către Uniunea Sovietică și țările est-europene cu un ajutor internațional, bazat nu pe acorduri bilaterale, ci pe un control internațional. Nu puteam accepta așa ceva, căci ne-ar fi împiedicat să ne consolidăm controlul asupra Europei de Est. Însemna că partidele comuniste instalate în România, Bulgaria, Polonia, Cehoslovacia și Ungaria aveau să fie lipsite de pârghiile economice ale puterii. Șase luni după ce Planul Marshall a fost respins de către Uniunea Sovietică, sistemul multipartid a luat sfârșit în Europa de Est.

Pe baza instrucțiunilor date de Stalin, Vișinski i-a trimis un mesaj codificat lui Molotov, la Paris, prin care i se cerea să se opună aplicării Planului Marshall în Europa de Est. Indicația a fost transpusă în practică în diferite modalități. Vișinski personal a condus negocierile cu regele Mihai din România pentru abdicarea sa, garantându-i o parte a pensiei în Mexic.

Este pentru prima oară când întâlnim o asemenea informație, în sprijinul căreia Sudoplatov nu aduce vreun document. Nu știm ce rol concret a putut juca Vișinski (care nu se afla la București) în abdicarea regelui Mihai, dar cei care l-au impus să semneze documentul au fost dr. Petru Groza și Gh. Gheorghiu-Dej. Este posibil ca generalul sovietic să aibă în vedere rolul lui Vișinski în impunerea guvernului Groza la 6 martie 1945 și în directivele aplicate României.

În Bulgaria, situația a fost unică. Dimitrov, în 1944, i-a permis țării și fiului ei, moștenitorul tronului, să părăsească țara, luând averea lor personală. Simțind pericolul ce putea veni din partea emigrației, Dimitrov a decis să elimine complet opoziția politică, a lichidat toate figurile proeminente ale fostului parlament și guvern. Ca ur-

mare a acestui act — azi el putând fi socotit drept unul terorist — Dimitrov a fost singurul lider comunist din Europa de Est care nu s-a confruntat cu o emigrație în Vest. Fostul ministru al apărării din Bulgaria, generalul Ivan Ghenarov, care lucrase sub comanda mea în Directoratul IV în timpul războiului, mi-a spus mai târziu, când ne-am întâlnit la Moscova, în anii '70, că „Bulgaria este singura țară socialistă care nu are dizidenți în Occident pentru că noi ne-am însușit lecția voastră și i-am ras înainte să poată fugi în Vest”.

Lucrurile au fost un pic mai dificile în Cehoslovacia, ne spune Sudoplatov, când s-a pus problema transferului de putere între Eduard Beneš și Klement Gottwald. El a fost trimis acolo, împreună cu 400 oameni din brigada cu destinație specială, îmbrăcați în haine civile. Sudoplatov trebuia să îi arate lui Beneš, pentru a-l convinge să se retragă, chitanța semnată de secretarul lui, în 1938, pentru suma de 10 000 dolari, care îi permisesse să ajungă în Marea Britanie. Altfel, ea urma să fie făcută publică, asemenea rolului jucat de Beneš în lovitura de stat și asasinatelor din Iugoslavia, din 1938-1940. Sudoplatov i-a cerut lui Molotov să îl însoțească cineva care îl cunoștea bine pe Beneš. Cel ales a fost Zubov, rezidentul NKVD la Praga de dinainte de război. Zubov s-a întâlnit cu Beneš pentru 15 minute și i-a transmis mesajul. Peste o lună Beneš i-a cedat puterea lui Gottwald. Foarte interesante sunt și precizările pe care le face Sudoplatov în privința noulor orientări în politica externă pe care le-a impus Beria în perioada de după moartea lui Stalin și până la arestarea lui.

Inițiativele lui Beria privind Germania și Iugoslavia reflectau confuzia conducerii colective sub Malenkov. Ideea reunificării Germaniei nu-i aparținea lui Beria. În 1951 chiar Stalin a susținut energic această evoluție necesară, dar cu respectarea

intereselor Uniunii Sovietice. (Problema a fost discutată până la ridicarea Zidului Berlinului, în 1961.) Un chestionar, aprobat de Ignatiev înainte de moartea lui Stalin, a fost trimis tuturor organelor de informații din străinătate, prin care li se solicita punctul de vedere asupra problemei. Înainte de sărbătorirea zilei de 1 Mai din 1953, Beria mi-a ordonat să pregătesc dovezile culese din informații strict-secrete privind fezabilitatea reunificării Germaniei. El mi-a spus că la Kremlin se considera drept cea mai bună cale pentru a ne întări poziția în lume crearea unei Germanii Unificate, neutre, condusă de un guvern de coaliție. Germania urma să fie factorul de echilibru între interesele americane și sovietice în Europa de Vest. Asta ar fi presupus concesii din partea noastră, dar problema putea fi rezolvată prin compensarea Uniunii Sovietice, practic un șantaj bănesc pentru retrogradarea guvernului Ulbricht de la un rol central la unul periferic. Germania de Est, R.D.G., urma să devină o provincie autonomă în cadrul Germaniei reunificate.

Iluzia occidentalilor

Evenimentele din Germania au scăpat curând de sub controlul sovietic, în parte datorită inițiativei lui Beria. În luna mai l-am chemat la Moscova pe generalul Wollweber, ministrul securității din R.D.G., care ne-a raportat despre o serioasă ruptură în cadrul conducerii est-germane în urma afirmației făcute de Walter Ulbricht că scopul final era construirea unui stat condus de dictatura proletariatului. Remarcile inabibile ale lui Ulbricht au provocat discuții aprinse legate de tradițiile democratice ale Germaniei și multă îngrijorare la Moscova. Consilierul nostru politic pe lângă Ulbricht, fostul ambasador în China, Pavel Iudin, a fost admonestat. Molotov a propus ca Prezidiul Comitetului Central să adopte o rezoluție

care să anunțe că obiectivul proclamat — construirea în ritm accelerat a socialismului în Germania — era greșit. Dar Beria, insistând pentru o Germanie reunită, neutră, a spus că noi nu avem nevoie de o Germanie socialistă permanent instabilă, a cărei supraviețuire depindea de sprijinul Uniunii Sovietice.

Ca de obicei, s-a creat o comisie, formată din Beria, Malenkov și Molotov, care să discute opțiunea cea mai favorabilă pentru U.R.S.S. în problema germană. Ideea lui Beria era să obțină cele 10 miliarde pe care sperase inițial să le primească din partea comunității evreiești internaționale, sumă necesară pentru refacerea U.R.S.S. Dacă nu se realiza reunificarea Germaniei, sovieticii trebuiau „să îi sprijine pe est-germani, în următorii 10 ani, cu materii prime și hrană, înainte ca industrializarea și colectivizarea agriculturii să își arate roadele”, spune Sudoplatov.

La 5 iunie 1953, Vladimir Semionov, noul înalt comisar sovietic a sosit în Germania și a anunțat decizia noastră de a încetini construirea socialismului și a căuta formula de reunificare. Semionov i-a spus apoi Zoiei Ribkina [șefa secției germane din subordinea lui Sudoplatov] că liderii germani au cerșit un răgaz de două săptămâni pentru a-și elabora propria linie politică, bazată pe decizia Moscovei. Semionov le-a spus că s-ar putea ca în două săptămâni statul lor să devină o regiune autonomă într-o Germanie reunificată. Începând cu data de 5 iunie, guvernul est-german a fost paralizat; a început să circule zvonul că Ulbricht era condamnat.

La Moscova, generalul Wollweber și colonelul Ivan Fadeikin, adjunctul rezidentului nostru din Berlin, mi-au descris starea crescândă de nemulțumire din R.D.G., datorată greutăților economice și paraliziei birocrăției guvernamentale.

După cum povestește Sudoplatov, a fost chemat la Moscova și Walter Ulbricht;

care și-a manifestat însă puternicul dezacord față de intențiile Moscovei. Drept urmare, s-a luat decizia înlocuirii lui.

Răbufnirea grevelor și a tulburărilor începute la 17 iunie s-ar putea să fi fost provocată de liderii rebeli, care au crezut că guvernul nu mai avea capacitatea să răspundă. O altă teorie susține că Ulbricht a provocat revolta, refuzând să îndeplinească cererea de a spori salariile muncitorilor greviști. Eu cred că ambii factori au fost implicați. A existat iluzia că guvernul lui Ulbricht nu mai era sprijinit de sovietici, care nu aveau să mai intervină. Când s-a declanșat revolta, Beria le-a ordonat lui Greciko [comandantul trupelor sovietice din Germania] și Semionov să o înăbușe cu trupe sovietice. Urmarea a fost tragică, dar Beria nu a abandonat ideea reunificării. După demonstrația de forță, credea el, șansele noastre de a încheia un compromis cu Occidentul sporeau. Occidentalii aveau să renunțe la iluzia că stăpânirea sovietică putea fi înlăturată prin mișcări populare.

La 26 iunie, Beria a fost arestat. La 29 iunie, Președintele C.C. al P.C.U.S. a renunțat la noua politică față de R.D.G. O evoluție similară a avut și inițiativa lui Beria de a se ajunge la o înțelegere cu Tito. De asemenea, mai spune Sudoplatov, Beria dorea să schimbe și conducerea ungară. El l-a susținut pe Imre Nagy pentru funcția de prim-ministru. Din anii '30, Imre Nagy era agent al NKVD-ului, cu numele de cod Volodia și serviciile lui erau considerate ca foarte valoroase. ■

(Va urma)

Prezentare, adaptare
și versiune românească:
Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI

CLIO ANUNTA • CLIO ANUNTA

KREMLINUL ȘI-A LUAT MÂNA DE PE RICHARD SORGE

Rar omite Japonia să celebreze o dată rotundă de la un eveniment istoric. Recent a comemorat 50 ani de la ziua execuției lui Richard Sorge: 8 noiembrie 1944. Deși a trecut o jumătate de veac, cazul Sorge prezintă încă necunoscute. Se știe că la 15 octombrie 1941 contraspiionajul japonez l-a arestat, împreună cu radiofonistul său, Max Klausen, dar cum anume a fost descoperită rezidentura sovietică din Tokio încă nu s-a putut stabili cu exactitate. O altă întrebare rămasă fără răspuns ferm: de ce nu a încercat Moscova să-l recupereze pe Sorge.

Mărturiile din arhivele ruse atestă că Moscova nu a vrut să o facă, pentru că Sorge, în acea sumbră perioadă de teroare stalinistă, anii 1937-1941, nu mai prezenta credit politic. Încă din septembrie 1937 el era bănuțat că întreținuse legături cu troțkistii, mai târziu că sursa a fost descoperită de inamic și că gruparea lucra sub controlul acestuia. Așa cel puțin îl informa S. Ghendin, șeful Direcției informații a armatei roșii (fost NKVD-ist), pe Stalin, în 1937.

De altfel, la scurt timp, șeful Secției Japonia din GRU, M. Sirotkin, a fost obligat să recunoască că era spion japonez, deși ulterior la procesul ce i s-a intentat el a avut curajul să nege mărturiile ce-i fuseseră smulse. 500 pagini de documente, purtând semnătura lui Sirotkin, din care numai 92 au fost desecretizate, acuză *Centrul* de atitudine duplicitară față de rezidentura sovietică din Tokio, al cărei șef era Sorge.

În orice caz, informațiile primite de la prințul spionilor erau puse la îndoială. Sorge „se bucura” de acest tratament și în august 1941, după ce Germania atacase U.R.S.S., deci după ce previziunile sale privind începutul războiului fuseseră pe deplin validate de realitate. Se dovedise reală și informația sa că Japonia nu va ataca U.R.S.S., informație esențială furnizată tot de Sorge, dar nici acest lucru nu convinsese Kremlinul. Asupra lui Richard Sorge plana deja suspiciunea lui Stalin.

Circulă o legendă despre propuneri de schimbare a celebrului spion cu câțiva agenți niponi aflați sub arest la Moscova. Probabil că în așteptarea perfectării înțelegerii japonezii au tot amânat execuția sa. La 7 noiembrie 1944, la Ambasada sovietică de la Tokio, unde se desfășura ceremonia de aniversare a Revoluției din octombrie, a sosit inopinat adjunctul ministrului de externe al Japoniei, care, cu o amabilitate suspectă, a vorbit despre prietenia dintre Japonia și U.R.S.S. A doua zi, 8 noiembrie 1944, dimineața în zori, Sorge a fost spânzurat la închisoarea Sugamo din Tokio.

În vara acestui an, presa istorică din Rusia (revista *Novaia i noveiaia istoria*) a început publicarea însemnărilor din închisoare ale lui Sorge, iar lângă o stație de metro din Moscova i s-a înălțat o statuie.

F. DOLGHIN

De-a lungul celor opt secole de conviețuire cu populația românească, germanii așezați aici au contribuit la dezvoltarea generală a societății, neînregistrându-se vreodată vreun conflict acut între cele două etnii. La 27 decembrie 1918/9 ianuarie 1919, la Medias, Adunarea națională a sașilor recunoștea realizarea Marii Uniri (*Magazin istoric*, nr. 12/1978). În perioada care a urmat, până la intrarea României în cel de al doilea război mondial, germanii din România și-au constituit mai multe organizații politice. Astfel, în 1920, la Sibiu, s-a format Partidul german din România, sub conducerea lui Rudolf Brandsch și din 1922, a dr. Hans Otto Roth. Evoluțiile politice din Germania nu au rămas fără urmări în rândul comunității germane din România. Din 1931, din inițiativa lui Fritz Fabricius, au apărut primele organizații extreme de dreapta, între care „SELBSTHILFE” (Ajută-te singur). Ulterior, Fritz Fabricius a pus bazele Partidului poporului german din România, care a fuzionat în 1938, cu Partidul poporan german, condus de Alfred Bonfert. Noua organizație s-a numit Comunitatea germană.

Partidul Național-Socialist din Germania și-a creat o filială în România (P.N.S.G.), sub conducerea inginerului Arthur Konradi, secretar la Camera de Comerț de pe lângă Legația Germaniei la București. Pe baza înțelegerilor convenite cu guvernul german, prin Legea nr. 830 din 20 noiembrie 1940, la Brașov s-a constituit Grupul Etnic German (G.E.G.), avându-l în frunte pe Andreas Schmidt. Acesta și P.N.S.G. cuprindeau 90% din populația germană din România.

După izbucnirea marii confrații și intrarea țării noastre în război un mare număr din etnicii germani din România au fost înrolați în trupele SS sau în Wehrmacht. La 27 iulie 1943 s-a încheiat chiar o convenție în acest sens între autoritățile

MINORITATEA

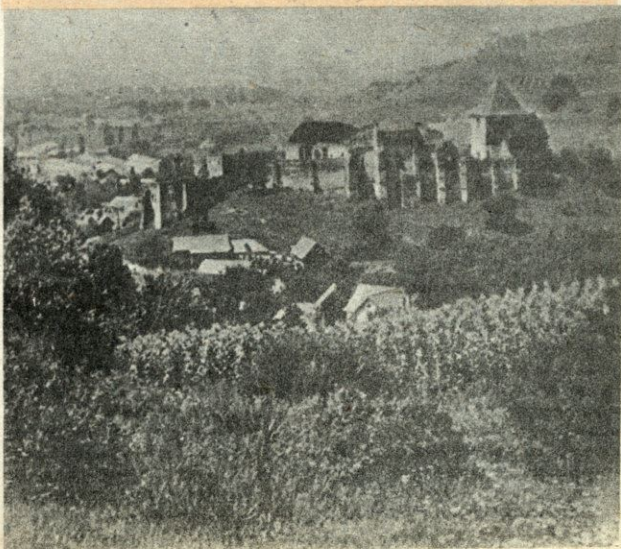
GERMANĂ

DIN ROMÂNIA —

O PRIVIRE ISTORICĂ

CONSTANTIN AIOANEI, CRISTIAN TRONCOTĂ

După apariția articolului 300 000 de germani din România sub amenințarea deportărilor sovietice — un fragment dintr-un document publicat de prof. univ. dr. Dinu C. Giurescu în cartea sa *Romania's Communist Takeover: The Rădescu Government (Preluarea României de către comuniști: guvernul Rădescu)* — în numărul 9/1994, am primit la redacție mai multe întrebări de la cititori prin care ni se solicitau amănunte în plus. Iată că le putem răspunde acum, cu ajutorul colaboratorilor noștri, domnii C. Aioanei și C. Troncotă, care ne-au oferit spre publicare textul alăturat realizat pe baza unor documente de arhivă.

de la Berlin și guvernul mareșalului Ion Antonescu care reglementa procesul de înrolare. Se stabilea, printre altele, ca tinerii născuți între 1908-1925, cât și subofițerii și ofițerii de origine germană, ca și doctorii și farmaciștii care aparțineau G.E.G. să fie trimiși pentru instrucție în Germania. Erau exceptați doar cei care la acea dată erau deja înrolați în armata română. Cei recrutați în armata germană își păstrau cetățenia română și averile ce le posedau. Întreținerea familiilor lor urma să fie asigurată de G.E.G. Marele Stat Major Român a emis un ordin în baza căruia cei ce se opuneau la încadrarea „voluntară” în unitățile SS sau ale armatei germane urmau să fie internați în lagăre de muncă silnică înființate pe Valea Prahovei. Acestea au fost condițiile în care s-au înrolat în armata germană 46 960 persoane, dintre care 3 079 au fost instruite, ca „voluntari”, pe teritoriul Germaniei. O altă cifră avansau — potrivit unui raport al Inspectoratului de Poliție Timișoara, trimis Directorului General al Poliției — unii vorbitori participanți, în seara zilei de 29 septembrie 1943, la o adunare a G.E.G., la Lugoj: 52 000 etnici germani (10 000 în Wehrmacht și 42 000 în formațiunile SS), plus alte câteva mii care luptau în cadrul armatei române în Rusia. De asemenea, un număr însemnat de etnici germani s-au înscris în Organizația Todt.

Se impune și o precizare de natură demografică. La recensământul din 1941, numărul populației germane din România (fără Basarabia și Bucovina) era de 587 075.

După 23 august 1944, situația etnicilor germani din România a cunoscut o continuă înrăutățire. În perioada până la 6 martie 1945, împotriva lor s-au luat următoarele măsuri: cei care au sprijinit armata germană au fost arestați și condamnați; membrilor G.E.G. li s-a ridicat dreptul de vot; întreprinderile care au

produs pentru armata germană au fost închise; s-au suspendat cursurile școlilor germane în care s-a făcut propagandă nazistă; au fost trimiși în U.R.S.S., la munca de reconstrucție, câteva zeci de mii de etnici germani.

În această ultimă privință, guvernul român a trebuit să pună în aplicare măsurile stabilite de Comisia Aliată de Control. În toate județele țării s-au constituit echipe mixte, formate din militari sovietici și cadre ale armatei, jandarmeriei și poliției românești, care au selecționat bărbați de origine etnică germană între 17-45 ani și femei în vârstă de 18-30 ani. Comisiile și-au desfășurat activitatea în baza Ordinului A/192 din 19 februarie 1945 al generalului Vinogradov, locțiitor al președintelui Comisiei Aliate de Control din România, în baza căruia urmau să fie deportați în U.R.S.S. circa 41 300 etnici germani.

De fapt, deportările au început încă din ianuarie 1945 și s-au intensificat în următoarele două luni. Primele loturi de deportați au fost formate din etnici germani care au sprijinit moral și material armata germană, au participat nemijlocit la operațiile militare ale acesteia sau au desfășurat activități cu caracter nazist în cadrul P.N.S.G. și al G.E.G.

Ca urmare a demersurilor guvernului român pe lângă cel sovietic, Ministerul Afacerilor interne a emis ordine prin care erau scutite de la deportare următoarele categorii de etnici germani:

- muncitorii, în raport de necesitățile fabricilor

- specialiștii din fabrici care nu puteau fi înlocuiți cu cetățeni români

- membrii familiilor constituite prin căsătorii mixte

- preoții, călugării și călugărițele care oficiau în bisericile evanghelice

- germanii apatrizi din Vechiul regat stabiliți în România înainte de 1916 și care aveau legături de rudenie cu marile familii românești sau care au investit în România capitaluri impor-

tante în industrie și case de comerț

- femeile care aveau copii sub un an

- ofițerii, subofițerii, maiștrii militari și rezerviștii din armata română

- copiii rezultați din căsătoriilor mixte

- infirmii și toți cei care dovedeau că sunt inapți pentru munca fizică.

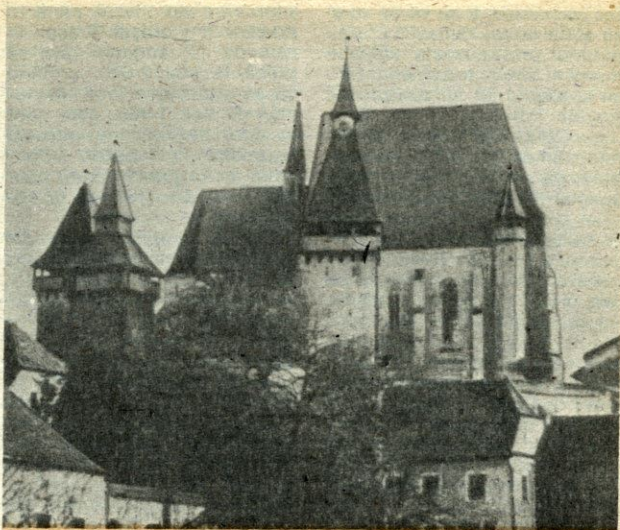
Ulterior, prin Ordinul telefonic nr. 16 931 din 18 februarie 1947 al Inspectoratului General al Jandarmeriei au fost exceptați de la munca de reconstrucție și etnicii germani care lucrau la Regionala C.F.R. Brașov.

Deportarea etnicilor germani a urmat, în linii mari, aceeași schemă. Pe baza listelor întocmite de autoritățile române, la cererea celor sovietice, s-a trecut la ridicarea celor ce trebuiau să plece în Germania. Măsura nu i-a luat prin surprindere pe cei vizați, pentru că zvonuri în acest sens-circulau deja în rândul populației germane. Într-o Notă a S.S.I. din 16 ianuarie 1945 se arată: „Anterior începerii arestărilor s-au colportat în rândurile populației germane numeroase și variate zvonuri și versiuni, care conchideau toate în convingerea că se urmărește deportarea în U.R.S.S. a tuturor germanilor, primele anticipări în acest sens fiind determinate de faptul că pe alocure, organele sovietice au întocmit tabele de locuitorii minorități germane de ambele sexe încă câțva timp înainte de a fi transpirat știrea sigură despre măsurile proiectate împotriva lor. De la înregistrarea primelor versiuni, populația minoritară germană a fost dominată de o accentuată îngrijorare, fără însă să fi abandonat, în general, speranțele că până la urmă va fi scutită de deportare. Aceste speranțe au fost nutrite de populația minoritară germană și după aflarea știrii despre măsurile proiectate și chiar până în preajma arestărilor, datorită faptului că știau că se fac intervenții din partea anumitor fruntași ai lor (dr. Hans Otto Roth, dr. Rudolf

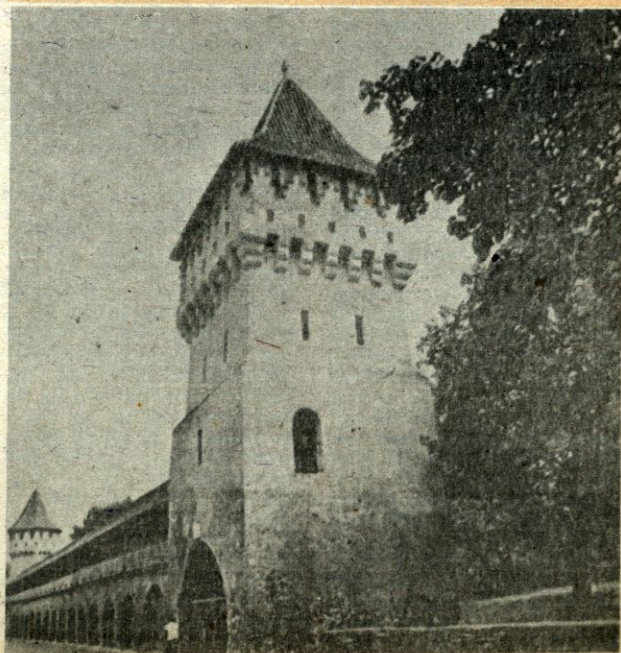
Brandsch, dr. Victor Glondys) și că, după unele versiuni, chiar guvernul român s-ar opune cererilor formulate de sovietici. Minoritarii germani sperau până și într-o intervenție anglo-americană în favoarea lor".

Arestările au început în Capitală în noaptea de 10 spre 11 ianuarie 1945. Cei ridicați erau transportați în camioane la gara Băneasa, unde așteptau vagoane de marfă care să-i ducă în U.R.S.S. Până în 11 ianuarie seara au fost arestate 8 500 persoane, care au umplut 65 vagoane. În final, din Capitală au fost ridicate 15 000 persoane. Un număr foarte mic dintre acestea au fost ulterior eliberate, dovedindu-se că erau români. Așa cum recunoștea însă și documentul din care am citat, „au fost arestați și români cu nume germane, precum și câțiva evrei, care sub regimul trecut s-au declarat germani pentru a se pune la adăpost”.

La Brașov acțiunea a început tot în seara zilei de 10 ianuarie 1945, după cum aflăm din *Nota S.S.I. nr. 1 026*, din 17 ianuarie 1945: „patrule mixte româno-sovietice cu căruțe rechiziționate din satele din împrejurimi au început să staționeze în principalele străzi și cartiere cu populație în majoritate săsească... în timpul ridicării lor, care după cum s-a spus și mai sus s-a făcut în zorii zilei, nu s-a permis circulația pe stradă și ieșirea din casă”. În ziua de 12 ianuarie, celor strânși în barăile de pe șoseaua Sf. Petru, lângă Flotila de aviație, le-a vorbit un colonel rus, care le-a spus: „Să fie liniștiți căci în Rusia vor duce o viață bună și vor ocupa aceleași funcții, în aceeași branșă, pe care le-au avut la noi. Plugarul la munca câmpului, dându-i-se și unelte agricole. Funcționarul la birou după ce va învăța limba rusă. Medicii, inginerii etc. vor fi dați fiecare la specialitatea sa. Studenții și elevii vor putea să-și continue studiile întrerupte la noi în Rusia, în mod absolut gratuit.

Biserica fortificată din Biertan, ridicată la începutul sec. XVI (sus) și strada Cetății din Sibiu, cu un fragment din zidul de incintă și turnuri de breaslă; în p. 55: cetatea din Slimnic

De asemenea, li se va da voie să scrie la cei rămași în țară, putând prin aceasta să comunice bunul tratament. Sașii la rândul lor au pus următoarele întrebări:

— Ce se va face cu copiii mici rămași în țară? S-a răspuns că vor fi îngrijiți în mod special de către statul român.

— Unde o să fie duși când o să se înapoieze? S-a răspuns că merg în Rusia, iar în ceea ce privește când o să se înapoieze, să nu mai întrebe că nu poate să le răspundă. Ca încheiere, colonelul rus le-a urât drum bun și înmulțire cât mai mare prin procreere de copii, care o să trăiască foarte bine în Rusia".

Același document consemna și „manifestațiunile ostile exercitate de sași, astfel:

— în timpul când erau transportați atât la centrele de triere, cât și la lagăr, au făcut dovadă de îngâmfare specifică germană, cântând cântece germane și manifestând pentru Hitler și victoria germană...

Toate aceste manifestațiuni ostile ale sașilor erau privite cu mult calm de către sovietici. Un militar sovietic s-a exprimat chiar că toți acești sași care pleacă hitleriști, vor deveni cât de curând comuniști convinși".

Populația Brașovului și-a manifestat compătimirea cu soarta etnicilor germani, comentând nefavorabil faptul că au fost ridicate și fete sub 10 ani. O puternică impresie au produs și sașii care s-au sinucis, uneori cu întreaga familie, mai bine decât să plece în U.R.S.S. La fel, ridicarea soțiilor funcționarilor publici și a mai multor ofițeri români care erau de origine etnică germană. Documentul se încheia astfel: „Inginerul Măzgăreanu, ajutor de prefect al jud. Brașov, numit în această calitate în ziua de 23 noiembrie 1944, cu ocazia manifestației muncitorești, cunoscut ca agitator al masei muncitorești, s-a exprimat într-un cerc de prietenii să fie atât de barbari. Numărul sa-

șilor care au plecat până în prezent din orașul Brașov în ziua de 12 ianuarie 1945 se ridică la cca 2 600, urmând ca să mai plece încă un număr de cca 1 400, care sunt în curs de ridicare, întrucât figurează în tabelele întocmite, iar în prezent sunt căutați, fiind dispăruți de la domiciliu".

La 18 ianuarie pleca din Brașov, cu nr. 1 027, o altă *Notă* în care se spunea: „Cu ocazia ridicării sașilor din localitate au fost ridicați și un număr de 15 membri ai partidului comunist, toți de origine germană, dar cotați ca membri activi și de încredere. Toți acești membri ai partidului comunist au fost infiltrați în rândurile sașilor ridicați cu scopul de a se putea cunoaște de către sovietici actuala stare de spirit din rândurile lor, cât și atitudinea pe care sunt hotărâți să o aibă în viitor. Identificarea celor semnalati mai sus urmează a se face de noi, întrucât până în prezent s-a putut constata că într-adevăr la ultima triere care s-a făcut la îmbarcarea în trenuri au fost puși în libertate cca 20 de sași".

La Sibiu, dispoziția dată a fost că în cazul în care cei căutați nu erau acasă, să fie ridicat proprietarul imobilului sau, în lipsa acestuia, capul familiei. Urmau să fie luați și toți cei care nu puteau face dovada imediat, cu acte, că nu sunt sași; o comisie de triere avea să îi elibereze apoi pe cei ridicați din greșeală. În *Nota* S.S.I. nr. 465, din 15 ianuarie 1945, se preciza: „Ca să nu se dea loc la suspiciuni din partea sovieticilor, reprezentanții români din echipele de ridicare, bazate pe faptul că va avea loc trierea amintită, au permis să se ridice și au ridicat foarte multe persoane care nu ar fi trebuit să fie ridicate... Trierea promisă că va avea loc în ziua de 14 ianuarie a.c. nu s-a mai făcut".

După cum aflăm din documentul deja citat, din 16 ianuarie 1945, arestările la Sibiu au început în noaptea de 12 spre 13 ianuarie. La 10 ia-

nuarie, în localitate sosise un batalion de NKVD-ști. O altă *Notă*, din 5 februarie 1945, informa: „Jandarmii rurali au fost puși în imposibilitate de a-și executa întocmai instrucțiunile primite în legătură cu aceste ridicări, fiind obligați chiar a se refugia la oraș sau în alte centre satești, întrucât rușii, sub amenințarea pistolului, au nesocotit complet criteriile de ridicarea germanilor, cetățeni români".

În sfârșit, dintr-o *Notă* din 26 ianuarie 1945 aflăm: „Căți-va ofițeri englezi au sosit la Sibiu pentru a participa ca observatori, întovărași de ofițeri sovietici, la desfășurarea operațiunilor de ridicare a minoritarilor germani... Cu prilejul anunțării persoanelor care urmau să fie ridicate și apoi a ridicării lor efective s-au petrecut scene tragice, care au impresionat până și pe unii din sovietici. Familii întregi au fost sfâșiate după hazardul vârstei: părinții au fost despărțiți de copiii lor, soții au fost despărțiți de soții și copii, mame de soți și copii. Copii de 2-5 ani au rămas fără părinți, fiind lăsați rudeilor sau vecinilor". Se pare că observatorii englezi ar fi fost neplăcut impresionați de cele văzute și de neefectuarea trierii din 14 ianuarie și ar fi intervenit, dar fără succes, pentru întoarcerea la Sibiu a trenurilor cu deportați, în vederea efectuării trierii. Și în județul Sibiu s-au înregistrat numeroase cazuri de sinucideri, mulți alți etnici germani fugind în munți, unde au fost însă ușor capturați.

Alerțați deja de deportarea conaționalilor lor din Banatul sârbesc, germanii din Timișoara și județul Timiș-Torontal au cunoscut și ei același tratament începând cu noaptea de 13 spre 14 ianuarie. La început, acțiunea a fost condusă de autoritățile militare și civile române, secundate de cele militare sovietice. Și aici s-au repetat scenele tragice descrise mai sus. Din *Nota* S.S.I. cu nr. 1 279, din 16 ianuarie 1945, aflăm: „Au fost cazuri când fete de origine etnică ger-

mană, între 17-18 ani, eleve de liceu, care fugind disperate noaptea pe stradă, s-au aruncat în brațele ofițerilor români spunând: «Sunteți români, sunteți mai cu suflet, mai manierati, vă stăm la dispoziția Dvs., nu ne lăsați, salvați-ne». Întrucât în primele zile operația efectuată și care a fost condusă de autoritățile românești nu a dat rezultatul scontat, Comandamentul Suprem [sovietic] din București față de această situație a dat ordin imediat ca continuarea operațiunilor de ridicare a elementului german să se facă direct de către poliția militară sovietică, iar autoritățile românești civile și militare să secondeze și să indice acestora, pentru facilitarea cât mai rapidă a operațiunilor, locurile unde aceștia sunt».

Dintr-o sinteză redactată la 3 februarie 1945 aflăm că au fost ridicați cetățeni români de origine etnică germană din Brăila, Oltenița (aici arestările s-au făcut pe baza propunerilor partidului comunist, fiind ridicat, printre alți români, și mecanicul uzinei de apă, al cărui tată murise la Mărășești, în primul război mondial; drept urmare, orașul nu mai beneficia de apă decât dimineața și seara), Ploiești, județele Dâmbovița, Vlasca, Slatina, Teleorman, Severin, din Reșița.

Documentele menționate ne vorbesc și despre atitudinea populației românești față de deportarea etnicilor germani. Iată ce se spunea într-o *Notă* din 9 ianuarie 1945: «Cercurile românești necomuniste dezaproabă această măsură proiectată, afirmând că trimiterea în U.R.S.S. a sașilor este o pierdere mare pentru potențialul uman și economic al țării. În unele din aceste cercuri se mai spune că, oricum, sașii sunt de 800 ani în România, că ei ar trebui protejați, mai ales că civilizația din Ardeal le datorește mult și că Germania, indiferent de regimul ei politic, nu va ierta niciodată României că a lăsat să fie ruși de la pământul și gospodăriile lor acești sași».

Despre consecințele economice dezastruoase vorbea și *Nota* S.S.I. din 16 ianuarie 1945: «În special în Ardeal arestările minorităților germani au repercutiuni evidente asupra randamentului muncii, stânjenind activitatea în toate sectoarele vieții economice» iar în *Nota* nr. 154 din 18 ianuarie 1945, privitoare la deportarea etnicilor germani din Brașov se arată: «Adevărul este că au fost ridicați foarte mulți meseriași, comercianți și muncitori de la fabricile săsești (de la Fabrica Scherg au fost ridicați 70% dintre muncitori; chiar și aici înscrși în p[ar]t[ic]idul] c[om]unist) fapt care influențează foarte mult asupra situației economice...». Mai mult, la Sibiu „exponenții Uniunii Patrioților, Frontului plugarilor și partidului comunist au ținut consfătuiri, în cadrul cărora, după unele informațiuni, au discutat asupra atitudinii de luat în eventualitatea că s-ar proceda și la ridicarea unor români”. Tot acolo „se manifestă temerea că viața economică, care a suferit o serioasă perturbare, va intra într-un declin dezastruos. Se remarcă o slăbire a încrederii în posibilitățile de reacțiune ale guvernului român față de exigențele Sovietelor și ale Comisiunii Interaliată de Control, precum și în posibilitățile de protecție ale românilor de către guvern».

Statisticile păstrate oferă date diferite în privința numărului de etnici germani deportați, în funcție de instituție și de data la care au fost întocmite. Astfel, ancheta demografică efectuată la 15 august 1949 de Institutul Național de Statistică evidențiază cifra de 70 148. În raportul Inspectoratului General al Jandarmeriei, Direcția Siguranței și Ordinii Publice, din 14 februarie 1945, numărul celor înscrși pe liste în vederea deportării era de 64 419. La data întocmirii raportului erau deportați deja 46 540; li se adăugau etnicii germani exceptați (11 924), dispăruți (3 604), decedați (12) sau

care și-au schimbat domiciliul (2 339). Aceeași cifră — 46 540 — rezultă și dintr-un alt raport întocmit de aceeași Direcție, la 12 noiembrie 1945.

Între anii 1948-1949 s-au întors din U.R.S.S., de la munca de reconstrucție, aproximativ 40 000 etnici germani, cifră dată și de recensământul din 1948 și de un raport al Ministerului afacerilor interne din 1951. Diferența dintre cei plecați și cei întorși se explică prin faptul că mulți etnici germani, după punerea lor în libertate de către autoritățile sovietice, au plecat direct în Germania, s-au stabilit în U.R.S.S. sau au decedat (circa 1 200) în timpul deportării. Trebuie să mai spunem că unii dintre cei întorși în vara anului 1948 și-au găsit gospodăriile distruse în urma reformei agrare din 1945.

Din documentele pe care le-am putut consulta a rezultat faptul că, în vara anului 1945, o parte din etnicii germani care au scăpat de deportare în U.R.S.S. au fost internați în lagăre de muncă în România. Primii internați au fost bărbații care au deținut funcții în P.N.S.G. și G.E.G., s-au înrolat în trupele SS, în armata germană ori s-au opus reformei agrare din 1945. Ulterior, măsura s-a extins și asupra altor categorii de persoane. Pentru îndeplinirea prevederilor Hotărârii Președinției Consiliului de Miniștri, emisă pe baza cererilor formulate de Comisia Aliată de Control, Ministerul afacerilor interne a difuzat Ordinul nr. 32 132 din 1 decembrie 1944, prin care s-au fixat modalitățile de punere în aplicare. Același minister fixa, prin Ordinul 34 376/1945, criteriile de vârstă — bărbații între 17-45 ani și femeile între 18-30 ani — și prioritățile la internare în lagăre — cei ce s-au sustras de la deportarea în U.R.S.S., locuiau în România fără forme legale sau au împlinit vârsta de 17, respectiv 18 ani după luna mai 1945. Principalele lagăre în care au fost internați cei peste 10 000 et-

nici germani au fost înființate la Târgu-Jiu (5 246), Slobozia Veche (1 188), Oradea Mare (761), Văcărești (544), Mehedintzi (444) și Sighet (242). Restul de 1 743 erau împărțiți în lagărele Budintzi (jud. Timiș), Drant (jud. Arad), Crângi (jud. Ilfov), Ciurel, Apărătorii Patriei, Ghencea și Sănatoriul Brâncovenesc (București), Turnu Măgurele. Etnicii germani care au fost supuși acestui tratament reprezentau un procent de 2% din populația de naționalitate germană apreciată de un raport al Institutului Național de Statistică, la 15 august 1945, ca fiind de 469 967 etnici germani.

În baza Deciziei Ministerului afacerilor interne nr. 200 din 18 iunie 1951, au fost dislocați din localitățile de domiciliu și un număr de 4 680 etnici germani, cărora li s-a fixat domiciliul obligatoriu în diferite județe din sud-estul țării. Ei reprezentau aproximativ 1% din totalul populației germane din România. Măsura era astfel justificată: 1 085 erau chiaburi, 76 moșieri, 982 foști colaboratori SS și 2 537 șvabi ce locuiau în zona de vest a țării și „nu prezentau garanții pentru siguranța statului”. În plus, în perioada 6 martie 1945-15 februarie 1959, au mai fost cercetați și condamnați 6 942 etnici germani pentru fapte calificate conform legislației în vigoare drept infracțiuni de competență fostelor organe de securitate și a instanțelor militare. Raportat la numărul etnicilor germani aflați în România în 1945, cei condamnați reprezentau 2%. Ca pondere teritorială, ei erau repartizați astfel: 2 882 jud. Timiș, 684 Sibiu, 352 jud. Brașov, 319 jud. Alba, 242 jud. Caraș-Severin, 122 jud. Mureș, 1 645 municipiul București.

Începând cu perioada anilor '60, numărul etnicilor germani care au solicitat să plece definitiv din țară a fost tot mai mare. Iar în anii '80, fenomenul a căpătat caracter de masă. Între 1950 și 20 martie 1991 au plecat din

România 248 684 etnici germani. Faptul că și după revoluția din decembrie procesul de emigrare s-a menținut foarte ridicat, a îngrijorat și autoritățile germane. La ultimul recensământ al populației României, din 1992, mai erau înregistrați

119 436 etnici germani. Prin acest exod, o moștenire culturală de câteva sute de ani este amenințată cu dispariția, ca și monumente istorice, instituții de învățământ și forme specifice de cult ale etnicilor germani. ■

GEOPOLITICA

Sub egida Academiei Române — Filiala Iași, a Facultății de geografie din cadrul Universității din București, a Societății de geografie din România, a Centrului de istorie și civilizație europeană din Iași și a Centrului de cercetare „Populație-ecologie așezărilor umane și geografia politică”, la Iași, în Editura „Glasul Bucovinei”, a apărut primul volum al unei noi publicații — *Geopolitica*.

Editorii, Emil I. Emandi, Gh. Buzatu și Vasile S. Cucu, au conceput acest prim număr cu două secțiuni: Prima — de restituiri, reunește studii ale unor promotori ai cercetărilor geopolitice de la noi din deceniile trei-patru (publicate în revista *Geopolitica și geostofia. Revista română pentru sud-estul european*, ce a apărut la București între 1941 și 1944), printre care amintim pe Ion Conea, Anton Golopenția, Gh. I. Brătianu, Vintilă Mihăilescu, S. Mehedinți, Mircea Vulcănescu, C. Rădulescu-Motru, Sabin Manuilă ș.a.

Partea a doua a publicației grupează „contribuții recente române și străine, acoperind problemele cele mai actuale și mai dezbătute ale geopoliticii”, semnate de autori din țară sau străinătate, cum sunt Christian Daudel, Franck Debié, Ladis K.D. Kristof, Martin Ira Glassner, W.R. Mead, Kurt W. Treptow, Mircea Maciu, Louis Roman, Ion Saizu ș.a.

Urâm noii publicații viață lungă pe drumul ales.

EFIGII MĂCINENE

În zilele de 5 și 6 noiembrie 1994, în orașul Măcin, jud. Tulcea, s-a desfășurat cea de-a doua ediție a manifestărilor culturale *Efigii măcinene*, organizate de Inspectoratul pentru cultură al județului Tulcea și Casa de cultură a orașului Măcin.

Au avut loc lansări de cărți, concursuri de creație pentru elevi, vernisarea unor expoziții documentare, dezbateri pe teme culturale, etnografice sau economice etc.

La Simpozionul 23 august - 12 septembrie - 25 octombrie 1944 în perspectivă istorică, la care au participat dr. Gheorghe Buzatu și prof. univ. Emil Emandi, din Iași, prof. Sorin Mureșanu și prof. Vasile Popa (președintele Asociației locale a veteranilor de război) din Măcin, redacția *Magazin istoric* a fost reprezentată de dl. Ioan Lăcustă.

1933-1939. „CIUMA BRUNĂ” ÎN S.U.A.

SUSAN CANEDY CLARK

„Dragi compatrioții Noi, americanii de origine germană, ne-am luat angajamentul ferm de a apăra steagul, constituția și suveranitatea Statelor Unite. Ne aflăm aici pentru ca prin devotamentul nostru și prin respectarea legii să redăm America adevăraților americani... Trăiască America liberă!”¹

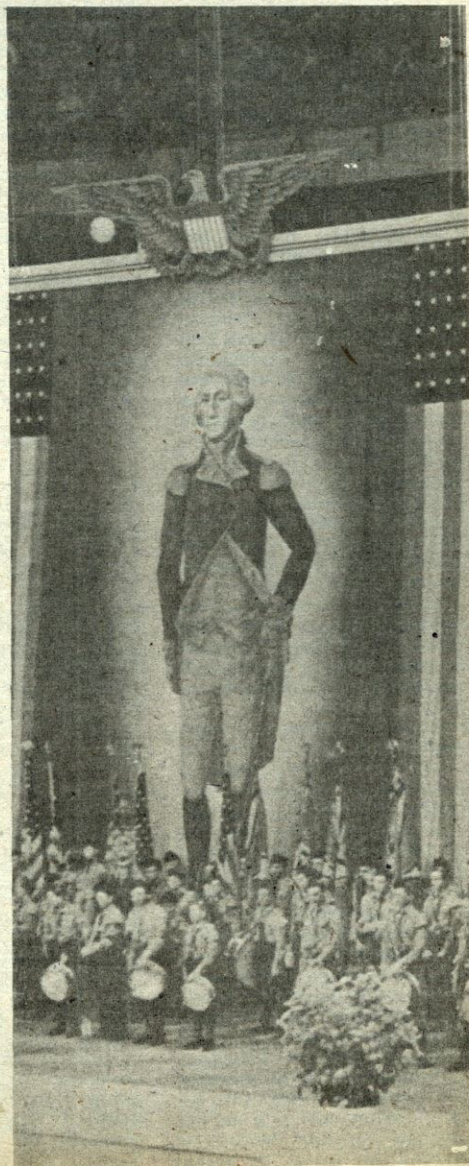
Astfel începea cuvântul de deschidere al secretarului național al Bundului germano-american, rostit cu prilejul unui miting uriaș, desfășurat la 20 februarie 1939 la Madison Square Garden, în orașul New York. Peste 20 000 persoane umpluseră sala până la refuz. Clădirea fusese înconjurată de un cordon de poliști până la două străzi depărtare și alți peste 2 000 erau pregătiți să intervină pentru a preîntâmpina o eventuală demonstrație de protest.

În interior, sala era decorată cu steaguri americane iar în spatele podiumului se afla un portret imens al lui George Washington, flancat de steagurile Statelor Unite, Italiei și Germaniei naziste.

Pe intervale erau înșirați oameni în uniformă Bundului — echivalentul trupelor de șoc hitleriste. Temele majore de discuție au fost antisemitismul și pericolul amestecului rasial: Cuvântările, roștite în limba engleză, erau primite de asistență cu aplauze furtive, iar strigătele „Trăiască America liberă!” cutremurau sala.

Ultimul vorbitor a fost Fritz Kuhn, în vârstă de 43 ani, liderul Bundului. În clipa în care Kuhn îi denunța cu înflăcărare pe evrei, elogind Ku Klux Klanul, mulțimea s-a ridicat în picioare, izbucnind în strigăte aprobatoare de mânie. Deodată, pe scenă a apărut un tânăr, Isadore Greenbaum. El a reușit să străbată cordonul de oameni în uniformă și s-a repezit la Kuhn pentru a protesta contra discursului său. Lovit și trântit la pământ, a fost bătut sălbatic de cei din garda acestuia.

De îndată ce întrunirea a luat sfârșit, membrii Bundului au părăsit sala. În stradă au fost întâmpinați de o mulțime furioasă, circa 100 000 oameni, fapt ce a făcut necesară intervenția poliției. Era o dovadă că poporul american începea să fie îngrijorat de activitatea naziștilor în S.U.A.

¹ Reproducem acest articol — într-o formă prescurtată, cu titlul și subtitlurile noastre din revista *American History Illustrated* (Istoria americană ilustrată).

Și în S.U.A., mișcarea nazistă a confiscat istoria pentru a o folosi în propriile-i scopuri. Imagine de la o manifestație desfășurată la New York, în 1939

În numai 24 ore

Bundul germano-american s-a dezvoltat din Asociația prietenilor Noii Germanii, fondată în 1933, când simpatizanții naștiți au preluat controlul Societăților germane unite din New York și Detroit.

După ce Fritz Kuhn a ajuns la conducerea mișcării, în martie 1936, a căutat să o transforme într-o copie fidelă a mișcării hitleriste: i-a echipat pe membri cu svastici și cizme înalte, iar în cuvântările pe care le rostea, într-o engleză cu puternic accent german, a început să-l imite pe Hitler.

Ca și Hitler, Kuhn a fost caracterizat de mijloacele de informare în masă în diferiți termeni, mergând de la neadaptat social și criminal analfabet până la bărbat de o forță și inteligență considerabile. Născut la München în 1896, Kuhn primise o educație destul de bună. În timpul primului război mondial, fusese ofițer în armata germană. După ce emigrase în Statele Unite, lucrase un timp în industria de automobile, la Detroit. Foști membri ai Bundului îl caracterizau drept un om capabil să inspire o mare admirație și încredere. Pentru majoritatea americanilor însă, Kuhn simboliza tot răul și pericolul reprezentat de național-socialism.

Odată cu preluarea conducerii organizației, Kuhn a renunțat la titlul de președinte, preferându-l pe cel de Bundesführer. El declara cu mândrie publicului numeros, fie la Madison Square Garden, la cazinoul Yorkville (New York), fie la Casa Bundului germano-american din Union City, New Jersey, că Germania național-socialistă constituia un exemplu demn de urmat pentru America. Organizația își găsea cei mai mulți adepți în orașele cu mulți emigranți germani. Este greu de stabilit numărul aderenților, deoarece majoritatea listelor de membri și a actelor aferente au fost distruse la ordinul lui Kuhn, în ajunul

unei anchete a Congresului. Kuhn dădea ca cifră oficială 8 299 persoane, deși Departamentul american al justiției a redus-o la 6 617 (din care circa 4 529 erau din New York). În 1939, când a fost somat în fața unui comitet al Congresului american, Kuhn s-a lăudat că Bundul avea 20 000 membri organizați în 100 unități locale în fiecare stat, în afară de Louisiana. Pe de altă parte, statisticile FBI-ului prezentau Bundul la dimensiuni mult mai reduse, arătând că el nu reprezenta nici un „pericol” și că „principiile lui de organizare nu urmăreau subminarea guvernului Statelor Unite”.

Aspectul cel mai vizibil al Bundului germano-american erau trupele în uniformă, Ordnungsdienst (OD), considerate de presă drept trupele de șoc ale lui Kuhn, iar de către membrii Bundului drept scutul lor protector. O unitate paramilitară se organiza la orice nivel local, care avea suficienți membri pentru a o putea subvenționa. Din OD putea face parte orice membru al Bundului de sex masculin, care avea cel puțin 18 ani și își putea dovedi originea ariană. Date cu privire la numărul membrilor OD sunt practic inexistente. La congresul Bundului din 1939 Kuhn declara: „Apreciez că aproximativ zece la sută din membrii organizației aparțin OD-ului. Aceasta este cu aproximație și proporția pe care o deține SA [Sturmabteilung, predecesorul SS-ului german], în cadrul membrilor NSDAP”.

Această paralelă dintre cele două forțe militare nu putea trece neobservată de către un public din ce în ce mai înspăimântat. Bundul susținea în schimb că OD nu este un organ militar sau paramilitar, ci pur și simplu un grup a cărui sarcină principală este de a menține ordinea în timpul mitingurilor și întrunirilor. Membrii săi erau comparați cu plasatorii de la teatre. Doar ca pregătirea lor consta în marșuri, cântece și exerciții de cultură fizică. Membrii OD nu purtau arme

de foc, lucru interzis de directivele organizației. Aceasta nu îi împiedica însă să recurgă la forță, în caz de nevoie.

Toate ceremoniile impuneau salutul Bundului, cu mâna întinsă și palma deschisă, identic cu salutul în cel de-al treilea Reich. Salutul verbal oficial al Bundului era, în loc de „Heil Hitler!”, „Free America!” Salutul militar era impus doar la arborarea drapelului Statelor Unite și la intonarea imnului de stat.

Un loc la fel de important în doctrina Bundului îl ocupau taberele de tineret. Grupul de tineret al lui Kuhn era copia fidelă a mișcării Hitlerjugend. În timpul verii, copiii erau trimiși într-una din cele 24 de tabere de recreere ale Bundului. Organizați după vârstă și sex, ei luau parte la activități variate cu orientare naționalistă: cântece, dansuri, artă, meserii, pregătire sportivă și militară. Adulții aveau și ei acces în taberele de recreere.

Hitler I-a expedit rapid

Atât structura organizației, cât și atitudinea agresivă și zgomotoasă a membrilor ei urmau exemplul celui de al treilea Reich. Toate acestea nu puteau trece neobservate în Statele Unite, mai ales în acel moment, când țara se străduia să-și păstreze neutralitatea, în fața pericolului crescând al unui conflict mondial.

Fritz Kuhn era încântat de această imagine; el dorea cu orice preț să devină reprezentantul oficial al lui Hitler în America. Kuhn era convins că Hitler nu va întârzia să-și exprime recunoștința și, pentru a solicita sprijinul Führerului, a întreprins, împreună cu 50 membri ai Bundului, o călătorie în Germania, în iunie 1936. Punctul culminant al vizitei l-a constituit înțelegerea cu Führerul, Kuhn i-a dăruit lui Hitler peste 2 000 dolari, strânși de membrii or-

ganizației sale și un volum legat în piele, conținând istoria ilustrată a Bundului.

Neimpresionat și distrat, Hitler l-a expedit repede pe Kuhn, îndemnându-l „să se întoarcă în țară și să continue lupta”. În realitate, pentru Hitler, audiența acordată lui Kuhn era doar una dintr-o lungă listă de întrevederi cu vizitatori străini. Germania se afla în atenția întregii lumi în acea vară a jocurilor olimpice, iar Führerul juca rolul de gazdă perfectă.

Kuhn a părăsit Germania fără nici o promisiune de sprijin. A primit câteva materiale de propagandă, dar altceva nimic.

Totuși, el fusese în Germania, participase la acțiuni ale partidului nazist și îl întâlnise pe Hitler. Vizita lui a fost amplu popularizată de publicațiile Bundului.

Popularizând cu dibăcie relațiile lui cu Hitler, Kuhn dădea un nou impuls și o nouă orientare Bundului. La întoarcerea sa în America, el a emis Ordinul numărul unu al Bundului, prin care anunța hotărârea ca organizația să joace un rol major la nivel național.

În acest scop, Kuhn a recurs la consolidarea unui număr de organizații auxiliare, îndeosebi comerciale, industriale și etnice, aflate sub controlul său. S-au întreprins acțiuni individuale de propagandă, s-au publicat ziare, s-au achiziționat și s-au păstrat proprietăți, a fost controlat chiar și comerțul dintre negustorii din fiecare zonă.

În scurt timp, membrii Bundului au constatat că puteau să-și ducă practic toată existența în cadrul grupului. El oferea membrilor săi tot sprijinul pe care și-l doreau, iar moștenirea lor culturală comună crea legături trănicioase într-o perioadă de criză economică și transformări sociale.

Repetând propunerile lui Hitler de a „crea o omenire mai bună”, Bundul intenționa să „purifice” America, așa cum Hitler „purificase” Germania. Kuhn urmărea constituirea unui partid politic în

jurul Bundului, prin aplicarea principiilor fundamentale ale național-socialismului la modul de viață american. El afirma că poporul german era superior altor popoare, în virtutea moștenirii sale genetice și culturale, și cei de aceeași rasă erau legați printr-o comunitate de sânge. Nu mediul înconjurător sau comunitatea teritorială, ci sângele și rasa erau elementele determinante ale superiorității poporului german. Acest elitism rasial, explicat în Anuarul Bundului, era emblema organizației. „Germania de astăzi consideră că orice persoană de origine germană și cu sânge german, care aderă la limba și cultura germană, este un frate de rasă germană. Germania nu vă cere să vă neglijați datoria de americani, dar vă spune că numai acela care este un bun german poate deveni un bun american”.

Părăsit de toți

Îngrijorarea generală, determinată de posibila apariție a unei coloane a cincea a crescut în mod natural, pe măsură ce Bundul își intensifica activitățile. America și-a mobilizat toate posibilitățile de investigație pentru supravegherea Bundului. Persoane particulare și organizații cetățenești, organe de stat, legislative și judecătorești au pornit cercetări pentru a verifica structura și scopurile acestei organizații.

Toate acestea au dus la o acțiune la nivel național și, în ianuarie 1937, Samuel Dickstein, membru al Camerei Reprezentanților, a introdus în Congres o rezoluție privind investigarea activităților Bundului. Procurorul general al Statelor Unite a anunțat la conferința de presă din 5 ianuarie 1938 că cercetările nu au putut aduce nici o dovadă că Bundul ar fi încălcat vreo lege federală, dar publicul fusese deja stârnit.

În mai 1938 Congresul a aprobat înființarea, pe lângă Camera Reprezentanților, a Comitetului pentru investiga-

rea activităților antiamericane. Bundul a fost prima organizație vizată de Comitet. La primele sale ședințe, din vara anului 1938, membri și simpatizanți ai Bundului, precum și numeroși colaboratori au fost chemați în fața comitetului, pe care Kuhn îl numea: „Comitetul ne-american pentru persecuția americanilor de origine germană”.

Dezintegrarea organizației s-a produs însă în urma unei anchete speciale, inițiată cu aprobarea primarului din New York, al cărei scop era să verifice modul în care Bundul plătește prășulul taxelor pentru vânzarea materialelor de propagandă național-socialiste.

Asigurările lui Kuhn că vor primi sprijin din partea Germaniei nu s-au materializat, iar Hitler nu a făcut vreun gest pentru a-și chema discipolii acasă. Bundul nu mai era destul de puternic pentru a rezista anchetelor. Ultima lovitură a fost condamnarea și închiderea lui Kuhn.

A doua zi după arestarea lui, la 6 decembrie 1939, comitetul executiv al Bundului s-a întrunit pentru a-l destitui din funcție. Succesor a fost desemnat Gerhard Wilhelm Kunze, fost director pentru publicitate și vicepreședinte. Aflat sub presiunea permanentă a investigațiilor, lipsit de resurse financiare și umane, Bundul nu se mai putea menține mult timp. Miscarea a mai supraviețuit până în 1942, o umbră a organizației de altădată.

Treptat, Kuhn a ieșit și el din atenția publicului. După trei ani și jumătate petrecuți în închisoare, Kuhn a fost trimis în iulie 1943 într-un lagăr de prizonieri pentru cetățeni străini, la Crystal City, statul Texas. În septembrie 1945, a fost deportat în Germania, unde a fost închis, fiind declarat criminal de război. Kuhn a murit părăsit de toți, în 1951, la aproape zece ani după dezmembrarea organizației sale. ■

Traducere de
Oana CHIȚORAN

ÎMPĂRĂTU KANGXI

ANNA EVA BUDURA

Zorile colorau timid linia orizontului. În Orașul Interzis¹ conturul impozantelor palate, învaluite într-o tăcere misterioasă, se profila aproape imperceptibil pe cerul cenușiu. Totul părea lipsit de viață. Doar la intervale regulate pașii târșăii ai gărzilor întrerupeau adâncul liniștei.

Când vâlul întunericii lui a început să se ridice, în curtea interioară a Palatului Purității Cerești (Qianqinggong), s-au văzut figuri grăbite îndreptându-se spre iatacul imperial. Kangxi era deja treaz. Aștepta eunucii de serviciu pentru a-l asista la simpla sa toaletă de dimineață. Nu avea răbdare. Știa că, odată cu ivirea zorilor, în interiorul Porții Purității Cerești (Qianqingmen)² este așteptat de marii dregători pentru a discuta documentele pregătite de Consiliul Învățaților, rapoartele sosite din toate colțurile țării, propunerile pentru numirea și destituirea magistraților din provincii, ale comandantilor militari și multe alte probleme ale marelui imperiu.

Intuia că rapoartele vor conține informații îngrijorătoare. Acum, când intrase în al patrulea deceniu al domniei sale, dorea atât de mult pacea, pentru a putea guverna țara spre binele poporului. „Dar se pare că cerul nu îmi oferă acest privilegiu” — se gândea împăratul Kangxi, în timp ce întindea brațul pentru a îmbrăca halatul de mătase de mic ceremonial. Se raportau tulburări în multe colțuri ale țării, secetă în unele provincii, inundații în altele. La curtea imperială creștea tensiunea, din cauza intensificării activității fracțiunilor create în jurul moștenitorului desemnat. „Mă simt de parcă aș fi pe cale să pierd mandatul ceru-

lui”, își spunea Kangxi cu amărăciune.

Aruncând o privire spre ușa deschisă, și-a dat seama că nu poate zăbovi. Zorile erau aproape și el nu concepea să se abată de la programul strict, pe care și-l impusese încă de la începutul domniei sale, lui însuși și dregătorilor săi. Doar scurtele perioade de boală îl împiedicaseră să lipsească de la acest sfat al țării³. Chiar în timpul călătoriilor în țară, mereu găsea timp pentru rezolvarea problemelor ridicate în rapoartele aduse de curierii palatului.

Cu pașii mari și hotărâți, cu vigoarea omului matur, în deplinătatea forțelor sale fizice și intelectuale, împăratul Kangxi a pășit pragul Porții Purității Cerești. S-a așezat în jilțul imperial și a cuprins cu privirea dregătorii prezenți — shangshu ai celor șase ministere, marii secretari, învățații Academiei Imperiale, comandanții de oștiri și ai gărzii imperiale — și le-a spus: „S-a scurs un considerabil număr de ani de când în fiecare dimineață vă primesc în audiență pentru a vă asculta rapoartele și pentru a lua decizii, pentru a vă întreba de bine și de rău. În toți acești ani, sistemul s-a statornicit, devenind o practică curentă. Dacă azi s-ar pune problema renunțării la audiențele de la această poartă imperială, ar fi în detrimentul unei guvernări raționale a țării și... mi-ați lipsi, mi-ar fi dor de voi toți. La sfârșitul dinastiei Ming, între domnitor și dregătorii săi s-a căscat o prăpastie adâncă. Urmarea a fost scundarea întregii țări într-o mare de durere și suferință. Eu sunt gata să fiu continuatorul operei înaintașilor mei, să-mi însușesc învățămintele faptelor lor și doresc să gu-

¹ Este vorba despre Palatul imperial din centrul capitalei Chinei. A fost construit între anii 1406-1422, suprafața sa totală fiind de 720.000 m². Este cel mai mare și cel mai bine conservat complex arhitectonic din China. A fost reședința împăraților chinezi timp de peste 570 de ani.

² Poarta care duce spre palatul interior, reședința privată a împăratului și a familiei sale.

³ Kangxi înființase acest sistem al audiențelor zilnice, în perioada luptei cu Oboi și cu clanul aristocrației militare al manciurienilor, care căutau să submineze autoritatea sa imperială. Sfatul cu marii dregători și cu Consiliul Prinților și al înalților demnitari manciurieni îl permisese să atenueze arroganța lui Oboi și a altor personalități ale clanului imperial și să testeze capacitatea și atașamentul dregătorilor hani.

vernez țara cu toți cei capabili și cinstiți".

Apoi a invitat pe dregători să prezinte documentele pregătite și să raporteze despre depeșele sosite din toate provinciile țării, ascultându-i cu atenție și încurajându-i să-și exprime părerile: „Așa cum domniile voastre știu prea bine, nicodată nu mi-a fost frică să revin asupra deciziilor mele, atunci când am constatat temeinicia unei variante mai bune. De pildă, la acest sfat de la Poarta Purității Cerești eu vin cu deciziile mele gata luate, dar nu voi ezita să iau în considerare alte păreri, dacă ele se dovedesc a fi corecte".

Când soarele a inundat curtea din fața Porții Purității Cerești, cuprinzând cu văpaia razelor sale cei doi lei din bronz aurit ce-o străjuiau, sfatul suveranului Kangxi cu dregătorii săi era deja în plină desfășurare. Funcționarii de serviciu, însărcinați cu immortalizarea cuvintelor rostite cu această ocazie, mișcau cu eleganță și îndemănare pensulele înmuiate în tuș negru pe deasupra hârtiei xuan.

Audiențe contra aroganței și...

Cercetătorul care se apleacă azi asupra voluminoaselor tomuri ce cuprind aceste însemnări zilnice cu privire la activitatea împăratului Kangxi și asupra cutiilor îmbrăcate în brocat ce conțin neobișnuit de bogata corespondență personală a suveranului rămâne copleșit de puternica sa personalitate ca om de stat și de calitățile sale sufletești ca ființă umană.

Documentele ni-l înfățișează ca pe un suveran responsabil, conștient de îndatoririle sale. „Mulți spun — afirma el — că un împărat trebuie să se ocupe doar de principiile orientative ale guvernării și nu și de problemele de amănunt. Dar eu cred că nu au dreptate. Este destul ca o problemă cât de mică să nu fie rezolvată cu

atenție, pentru ca ea să determine bulversarea țării și să provoace suferințe până și generațiilor viitoare. Așa că eu m-am ocupat cu dăruire de toate problemele, până la cele mai mici detalii [ajunsesse să corecteze până și hieroglifele scrise greșit în rapoarte — n.n.]. M-am frământat pentru fiecare problemă, nu am cunoscut zi de odihnă, noapte de răgaz. Am oferit țării tot ce a fost mai bun din ființa mea. Am conștiința împăcată și aștept moartea fără să am regrete".

Documentele ni-l înfățișează ca pe un om cinstit, dedicat deizivei sale, enunțată încă din fragedă tinerețe: „Aș dori ca pacea să domnească în țară, ca poporul să trăiască mulțumit și să avem parte cu toții de liniște". Dintre toate treburile de stat, el le considera „cele mai importante pe cele ce priveau bunăstarea poporului". Ajuns la maturitate, sublinia deseori că „măsura unei bune guvernări constă în asigurarea condițiilor favorabile pentru ca poporul să-și poată vedea de treburile lui în tihnă, în abilitatea de a nu-i provoca suferințe și de a preîntâmpina eventualele tulburări". Intr-o scrisoare arăta că: „Am atras atenția guvernatorilor și magistraților din provincii că ceea ce mă preocupă în mod special și înainte de toate sunt condițiile de trai ale poporului și i-am avertizat că nu voi permite nici cea mai mică fraudă sau abateri care ar putea obstrucționa atingerea avantajelor acordate de mine poporului de rând".

Pentru realizarea acestui deziderat, împăratul Kangxi era în permanență preocupat de problema alegerii și promovării dregătorilor eficienți, capabili și cinstiți în fruntea țării, a provinciilor și a organelor administrative locale, precum și de găsirea unor mijloace de a exercita un control asupra lor.

La începutul domniei sale, cu entuziasmul specific tinerilor, căutase să se elibereze de tarele domniei dinastiei Ming, care îi provocaseră prăbușirea, și puseuse accen-

tu pe o guvernare deschisă, în care relațiile interumane să prevaleze. Dorea ca prin contacte personale, întrevederi, audiențe, să-și dea seama de calitatea fiecărui dregător și să le insufle prin exemplul său personal o ținută demnă și responsabilă.

Cu ocazia audiențelor zilnice de la curte, precum și a audiențelor acordate funcționarilor civili și militari, desemnați să servească în provincii, urmărise cu mare atenție comportamentul fiecărui dintre ei, căutase să-și dea seama de capacitatea lor de analiză, de erudiția lor intelectuală, de tactul și puterea lor de convingere, reținuse eleganța și elocința de care dispunea fiecare, căutase să-și dea seama de caracterul fiecărui demnitar. Kangxi acorda mare importanță acestor întâlniri și mereu își reproșa că nu dispune de mai mult timp pentru a se întreține cu cât mai mulți dintre dregători, pentru a stabili relații mai apropiate cu ei. La un moment dat chiar, a declarat că poate nici Wu Sangui nu s-ar fi revoltat dacă ar fi fost chemat mai des la curte pentru audiențe și i s-ar fi înțeles mai bine starea de spirit. Aceste întâlniri îi ofereau prilejul „să atenueze aroganța unora", să preîntâmpine actele nesăbuite ale altora, să demită la timpul potrivit pe cei care formau grupuri și clici împotriva intereselor majore ale țării, pe cei inactivi, „care nu se deosebeau cu nimic de niște marionete" sau a căror „minte se tulburase de bătrânețe".

După instalarea funcționarilor în posturile lor, Kangxi urmărea cu atenție evoluția lor, reflectată în rapoartele pe care le întocmeau. Citirea acestora îi oferea prilejul să completeze, să confirme sau să infirme impresiile lăsate de ei în timpul audiențelor. Rezoluțiile sale, puse pe aceste documente, oglindesc faptul că detesta pe cei care ascundeau sub un stil pompos lipsa lor de consistență, pe cei care aveau o caligrafie neglijentă.

Dar imperiul era mare, ten-

tația de îmbogățire a funcționarilor pe măsura acestuia, interesele grupurilor sociale extrem de diversificate, așa că foarte curând împăratul Kangxi a înțeles că dorința sa de a avea un corp funcțional, eficient și cinstit necesită și alte mijloace de verificare.

El însuși un model de corectitudine și modestie, Kangxi a fost îngrozit în anul 1697, anul când l-a urmărit pe Galdan, de actele incredibile de corupție, spunând cu obidă: „Îi urăsc mai mult pe funcționarii corupți decât îl urăsc pe Galdan. De azi înainte, verificarea faptelor dregătorilor și magistraților este pentru mine mai importantă decât înăbușirea revoltei lui Galdan”, deoarece funcționarii corupți „sunt o calamitate pentru popor”. Kangxi era ferm hotărât să lichideze acest flagel care dusesse la prăbușirea dinastiei Ming și a altor dinastii anterioare acestuia. „Am eu mijloace pentru îndreptarea dregătorilor necinstiți — a spus el —, așa cum există mijloace pentru purificarea apei murdare”.

Pentru a pedepsi pe cei vinovați de asemenea acte de corupție, împăratul Kangxi dorea să se convingă personal și la fața locului de modul cum funcționarii săi guvernau provinciile, prefecturile,

să realizeze efectele acestei guvernări asupra stării de spirit a populației. „Am început să fac vizite regulate în provincii — arăta el într-o scrisoare. În deplasări aflam de nemulțumirea poporului, discutând cu oamenii, citind jalbele lor. În China de nord am întregat țărani despre dregătorii locali, despre recoltă și am vizitat casele lor. Îmi dădeam seama de felul de a fi al magistraților din modul cum îmi răspundeau oamenii când îi întrebam despre ei. Dacă locuitorii așezării își exprimau aprecierea fără nici o reținere, natural, știam că ei au parte de un administrator bun și cinstit, dacă oamenii îmi răspundeau confuz, uitându-se într-o parte, nu mai aveam nici cea mai mică îndoială că erau nemulțumiți de el”. Urmările acestor constatări erau cele firești: promovarea celor merituosi și destituirea celor care nu se dovedeau demni de postul ce-l ocupau.

...rapoarte secrete pentru ca „poporul să se odihnească”

Cu trecerea anilor, s-au impus însă ca mijloace necesare de control măsuri mai drastice. Kangxi s-a văzut constrâns să reactiveze unele

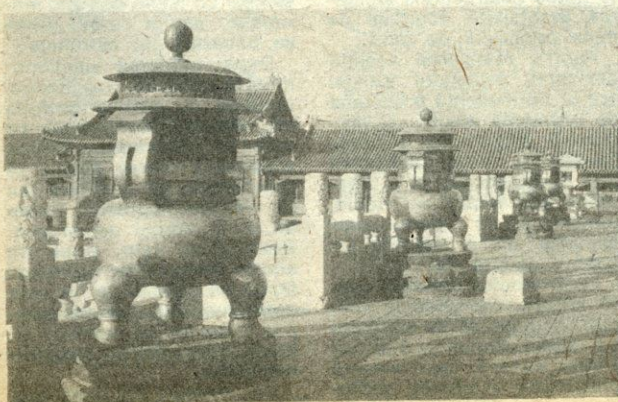
organe secrete, pentru obținerea informațiilor confidențiale. Agenții acestora adunau toate informațiile disponibile, indiferent de surse, rămânând la latitudinea împăratului să le selecteze, verifice și să decidă în cazul fiecărei persoane denunțate.

De asemenea, a fost nevoie să reintroducă sistemul rapoartelor secrete, adresate lui personal. În anul al 55-lea al domniei sale (1716), scria: „am ordonat ca toți dregătorii să întocmească rapoarte secrete. Ele au un rol important pentru a-mi oferi la timp informații folositoare, a-mi deschide ochii (asupra unor aspecte ale situației) și a mă face mai înțelept. Rapoartele secrete trebuie să se refere atât la activitatea oficială, cât și la problemele personale (ale funcționarilor), de care eu trebuie să am cunoștință. Toate aceste rapoarte vor fi adresate doar mie și eu voi pune personal rezoluțiile pe ele. Atunci când regii, funcționarii civili și militari vor lua cunoștință de existența acestor rapoarte, fără să știe însă ce conțin, ei vor ști de frică și vor acționa cu mare băgare de seamă. Transmiteți cele de mai sus tuturor dregătorilor”.

Informațiile obținute pe aceste căi constituiau o armă puternică în mâna lui Kangxi. După cum reiese din documente, el le folosea cu mare precauție și doar pentru aflarea unor cazuri deosebit de grave, care puteau pune în pericol stabilitatea într-o provincie sau alta. Datorită firii sale generoase și umanismului său născut, în anele domniei sale sunt consemnate puține cazuri de nedreptate care au necesitat reabilitări ulterioare.

Asemenea tuturor împăraților citori de noi dinastii chineze, care au considerat necesar „să lase poporul să se odihnească”, după marile bulversări ce precedaseră înscăunarea lor și să dea un nou impuls refacerii agriculturii, împăratul Kangxi, încă de la începutul domniei sale, a dovedit o preocupare susținută pentru asigurarea con-

Vas de ars tămâia, din bronz aurit, așezat în fața Palatului Qianggingong

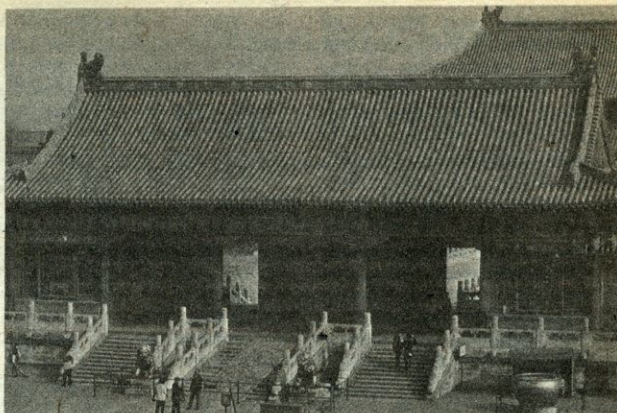

dițiilor „unui trai tihnit al poporului” și pentru adoptarea unor măsuri care „să-i ușureze suferințele”.

În calea acestui deziderat al lui au stat însă piedici ce la un moment dat păreau insurmontabile. Kangxi moștenește o stare dezastruoasă a economiei țării. Războiul de cucerire a Chinei de către bunicul și tatăl său devastase țara, golise vistieria, decimase populația (în special pe cea bărbătească)¹ și lăsase largi suprafețe nelucrate. Sistemul de impozitare practicat însă nu ținea seama de această stare de lucruri. Povara birurilor creștea invers proporțional cu degradarea terenurilor arabile și cu scăderea brațelor de muncă bărbătești. Contrar dorințelor lui Kangxi, situația a continuat să se agraveze și mai mult în timpul campaniilor împotriva „celor trei vasali” și împotriva lui Galdan, precum și ca urmare a cheltuielilor implicate de construirea complexului funerar al împăratului Shunzhi (datorie filială obligatorie).

Convins fiind că redresarea situației economice a țării poate veni numai ca urmare a satisfacției țăranilor de a lucra pământul, Kangxi a decretat noi măsuri, care să încurajeze destelenirea pământului și care să asigure răsplată pentru cei care se angajau în această muncă grea. Conform prevederilor acestora, urma ca suprafața destelenită să revină țăranului și ca impozitele să fie percepute în funcție de fertilitatea pământului, după 3,6 și chiar 10 ani, ajungându-se, în unele cazuri, la anularea lor pe o perioadă nelimitată.

„Sudul suferă de o secetă cumplită, inima mea este foarte tulburată. Am auzit că sunt multe cazuri de tâlhărie, că dregătorii locali au impus noi impozite, fără aprobarea mea. Este oare adevărat?”, întreba el îngrijorat la una din audiențele zilnice. Con-

Poarta Purității Cerești, spre reședința împăratului

statări repetate de acest gen l-au determinat să introducă un sistem pentru sprijinirea zonelor calamitate.

„În anul 32 al domniei sale, Măria Sa a ordonat să fie scutiți în anul ce vine de toate impozitele locuitorii provinciilor Guangxi, Sichuan și Yunnan”, consemnează analele imperiale. Asemenea decrete apar an de an alături de cele care dispuneau expedierea urgentă din grânarele imperiale a ajutoarelor în zonele lovite de mari calamități, amendate cu prevediziuni stricte cu privire la distribuția lor. Pentru a împiedica pe cei corupți să profite de aceste ajutoare, Kangxi „a ordonat dregătorilor locali ca, exact în ziua în care primesc edictele (cu privire la favorurile acordate populației), acestea să fie afișate în fiecare oraș în școli, în fiecare sat și cătun”.

În spiritul tradiției unei bune guvernări a imperiului chinez de-a lungul mileniilor, Kangxi a acordat atenție permanentă lucrărilor de reglementare a cursurilor râurilor, îndiguirilor Râului Galben și a altor râuri, care aduceau mari calamități suprafețelor întinse. Analele domniei sale au reținut repetatele lui deplasări la șantierul acestor lucrări și implicarea sa personală în exercitarea unui control asupra calității lucrărilor

și numeroase decrete prin care expedia de urgență dregători în zonele unde se raportaseră ruperi de diguri, cu ordinul de a lua măsuri pentru repararea lor și pentru sprijinirea populației sinistrate.

Un moștenitor și o mare dezamăgire

Suveran responsabil pentru prezentul și viitorul țării, Kangxi s-a preocupat, încă de la începutul domniei sale, de alegerea, desemnarea și educația strictă a moștenitorului tronului. Așa cum procedaseră împărații Chinei, de-a lungul istoriei „pentru a liniști inimile poporului”. În al 14-lea an al domniei sale (luna a 12-a 1675), Kangxi l-a desemnat pe al doilea fiu al său, Yinreng, drept moștenitorul său. Născut cu prețel vieții sale de împărăteasa Xiaocheng, în luna a cincea a anului 1674, Yinreng s-a bucurat de dragostea și grija tatălui său din fragedă copilărie. „Singurul meu fiu născut de o împărăteasă a fost crescut de mine în Palatul de Est. La 4 ani, când a supraviețuit vârsatului, am adus sacrificii cerului și am răsplătit doctorii care l-au îngrijit. Eu, împăratul, i-am fost doiică grijulie.

¹ În anul 1662, în evidențele imperiului figurau doar 19 203 233 de bărbați în vârstă între 16 și 60 de ani, soți ai apti de muncă.

Eu însumi l-am învățat să scrie, apoi l-am încredințat educația profesorilor Zhang Ying, Li Guangdi, Tang Wei și Xiong Cili și am ales pe cei mai înțelepți membri ai Academiei Imperiale (Hanlin-yuan) pentru a-i cizela calitățile morale¹, își amintea Kangxi câteva decenii mai târziu. Kangxi nu s-a înșelat, se pare, când l-a ales moștenitorul lui, pentru că Yinreng s-a dovedit a fi un copil dotat. El stăpânea bine limbile și cultura manciuriană și han, excela în însușirea tuturor cunoștințelor, știa să aprecieze o operă de artă și era totodată un bun călăreț și un remarcabil arcaș. La vârsta de 20 de ani, avea un fizic atrăgător, era stăpân pe sine, cuceritor și amabil, se bucura de simpatia dregătorilor. Kangxi îl privea cu mândrie. Îl ținea alături când rezolva probleme de stat și „îi explica principiile unei guvernări eficiente”, îi dezvăluia secretele recurgerii la forța militară, îl implica în discutarea marilor probleme cu care se confrunta el și țara, îl lua cu el când pleca în călătoriile de inspecție, iar când lipsea din Capitală îl încredința rezolvarea problemelor curente ale imperiului. Urmărea cu atenție modul cum reușea băiatul să judece problemele și citea cu mulțumire suflându-i rezoluțiile pe care le pusesse el pe rapoarte. Spera că va avea alături de el un om de nădejde, pe care să se sprijine atunci când grăjile imperiului îl vor copleși și când bătrânețea îi va fi secătuit forțele.

Dar nu a fost să fie așa. În anul 1690, când Kangxi s-a întors grav bolnav din campania de umărare a lui Galdan, aștepta din partea prințului moștenitor care i-a venit în întâmpinare un gest de compasiune, o manifestare a dragostei filiale, atât de apreciată de cei educați în spiritul confucianismului. Dar în lo-

cul unor calde sentimente umane, ochii iubitului său fiu trădau o bucurie, o satisfacție greu disimulate, reflectau setea avidă după putere, așteptarea animalului de pradă, pentru a-și zdrobi victima. Kangxi a închis obosit ochii. Simțea cum inima i se golește de sânge. Dezamăgirea a fost totală. Începând de la această dată și până în clipa trecerii sale în neființă, suflul i-a fost otrăvit de comportamentul nedemn al prințului moștenitor desemnat, de relațiile conflictuale dintre el și acesta, dintre Yinreng și frații săi, între el și cei 20 prinți mai mult sau mai puțin angajați în lupta pentru tron¹. În toți acești ani Kangxi căuta mereu să aplaneze contradicțiile și să ofere succesorului său prezumtiv șanse de afirmare. Spera într-un miracol.

Dar, în anul 1694, când s-a întors din „campania împotriva lui Galdan, a fost nevoit să constate că încrederea sa a fost înșelată. A aflat cu stupeoare de actele „ieșite din comun, de-a dreptul perverse” comise de Yinreng în lipsa lui. Apoi noi informații dezvăluiau brutalitatea cu care își trata funcționarii și slugile din curtea sa, actele sale de corupție, setea lui neîngrădită de avere, distracțiile sale perverse. După ce a constatat că Yinreng nu se dădea în lături nici de la spionarea lui și chiar de la asasinarea lui, Kangxi s-a simțit zdrobit și și-a dat seama că trebuie să treacă la pasul hotărâtor.

În anul al 47-lea al domniei sale (1708), s-a văzut pus în situația să-l destituie. „Cu ochii scăldați în lacrimi”, spun cronicarii, a anunțat curtea că îi retrace lui Yin-

reng titlul de prinț moștenitor pe considerentul că „moșia străbunilor mei, țara care cu greu și-a câștigat pacea nu pot fi încredințate unui om de factura lui Yinreng”. Prințul moștenitor a fost pus în lanțuri și trimis în detenție, împreună cu familia sa și oameniile lui de încredere.

Kangxi suferea cumplit. Simțea că ceva s-a rupt în el. După această dată, starea sănătății sale s-a deteriorat rapid. A mai făcut o nouă încercare și în anul 1709, l-a reînscăunat. Timp de trei ani a cedat incredibil, pentru a-l determina pe Yinreng „să pășească pe calea cea bună”. Un nou atentat la viața lui pus la cale de moștenitorul său, l-a determinat să-l destituie pentru totdeauna, declarându-l nebun. „Mă simt vinovat față de poporul întregului imperiu, deoarece eu am fost cel care am pus cheazășie pentru el”, le-a declarat el învins, dregătorilor consternați.

În ultimul deceniu al vieții sale și-a pus la încercare toți fiii, căutând pe unul dintre ei care să fie demn să-l moștenească. Era din ce în ce mai mult dezamăgit. Se vedea în situația incredibilă ca, în urma unei vieți dedicate bunăstării imperiului, să nu aibă cui transmite moștenirea strămoșilor, cu sufletul împăcat că opera lor va fi continuată.

Kangxi s-a retras în Grădina Primăverii Continue (Changqunyan), din vestul Capitalei. Simțea că zilele-i sunt numărate. Nu mai avea putere să primească pe nimeni, Rapoartele secrete zăceau pecetluite, fără să le mai deschidă. Reflecta asupra trecerii anilor, asupra opereii pe care o va lăsa în urma sa, asupra istoriei în care i se rezervase și lui un loc. ■

(Va urma)

¹ Kangxi a avut 56 de copii născuți de 30 de consoarte. 20 au fost fete, dintre care 8 au ajuns la maturitate și s-au căsătorit, și 36 băieți, dintre care 20 au ajuns la maturitate, 18 dintre ei au avut în total 123 de descendenți.

PE VREMURI CAVALERII

SE SĂRUTAU

PE GURĂ

Sărutul pe gură, ca semn al prieteniei între cavaleri, pecetluind jurământul de credință prestat de vasal în fața seniorului... Și nu numai ca „marcă” a unor relații erotice între bărbat și femele. Așa era în Evul Mediu, și nu în întregul Ev Mediu, ci între secolele XI-XIII¹. Sărutul pe gură între bărbați de condiții egale urma o ierarhie strictă, bine determinată. De obicei, era precedat de alte faze: sărutul pe picioare, pe mâini, pe obraji și abia în final pe gură. Deci un întreg ritual.

— CLAUDE GAUVARD

Corp lângă corp, gură lângă gură

Desigur, Evul Mediu nu ignora sărutul îndrăgostiților, al amantilor. Gelos, regele Marc pândea acest moment pentru a-i surprinde pe Tristan și Isolda în flagrant delict de adulter. Cum se cunoaște, din numeroase versiuni franceze și străine ale acestei legende, Tristan și Isolda băuseră o băutură magică și de atunci se iubeau cu o dragoste eternă și fatală. Nimic nu i-a putut despărți, cu atât mai puțin persecuțiile regelui Marc, soțul lui Isolda. Cei doi amanți, între timp deveniți soți, au rămas uniți și dincolo de moarte. Sărutul lor, cel mai frumos din literatura me-

dievală, i-a surprins pe cei doi, „corp lângă corp, gură lângă gură”, el mort ea vie, până când Isolda, la rândul ei, și-a dat sufletul.

Desigur, Evul Mediu a cunoscut și sărutul din familie, între părinți și copii, însoțit de o mare afectivitate, de altfel în vogă, în epocă.

Dar între secolele XI și XIII, textele descriu sărutul mai degrabă ca pe un act public, social, între bărbați. În Evul Mediu oamenii acordați o mare atenție corpului lor, în mod special gurii, pe care o considerau un mod de expresie vizuală a sentimentelor. Gura era un fragment de suflet, de viață și de moarte. Gura, alături de gât, se făcea răspunzătoare de minciună. Dar ea putea exprima deopotrivă bucuria față de cel iubit.

În celebrul *La Chanson d'Ami et d'Amile* este relatată prietenia exemplară a doi tineri nobili, care, când se întâlneau, „se aruncau unul în brațele celuilalt, se sărutau

cu atâta ardoare și se strângeau cu atâta tandrețe, încât erau gata-gata să se sufocă unul pe celălalt. Manifestare publică a unui puternic eroticism și prelungire a unei prietenii. Să fie oare homosexualitate? Desigur, problema poate fi pusă, dar în termeni inabil aleși, pentru anacronismul lor.

Alături și în mormânt

Când căsătoria a început să impună normele vieții întemeiate pe stricta fidelitate a cuplului, în secolul XIII, s-a înregistrat o schimbare în istoria sărutului. În veacurile XI, XII, chiar și dreptul canonic enunța rar condamnări pentru homosexualitate. Relațiile dintre indivizii de sex masculin nu cunoșteau nici o constrângere. Mai ales între membrii aristocrației. Textele vechi evocă aceste îmbrățișări cu cel mai natural aer. Tabloul idilic avea o singură

¹ Reproducem acest articol din revista *L'Histoire*, cu titlul și subtitlurile redacției noastre.

În imagine: regele Angliei, Eduard I, și cel al Franței, Filip IV cel Frumos, își exprimă prietenia unul față de altul (1286).

„umbră”: era greu să te săruți cu coiful pe cap, or cavalerii erau prea puțin dispuși să renunțe la el.

Societatea cavalierească își întemeia valorile pe sentimentul prieteniei masculine, care împrumuta mult de la dragoste. Universul oastelelor era predominant masculin. Cavaleri și vasali puteau fi văzuți adunați în jurul mesei stăpânului. Era castelanul însoțit de soția lui, femeia inaccesibilă, cea plină de grație, a poeziilor de curte.

Fiind vorba despre oameni de aceeași vârstă și condiție, între bărbați se legau sentimente profunde, de la simpla camaraderie la prietenie, confundată — cum am văzut — cu dragostea. Gesturi clare, sudau deseori aceste prietenii: se bea din aceeași cupă, se împărțea același pat, până la moarte, cea mai scumpă dorință a prietenilor fiind ca ei să stea alături în mormânt, pentru a se ridica împreună în ziua jurământului de apoi.

Sărutul întemeia deci legături sociale și tot el le asigura reînnoirea. Istoricul Evului Mediu trebuie deci să înțeleagă dimensiunea afectivă a sărutului viril. Atunci se vor citi „altfel” textele medievale. Jacques le Goff a demonstrat-o deja, studiind ritualul feudal de vasalitate. El afirmă că ritualurile de investitură presupuneau în general un sărut pe gură, exprimând omagiul vasalului față de senior și totodată un semn al egalității între cei doi bărbați.

După ce împarți pâinea și vinul...

În sfârșit, sărutul este întemeietorul păcii. Relațiile diplomatice aveau un ritual codificat: înclinarea capului, scoaterea pălăriei, flectarea genunchiului, ținerea de

mâini și îmbrățișarea erau gesturi fiecare cu conotația lui și implicând o ierarhie de sensuri. Masa pecetluia și ea pacea în toate mediile sociale, până la sfârșitul Evului Mediu. Cel văzut a-și fi împărțit vinul și pâinea cu un fost dușman devenea deja un prieten al celuilalt, din acel moment orice act de război apărând total nejustificat. O mare parte din perioada Evului Mediu a fost larg răspândit sărutul păcii pe gură, pe care și-l dădeau cei fideli unul altuia. În timpul slujbelor religioase, „taina sărutului” a înlocuit împărțisană. Până spre sfârșitul perioadei sec. XIII un judecător putea fi condamnat

de tribunalele laice să sărute pe gură cadavrul sau efigia unui condamnat de el, pe nedrept, la moarte. Ceremonia era o formă de a face amendă onorabilă.

Eficacitatea simbolică a sărutului dovedește o societate bine structurată, pe baza prieteniei, dragostei și tradițiilor, toate întemeiate pe poli total antitetici: prieteni și dușmani, bărbați și femei, inferiori și superiori. Sfârșitul Evului Mediu a înregistrat un recul al acestei practici. Este momentul în care noțiunea de pudoare se schimbă, iar dragostea se restrânge la modelul unic bărbat-femeie, regulile politice și judiciare instituționalizându-se. ■

CLIO ANUNȚĂ • CLIO ANUNȚĂ

NIMENI NU ESTE EROU PENTRU SOȚIA LUI

Caracterul infam al soției celui de-al 16-lea președinte al S.U.A., Abraham Lincoln (1809-1865), a fost deseori menționat de documentele vremii. Când era nervoasă, Mary îi arunca soțului ei cafeaua peste față, dădea după el cu cartofi și cărți, îi mai ardea și câte o mătură, iar într-o bună zi, când acesta nu a aprins suficient de repede focul în sobă, l-a lovit cu un mic obiect de lemn, încât Lincoln a plecat a doua zi la birou cu un plasture pe nas.

Istoricul american Michael Berlington, autorul unei recente lucrări intitulate *Lumea interioară a lui Abraham Lincoln*, care a strâns în cartea sa toate aceste fapte, ajunge însă la o concluzie originală, larg comentată în presa occidentală: în ciuda acestui tratament, Lincoln îi este obligat, pentru cariera lui politică, tocmai soției lui, Mary. Dacă n-ar fi suferit zilnic de pe urma ei, Lincoln n-ar fi făcut orice era posibil să petreacă cât mai puțin timp acasă, n-ar fi avut capul exclusiv la treabă, încă de pe vremea când era un obscur avocat de provincie, și, în ultimă instanță, America nu ar fi beneficiat de un președinte atât de bun.

Lincoln nu a vorbit niciodată despre amara sa experiență de familie. Într-un singur caz, când a luat hotărârea să grațieze un soldat ce dezertase pentru a se căsători, murmurase: „Vreau să-l pedepsesc pe tânărul ăsta. Peste un an, poate chiar mai devreme, o să regret că l-am grațiat”.

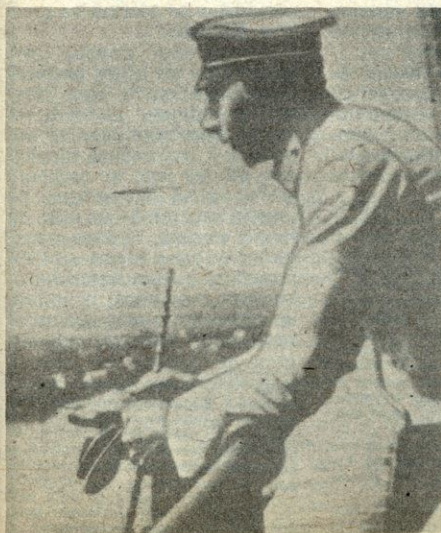
Incontestabil, Martha Bibescu a fost o femeie de o rară inteligență și de o rară frumusețe, o scriitoare de talent, înzestrată însă cu fler, energie, clarviziune și în politică, și în diplomatie. Aserțiunea poate fi lesne coroborată, persuasiv, prin numeroasele pagini consacrate ei de revista Magazin istoric de-a lungul anilor (nr. 6, 12/1977, 1-5/1978, 6/1981, 12/1982, 12/1984, 12/1990)¹. Incontestabil, un plus de strălucire darurilor sale naturale au adus prestigiul și audiența de care se bucurau — deopotrivă în țară și peste hotare — familiile de rezonanță istorică din care se trăgea sau cu care era înrudită: Lahovary, Mavrocordat, Bibescu, Brâncoveanu. Incontestabil, acestea i-au deschis uși în cele mai „subțiri” cercuri ale înaltei societăți europene.

Dar nu pe Martha Bibescu scriitoarea și nici pe Martha Bibescu sfătuitoarea oamenilor politici ai zilei ne-am propus să o evocăm în aceste rânduri. Ci pe Martha Bibescu cea căsătorită cu George Valentin Bibescu, la numai 16 ani, într-o biserică aproape goală („Domnița Bălașa”). Pe Martha Bibescu care, 14 luni mai târziu, la 27 august 1903, dădea naștere unei fiște, Valentină, devenind „o mamă mult prea tânără, fără

Cartea străină

IUBIRILE MARTHEI BIBESCU

matunitatea fizică și morală necesară”, cum remarcă Ghislain de Diesbach, în volumul *La Princesse Bibesco*, la dernière orchidée, apărut la Paris (colecția „Terres des Femmes”). Pe mama și femeia despre care medicul, consternat de suferința ei la naștere și de pericolul de a o pierde (toți locuitorii Posadel se rugaseră atunci pentru ea), murmurase: „Iată unde se ajunge când copiii au copil”. Pe femeia care aproape nu cunoscuse dragostea fizică alături de soțul ei, mult prea preocupat de limuzinele, avioanele și caii lui, pentru a mai avea ochi pentru Martha. Pe femeia cu o mare nevoie de dragoste, iradiată de simpla ei prezență în orice societate, cum o va dovedi și romanul de amor cu prințul moștenitor al Germaniei, prezentat cu multă sensibilitate și înțelegere pentru sufletul feminin de Ghislain de Diesbach, autorul cărții menționate.

¹ De asemenea, din și despre opera și viața Marthei Bibescu, amintim lucrările: *La bal cu Marcel Proust* (1976), *Jurnal politic* (1979), editat de Cristian Popișteanu și Nicolae Minei, *Intertarene românești în opera Marthei Bibescu* (1983), de M. Brăilescu, *Istoria clipei* (1984), de Cristian Popișteanu.

George este jignit

Martha își petrece iarna anului 1908 la București, unde, la 13 februarie, la primul bal de la Curte, dansând cotilion cu principele moștenitor [Ferdinand], este punctul de atracție al tuturor privitorilor. Frumusețea ei începe să o neliniștească pe principesa Maria, spre marea și răutăcioasă plăcere a celor de la Curte, bucușoși să excite gelozia dintre cele două femei. Într-o seară, la sfârșitul unui alt bal, directorul Teatrului Național șoptește cu perfidie la urechea Marthei:

— Când ai traversat sala împreună cu principesa, toată lumea v-a comparat. Am fost întrebare care dintre Dv. este cea mai frumoasă. Am răspuns, bineînțeles, că ea, dar am gândit — de altfel, ca toți cei care v-au privit — că Dv.

Relatând situația, Ghislain de Diesbach remarcă amuzat că Martha era cât pe-aici să-l palmuiască pe acest bădăran, dar Eliza Brătianu, care o cunoștea bine¹, consideră că

¹ Născută Stirbey, Eliza Brătianu se căsătorise mai întâi cu Marghilom, șeful partidului conservator, pe care îl va părăsi într-o zi, declarând: „Totul era fals în casa aceea, cu excepția argintăriei”. După divorț, Eliza s-a consolat cu Ion Brătianu, șeful partidului liberal. Între Eliza — o femeie remar-

În p. 71: Martha Bibescu (sus) și Kronprinzul, cei pe care l-a fotografiat ea la Berlin

Cécile, soția Kronprinzului, cu copiii lor

atunci când complimentele erau în avantajul ei, în fața prințesei moștenitoare, Martha nu era niciodată nervoasă. „Un călcâi al lui Ahile al copilului nostru [cum îi spunea ea, Marthei] această rivalitate du alte femei, îi scrie Eliza lui Anton Bibescu: Când îți ai valoarea ta, nu te mai gândești să-i eclipsezi pe alții”.

La rugămintea mamei lui, principesa Maria, principele Carol, convalescent după o gripă, este găzduit de Martha la Posada în aprilie 1909, pentru a respira aer de munte. Carol are 16 ani, vârstă ingrată — scrie Martha în *Jurnalul* ei, —, care îi joacă feste. De o mare timiditate, ascunsă sub un aspect posac și arrogant, principele — însoțit de preceptorul său elvețian — lasă mult de dorit sub aspectul educației. „Carol, spunea mama lui, este un aluat în care prea mulți și-au băgat degetele”. Iar Martha este și mai înduioșată de stângăciile tânărului: „Bietul Carol! Bietul adolescent! Ridicol, jalnic, delicat, timid. Îmi face rău să-l văd, de fapt îmi face milă. Seamănă cu mama lui, o femeie atât de frumoasă, dar el este un fel de caricatură a ei. Mă încearcă față de el un soi de respect delicat, ca față de un infirm, neînțeles de nimeni. Când vorbește, tot ce spune este lipsit de nuanțe”.

Un telefon de la Palatul regal întrerupe în mod fericit această vizită, apăsătoare depotrivă pentru invitat și pentru gazdele lui. Prințul moștenitor al Germaniei², sosește

cablă, cum scrie Ghislain de Diesbach, de o rară cultură și inteligență, într-un București, în care cea mai mare parte a femeilor se preocupau mai ales să-și decoreze capul decât să își umple — și Martha a fost o simpatie reciprocă și aproape spontan apărută. „Martha — îi scrie Eliza în 1903 lui Anton Bibescu, vărul lui George Bibescu — este o ființă inteligentă, consecventă, un spirit concentrat, care îmi place foarte mult și de la care mă aștept la lucruri născute”. Cinci ani mai târziu, ea se confesea aceluiași Anton Bibescu: „O iubesc cu adevărat. Totul lângă ea este o înfință plăcere. Mă amuza, mă distrează, mă farmecă și mă interesează”.

² Fiul cel mare al împăratului Wilhelm II, Frederic-Wilhelm

la București, unde trebuie să remită fratelui bunicului său, Carol I, bastonul de feldmaresal prusian, atât de așteptat. În cercurile oficiale se spune că vine mai degrabă să arunce o privire asupra câmpurilor petrolifere de la Ploiești, unde de curând statul român a acordat importante concesiuni Franței și Marii Britanii.

Posada trebuie părăsită în grabă. Prezența tânărului principe la această reuniune de familie este obligatorie, iar cea a lui George Bibescu necesară, pentru a-l transporta pe prințul moștenitor, căci Curtea regală nu are încă automobil. Jignit de cerere, George pune condiții: pentru a nu avea aerul de șofer, prințul va sta lângă el, iar propriul lui șofer va rămâne în picioare pe treapta automobilului. George este cu atât mai furios cu cât pe invitația primită pentru seara de gală la Teatru nu i se menționa rangul. Ce-i drept, a expediat-o guvernul, nu Palatul. Drept care, George a declarat că nu va asista la reprezentatie, ci numai la seara oferită de sora lui la Palatul Știrbey. Cel puțin acolo, pe la ora 11.00 noaptea, când Kronprinzul sosește însoțit de principesa Maria, ea repară ofensa adusă de guvern, prezentând-o pe Martha ca prințesa Bibescu.

Kronprinzul poartă uniformă albă de ofițer al gărzii imperiale. Eșarfa bleu deschis a ordinului Carol I, rezervat membrilor familiei imperiale, îi traversează pieptul. Are 26 de ani și o ținută zveltă, pusă în valoare de umerii largi și de un cap de formă ciudată. Finețea trăsăturilor și părul blond argintiu îi conferă o frumusețe fragilă. Mustața nu-i decât o umbră, iar nasul, prea lung, se arcuiește puțin când prințul su-

(1882-1951), numit în mod obișnuit Kronprinz, a luat parte, în septembrie 1914, în calitate de comandant al Armei V, la bătălia de pe Marne, iar între lunile februarie și iulie 1916, a întreținut atacurile violente și zadarnice asupra Verdunului. În noiembrie 1918, a abdicat, odată cu tatăl său; s-a refugiat o vreme în Olanda, apoi, din 1922, a revenit în Germania.

râde. Toate aceste trăsături sunt surprinse de Martha în jurnalul ei personal, iar Ghislain de Diesbach ni le prezintă conturând un personaj extrem de viu, vizualizat. Kronprinzul nu este cu adevărat frumos, observă Martha, privindu-l cum se înclină, ia mâna femeilor, o sărută, apoi o reține, fixând-o pe cea din fața lui cu un fel de atenție gravă. Nu este frumos, dar are o grație serafică, o dezinvoltură și o putere de seducție de care este perfect conștient, căci repetă această manevră cu fiecare dintre doamnele prezentate.

Păstrează pentru o clipă mâna ce i se întinde în fața pieptului, apoi și-o apropie de buze. Toate doamnele privesc tulburate acest prinț de pastel și de oțel — scrie Martha — care va domni într-o zi asupra a 70 milioane de oameni.

În timpul spectacolului oferit în marea sală a Palatului Știrbey, Martha, așezată în spatele lui, este stupefiată să-l vadă întorcându-se din când în când către ea, pentru a-i surâde sau a-i arunca o privire ce pare a spune: „Ah! Dacă am putea fi în altă parte”.

Cupa de șampanie — salvatoare

A doua zi, 21 aprilie, George și Martha, în Mercedul lor, respectând itinerarul trasat pe verso-ul invitației, se rătăcesc pe drum și ajung în gara din Bușteni, unde staționa trenul regal, abia la sfârșitul dejunului. Starea de confuzie a Marthei îl emoționează pe Kronprinz, care nu-și ascunde nerăbdarea și plăcerea de a revedea frumusețea doar zărită în ajun. Pentru a risipi eventualele comentarii dojenitoare pe marginea întârzierii celor doi, prințul caută personal o cupă de șampanie, pe care o oferă Marthei. La acest semn de mare favoare, chipurile se luminează și toată lumea se grăbește să servească un dejun rapid familiei Bibescu.

Lăsând apoi trenul Curții să-și continue drumul spre Comarnic, înaltele persoane regale se îngheșuie în Mercedul lui George și în cel al prefectului, pentru a străbate drumul pe șosea. În fața gării din Comarnic, unde populația îi așteaptă pe iluștrii oaspeți, o orchestră de țigani cântă frenetic o horă și un cerc rustic se încinge, în el intrând foarte mulți din cei prezenți. Amuzat și plin de bunăvoință, prințul Wilhelm se prinde în joc, apoi, când muzica se oprește, strânge mâinile muzicanților. Văzând la unul dintre ei un instrument ciudat, făcut dintr-un fel de flaute lipite unul de altul, Kronprinzul vrea să-l încerce și o întreabă pe Martha dacă omul ar fi de acord să i-l vândă: „Omul ăsta trăiește din meseria lui, cea de a cânta la acest instrument, îi spunea ea. I-ar trebui mult timp să-și procure altul. Căci sunt rare. Dar știu un pescar care face așa ceva din stuf, la Dunăre! O să vă ofer unul înainte să plecați”.

În timpul gustării de după-amiază, servită în tren, Kronprinzul, care aflase despre talentele Marthei, o felicită și îi declară, plin de amabilitate, că el găsește la ea alte farmece decât cele ale spiritului. „S-a arătat galant, scrie Martha în prima ei relatare despre această călătorie, așa cum este de obicei un bărbat bine crescut și care vrea să placă. O nuanță de politețe pe care n-o întâlnești niciodată la regi”.

Pe 22 aprilie, familia Știrbey are din nou zi de primire la proprietățile ei de la Buftea, „o vilă elvețiană, atinsă de gigantism, scrie Martha, așezată ciudat în centrul unui spațiu imens, acoperit de pietriș, pentru a asigura securitatea locuitorilor lui, care pot vedea astfel agresorul când se apropie”. Patru mici tunuri de bronz, folosite la aniversări, păzesc intrarea.

Timpul, atât de frumos în ajun, se schimbă. Sub un cer cu nori cenușii, risipiți de un vânt rece, femeile tremură în toaletele lor de „garden-party”, invidiindu-i pe

Palatul Mogoșoaia, atât de drag Marthei

bărbații încălziți în uniforme. George, pe care aceste mondenități îl exasperează, dispare către grajduri, pentru „a face conversație” cu caii vărului lui. Martha, dărdăind, se refugiază într-unul din saloane, unde descoperă trei doamne, și ele alungate de frig. Pentru a se încălzi un pic, ea cere orchestrei să cânte un vals și femeile, formând două perechi, încep să danseze. În acest moment, intră Nadejda Știrbey, urmată de Kronprinz. Acesta, văzând doamnele dansând, o invită pe Martha să profite de ocazie, tot învărtindu-se în ritmul valsului, pentru a-i cere o dedicație pe cartea ei *Huit Paradis* și fotografia autoarei. Politetea cere ca el să le invite și pe celelalte doamne, dealtfel încântate de fericită perspectiva, dar, înainte de a o părăsi pe Martha, el îi dă rendez-vous la marele bal pe care prințul moștenitor îl oferă în aceeași seară la palatul Cotroceni.

— O să avem o oră a noastră, departe de mulțime, pentru a face filosofie, îi șoptește el.

La acest bal, Martha trebuie să danseze cadrilul de onoare cu principele Ferdinand, vis-à-vis fiind principesa Maria cu Kronprinzul. Urmează un cotilion, la care cavalerul Marthei va fi principele Carol de Hohenzollern, fratele lui Ferdinand. În ultimul moment însă, principele,

suferind de o migrenă violentă, se declară incapabil să danseze. Atunci George vrea să o ia pe Martha și să plece. Dar prințul Știrbey îi ghicește intenția și le taie calea celor doi:

— N-o să-mi faci una ca asta, îi spune el lui George. Dacă părăsești balul și o lei pe Martha înainte de cotilion și de a pleca Kronprinzul, o să dați un exemplu penibil de mitocănie, care s-ar putea întoarce contra noastră. Ne-ai compromite pe toți în fața Curții și a guvernului...

Și, întorcându-se către Martha, care se plânse că rochia — prost ajustată pe corp, o jena la dans, el adaugă:

— O să dansăm împreună cotilionul, rămânând pe scaun, dacă ți-e teamă că o să ți se desfacă rochia!

George acceptă acest compromis și prințul Știrbey îi promite că, după plecarea Kronprinzului, el o va duce pe Martha la mașină, unde George o va aștepta dormind.

De la începutul recepției, Martha nu poate vorbi deloc cu Kronprinzul, dar, prin indiscreția unui funcționar român, ea află că n-a făcut altceva decât să se întrețină cu anturajul lui, cele afirmate de el, colportate, comentate circulând a doua zi, în lungul și latul Bucureștiului. După cadrul, Kronprinzul se îndreaptă spre ea și, luând-o de mână, o duce în salonul mic, întunecos, unde s-a odihnit el înainte de bal. Vor petrece acolo aproape o oră, singuri, fără ca nimeni să îndrăznească să-i deranjeze, în vreme ce generalul Mavrocordat, veghind la reputația nepoatei sale, va străbate cu pași mari terasa în care dădea ușă deschisă a acestui mic salon.

Ca între ofițeri

Ce își spun oare? Pentru a ne răspunde Ghislain de Diesbach face apel, ca de obicei, tot la *Jurnalul* Marthei. La data de 22 aprilie

1909, Martha evocă doar impresia pe care i-a făcut-o când l-a văzut prima oară: „Am crezut că văd un soi de inger războinic, sprijinit de spada lui, ceva mistic plutind în jurul-...”. Într-o relateare a sejurului Kronprinzului, ea povestește că acesta, dorind să cunoască sentimentele francezilor față de el, a rugat-o să-i spună adevărul despre opinia publică din Franța, pe care el o socotește foarte pornită pe tatăl lui și pe el. Din partea lui, regretă că nu poate merge în Franța pentru a se familiariza cu francezii și a risipi prejudecățile care circulă despre el. Dezvoltându-și gândul, prințul ar fi adăugat: „Nu cred în eficiența politicii de intervenție personală, și totuși, vedeți ce a putut face farmecul marelui rege al Angliei [Eduard VII] și cât contează arta conversației, practică de dl. Clemenceau, în cotitura luată de afacerile europene. Totul trebuie discutat înainte. Or, pentru a discuta, trebuie să te vezi cu celălalt și pentru a discuta bine este nevoie de un dar de neprețuit: a te face simpatic...”. „Dar aveți acest dar, îi răspunde Martha. Vă afirm cu tărie că chiar trebuie să vă slujiți de el”. „Cu atât mai puțin cred asta, când ai un tată care face o altă politică!”.

„...Am bănuț, a scris Martha în prima sa relateare, că există teribile divergențe de opinii între tată și fiu. Mi-am mai spus că le-au trebuit doi ani pentru ca flota lor să poată ține în frâu flota engleză... Plasându-se pe punctul de vedere englez, el nu înțelegea deloc pentru ce englezii nu le declaraseră încă război. I-am răspuns că, din cauza Franței, care refuzase să acționeze în chestiunea sârbă. Apoi mi-a spus că era nevoit să ne părăsească, dar că spera să revină și că atunci ne vom revedea. Mi s-a adresat pe neașteptate:

„Faceți asta pentru mine, scrieți-mi ce se petrece, ce auziți”. I-am spus: „Scrierile mele nu pot să prezinte interese pentru Dv.”. „Oh! ba da, am nevoie de asta, sunt atât

de bucuros să știu ce se spune acolo. Scrierile dv. mă pot ajuta enorm”.

În momentul când a părăsit-o, Kronprinzul ar fi încheiat astfel:

— Nu am decât doi prieteni care îmi spun adevărul: von Wedel și von Maltzeit: Vreți să fiți al treilea?

— Da, ar fi răspuns atunci Martha.

Poate că această cerere nu era decât un pretext pentru a justifica o corespondență regulată cu o femeie atrăgătoare, fără a trezi bănuielele soțului ei sau ale soției lui. În sprijinul acestei ipoteze, în actele Marthei Bibescu există traducerea unei scrisori în germană, adresată de Kronprinz lui George Bibescu. Este datată a doua zi după plecarea lui de la București, ceea ce dovedește nerăbdarea prințului de a începe această corespondență, cum vom vedea, mai degrabă sentimentală decât politică. „Sunt ofițer al unui regiment de elită, îi scrie Kronprinzul lui George. Dv. sunteți la fel. Există între noi o lege necrisă, care nu admite să faci curte sau să încerci să seduci soția unui camarad de armă. Sunteți soțul femeii celei mai frumoase și celei mai inteligente din România, recunoscută ca atare la Paris, unde locuiți o parte din an. Vă cer permisiunea să-i scriu și vă rog să o autorizați să îmi răspundă. Aveți cuvântul meu”. Apoi Kronprinzul amintea relațiile amicale pe care socrii lui, marele duce și marea ducesă de Mecklenburg-Schwerin, le întreținuse altădată, la Cannes, cu părinții lui George. El insistă pe lângă aceasta ca Martha, care l-a făcut un tablou cuprinzător al Franței în timpul conversațiilor lor de la Cotroceni, să-l țină la curent cu ce se petrece în Franța. „O responsabilitate coplesitoare îmi poate reveni de la o zi la alta. Sunt prost pregătit pentru asta, mărturisese el. Dacă trebuie să devin împărat al Germaniei, vreau să mă înțeleg cu Franța, așa cum mă înțeleg cu Anglia și Rusia.” Și conchidea: „Deci mă las pe

mâna dv., în speranța că veți înțelege mai bine decât oricine dorința mea de a mă înțelege cu francezii, dv. al cărui tată, ofițer de stat major, a luptat pentru Franța, în Mexic, Algeria și în timpul războiului din 1870, la Sedan...

Pentru permisiunea pe care v-o solicit, aștept un răspuns demn de la prințesa și de la dv. Al dv. prieten Wilhelm K". Nu se știe ce a răspuns George, dar cu siguranță el nu a putut refuza permisiunea solicitată de un personaj cu un rang atât de înalt. Cert este că începe corespondența. Mai întâi tenace, apoi slăbind puțin din intensitate, înaintea războiului din 1914, pentru a „obosi” apoi definitiv.

„Sunt moartă de emoție”

Nici nu pleacă bine Kronprinzul că limbile încep să se dezlege, iar Ghislain de Desebach, în cartea sa, ne face părtași cu voluptate la bărfale din lumea bună a Bucureștilor. Prima îi scrie Marthei cumnata ei Nadejda Știrbey: „Se spune că Kronprinzul a plecat topit după tine. Îl înțeleg. Biata Cécile”. La Jockey-Club din București este intens comentată — apoi plimbată prin tot orașul — știrea că un tânăr verișor Lahovary a trimis mișelește și pe ascuns la o revistă de mâna a șaptea o caricatură, ce va da momentul lui exact publicitatea pe care Martha ar fi dat orice să o evite: la fereastra unui vagon de tren, care îl duce înspre Germania, zburdalnicul Kronprinz întinde disperat gâtul ca să o zărească, până în ultima clipă, pe prințesa Bibescu, rămasă pe peron. Câteva săptămâni mai târziu, cazul la o asemenea ampoare, încât se zvonește că Wilhelm II, aflând despre succesul fiului său în România, l-ar fi întrebat dacă nora sa divorța de fiul lui.

Singurul gaj dat de Martha în cântătorului prinț este foto-

grafia promisă, trimisă oficial prin intermediul principesei Maria, care la 14 aprilie îi scrie Marthei: „Fotografia dumitale i-a făcut o mare plăcere, dar a spus că nu trebuie să o privească prea mult. Are inima prea înfierbântată și puternic înclinată să cedeze în fața farmecelor feminine, în special ale femeilor cu părul închis la culoare”. Un limbaj ce îl trădează a fi total departe de preocupările lui politice și de cuvântul dat lui George Bibescu.

La 4 mai 1909, întors la Potsdam, el o anunță că și-a pus portretul ei pe birou și că îl contemplă mereu, apoi, revenind la proiectul lui de reconciliere cu Franța, o asigură că nu-i detestă pe francezi, dar deplânge faptul că Franța se duce pe apa sâmbetei. „E nevoie de un nou Napoleon pentru a fi restabilită ordinea...” Câteva zile mai târziu, el revine asupra acestui subiect, criticând republica, pricină a tuturor rezelor, și afirmând încă o dată dorința lui de reconciliere cu Franța, cu condiția, precizează el, ca aceasta să abandoneze ideea „stupidă” de a redobândi într-o zi Alsacia-Lorena.

Kronprinzul îi invită pe Bibesți să vină în luna mai la Berlin, dar aceștia trebuie să meargă la Paris. În fața insistențelor prințului care repetă invitația, cei doi soți acceptă să viziteze Berlinul în luna iunie. Din această aventură, Martha, deși tulburată de farmecul prințului, reține mai

ales aspectul ei glorios. A face să bată inima unui moștenitor prezumtiv al imperiului german îi dă sentimentul de intrare în istorie și în literatură: „Totul ia înfățișarea stranie dintr-un roman de dna La Fayette, în care dl de Nemours și prințesa de Clèves sunt predestinați de întreaga curte a se îndrăgosti unul de celălalt”, constată ea în „Jurnal”, la 22 mai 1909, victimă a destinului, bucuroasă și împăcată cu soarta.

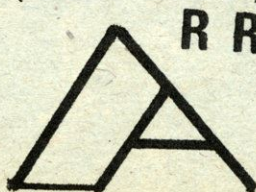
La începutul lunii iunie, Bibesții părăsesc Posada cu destinația Paris, unde sezonul monden este în toi. În timpul săptămânii pe care o petrec acolo, ei reușesc să facă o plimbare cu dirijabilul peste l'Île-de-France și să întâlnească înalte personalități ale Parisului.

Pe 13 iunie, George și Martha iau trenul de noapte pentru Berlin, unde îi aștepta Kronprinzul, care, în nerăbdarea lui de a o revedea pe „scumpa și mica lui prințesă”, a bombardat-o în ultimele zile cu scrisori și telegrame. Reținut de manevre în afara Capitalei, se prezintă pe 14 iunie la „Hotel Bristol”, abia la ora 6 seara. „Sunt moartă de emoție, mărturișește Martha descriind aceste momente, sub ochii indiferent al lui George. Măinile mi sunt înghețate”. ■

(Va urma)

Prezentare și adaptare
Cristian POPIȘTEANU,
Florentina DOLGHIN

ARHEOLOGICĂ
(Monoverb reflexiv: 4-6)

Radu STOIANOV

SHOAH — UN CUVÂNT VIU

ANDRÉ KASPI

Shoah reprezintă asasinarea a circa cinci milioane și jumătate de evrei, de către regimul nazist, între anii 1941 și 1945. André Kaspi, reputat specialist în istoria celui de-al doilea război mondial, a propus recent, în cadrul unei serii de conferințe la Universitatea Sorbona, folosirea acestui termen evreiesc, în locul celor de genocid, exterminare, holocaust. Demersul — prezentat în revista L'Histoire — aparține tendinței generale, atât în Occident cât și în Europa de Est (a se vedea Gulagul), de a reconsidera și reinterpretă — în lumina adevărului — termeni, noțiuni, evenimente.

Eufemismele lui Himmler

Masacrarea evreilor a luat forme diverse, în funcție de locuri și epoci. În 1941, grupări mobile de ucigași, *Einsatzgruppen*, au urmat Wehrmachtul pe teritoriul sovietic, ucigând peste 1 300 000 persoane. În lagărele din Polonia au pierit pe puțin 2 700 000 deportați. Victimele epidemiilor și foametei, care au însoțit în mod tragic ocupația de către naști a unei mari părți din Europa, au depășit 800 000 oa-

meni. Într-o țară ca Polonia, care, între granițele ei, avea în 1939 3 300 000 evrei, au fost asinați 90 la sută din ei.

În Lituania, Letonia, Estonia — care formau republicile baltice din cadrul U.R.S.S. —, ca și în Germania și Austria, proporția a fost identică. Dar mai mică în Ucraina, Rusia, Ungaria. La Chelmo, lagăr de exterminare situat la Lotz în Polonia, 150 000 evrei au fost uciși, în decembrie 1941 și septembrie 1942, apoi în iunie și iulie 1944. La Belzec, în Galiția, totalul victimelor din rândul evreilor a atins cifra

de 550 000 în opt luni din anul 1942. La Sobibor, lângă Lublin, numărul lor a fost de 200 000. La Treblinka, nu departe de Varșovia, el se ridică la 700 000 (între iulie 1942 și octombrie 1943). Iar în complexul de la Auschwitz, în Silezia Superioară, a depășit milionul.

În aritmetica macabră a celui de-al doilea război mondial, *shoah* nu este un eveniment ca atâtea altele, adică o oroare între atâtea alte orori. El ocupă un loc central în istoria secolului XX, căci un stat european, Germania nazistă, aflată între primele na-

Deportare de evrei în Europa Centrală

țiuni industrializate și având o veche și importantă moștenire culturală, o tehnologie ridicată, extrem de eficientă, a vrut să radă de pe harta lumii poporul evreu, considerat inferior și periculos, desemnat a fi susținător al bolșevismului, făcut răspunzător pentru decadență și corupție. François Mauriac a înțeles acest lucru încă din 1951. În prefața la cartea lui Leon Poliakov *Breviarul urii*, el scrie: „Generația noastră va fi avut privilegiul de a fi martora celui mai amplu, celui mai dirijat, celui-mai plănuit masacru: un masacru administrativ, științific, scrupulos”.

De aceea, vocabularul impune o impecabilă rigoare. Cum să desemnezi orarea? Cuvântul „exterminare” este insuficient. Nu ilustrează unicitatea evenimentului. Exterminări au fost comise și în alte epoci, și cu alte motive, și cu alte mijloace. Naziștii au folosit expresia „soluția finală a problemei evreiești”. Ei au vorbit despre „trătat special”, despre „evacuări spre est”, despre „eliminări”, „deportări cu o destinație necunoscută”. Ei au deschis sub picioarele noastre capcane ale limbajului și le-au lăsat larg deschise.

La 4 octombrie 1943, Himmler rostea un discurs în fața unor demnitari SS la Posen (azi Poznań), în Polonia: „Aș vrea să discutăm despre un subiect extrem de important. Între noi îl vom aborda în mod deschis și totuși nu va trebui să-l facem niciodată public... Aș vrea să vorbim despre evacuarea evreilor, despre exterminarea populației evreiești... Este o pagină glorioasă care nu a fost scrisă niciodată și nici nu va fi scrisă vreodată”.

Deci fără urme scrise, fără urme materiale. Trebuia evitat ca victimele să-și înțeleagă soarta ce le fusese rezervată, trebuia accelerat procesul pentru atingerea cât mai rapid posibil a scopului final, dispariția, o dată pentru totdeauna, a unui întreg popor și, totodată, păstrată posibilitatea, în caz de înfrângere, de a nega crima.

Acestea sunt motivațiile naziștilor. Dacă astăzi am adopta vocabularul lor, dacă am recurge la eufemismele lor, care urmăreau să dilueze realitatea în negurile incertitudinii și ambiguității, le-am da dreptate și le-am justifica argumentația. Am eluda să spunem ce trebuie să spunem.

Holocaust — total nepotrivit

Imediat după al doilea război mondial, autorii evrei au folosit termenul „catastrofă”. El poate fi întâlnit, în forma ebraică, *hourban*, într-un articol apărut în Statele Unite, în 1949. „Este cuvântul — ne spune Elie Wiesel [cel care și-a vizitat locurile natale, din Sighetul Marmăției, în iulie 1994] — care a stăpânit limbajul și gândirea supraviețuitorilor. *Hourban*, adică distrugere, distrugere totală... Cuvântul este întrebunțat deopotrivă de poezii religioase și de cronicarii laici”.

De fapt, trei termeni sunt folosiți în mod curent și merită o reflecție profundă. Pe primul loc — cuvântul *genocid*, inventat de Raphael Lemkin, în 1944. Lemkin era un jurist american de origine poloneză. El folosisse genocidul pentru a denumi masacrarea evreilor și ȝiganilor. Astăzi cuvântul este întrebunțat fără nici un discernământ. Marea familie a — *cidelor* (homicid, etnocid etc.) sporește continuu. Inflația folosirii și imprecizia crescândă îi devalorizează semnificația. Cu cât mai multe sunt cuvintele care se termină în acest sufix, cu atât termenul genocid își pierde mai mult din sens.

Americanii folosesc de vreo 40 de ani termenul *holocaust*, care a traversat Atlanticul [recent, Televiziunea Română a programat un serial sub acest titlu, serial distins cu 8 premii „Emmy”]. Î regăsim în 1958 sub pana lui François Mauriac. Israelienii îl folosesc când recurg la engleză, ca limbă de largă circulație.

Or, toate definițiile din dicționare demonstrează că el nu este deloc potrivit: „sacrificiu în timpul căruia victima este arsă”; „sacrificiu sângeros cu scop religios”; „ofrandă generoasă”. Un sacrificiu religios urmează sau precede o rugăciune, nu o exterminare. Referirea la foc te trimite cu gândul la cup-tor-crematoriu. Dar credincioși și necredincioși, cu toții recunosc că masacrele de la Auschwitz, Maidanek sau Treblinka nu au fost comandate pentru a aduce omagii lui Dumnezeu și nici pentru a da greutate unei implorări a divinității. Am face bine să abandonăm folosirea acestui cuvânt. Cel puțin în limba franceză.

De aceea pledez — ca mulți alții, de altfel — pentru termenul *shoah* (cu variantele de transcripție ortografică *choa*, *shoa*). El provine din ebraică și se raportează la profetul Isaia și la Psalmi. Evocă „ruina”, „dezolarea”. De altfel, să ne amintim că, prin anii 1950, Parlamentul israelian a instituit ziua *shoahului*.

În plus, vocabula mai are avantajul de a nu fi „terfelită”, de a sublinia specificitatea, unicitatea distrugerii. Ea păstrează sensul primar și nu se pretează la nici o confuzie. Exprimă exact ce vrea să exprime.

Dintotdeauna cuvintele s-au născut, s-au răspândit și apoi și-au pierdut din forță. Ce semnifică astăzi diaspora, ghetto, deportările, lagărele de internare sau de concentrare? Conținutul lor originar este uitat, deformat și în orice caz uzat. Nu se mai aplică noțiunii pentru care a fost creat termenul. Cuvintele nu mai desemnează nimic din ce trebuiau să desemneze. Victimele au fost frustrate de moștenirea lor, ca și cum ar fi murit a doua oară. Pentru moment, *shoah* nu are această soartă tristă. Motiv în plus pentru a-l folosi, cu bună credință. ■

În românește de
Florentina DOLGHIN

CITITORII Scriu ISTORIE

DIN NOU LA COȚOFENEȘTI

În nr. 8 (august) 1983, revista Magazin istoric a prezentat una dintre capodoperele orfevrăriei geto-dacice: coiful de aur de la Coțofenești. Iată, în cele ce urmează, câteva date mai puțin cunoscute din istoricul acestei descoperiri.

Ca multe alte vestigii ale trecutului, și acest coif a fost scos la lumină din negura veacurilor dintr-o întâmplare. Într-o zi de august 1928, pe când copilul Traian Simion, din satul Coțofenești, de pe Valea Vărbilăului (la 30 km nord de Ploiești spre Slănic) păștea oile pe locul numit Fundătura-Drumul Schitului s-a împiedicat de o bucată de metal ascunsă în pământ. Scobind cu un cuțit, a scos un coif care i s-a părut că seamănă cu cele purtate de capel-maiștrii fanfarelor militare.

L-a dus acasă unde a stat aruncat în curte până în primăvara următoare când, într-o bună zi, Alexandru Simion, tatăl lui Traian, a luat coiful și l-a dus la Ploiești să-l vândă negustorului I. Marinescu-Moreanu, un angrosist de încălțăminte. Acesta i-a dat 4 000 de lei, promițându-i că-i va mai da ceva, după ce vor fi făcute analize spre a stabili compoziția metalului din care era realizat coiful.

Între timp în sat s-a răspândit zvonul că băiatul lui Al. Simion găsisse un coif de aur, drept pentru care preotul G.N. Marinescu și învățătorul Mihail G. Vasilache au cercetat locul unde fusese făcută descoperirea. Au mai găsit o bucată de coif, edificatoare pentru valoarea sa arheologică deosebită. Au sesizat atunci parchetul din Ploiești care a dispus efectuarea altor cercetări la fața locului, în urma cărora, la 14 aprilie 1929, s-au mai aflat șase bucăți din partea superioară a coifului.

Negustorul Marinescu-Moreanu a fost obligat să vândă coiful Ministerului artelor pentru suma de 100 000 lei. Presa vremii a prezentat pe larg această descoperire, relatări apărând în ziarele *Universul* (28 aprilie 1929) și *Ploieștii* (26 mai și 27 iunie 1929).

Coiful a fost cercetat de prof. I. Andrieșescu (1888-1944), care în anii 1931-1932 a efectuat săpături suplimentare la locul descoperirii, fără a mai găsi însă și alte mărturii relevante. În *Revista de preistorie și antichități naționale*, buletinul Seminarului de arheologie preistorică de la Facultatea de litere și filosofie din București, tomul I/1937, au fost publicate fotografiile ale coifului (executate de N. Tașu) și ale săpăturilor executate de I. Andrieșescu.

În anul 1964, am vizitat Coțofeneștii, pentru a lua legătura cu descoperitorul coifului, Traian A. Simion, născut în 1914, mobilizat în timpul războiului la Regimentul 3 vânători de munte, căzuse eroic la Cotul Donului, în 1943. Am discutat însă cu Ilie Vrabioiu, unul dintre cei care se afluaseră pe câmp în acea zi și care mi-a arătat locurile unde fuseseră făcute săpăturile.

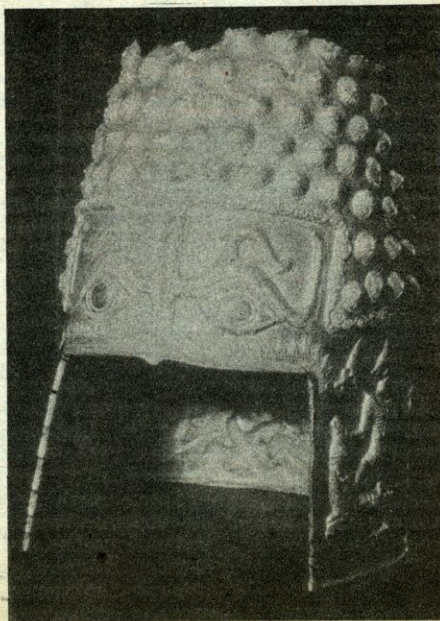
Alte mărturii ale localnicilor aduc informații despre ce s-a mai descoperit la Coțofenești. Astfel, învățătoarea (directoare apoi) Chira Ceaușu nota la 16 ianuarie 1969 în istoricul Școlii primare din localitate: „În anul 1937, tot pe Dealul Schitului, nu de-

parte de locul unde s-a găsit casca, în dreapta, cum urci Drumul Piscului, au apărut în urma evadării solului oșemintele unui bărbat voinic, care erau pietrificate. După poziția oaselor se părea că a fost îngropat în picioare. Puțin mai jos de oasele voinicului, s-au găsit oasele unui cal ce se pare că a aparținut acestui voinic. Oșemintele umane au fost înhumate la biserica filială Mălăieștii de Sus de preotul Ionescu și învățătorul Dumitru Ceaus, în iulie 1937. Descoperirea a fost făcută de cei care pășteau vitele în acele locuri. Forurile competente din acea perioadă nu au făcut nici un fel de cercetări”.

Despre aceleași oșeminte, relatează și o altă învățătoare din Mălăieștii de Jos, Filica Vălsănoiu, într-o monografie a acestei localități, rămasă în manuscris.

Deci, coiful de la Coțofenești nu a fost o descoperire singulară în zona respectivă. Numai că cercetările n-au fost continuate, în urmă cu șase decenii. Poate că noi săpături arheologice ar putea aduce alte revelații privind istoria străveche a așezărilor de pe aceste locuri, locuite din cele mai vechi timpuri și străbătute de drumuri care făceau legătura între geto-dacii de-o parte și de alta a Carpaților.

C. SĂVULESCU, București

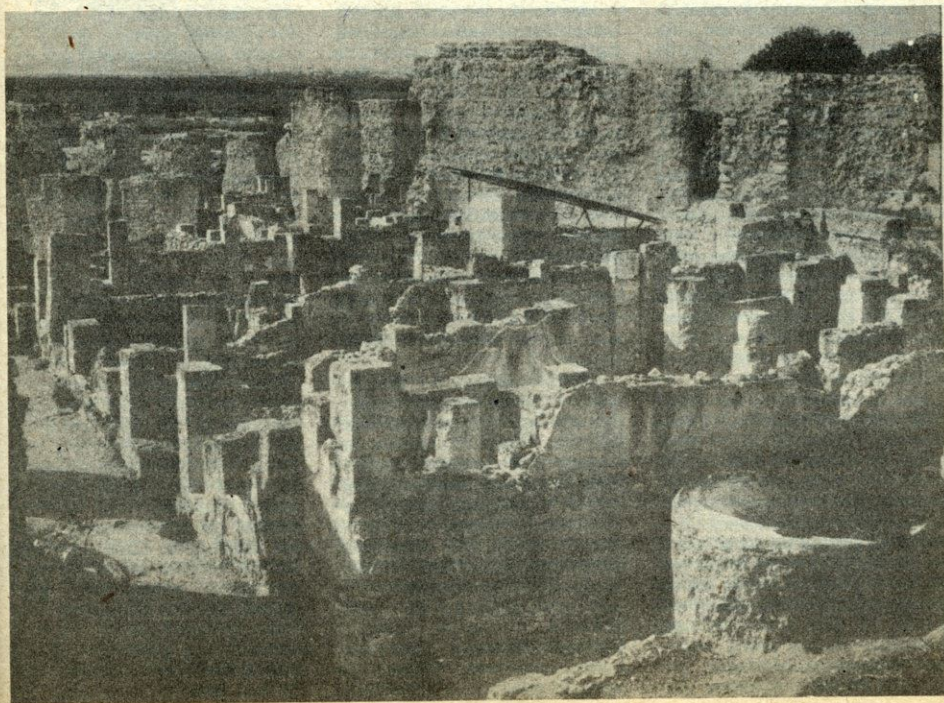
CARTAGINA ÎȘI DEZVĂLUIE MISTERELE

JEAN-PAUL THUILLIER

Oraș-stat sclavagist întemeiat de coloniști fenicieni (conform tradiției, de Elissa sau Didona, sora lui Pygmalion, regele din Tir), în nordul Africii, pe coasta golfului Tunis, Cartagina a devenit, în secolele VII-III î.e.n., mare putere în bazinul occidental al Mării Mediterane. Cu romanii, a purtat trei mari războaie (războaiele punice), apoi înfrântă și dărâmată de aceștia (146 î.e.n.), a fost refăcută în sec. I î.e.n., devenind reședința provinciei romane Africa, iar din 439 capitala regatului vandal. În 534, Cartagina a fost cucerită de bizantini, care au păstrat-o vreme de peste două secole, dar, în 698, când a fost distrusă de arabi, ea nu era decât un oraș muribund.

Ce credit se poate acorda legendei potrivit căreia regina Elissa ar fi ales tocmai acest loc pentru a fonda Cartagina, și nu altul? Cum s-a putut dezvolta în timp orașul, încât el să eclipseze puternica Romă? Cercetări întreprinse de câțiva ani — sub egida UNESCO — permit, în sfârșit, răspunsuri precise la aceste întrebări, răspunsuri conținute și în articolul lui Jean-Paul Thuillier, specialist în civilizație etruscă, participant — vreme de zece ani — la săpăturile efectuate de misiunea arheologică franceză la Cartagina. Reproducem articolul său din revista *L'Histoire* (titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre), cu mențiunea că Jean-Paul Thuillier, autorul unei lucrări de referință, *Les Etrusques. La fin d'un mystère?*, este și autorul unui alt articol inspirat din lumea romană, cel despre jocurile de circ (nr.3/1994).

Locuințe punice, datând din sec. II î.e.n., cercetate de misiunea arheologică franceză

Program urban în sec. IX î.e.n.

Cartagina poartă în însuși numele ei dovada întemeierii sale: *Carthago* în latină — ca și *karkedôn* în grecește — reprezintă transcrierea, aproximativă, a cuvântului fenician *qart hadast* = „oraș nou”. Denumire care, după exemplul diverselor „Neapolis” ale antichității clasice, este aceea a multor colonii din diverse locuri și epoci. Cartagina este într-adevăr o colonie: ea a fost ridicată pe coasta Libanului actual, în jurul anului 814 î.e.n. Este data cel mai des avansată de istoricii antici: Timeo din Taormina (sec. III î.e.n.), Menandru din Efes (sec. II î.e.n.), Flavius Josephus (sec. I e.n.) și Justin (sec. II e.n.). Unii dintre acești autori au folosit de altfel surse orientale, ce și-ar putea avea originea în arhivele regale ale metropolei înseși, Tir.

Or, mult timp a fost pusă la îndoială veridicitatea surselor antice privind acest subiect. Până în acești ultimi ani, cea mai mare parte din istorici considerau că există un decalaj de aproape un secol între data avansată de tradiția literară și realitatea furnizată de materialul arheologic: nu fuseseră descoperite urmele unui adevărat oraș pe amplasamentul Cartaginei decât din a doua jumătate a sec. VIII. Cel mult se putea imagina că înainte existase un mic sat de colibe, ocupate sporadic de cei câțiva cercești veniți din Fenicia și plecați în căutare de metale spre strămoșii Gibraltari.

Dar o campanie internațională de salvagardare — întreprinsă începând din anul 1974 și plasată sub egida UNESCO — a permis desfășurarea de numeroase lucrări arheologice edificatoare. Săpăturile germane, mai ales, au revelat existența în partea de jos a orașului antic, adică pe mica câmpie litorală, marginită la sud de „tophet” (sanctuar în aer liber), locuiri arhaice cu podeaua din pământ bătătorit și pereți din

chirpici: aceste locuințe provin încontestabil din prima jumătate a sec. VIII î.e.n., după cum o dovedește ceramica importată în cantități considerabile din Eubeea, Fenicia sau din Cipru. A fost descoperită acolo și ceramică locală modelată. Ceea ce dovedește prezența, alături de colonii feniciene, a unei populații indigene. De asemenea, a fost identificat un templu descris de istoricul grec Appianus, în sec. II, și care a dat la iveală numeroase elemente arhitectonice din gresie acoperită cu stuc alb ca și mii de sigilii din argilă, destinate arhivelor sanctuarului.

Contribuția esențială a acestor săpături este de a fi confirmat cele transmise de tradiția literară și istoriografică despre data întemeierii orașului: Cartagina s-a născut la sfârșitul sec. IX î.e.n. Și chiar dacă nu poate fi descris cu precizie orașul din acea epocă, în fața acestei acumulări de ziduri din cărămizi nearse și apoi din piatră, acoperite cu tencuiele protectoare, avem astăzi impresia, dacă nu certitudinea, că, de la fondare, Cartagina a fost concepută ca un veritabil oraș. Contrar celor presupuse de majoritatea istoricilor, această colonie tiraniană n-a fost, la început, o simplă agenție de comerț ca atâtea altele înființate de fenicieni în bazinul occidental al Mării Mediterane. Ea ar trebui comparată mai curând cu coloniile grecești ce vor apărea din anul 750 î.e.n. în Italia de sud, cu un veritabil program urban.

Trebuie deci să ne hotărâm astăzi a acorda credit legendei privind întemeierea Cartaginei. Însăși existența ei, transmisă și repetată de tradiția literară și neavând echivalent în celelalte agenții comerciale feniciene stabilite în Spania și în tot Magrebul, dovedește importanța orașului încă de la început.

În ce constă, de fapt, această povestire mitică? Conform relatării istoricului Iustin, prințesa Elissa, pe care Virgiliu o va immortaliza

sub numele de Didona, părăsise orașul Tir cu numeroși compatrioți, mari nobili, pentru a fugi de „armatele necredincioase” ale fratelui ei, regele Pygmalion, care îi omorâse soțul. Prima escală a acestor exilați, în căutarea unei noi așezări, este Cipru, unde era practică prostituția sacră. Ceea ce permite Elisei să răpească aproximativ 80 de tinere, ce „ar fi trebuit să-și jertfească zeiței Venus darul virginității lor”, și să le dea tinerilor ei însoțitori; astfel ea a asigurat popularea orașului. Recunoaștem tema răpirii Sabineilor, ce le-a permis oamenilor lui Romulus să asigure dezvoltarea Romei.

80 de virgine pentru tinerii însoțitori

Regina și fugarii au ajuns, în fine, în golful Cartaginei: „Sosită într-un golf al Africii, Elissa cere prietenia locuitorilor care vedeau cu bucurie în venirea acestor străini o ocazie pentru trafic și schimburi reciproce. Apoi ea a cumpărat atât teren cât putea cuprinde o piele de bivoli, pentru ca tovarășii ei obosiți de lungul drum pe mare să se poată reface, după care a tăiat pielea în curele foarte subțiri și a ocupat astfel mai mult spațiu decât ceruse. De aici provine numele de mai târziu al acestui loc, Byrsa [cuvântul grec *bursa* înseamnă piele]. Atrășii de speranță în câștig, oamenii din vecinătate au venit în număr mare, aducând străinilor multe mărfuri. Apoi s-au stabilit lângă cei nou veniți și din această mulțime s-a format un fel de cetate. Africanii au vrut să-i păstreze pe acești străini. Așa a fost creată, cu asentimentul tuturor, Cartagina, după ce a fost stabilit tributul anual pe care europenii urmau să-l plătească pentru pământul orașului. Săpându-se pentru fundații, s-a găsit un cap de bou, prevestire a unui sol fertil, dar greu de cultivat și un

oraș destinat unei sclavii venice. Apoi orașul a fost mutat; acolo s-a descoperit un cap de cal, ceea ce însemna că poporul va fi războinic și puternic. Atrăși de renumele noului oraș, oamenii au alergat spre el și, curând, populația a crescut, orașul extinzându-se".

În acest text se regăsesc elemente tipice povestirilor vremii. De exemplu, relațiile între indigeni și cei nou sosiți, care au făcut dovada superiorității lor intelectuale prin folosirea stratagemii cu pielea de bivol, tăiată în curele pentru a acoperi o suprafață mai mare. De asemenea, să menționăm că fenicienii nu au avut la început intenția de a se stabili. Cartagina a fost o escală în marea lor călătorie spre vest, care i-a atras pe fenicienii de la sfârșitul mileniului al doilea, când au explorat Andaluzia (un fel de Eldorado, în valea joasă a fluviului Guadalquivir), continuând cu Atlanticul spre Africa Neagră ca și spre Bretania.

De remarcat simbolistica dublă a boulii, prezent atât în tema pieii cât și a capului de animal: fertilitate, dar și jug. Capul de cal este un semn măgulitor pentru speranțele de victorie și dominație; de altfel, el va deveni — asociat cu palmierul — simbolul Cartaginei.

Rivala amenință

Povestirea lui Iustin ne descoperă și un alt nume încărcat de simboluri, cel de Byrsa, citadela Cartaginei, din înaltul căreia ultimii apărători s-au luptat cu înversurare în timpul teribilului asediu roman din anul 146 î.e.n. Textele antice amintesc toate despre Byrsa când evocă Cartagina. Dar cum se poate afla locul precis al acestei coline? Este identificată în general cu cea botezată mult timp Saint-Louis, în onoarea lui Ludovic IX, mort la Cartagina în 1270, în cursul celei de-a șaptea cruciade. Saint-Louis a recăpătat astăzi numele de Byrsa, dar

niciodată nu se va putea demonstra cu certitudine proveniența acestei denumiri.

Într-adevăr, atunci când la sfârșitul secolului I î.e.n., romanii au vrut să construiască o nouă Cartagină, după ce solul cetății devastate fusese interzis pentru construcții mai bine de un secol, ei au început lucrări uriașe mai ales pe colina Saint-Louis (Byrsa). În vreme ce cartaginezii construiseră un sistem de străzi foarte suple, ce urmau cursul pantelor, romanii, după obiceiul lor, le-au înlocuit cu o rețea ortogonală nord-sud și est-vest. De aceea au înălțat un ansamblu de platforme, întărite de ziduri de susținere foarte groase. Iar vârful colinei l-au transformat în platou, pe care s-a ridicat o mare bazilică, ale cărei vestigii, din sec. II, au fost recent scoase la suprafață de misiunea arheologică franceză. Pentru construcțiile acestea au dislocat pământul din vârf, împingându-l spre pante. Un adevărat miracol pentru arheologi. Pământul a servit drept manta protectoră pentru ruinele locuințelor punice ce se găseau pe pante și nu fuseseră rase din temelii. Pe vârf însă, nu s-a putut identifica în schimb ce se afla. Cum să afirmi atunci că actuala Byrsa este antica citadelă punică? Popor de marinari și negustori ce brăzdau Mediterana, popor obișnuit cu lupetele navale, fenicienii supravegheau întregul trafic între cele două bazine, occidental și oriental, ale mării. Între Cartagina și vârful vestic al Siciliei nu este decât un braț de mare de circa 200 km.

Două lagune prezente dintotdeauna în peisajul cartaginez, una circulară, cealaltă rectangulară, corespund aproape exact descrierii porturilor antice, militare și comerciale, descriere lăsată de Appianus. Dar apropierea a trezit scepticismul mai multor arheologi, care nu au văzut în ea decât o simplă coincidență.

Se pare că săpăturile recente, americane și engleze, au rezolvat și acest aspect.

Porturile antice Cartagine se găseau desigur acolo: actuala lagună circulară constituie vestigiul portului de război, iar cea rectangulară a celui comercial, într-o epocă apropiată, începutul secolului II î.e.n. Numai după al doilea război punic (218-201 î.e.n.) Cartagina a fost înzestrată cu un adevărat port monumental, un port fortificat de război, cu adăposturi pentru corăbii și arsenale navale ce puteau găzdui până la 220 vase, ca să reluăm cifra transmisă de Appianus într-o descriere minunată.

Se pare că înfrângerea de la Zama (201 î.e.n.) în fața romanilor nu a slăbit Cartagina, după cum nu au ruinat-o nici condițiile teribile ale tratatului de pace impus de Roma. Ne putem chiar întreba dacă construcția unui asemenea port nu constituia o violare a tratatului, care nu permitea orașului-stat decât zece corăbii.

Cartagina era o cetate concepută după model grecesc, prevăzută cu amenajări dintre cele mai luxoase: decorațiuni din stuc pictat, instalații sanitare, pavaje, podele ornate cu rețele de plăcuțe din marmură albă, adevărate mozaicuri din teracotă sau chiar din marmură.

Poate Cato cel Bătrân nu greșea când afirma, arătând smochinele proaspete cultivate atât de aproape de Roma, în fertila Cartagină, că aceasta amenința din nou Cetatea eternă. Chiar dacă dorința de a nimici capitala punică era principalul obiectiv politic al anumitor cercuri romane, chiar dacă, din acest motiv, nu se puteau lua în serios discursurile pacifiste, este de necontestat că orașul african știuse să renască din propria cenușă, după înfrângerile sale. Rezultatele campaniilor de săpături desfășurate pe solul tunisian trebuie analizate minuțios de istoricii preocupați de relațiile Romei cu principala ei rivală mediteraneană. ■

În românește de
Victor ANGHELESCU

IANUARIE
1945

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI.

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Se reamintește locuitorilor Capitalei, că, întrucât pericolul aerian nu este complet înlăturat, este oprită distrugerea oricărui obiect, lucrare sau instalație destinată protecției contra atacurilor aeriene. Toate aceste lucrări fac parte din patrimoniul public și servesc interesul public. În special, se atrage atenția populației că este oprită distrugerea sau demontarea tranșelor-adăpost.

● Premieră pe ecranele Capitalei: filmul sovietic Zoia, evocare a vieții tinerei partizane Zoia Kosmodemianskaia, „una din marile opere care vor contribui la înțelegerea suferințelor omului sovietic și a luptei sale pentru o lume mai bună”.

● Prin decizie a primarului general al Capitalei, bulevardul Basarab din sectorul IV (verde), începând din Calea Griviței și până la Piața Victoriei, se va numi Șoseaua Nicolae Titulescu.

● Concert extraordinar susținut de baritonul Petre Ștefănescu-Goangă, la sala Dalles, cu „un program închinat muzicii Națiunilor Unite”, consemnează presa. La pian, după patru ani de interdicție, își va da concursul Dagobert Bucholz. În primă audție, două cântece palestiniene cântate în ebraică și un ciclu de „Negro Spirituals” din repertoriul lui Paul Robson.

● Comisia de revizuire din cadrul Universității din București anunță că „ține seama,

început de nou an. Cum va fi 1945? Ce va aduce el românilor? Reținem câteva dintre urările-sarcini „trase” noului an de *Scântea*, organul Comitetului Central al P.C.R. din 1 ianuarie 1945: „să fie anul refacerii Țării”, „anul nimicirii definitive și complete a hitlerismului”, „începutul unei mari fericiri a lumii”, „anul părăsirii oricărei nepăsări față de unelirile fasciste interne”, „sfârșitul speculațiilor nerușinate care jefuiesc populația ca în codru”, „să aducă dreptate țăranilor — împroprietărirea”, „să aducă naționalizarea marilor bănci și a industriei de bază”, „să fie anul unei adevărate înfrățiri a tuturor popoarelor din România”, „să fie anul celei mai sincere îndepliniri a Armistițiului generos”. Avem aici mare parte din programul comunist de guvernare și prefigurarea unui nou tip de societate, după cel sovietic.

1945, scrie Grigore Preoteasa, în *România liberă* tot din 1 ianuarie, va fi „anul reformelor. Acum, când stăm cu fața spre un an nou, când se vor întâmpla evenimente de care va depinde soarta noastră ca popor și ca stat pentru zeci de ani de aci înainte, va trebui să ținem seamă de adevărul fundamental că în lumea democrată de mâine România trebuie să se prezinte cu un fond de adevăr democrat și nu în costumul de paie, strigând tare lozinci democratice, în timp ce pe dedesubt o rod toți viermii reacțiunii”.

În mesajul prezentat de regele Mihai I la posturile de radio în noaptea de 31 decembrie se subliniază necesitatea unității tuturor fiilor țării. „Să rămânem totdeauna uniți, însuflețiți de aceeași iubire de patrie, buni și drepti, ajutându-ne unii pe alții și cu toții slujind Țara”.

În cuvântul rostit tot în noaptea de Anul Nou la radio, primul ministru, generalul de corp de armată adjutant N. Rădescu, amintește printre altele: „Vom avea de răscumpărat greșeli grele, cărora, deși nu noi le purtăm vină, însă datorii suntem să le plătim. Și ca să le putem face față, nu va fi cu puțință decât restrângându-ne cât mai mult de la toate și muncind laolaltă din greu și cu toată râvna; până la istovire de va fi nevoie. Cum nu sunt dintre cei pe care greutățile îi sperie, cred cu hotărâre în izbânda noastră”.

Cum se prezintă Bucureștii în acest început de an? Locuitorii Capitalei, la fel ca ai întregii țări, trăiesc din plin euforia libertății recăștigată la 23 august 1944, chiar dacă existența zilnică nu este prea ușoară. Eforturile materiale ale țării sunt concentrate pentru susținerea frontului, armata română luptând pe teritoriul Ungariei și Cehoslovaciei.

Cu plușușorul
de Anul Nou

Regele Mihai I,
împreună
cu Șt. Voitec (x),
ministru
educației
naționale,
la deschiderea
noului an
universitar

Alimentele sunt raționalizate, ceea ce stimulează specula. Prețurile sunt în creștere. „Sunt — scrie Sergiu Milorian în *Fapta* din 14 ianuarie — case în care nu se face focul. Sunt case în care capul de familie se scoală înainte de a se lumina și muncește până târziu după ce se întinecă.

Sunt case în care mizeria și boala s-au înstăpănit. Sunt, în sfârșit, și case mai îndestulate în care oameni cu bun simț trăiesc măsurat, pentru că își dau seama că nu este vremea petrecerilor deșănțate, pentru că sufletul lor este alături de țara care suferă”.

În plan politic, guvernul Rădescu se confruntă cu o situație dificilă: refuzul unor partide de a colabora. „Organismele noastre politice, așa-numite democratice și istorice — constată *Fapta* din 13 ianuarie — se ceartă, se dedică unor lucruri mărunte, se ocupă de aniversări, se apleacă asupra unor fapte meschine, se întrec în formule, teorii, se ostenește în schematizarea interpretărilor tendențioase și, în general, se așează, cu sau fără voie, de-a latul drumului desfășurat înaintea României”.

Intuind parcă strădania noastră de azi de a alcătui această rubrică, ziarul amintit ar vrea încă de atunci să ne vină în sprijin: „Cronicarii de mâine, încercând o caracterizare a vremurilor actuale și o trecere în revistă a evenimentelor pe care le trăim, va trebui să însemne pentru știința urmașilor că generalul Nicolae Rădescu, președintele Consiliului de Miniștri, a fost lipsit, în vremea aplicării armistițiului încheiat între România și U.R.S.S., de sprijinul efectiv, leal, al partidelor național-țărănesc și național-liberal, retrace în cochilia intereselor lor personale”.

Realitatea era însă alta: cei care refuzau colaborarea erau comunistii și forțele aliate lor în cadrul F.N.D. și care urmăreau răsturnarea guvernului Rădescu. „În sfârșit — scrie Ion Livianu, directorul *Dreptății*, la 31 ianuarie — am luat cunoștință direct de ceea ce știam cu cel puțin o lună înainte: dorința F.N.D. de a guverna singur, fără colaborarea partidelor național-țărănesc și național liberal.

Guvernarea unui singur partid în actualele împrejurări — continuă I. Livianu — ar însemna însăși negațiunea ideii democratice. Ar fi instaurarea unei noi dictaturi care să guverneze fără asenti-mentul poporului, așa, sistem antonescian. Or, asta nu se poate. Nu se mai poate”.

După cum se știe, prin forță, s-a putut.

Era cu adevărat liberă presa celui început de an? Aparent, răspunsul poate fi afirmativ. Răsfoind însă ziarele, întâlnim felurite semne ale faptului că această libertate era atent contro-lată și supravegheată de Comisia Aliată (sovietică) de Control,

Cronică, măruntă

În lucrările ei, de un complex de fapte care trebuiesc verificate serios și amănunțit în fiecare caz, cum ar fi: gravitatea învinuirilor aduse, valoarea personală a celui învinuit și eventualele servicii reale aduse de el înainte de 23 august 1944 cauzel democrației, de patură a compensa atitudinii anterioare ce s-ar încadra în legea epurării aparatului de Stat”.

● Răziede polițienească la Cefeneaua „Elita” — 500 traficanți de valută arestați. Sunt confiscate 2 milioane lei în „cocosei” și „mahmudele” și peste 5 milioane lei în „ruble”.

● Se deschide în Capitală librăria „Cartea rusă” care, după cum subliniază fostul guvernator al Băncii Naționale, Mihail Constantinescu, președintele Societății „Cartea rusă”, „va trebui să devină unul dintre centrele culturale sovietice din România, care va populariza realizările cele mai bune în toate domeniile ale marelui vecin de la răsărit”.

● Cu începerea de la 15 ianuarie, „la toate restaurantele din Capitală nu vor figura pe lista de mâncăruri mai mult decât patru feluri și nu se va servi nimănui mai mult decât două feluri de mâncare și un desert”.

● Jurnalul de dimineață relatează: „Ieri (9 ianuarie) după-amiază, la orele 15 și jumătate, un grup de peste zece înși, în uniforme nere-

IANUARIE
1945

Se numără
monedele de aur
la Monetăria Statului

sub rigoarea cenzurii militare.

Astfel, un comunicat preluat de toate ziarele, reamintește „tuturor editurilor, tipografiilor și autorităților în editură proprie, din întreaga țară, obligația de a trimite până la 5 ianuarie cei din București, până la 10 ianuarie cei din provincie, Direcțiunii presei și informațiilor (Diviziunea relații culturale), str. Nicolae Fjlipescu 40, câte trei exemplare din fiecare lucrare apărută începând de la 12 septembrie 1944. Aceste volume urmează a fi preluate Comisiei Aliate de Control potrivit acordului intervenit în conformitate cu art. 10 din Convenția de armistițiu. În ce privește periile (corecturile) noulor lucrări ele vor fi trimise ca și până în prezent Cenzurii militare, str. Wilson nr. 8”.

Sanctiunile pentru cei care contravin acestor dispoziții sunt deosebit de dure. Ziarul *Curierul* a pățit-o. „Pentru grava încălcare a normelor stabilite de Comisia Aliată de Control pentru editarea ziarului *Curierul*, precum și a angajamentului luat de direcția ziarului de a nu publica materialele fără viza Comisiei Aliate de Control — se precizează într-un comunicat dat publicității la 13 ianuarie 1945 — apariția ziarului *Curierul* încetează de la data de 12 ianuarie 1945, conform dispoziției Comisiei Aliate de Control”.

De altfel, încă la 18 decembrie 1944 se instituiseră, oficial, „Fondul S” al bibliotecilor, în care erau cuprinse: „publicații antinaționale interzise de Comisia de armistițiu”. Aceste publicații „vor fi ridicate de Oficiul de hârtie și trimise fabricilor de hârtie spre a fi măcinată. Aceste publicații, ca și altele din listele ulterioare care se află în bibliotecile cu depozit legal și în bibliotecile instituțiilor de învățământ superior din tot cuprinsul țării, vor fi retrase imediat din circulație, inventariate și închise în dulapuri sau încăperi speciale și păstrate sub directa supraveghere și răspundere a șefilor acestei instituții.

Consultarea acestor cărți nu se va putea face în viitor decât cu o autorizație specială individuală dată de către șeful instituției respective, pe proprie răspundere și numai în localul bibliotecii”.

Pe această primă listă de 49 publicații, figurează lucrări semnate de I. Antonescu, M. Antonescu, N. Crainic, precum și albu-mele *Basarabia*, *Ucraina*, *Crimeea*, *Pe urmele voievozilor*, *Armata scut al Țării*, *Sânge românesc pentru lumea nouă* (4 vol.).

În anii și deceniile următoare — chiar și după plecarea trupelor sovietice din țară — acest „Fond S” își va spori mereu sfera de cuprindere, în colecțiile sale intrând până în deceniul nouă și colecțiile oficioaselor comuniste, inclusiv ale *Scântei*, din anii '50-'60. Fondul „S” a fost desființat, abia după 45 ani, în decembrie 1989. Și sperăm să nu mai fie nicicând introdus.

Cronică mărunță

glements militare, s-a dedat la un act de necrezută agresiune. Fiind în stare de ebrietate, au început să tragă în mulțime, la întretăierea căii Dudești cu str. Traian. Informații încă necontrolate arată că patru persoane au fost împușcate. În stare gravă se află doi copii orfani, repatriați din Transnistria”.

• „Yehudi Menuhin, cunoscutul violonist american, a căruia moarte prematură au anunțat-o fasciștii acum un an, a dat lunile trecute un concert la Londra. Menuhin a cântat la Albert Hall concertul de Beethoven și Simfonia spaniolă a lui Lalo. Turneul de concerte pe care marele violonist l-a executat în Anglia a avut ca rezultat financiar suma de 34 000 lire sterline, ce au fost în întregime alocate operelor de binefacere socială”.

• Ordonanță a Prefecturii poliției Capitale: „Toate instituțiile publice și întreprinderile industriale și comerciale din Capitală sunt obligate să arboreze drapelul românesc și cele ale Țărilor aliate (U.R.S.S., Marea Britanie și Statele Unite), în toate cazurile când vor fi anunțate, prin orice mijloace, de organele poliției”.

Drapelele vor fi ținute într-o perfectă stare de curățenie. Abaterile de la dispozițiunile prezentei ordonanțe se pedepsesc cu închisoare polițienească de la 1 la 30 zile și

Un oaspete
al Capitalei —
mareșalul
Malinovski

C. Vișoianu,
ministru de externe

După lungi discuții, Consiliul de Miniștri aprobă și suveranul semnează decretul lege privind arestarea și pedepsirea criminalilor de război și a celor vinovați de dezastrul țării sub dictatură. Ele sunt publicate la 22 ianuarie.

„Pedepsind pe criminalii de război — declară L. Pătrășcanu, ministrul de justiție, în *Timpul* din 24 ianuarie — poporul român face operă de largă dreptate. Și pentru ca această operă să-și producă toate roadele, atât în împrejurările prezente, cât și în viitor, ea trebuie să fie întreagă, fără rezerve, fără ascunzișuri”.

„Au fost arestați 4 000 criminali de război”, consemnează *ziarul Bilete de papagal* (director Tudor Arghezi) din 28 ianuarie. „Printre ei se află 14 generali, care au participat la politica de dezastru a țării, au ordonat înființări de lagăre și executări în masă”.

Citind „din paragraf în paragraf, din articol în articol” cele două legi, *Dreptatea* din 6 ianuarie constată că „în rândul răspunzătorilor de dezastrul țării” trebuie încadrat și Gh. Tătărescu, „fost președinte de Consiliu în epoca dictaturii” (carliste). Drept pentru care *ziarul* național-țărănesc declanșează o campanie de acuzare a lui Tătărescu. Acesta ripostează în *ziarul* său, *Drapelul*.

Scânțea, la rândul său, îl „demască” pe Iuliu Maniu ca apărător al fasciștilor, formulă preluată dintr-un articol publicat la Moscova de *Izvestia*, în care se atrăgea atenția „forțelor democratice” române „să fie vigilente și pline de hotărâre pentru a combate tentative ca acelea ale d-lui Maniu de a salva rămășițele fasciste din România”. Iuliu Maniu — scrie Miron Constantinescu în *Scânțea* din 6 ianuarie — „vrea și încearcă să acopere adevărata primejdie: fascismul, vrea să împiedice nimicirea acestor călăi ai omenirii și în schimb agită, cu limbajul bine cunoscut al fostei presei de extremă dreaptă, gogorite de mult dezumflate”.

Astfel de etichetări, ripostează *Dreptatea* din 25 ianuarie, sunt „în disprețul lecției lui Lenin și în ciuda exemplului dat de Stalin”. Aceste injurii aduse omului „care de jumătate de secol este simbolul viu al Patriei”, nu fac decât să-i descalifice pe autorii lor. „Iar Iuliu Maniu crește în sufletul colectiv, mereu biruit peste micimi și peste abjecții”.

Tot *Dreptatea*, la 14 ianuarie, consideră că „după vina criminalilor de război, în ordinea strict descendentă considerăm vina ziaristilor ca ocupând locul al doilea. Toxina, virusul adevărat al blestemelor dictaturii numai presa l-a introdus în organismul masei”. În consecință, „cu toată dreptatea, dar cu toată severitatea, trebuie pedepsite vinovățiile ziaristilor”. ■

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

Cronică mărunță
amendă de la 250 la 10 000 lei”.

• „Limba rusă pentru studiu și învățare, caut spre cumpărare, orice manuale, fie în limba română, fie franceză sau germană. De preferat metoda Berlitz sau metoda Toussaint — Langenscheidt și eventual Wie lernst man leicht Russisch. Adresați Hotel Majestic, camera 2”. (Anunț în *Jurnalul de dimineață*.)

• În incheiere, câteva gânduri despre ziaristi și ziaristică, semnate de B. Brănișteanu în *Jurnalul de dimineață* din 14 ianuarie. „Dacă aparența este că ieri [ziaristul] a servit cauza pe care azi pare a o combate, realitatea nu corespunde totdeauna acestei aparențe. Cel mult criticul său de azi este abia acolo unde ziaristul a fost cu ani în urmă, la vârsta poate când omul crede că tot ce zboară se mănâncă și când orice concepție, orice idee este acceptată integral.

Dar tocmai aceasta face farmecul profesiei noastre.

Atunci când o începem, credem că soarta lumii este în vârful penitei noastre, pentru ca, cu vremea, trăind tot mai mult în culisele frământărilor care fac istoria, să ne dăm seama de toate greutatele ce ne stau în cale și să ne resemnăm la rolul frumos, modest, ce este al ziaristului, cel de a fi slujitorul opiniei publice, al vremii și de a vedea că e mănânat de înțeleapta vorbă a cronicarului nostru, că bietul om e sub vremi”.

ISTORIA ȘI ȘCOALA

CINSTIRE ÎMPĂRATULUI TRAIAN

În zilele de 16, 17 și 18 septembrie 1994, la Sibiu, s-au desfășurat manifestări culturale-științifice dedicate împăratului Traian, sub genericul *Marcus Ulpius Traianus — Conditor Romaniae*, despre care ne scrie elevul **TITUS POPESCU**, din clasa a XII-a C a Colegiului „Gheorghe Lazăr”, președintele cercului de istorie „Astra” de la această veche instituție de învățământ și cultură.

În cadrul manifestărilor a avut loc un simpozion închinat memoriei marelui împărat roman, cu participarea unor istorici, cadre universitare, cercetători științifici, oameni de cultură reprezentanți ai românilor din S.U.A. (prof. dr. Corneliu Stan), Austria, Serbia ș.a.

S-au vizitat cu acest prilej castelele romane de pe Valea Oltului și minele cetății Ulpia Traiana Sarmizegetusa, unde tinerii istorici din cadrul „Astreii” au primit îndrumările și explicațiile d-lui prof. univ. dr. Ioan Piso, de la Universitatea din Cluj-Napoca, și ale unor cercetători din cadrul Muzeului de istorie și arheologie din Deva.

La manifestările sibiene dedicate împăratului Traian, au luat parte prefectul județului Sibiu, dl. Traian Munteanu, și reprezentanți ai Inspectoratului județean pentru cultură.

SCRIPTA MANENT

Primum o nouă publicație a elevilor bucușteni — *Scripta manent*, revista Liceului „Mihai Viteazul”, editată de un colectiv format din prof. *Dan Vintilă*, coordonator, și elevii *Andreea Șisman*, *Maria Voichița Macrea*, *Laura Jantă* și *Mihai Postelnicu*; redactor șef — *Ana Radnev*.

Reținem acest succint program al publicației: „Știm! Am învățat! Orice revistă are un program. Unele sunt celebre, le învățăm, le dăm la bacalaureat... *Dacia literară*, *Sburătorul*.

Noi nu avem.

N-avem căci noi suntem ca ei, chiar dacă ei au fost cândva ca noi.

N-avem, căci strângem gânduri, sentimente și preocupări diferite. Pentru ei și pentru ea. Pentru tine, pentru noi și pentru cel care n-a găsit, până acum, nicăieri un gând de-al său.

Iată de ce programul nostru este să nu avem program”.

Revista apare cu sprijinul Fundației Soros pentru o societate deschisă și este editată de Compania de publicitate Tritonic Media și Afir Press/Marc.

Urăm tinerilor publiciști de la L.M.V. noi și noi apariții, spre desfătarea colegilor și profesorilor lor, a tuturor celorlalți cititori, întru adevărarea dezideratului formulat de Francis Bacon în *Eseuri* și ales drept motto pentru revista lor: „Nu citi pentru a contrazice și a combate, nici pentru a primi pe încredere și a lua de bun ceva, nici pentru a găsi subiect de conversație, ci pentru a cântări și a reflecta”.

COLABORĂRI

Menționăm câteva dintre propunerile de colaborare primite în ultimul timp de la cititorii și prietenii noștri din școli, rod al unor investigații documentare personale, pentru care îi felicităm pe corespondenții noștri, chiar dacă contribuțiile lor nu au trecut, încă, pragul publicării.

● Prof. **NICOLAE TEGLAȘ**, din *Miercurea Ciuc*, prezintă *Proclamația circulatoriu pentru convocarea adunării pe Duminică Tomii* (Blaj, aprilie 1848), lansată de Aron Pumnul. Reținem aceste gânduri din proclamație privind buna înțelegere între naționalitățile conlocuitoare: „Spuneți unguirilor, săcuilor și sașilor că noi îi iubim ca pe frații noștri, cu carii lăcuim într-o țară. Spuneți-le cu vântul și le arătați cu fapta că noi îi iubim, însă e drept ca și ei să ne iubească și să corespundă iubirii noastre ce o avem către ei, spuneți-le în gura mare că noi nu voim a câștiga drepturile omeniei prin sabie, ci prin

legile minții sănătoase și pentru aceia ne adunăm să ne înțelegem cari sunt drepturile acelea”.

● D-nii prof. **GHEORGHE PERNEȘIU** și ec. **MARIN OPREA**, veterani de război, din Zalău, scriu despre *Jertfele românilor din Ardeal, Banat, Crișana, Satmar și Maramureș aduse în războiul mondial din 1914-1918*, după un articol publicat de T.V. Păcățianu la 4 decembrie 1922 ● Dl. prof. **MARIN MATEESCU**, din com. Comani, jud. Olt, evocă personalitatea acad. Ion I. Nistor (despre care am scris și noi în nr. 8/1990), trimițându-ne, totodată, și câteva cugetări ale lui Napoleon Bonaparte ● Dl. prof. **MIRCEA ZAHARESCU**, din com. Gh. Doja, jud. Ialomița, ne trimite noi date privind Liceul militar „Nicolae Filipescu” de la Mânăstirea Dealu (*Magazin istoric*, nr. 2/1994) ● În fine, dl. prof. **VASILE CALESTRU**, de la Liceul „Cuza Vodă” din Huși, scrie despre *Originea locuitorilor catolici din Huși*.

DONAȚIE ȘI CORESPONDENȚĂ

● Ne-a vizitat la redacție un pasionat colecționar al revistei noastre: **TIBERIU VĂRBĂNESCU**, din Constanța, b-dul 1 Mai, nr. 69, bl. UMI, ap. 8, absolvent al Liceului „CFR-Polos”, care ne-a donat câteva exemplare *Magazin istoric*, recuperate din alte colecții: nr. 7, 9/1967, 1-5, 7-11/1968.

Mulțumim și felicitări pentru reușita la concursul de admitere la istorie, sesiunea 1994.

● **DANIEL PREDOIU**, de 15 ani, din Făgăraș, jud. Brașov, str. Tudor Vladimirescu, bl. 6, sc. B, ap. 6, dorește să corespundă cu colegii săi pasionați de istorie, îndeosebi de istoria regalității în România.

CARTE DE ÎNVĂȚĂTURĂ

Domnul **CONSTANTIN C. GOMBOȘ**, din Timișoara, membru al Societății istoricilor bănățeni, ne relatează... povestea unei vechi tipărituri: *Cazania lui Varlaam*, publicată la Iași în 1643 (*Magazin istoric*, nr. 5/1984, 6/1986).

„De la tatăl meu am primit o carte veche tipărită cu litere chirilice.

Am răsfăit-o cu emoție și, spre surprinderea mea, la paginile 93-104, am găsit un înscris cu cerneală neagră, cu aceleași litere având următorul conținut:

„Această sfântă uciteală (carte de învățătură — n.n.) o am cumpărat-o eu, Pătruț Todor diacul din Măgoaia (localitate lângă Tg. Lăpuș, jud. Maramureș — n.n.), ginerele călugărului cu 14 florinți, ai mei 12 și m-au ajutat și socru cu șase măriși și cine o va fura sau o va lua să fie anatema și proclat, anul de la nașterea domnului 1705, luna noiembrie, 18 zile”.

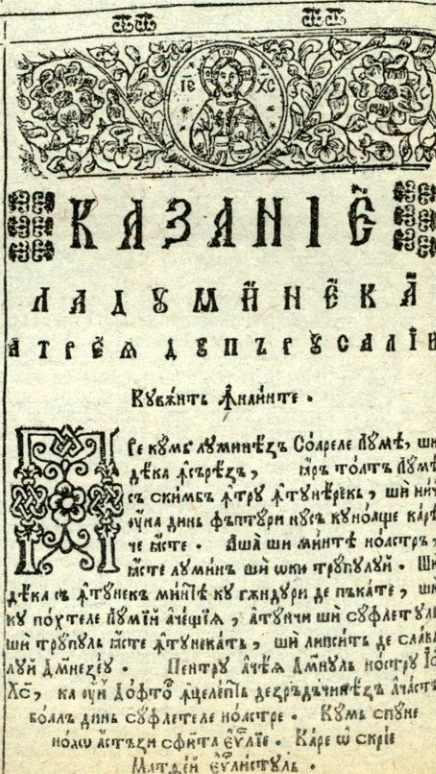
Cărții îi lipsesc primele patru pagini, neputând să identific unde a fost tipărită. Prin consultarea unor specialiști din Timișoara, am ajuns la concluzia că respectivul volum este un exemplar din *CAZANIA LUI VARLAAM* ce a circulat în nordul Transilvaniei între anii 1775-1710.

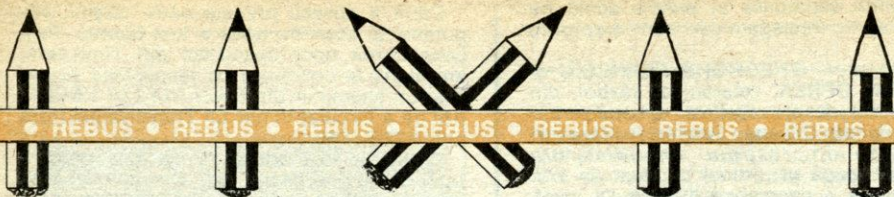
Cartea a fost adusă în comuna noastră (azi Ciceu-Giurgești, jud. Bistrița Năsăud) de Ioan Pătruț, originar din Măgoaia, ce a intrat ca ginere în familia Bogdan, luând de soție pe matusa Maria, sora bunicului din partea mamei, Vasile Bogdan. De la aceștia, cartea a ajuns la celălalt bunic, din partea tatălui, Constantin Gomboș. Acesta era un mare iubitor de cărți, om evlavios, primar timp de 20 de ani, calitate în care a participat, ca delegat al comunei, la încoronarea din octombrie 1922 și la Serbările Unirii din mai 1929, de la Alba Iulia.

În timpul ocupației horthyste cartea a fost ascunsă sub o grindă în casa veche.

Mă bucur că, astăzi, am reușit să o scot la lumină, să o pot citi în liniște, apreciind strădania celor care au tipărit-o, cu trei secole în urmă, dar și a celor care au păstrat-o peste veacuri, ca simbol al ortodoxismului.”

În imagine: facsimilul unei file: din *Cazania lui Varlaam*.

HOREA, CLOȘCA ȘI CRIȘAN

ORIZONTAL: 1) de Warville, ziarist și om politic francez (1754-1793), unul dintre conducătorii girondinilor, cel care, printr-o scrisoare adresată împăratului Iosif II, a justificat răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan - Ursul polar al lui Cezar Petrescu. 2) Denumire a muncii grele, impusă iobagilor - Othello... la feminin. 3) Doi amici din Alba - în acest fel, s-a pus capăt răscoalei iobagilor din 1784 - Regiune prescurtată. 4) Alexandru... Suluțiu, contemporanul lui Horea, care spunea că poporul l-a socotit pe Horea drept cel mai vrednic și mai harnic pentru a-i încredința solia către împăratul de la Viena - A acoperi cu glazură. 5) Capul lui Oargă! - Binele american - Comandant în armata imperială, participant la încheierea armistițiului de la Tibrul. 6) Constantin Noica - Piesă de artilerie cu care se duc pe ultimul drum eroii neamului - Alba Iulia. 7) Publicist german care afirmă în presa vremii: „Era un fapt notoriu că Horea nu era un ignorant, incult și stupid, ci om de învățătură și mare meșter în iscodiri rafinate, vorba nemțească curgea din el ca apa vie și citise cu temei mulți autori germani” - Cernel. 8) Căpetenia răscoalei de la 1784 (1731-1785) născut în Albac, zis și Nicolae Ursu, prins, închis și torturat, sfârșind, în tragerea pe roată „La Furci” în Alba Iulia. Ultimele lui cuvinte au fost: „Eu mor pentru națiune!” - Instrumente de calcul. 9) În careul - Locul unde se duc cei drepti și buni (mit.) - România pe căi internaționale. 10) Localitate transilvană unde, la 12 noiembrie 1784, a fost încheiat un armistițiu de 8 zile între lt. col. Shultz și Cloșca - Altă personalitate a răscoalei, zis și Marcu Giurgiu (1733-1785) care avea să se sinucidă în închisoare, la 13 februarie 1785. 11) Școală filosofică din Eleea Greciei antice - Lamă, folosită la unele instrumente de suflat sau cu coarde. 12) Altă localitate transilvană, în al cărei castel fuseseră închisi mai mulți țărani și pe care Cloșca hotărâse să-l atace la 10 noiembrie 1784 pentru a-i elibera - Imagine fantastică, neverosimilă.

VERTICAL: 1) Un alt mare oraș din Transilvania, în ale cărei arhive, istoricul N. Densușianu a găsit mărturii scrise pentru cartea sa *Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria, 1784-1785* - Și încă un oraș unde aveau loc înscrieri voluntare în armată. 2) Unealtă de tortură medievală, instrument cu care aveau să fie omorâți capii răscoalei la data de 28 februarie 1785 - Un alt roman al lui Liviu Rebreanu, cel care a scris și „Crăișorul” și „Răscoala”. 3) Ion Dianu - Creierul mic. 4) Conducătorul răscoalei Zarándului între anii (1757-1761), originar din Cioara - Pseudonim al lui Al. Vlahuță. 5) Pictor al vremii, care l-a înfățișat pe Horea - Iuda la tratat astfel pe Isus (inf.). 6) Pasăre de curte - La intrarea în Albac sau Alba Iulia! 7) De forma pământului. 8) Neam de patrioți olteni, originari din Transilvania,

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											
12											

care au luptat alături de rudele lor în răscoala de la 1784, fiind nevoiți apoi să emigreze - Din când în când. 9) Notă muzicală la fanfară! - De unde ieșim și unde ne întoarcem - Produse agricole, a căror dijmăre țărani iobagi români, unguri și sași nu vroiau s-o mai permită, socotindu-se liberi și stăpâni, după înscrierea lor în unitățile militare - Încă un reprezentant de seamă al răscoalei (1747-1785), țaran iobag din Cărpiniș, executat și el prin același supliciu la Alba Iulia. 11) Acțiunea de prindere a răsculaților - Include în Brăila! 12) Revistă istorică, înființată în aprilie 1967, o adevărată carte de istorie, ale cărei pagini sunt și sursa de inspirație a acestui careu (primul cuvânt) - Fiul lui Anchise și al zeiței Venus, eroul lui Virgiliu.

Dicționar: ELEATA, ANCIE, AIL

N. GOLGOJAN

Soluția careului *Tezaure mănăstirești*: SARACI - CALNIN - ADAM - LAINICI - MOISEI - OTA - SS - UR - IREALI - SOU - RMT - D - ZAMCA - Z - CI - DESEN - HOVA - ARSE - LR - RENON - SINAIA - GAI - RA - E - AL - TISMANA - SAG - NIM - E - ATA - TRON - NASTUREL - ISVORASE - SECU

Soluția jocurilor din numărul trecut:

p. 36: PERTINAX (PE-R-T/IN-A-X); p. 46: PERPERI (PE-R-PE-R-I)

DIALOG CU CITITORII

DIN RAIDURILE ALIAȚILOR...

DI. dr. IOAN ANASTASIU-BARI, din Ploiești, era, în 1943, medic stagiar la spitalul „Schuller”, din Ploiești, având astfel prilejul să participe la acțiunile de salvare a victimelor bombardamentelor aliate din 1943-1944 (Magazin istoric, nr. 2/1993). Într-o scrisoare intitulată Amintiri după 50 ani, d-se ne evocă unele fapte de atunci, din care reținem aceste pasaje: În acea duminică de 1 august 1943, după raid, m-am dus la spital. În drum, am trecut pe lângă penitenciar, unde de-abia se localizase incendiul provocat de prăbușirea unui bombardier în flăcări pe aripa dinspre sud. La spital, în salonul mare se încerca desprinderea cătușelor deținuților arși cazați lângă aripa incendiată din care nu supraviețuise nimeni. L-am întâlnit pe regretatul doctor Gheorghe Petrescu care, din ochi, s-a bucurat că mai avea un ajutor (era duminică). Tratatamentul arșilor se reducea la toaleta plăgilor, la pudrarea cu xeroform și la calmante; nu aveam ambrina utilizată atunci în arsuri.

La camera de gardă, secundându-l, pe nea Mihai, experimentatul nostru subchirurg, solicitările nesemnificative ne-au întărit convingerea că „andrisantul” bombardamentului fusese zona rafinărilor.

Spre seară — continuă corespondentul nostru — aproape concomitent și cu venirea colegului meu olandez dr. Yaap Koppes, ne-a fost adus de binevoitori și un american cu piciorul drept zdrobit deasupra genunchiului și în stare de șoc hemoragic. Atitudinea dr. Gh. Petrescu a fost promptă: definitivarea amputației și oprirea hemoragiei date de atingerea arterei femurale terminale. Era și a fost locotenentul John Dudley Palm, frumosul și mereu zămbitorul texan ce în lunile următoare a devenit vedeta spitalului de care se interesau toți cu apelativul: „Ce mai face marele John, texanul nostru?”. În zilele următoare a fost vizitat și de oficialități în frunte cu M.S. regele Mihai, ministrul de externe Mihai Antonescu — etc. și aproape săptămânal de principesa Caragea care, pe lângă noi toți din spital,

căuta să-i atenueze durerile infirmității și dorul de casă.

Sunt evocate alte fapte umanitare privind îngrijirea piloților americani răniți. Astfel, în urma Incursiunilor aeriene din 1944, spitalul fiind și el bombardat, a fost evacuat în barăcile din pădurea Păulești; de altfel, peste 90% din populație era refugiată în împrejurimi. Cursurile universitare fiind întrerupte și familia refugiată la Pătărlagele, după luna obligatorie din Banat, prin bunăvoința aceluiași dr. Gh. Petrescu, am devenit intern onorific al spitalului, avându-l în preajmă și pe colegul Yaap Koppes. Acolo, până la 1 septembrie, am stat în camere alăturate și cu câțiva americani dintre care îmi reamintesc de: Paul Hallman, Alfredo Pacela, Weinberg, Borman și de alții ce mi-au rămas în memorie doar cu figurile lor. Cu toate că eram înconjurați de germani, totul era O.K. la vârstele noastre de atunci. Jucam cricket, ascultam radio (ei Cairo) și, în afara de curajosul Paul, toți dădeau năvala la tranșeele improvizate la alarmele aeriene și adormeam după ce postul german Ilze II anunța ca: „Herst Ruhe”.

După treceri de decenii de la acele dramatice evenimente, unul dintre piloții americani supraviețuitori, Benedict Yedlin, s-a reîntors în vara lui 1993 în România, căutându-l și pe dl. dr. I. Anastasiu-Bari. În aprilie 1994, s-au revăzut la simpozionul Internațional de la Secu, împreună cu alți participanți la raidurile aliate din urmă cu 50 de ani, simpozion prezentat și de revista noastră în nr. 5/1994.

REVISTE DE LA MARE

Primim, din Constanța, două reviste marinărești, tipărite în frumoase condiții grafice.

Marina română, nr. 28 (6/1994), este scoasă de un colegiu de redacție alcătuit din cpt. rg. Il. Ioan Damaschin, redactor șef, maior Costin Costandache, secretar general de redacție, cpt. rg. III Ananie Gagniuc, cpt. II. Marian Moșneagu, redactori. În cuprins, pagini de istorie dedicate presei militare (135 ani) și celor de marină (97 ani), lui Jean Bort etc.

Revista „pentru propagandă, orientare și apărarea intereselor pe apă”, Marea noastră, an IV,

nr. 12/1994, este editată de Liga Navală Română, cu Constantin I. Popa, redactor șef, Doru Ionescu, secretar de redacție, Nicolae Marcu, Ion Borcilă și Șerban Gheorghiu, redactori. Și aici Clio este prezentă, în articole privind evoluția marinei române în anii interbelici, Insula Șerpilor, evenimente din Delta Dunării din 18-24 august 1944, amiralul Horia Macellariu, submarinul „Rechinul”, etc.

CONACUL DAVILA — SUB LACĂȚ

În nr. 8/1994 al revistei noastre, am publicat o scrisoare a d-lui dr. Marin Nițulescu, șef de secție la Muzeul Golești, jud. Argeș, referitoare la conacul Davila, din com. Izvoru, jud. Argeș, aflat în nefolosință.

Din partea Comisiei Naționale a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor istorice, căreia i-am transmis sesizarea cititorului nostru, am primit următoarea scrisoare, semnată de dr. Corina Popa, director științific, arh. Cristian Bracacescu, șef serviciu evidență, și arh. Liviu Brătu-leanu, referent:

„Conacul Elena Pertuari din Izvoru, județ Argeș, este în evidența noastră fiind înscris în Lista Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor istorice din județul Argeș, cu nr. 05-B.317.

Direcția Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor istorice apreciază orice inițiativă menită a salva și a da o corectă folosință monumentelor istorice, oferind sprijinul celor interesați în punerea în valoare a patrimoniului arhitectural. Așteptăm propunerii exprimate în termeni concreți care să conducă — ținând seama de legislația în vigoare — la o protejare și folosire eficientă a monumentelor istorice de către cei ce le dețin.

Dacă muzeul din Golești-Argeș, deține informații suplimentare care să folosească revitalizarea ansamblului și folosirea eficientă a clădirii, rugăm să facă propuneri concrete (propuneri de amenajare a parcului, anexelor, casel — eventual în variante viabile). Din scrisoare reținem că există în prezent un proprietar (utilizator), care, e drept, nu a înțepins nimic, deocamdată, pentru valorificarea monumentului,

90

SUMARUL SUMARELOR, 1994

Istoria României

Nr.

Pag.

Veche

Munții zei ai Daciei și ai Galiei
Opera sfinților părinți

— Conea I. 9(330) 3—6
— Popescu Gh. D. 7(328) 43—47

Medie

Foame, ciumă, inundații, geruri și secete

Mărturi britanice despre secol fanariot
1775. Răpirea Bucovinei

În solie, la București și Iași
Noi izvoare spaniole despre Mihai Viteazul
Necunoscuta Cantacuzină de la Snagov
Sturdești

— Cernovodeanu P. { 2(323) 49—52
3(324) 42—46
4(325) 45—48
— Cernovodeanu P. 8(329) 69—72
— Cernovodeanu P. 10(331) 11—14
11(332) 3—8
— David Gh. 1(322) 16—20, 26
— Denize E. 6(327) 63—66
— Dumitriu-Snagov I. 7(328) 62—63
— Gorovei Șt. S. 1(322) 7—11
2(323) 27—30
3(324) 22—25
4(325) 10—13
8(329) 48—52
9(330) 44—47
— Ligor Al. 2(323) 73—75
— Lulic M. 7(328) 55—57
— Murgescu B. 10(331) 21—26
— Nestor Vornicescu 7(328) 3—7
— Nicolescu C. 11(332) 28—32
— Panaltescu P. P. 8(329) 2—5
— Papacostea V. 5(326) 3—6
— Păltănea P. 9(330) 48—50
— Redu R. 2(323) 47—48
— Homer R. 4(325) 14—17
— Rezačevici C. 6(327) 56—62
— Székely M. M. 2(323) 69—72

Enigmele Cetății Albe

Viticultura în pagini de carte veche românească
Iane Hadâmbul
Constantin Cantemir
Stefan cel Mare și Sfânt
Despina-Milița, doamna lui Neagoe-Basarab
Începuturi de istorie modernă românească
Din secol renașterii naționale
Familia Conachi
Nicolae Mavrocordat — lecturi din Machiavelli

— Gorovei Șt. S. { 9(330) 44—47
2(323) 73—75
— Ligor Al. 2(323) 55—57
— Lulic M. 7(328) 21—26
— Murgescu B. 10(331) 3—7
— Nestor Vornicescu 7(328) 28—32
— Nicolescu C. 11(332) 2—5
— Panaltescu P. P. 8(329) 3—6
— Papacostea V. 5(326) 48—50
— Păltănea P. 9(330) 47—48
— Redu R. 2(323) 14—17
— Homer R. 4(325) 56—62
— Rezačevici C. 6(327) 69—72
— Székely M. M. 2(323) 4
— Turdeanu E. 7(328) 2

Mormântul hatmanului Mizeppa
Stema cu cele trei capete de negri
Hatmanii Ieremie și Isac Balica
Calea celui mai strălucit voievod al românilor (Stefan cel Mare)

Modernă

Revoluție și naționalitate
Albumul dr. Ion Jianu

Iulie 1898. Carol I la Petersburg

Eroii din Căineni
Ion Codru Drăgușanu în slujba limbii române
Chișinău, 27 martie 1918
Oameni, fapte, întâmplări
Moartea lui D. Rosenthal

— Barilju G. 5(326) 2
— Bădescu E. { 3(324) 70
— Volcu I. 7(328) 31—32
— Bădescu E. 5(326) 92—93
— Volcu I. 2(323) 84
— Canini Gh. 3(324) 3—6
— Codrea N. 12(333) 27—31
— Crihan A. 6(327) 67—70
— Cuza A. C. 3(324) 7—11
— Feneșan C. 10(331) 62—67
— Stan V. 9(330) 58—61
— Goșu A. 10(331) 44—47
— Hagl-Mosco E. 2(323) 22—26
— Hincu D. 8(329) 39—43
10(331) 58—61
— Lăzărescu D. A. 2(323) 44—47
— Lăzărescu D. A. 8(329) 22—26
— Leibovici-Lăș Ș. 7(328) 39—43
— Lengel D. 4(325) 58—61
— Mircu M. 11(332) 93—94
— Nistor I. I. 1(322) 41—43
— Papu-Iarlan Al. 9(330) 2
— Păltănea P. 5(326) 12
— Petrașcu N. 2(323) 78—80, 83
— Popa A. 4(325) 7—9
5(326) 91
6(327) 92
7(328) 92
8(329) 92
9(330) 7—11

Cum ne privea Occidentul la 1812
Aventurile romane ale „principelui Albert Ghika”
Intrigi și intriganti de la începutul secolului trecut

Ch. Benoist despre Transilvania (1895)
Ion I.C. Brătianu
Făclia a fost aprinsă în România
Testamentul lui George Pop de Băsești
1906. Salom Alehem în România
Însemnătatea Unirii
Adevărul — singura armă a istoricului
Piesa franceză despre procesul memorandiștilor
Icoane de lumină
Societatea „Junimea” — album biografic

— Lăzărescu D. A. 2(323) 22—26
— Lăzărescu D. A. 8(329) 39—43
— Leibovici-Lăș Ș. 7(328) 58—61
— Lengel D. 4(325) 93—94
— Mircu M. 11(332) 41—43
— Nistor I. I. 1(322) 2
— Papu-Iarlan Al. 9(330) 12
— Păltănea P. 5(326) 78—80, 83
— Petrașcu N. 2(323) 7—9
— Popa A. 4(325) 91
5(326) 92
6(327) 92
7(328) 92
8(329) 92
9(330) 7—11

Presa memorandistă
Vasile Alecsandri: „România — țara cea mai ospitalieră și mai tolerantă”
Din zilele Marii Uniri
Castelul Pelișor

— Popa M. 5(326) 7—11
— Pușcas E. 3(324) 47, 58
— Rosetti R. R. 1(322) 3—6
— Rotărescu R. 3(324) 90

Regele Ferdinand și Marea Unire
 Ideea națională în suprema ei dezvoltare
 Eugen Hacman
 Transilvania

	Nr.	Pag.
— Scurtu I.	6(327)	3—6
— Urechia V. A.	3(324)	2
— Ursul G.	5(326)	30—32
— Uscătescu G.	12(333)	2—4

Contemporană

În România Mare
 Drama dislocaților

Trădarea Basarabiei
 Eugen Aroneanu
 1935. Paul Morand și lecția Bucureștilor
 Conștiința unității de neam
 Spre România viitoare
 Din istoria exilului românesc. Magnetul american
 Cominterniștii români se pregătesc
 August 1944. Cotitura României alarmează Londra
 Procesul lui Iuliu Maniu în presa engleză

Evul mediu românesc în... Luxemburg
 I-am cunoscut după gratii
 Misterele din dosarul unui diplomat
 Pe urmele bibliotecii marelui Antonescu
 Intrevedere Armand Călinescu-Nae Ionescu

Monumentul de la Ghidighici-Chișinău
 Șase milenii de trecut românesc
 Vizita reginei Maria la Paris și Londra (1919)
 Februarie 1945. 300 000 germani din România sub
 amenințarea deportărilor sovietice

Demobilizarea și dezarmarea trupelor române din țară
 (1945)
 Iași 12-14 mai 1994. Istorie și genealogie
 Problema Basarabiei în arhive diplomatice germane și
 austriece
 1920. Noutăți la Ministerul de externe din Viena

Pagini de jurnal

Pentru cine a lucrat „Inginerul Ceaușu”?
 Uniunea Femeilor Române
 Amintiri necunoscute despre N. Iorga

1938-1941. Ziaristi englezi și americani la București
 22 februarie 1946. Întâlnirea lui I.V. Stalin cu un grup
 de intelectuali români
 Paris 1937. Expoziția Universală — mărturiile despre
 români
 1946. Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri
 În București, acum 50 ani.

Soarta unui document
 Armand Călinescu — un asasinat uitat
 Guvern și guvernanti
 Ocnele Mari — destine interminabile
 1921. Turneu liberal în Transilvania
 După 25 ani, în căutarea lui Dracula

Lumina temnițelor
 Armata roșie și vânătoarea
 Radu R. Portocală
 Ateneul Român
 Arhivele militare române în război
 România
 1921. Vaticanul recunoaște unirea Basarabiei cu
 România
 În Clujul umilinței (1940)

Al. Rosetti: „Eram înghețați de frică”

— Agărbiceanu I.	11(332)	2
— Aloanei C.	5(326)	51—56
— Troncoț C.	6(327)	24—31
— Antonescu M.	7(328)	18—20, 25
— De Balasy F. M.	9(330)	33
— Barlety I.	4(325)	52—54, 67
— Berza M.	4(325)	2
— Brătianu V. I.	12(333)	5—7
— Buzatu Gh.	1(322)	27—29
— Buzatu Gh.	2(323)	36—42
— Buzatu Gh.	8(329)	36—38
— Calafeteanu I.		
— Dinu N.	6(327)	20—23
— Cruceanu M.	10(331)	33
— Deboveanu I.	8(329)	93
— Dinu N.	3(324)	54
— Dobre Al.	5(326)	49—50
— Dragomirescu		
— Baranga A.	9(330)	20—27
— Popișteanu C.	3(324)	21
— Dumbrăv V.	8(329)	53—55
— Florescu R.	12(333)	8—11
— Fotescu D.		
— Giurescu D. C.	9(330)	42—43
— Matei D.		
— Giurescu D. C.	10(331)	7—9
— Gorovei Șt. S.	5(326)	40
— Hincu D.	8(329)	44—47
— Hincu D.	11(332)	15—18
	12(333)	19—22
— Hudilă I.	2(323)	9—14
	3(324)	26—31
	4(325)	18—23, 25
	5(326)	42—48
	6(327)	7—14
	7(328)	36—42
	8(329)	6—12, 18
	9(330)	7—13
— Iavorschi Gh.	9(330)	18—19
— Ionilă E.	2(323)	30—31
— Lascarov-		
— Moldovanu Al.	11(332)	33—36, 40
— Latham Jr. E.H.	10(331)	15—20
— Lăcustă I.	4(325)	26—28, 31
— Lăcustă I.	5(326)	76—77
— Lăcustă I.	11(332)	19—24, 27
— Lăcustă I.	6(327)	88—91
	7(328)	88—91
	8(329)	26—29
	9(330)	14—17
	10(331)	86—89
	11(332)	76—79
	12(333)	48—51
— Leibovici-Laiș Ș.	2(323)	45—46
— Lobey R.	12(333)	40—41
— Mamina I.	1(332)	88—89
— Marin Gh.	12(333)	42—43
— Mărzescu G.G.	10(331)	27—32
— McNally R.		
— Florescu R.	4(325)	55
— Moisin A.	7(328)	48—52
— Nesterov V.	2(323)	43—44
— Nicolau C.	7(328)	26—27
— Nicolescu Mariana	4(325)	36—39
— Oșca Al.	11(332)	37—40
— Oțetea A.	6(327)	2
— Petreanu E.	3(324)	12—15
— Pop E.	2(323)	15—21, 31
— Popișteanu C.	3(324)	36—41
	4(325)	28

	Nr.	Pag.
București-Honolulu-București	— Popișteanu C.	4(325) 68—70
La Tel Aviv, un sanctuar de cultură românească	— Popișteanu C.	8(329) 68
Decembrie la români	— Popișteanu C.	12(333) 13—14
„Reinventarea Europei”	— Popișteanu C.	12(333) 23
Februarie 1945. Comuniștii vizează puterea	— Popișteanu C.	
Povestesc veteranii	— Ștefan M.	5(326) 21—28
	— Popovici D.	
	— Nemeș I.	5(326) 88—90
	— Tuțul Gh.	10(331) 91—93
	— Mironovici R.	11(332) 57
1946. Dialog epistolar G.T. Kirileanu — principesa Ileana	— Prangati C.	
Miracol în timpul Holocaustului	— Kirileanu T.D.	9(330) 53—54
O privire în interiorul P.C.R.	— Radnev M.	1(322) 30—32
Întâlniri cu Maniu	— Răceanu G.	1(322) 47—50
Ștefan Foriș văzut de aproape	— Răceanu G.	4(325) 24—25
Sturdzești de azi	— Răceanu G.	11(332) 25—27
1932-1937. Împreună cu Nicolae Titulescu	— Rădulescu M.S.	5(326) 41
	— Rădulescu S.	7(328) 8—12
Armata română	— Rosetti R.R.	8(329) 59—63
Serviciul topografic militar român	— Rotaru M.	9(330) 34—39
Hermann Oberth	— Schuster-Stein, P.	10(331) 3—6,26
Ion Mihalache	— Scurtu I.	10(331) 10
România mare și nouă	— Scurtu I.	12(333) 17—18
A.C. Cuza	— Scurtu I.	2(323) 3—8
Privirile și sufletul către popor	— Simionescu I.	4(325) 3—6
În apărarea grupului Ilășcu	— Soros G.	12(333) 24—32
Realism românesc	— Steinhardt N.	10(321) 2
1939. Dialog diplomatic București-Ankara	— Soros G.	1(322) 94
	— Stoica V.	2(323) 2
Cronică tragică	— Ștefan M.	11(332) 9—14
Au biruit prin credință	— Ștefan M.	12(333) 33—36
Un consiliu de miniștri crucial	— Ștefan M.	6(327) 32
Istorie politică în rapoarte secrete necunoscute	— Ștefan M.	6(327) 48—49
Ion Bîanu	— Ștefan M.	7(328) 21—25
Istorie la Ocnele Mari	— Ștefan M.	8(329) 13—18
Episcopul martir Grigorie Leu	— Ștrempel G.	1(322) 21—26
	— Tamaș C.	2(323) 76—77
Monumentul Unirii din Cernăuți	— Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române	7(328) 53—54
1944. Armistițiul — preocupare a exilului	— Teodorescu V.Z.	12(333) 12
Noi documente despre mișcarea legionară	— Tilea V.V.	8(329) 19—23
Iadul de peste Prut	— Troncotă C.	1(322) 41—46
S.S.I. — Abwehr. 1937-1940	— Troncotă C.	3(324) 16—20,31
	— Troncotă C.	7(328) 13—17
	— Tuțul E.	8(329) 73—77
Un tren cu pământ românesc...	— Tuțul Gh.	9(330) 28—32
„România reprezintă spatele armatei roșii”	— Ursu I.	12(333) 55
Bernays și Carmen Sylva	— Ursu I.	6(327) 15—19
În București, acum 50 ani	— Ursu I.	5(326) 74—75
	— Lăcustă I.	1(322) 84—87
	— Lăcustă I.	2(323) 88—91
	— Lăcustă I.	3(324) 50—53
	— Lăcustă I.	4(325) 82—85
	— Lăcustă I.	5(326) 82—85
Sposedanii	— Valda-Voevod Al.	12(333) 37—39
1975. Acord Juan Carlos-Santiago Carillo, via București	— De Villalonga J. L.	3(324) 48—49
Geneza arbitrajului de la Viena	— Vișolanu C.	5(326) 17—20
Speranța celei mai bune căi de urmat	— Zalis H.	10(331) 34—39
P.C.R. în malaxorul cifrelor	—	3(324) 86
Primul Congres Bisericesc al Episcopiei Ortodoxe Române din S.U.A. (Detroit, aprilie 1929)	—	
Banca Română pentru Dezvoltare	—	5(326) 29
Revoluția română din decembrie 1989. Repere bibliografice	—	7(328) 33—35
Simpozion Sistemul bancar în refacerea economică a României (București, 22-24 noiembrie 1994)	—	12(333) 14—15
	— Mugur Isărescu	
	— Emil Badiu	
	— Ion Ghica	
	— Răzvan Liviu Temeșan	
	— Emanuel Odobescu	
	— Șerban Bobulescu	
	— Vasile Secăreș	
	— Marian Crișan	
	— Alexandru Dinulescu	
	— Elena Petculescu	
	— Dumitru Lungu	
	— Gamal Abdel Halim	
	— Constantin Dună	
	— Radu Negrea	
	— Cristian Popișteanu	12(333) 67—95

Istorie universală

Veche

Căpăuni, ciclopi, titani și giganti
Enigmele pietrelor prețioase
Cele 113 mumii blonde din China
Cum s-a născut Europa
După Lascaux, Cosquer
Semit — istoria unui cuvânt
Poezie în piatră (Iordania)

Jurnalul regal al lui Alexandru cel Mare
Demostene
Cicero zguduie Roma (70 î.e.n.)
Romanii și jocurile de circ

	Nr.	Pag.
— Bachi Gali A.	11(332)	89—92
— Bedetti A.	3(324)	87—68
— Budura A.	10(331)	84
— Chirlă E.	1(322)	83
— Dolghin F.	9(330)	47
— Hadas-Lebel M.	9(330)	51—52
— Hamblin D. J.	11(332)	85—88
— Hammond N. G. L.	1(322)	92
— Mossé C.	11(332)	80—84
— Salles Ch.	1(322)	75—79
— Thuillier J. P.	3(324)	63—66

Medie

Duelul — o modă condamnată
În vremea împăratului chinez Kangxi

Capadocia
Icoana
Bastilia
Bernardo de Aldana (1551-1552)
Francisc I între soții și favorite
Alchimistii — savanți sau impostori?
Ambrise Paré
Henric VIII și Elisabeta I înjurau ca birjarii
Giovanni Pico della Mirandola

— Bourassin E.	9(330)	76—79
— Budura A.	10(331)	80—83
	11(332)	71—74
	12(333)	58—59
— Căndea V.	4(325)	40—44
— Căndea V.	12(333)	16
— Cottret M.	7(328)	77—80
— Denize E.	1(322)	63—66
— Dolghin F.	11(332)	58—60
— Fontaine L.	10(331)	68—72
— Pasteur C.	3(324)	67—70
— Richards J.	3(324)	78
— Sărățeanu L.	10(331)	54—56, 61

Modernă

Alfred Redi
Legiunea străină — istorie și profesionalism

Spre Cartagena după comori
Thomas Jefferson
Un filibustier în Nicaragua
Prințesa Tarakanova
Afacerea poștalionului de Lyon
Manuel Belgrano și independența Argentinei
Leopold II — barcana de Vanghan
Napoleon, moda și puterea;
Sfânta Elena cu prizonier și fără

A fost Mata Hari spioană?; Ludovic I al Bavariei și
Lola Montez

„Dacă vrei să ai necazuri, cumpără-ți un ceas”
Samurailor sau dispariția unei caste
Brazilia, 1888. „Legea de aur”
Prințul de Metternich și viața sa galantă
Hawaii 1893. Ultimele zile ale monarhiei
Contesa di Verrua, damă de voluptate și spioană de
alcov
Divorț la Curtea Angliei
Theodor II (Etiopia)
Un prinț din Timor la Curtea lui Ludovic XV
Robert Fulton
Cum să te îmbogățești peste noapte — visând

— Alekseev M.	6(327)	52—55
— Bernier J. P.	9(330)	85—88
	10(331)	48—53
— Buchet C.	5(326)	78—81
— Chinard G.	10(331)	57—61
— Cochran R. T.	2(323)	63—66
— Conrad M.	7(328)	81—83
— Decaux A.	1(322)	71—74
— Denize E.	12(333)	52—55
— Descheemaeker J.	6(327)	83—86
— Dolghin F.	5(326)	48 ; 57
— Dolghin F.	2(323)	82—83;
		85—87
— Dolghin F.	9(330)	80
— Frédéric L.	6(327)	72—75
— De Grandsaigne J.	11(332)	68—70, 74
— De Grunwald C.	4(325)	56—62
— Hoose Quincei S.	4(325)	64—67
— Lami L.	1(322)	67—70
— Lever E.	8(329)	78—79
— McCornel J.	5(326)	36—40
— Meyer C.	3(324)	71—74
— Owen Philip C.	3(324)	59—62
— Porret M.	7(328)	85—87

Contemporană

Din istoria Mafiei
Instituțiile comunitare
Mahatma Gandhi — Cum l-am cunoscut
Colecția de icoane Abou Adal
Are Mafia 700 de ani?
Duel Stalin-Mao; 1922-1933. Spada fascistă s-a călîit în
U.R.S.S.?

— Alexandrov V.	11(332)	61—64
— Angheliescu V.	8(329)	33—35
— Blaga L.	8(329)	56—58
— Căndea V.	1(322)	12—15
— Dolghin F.	3(324)	75—77
— Dolghin F.	4(325)	63; 76—80

	Nr.	Pag.
15 mai 1941. Un alt musafir nepoftit în Piața Roșie; L. D. Landau între amante și mânia K.G.B.; Secretele lui Hrușciiov		
Quisling rămâne Quisling		
Ultima dragoste a lui Troțki		
Raid la Son Tay		
Vodcă și ideologie		
La Cairo, în Muzeul egiptean		
Primejdioasa vară a anului 1940		
Uniunea Europeană — o idee istorică		
Sase secole de istorie albaneză		
Rhône-Poulenc		
Seminar la castelul arhiepiscopului de Salzburg		
Morți din ambiția lui Stalin		
„Prelungiri NKVD în emigrația albă”		
Frankfurt am Main		
Theodore Roosevelt		
Roma 6-9 octombrie 1993. Istoria americană în linia întâi		
Un posibil răspuns american la întrebarea: cum s-a prăbușit comunismul?		
Franz Babinger		
Strasbourg		
Muzeul toleranței de la Los Angeles; Cosmetică la Bursa din Hamburg		
Cel mai secret nume din NKVD		
Federația Rusă		
Hitler și Franco față în față (Hendaya 1940)		
Din însemnările unei aviatore americane		
Revistele de istorie în dialog		
Întâlniri cu regele Juan Carlos		
Gulagul — desconspirat și demistificat		
9 mai — Ziua Planului Robert Schumann		
Cel mai influent membru al administrației S.U.A. în problemele politicii față de Rusia		
Capul marelui Lin Biao la Moscova		
Overlord — 50		
Al XVIII-lea Congres internațional de științe istorice		
— Dolghin F.	5(326)	28; 64—65; 86—87
— Dolghin F.	7(328)	68
— Dolghin F.	9(330)	92
— Harris R.	1(322)	80—83
— Knisevski P.	8(329)	90—91
— Lăcustă I.	2(323)	81
— Lukacs J.	6(327)	45—51
— Magheru Gh.	6(327)	36—38
— Dobre M.	7(328)	28—30
— Maksutovici C.	6(327)	55
— Matei D.	1(322)	33—35
	2(323)	33—35
	3(324)	33—35
	4(325)	33—35
	5(326)	33—35
	6(327)	33—35
— Matei D.	8(329)	80—81
— Medovoi B.	9(330)	69—70
— Mlecin L.	7(328)	73—76
	8(329)	85—89
— Monnet P.	9(330)	55—57
— Morris E.	7(328)	69—72
— Popișteanu C.	1(322)	58—59
— Popișteanu C.	1(322)	51—57
— Matei D.	2(323)	56—60, 62
	3(324)	79—86
	4(325)	86—92
	5(326)	67—72
	6(327)	39—44
— Prodan D.	4(325)	49—51
— Sărățeanu L.	7(328)	64—67
	8(329)	64—67
— Spiegler A.	1(322)	26, 29
— Sudoplatov P. A.	9(330)	62—67
— Popișteanu C.	10(331)	48—53
— Matei D.	11(332)	44—50
	12(333)	60—65
— Șandru V.	1(322)	36—39
	2(323)	53—55
	3(324)	55—58
	4(325)	71—75
	5(326)	58—63
	6(327)	76—82
— Șandru V.	8(329)	82—84
	9(330)	81—84
— Tanner D. B.	9(330)	71—75
	10(331)	76—79
— Theleu D.	6(327)	71
— De Vilallonga J. L.	10(331)	40—43
	11(332)	65—67
	12(333)	44—46
— Werth N.	11(332)	51—56, 67
—	5(326)	16
—	5(326)	66
—	5(326)	73
—	6(327)	19
—	8(329)	47

Interviurile noastre

Prof. Neagu Djuvara: Ultimul curier diplomatic pleacă spre Stockholm
Halil Inalcik: „Mă consider un elev al istoricilor români”
Steven Ausnit: „Aveți toate resursele pentru a reuși”
Karen Fogg, ambasadorul Uniunii Europene la București: „România trebuie să ia câteva decizii importante”
Patrick de Vallois, director general Rhône-Poulenc-România: „O misiune reușită”
Prof. Stephen Fisher-Galeți: „România între tranziție și adaptare”

— Boissard G.	8(329)	24—25
— Matei D.	1(322)	60—61
— Matei D.	2(323)	67—68
— Popișteanu C.	5(326)	13—15
— Popișteanu C.	8(329)	30—31
— Ursu I.	9(330)	40—41

CONTENTS (Romanian History) N. Iorga History and Faith • A. C. Cuza 1888-1920. Diary Pages • M. C. Stănescu May-August, 1919. The Pocuția Operation • D. Hincu The German Archives about the Escape of Horia Sima, the Iron Guard Leader • V. Stoica 1939. Notes from Ankara (III) • C. Aloanei, C. Troncotă The German Minority from Romania • E. Preda August 23 rd, 1944, at the Romanian Broadcasting Society • România at the End of WW II in Europe • Al. Busuioceanu 1952. Notes from Exile • C. Cojocariu, M. M. Székely Petre Vartic, the Moldavian High Official • E. Hagi-Mosco The Genealogy of the Rosetti Family • Martha Bibescu's Loves • In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) N. Iorga Histoire et foi • A. C. Cuza 1888-1920. Pages de journal • M. C. Stănescu Mai-août 1919. L'opération Pocuția • D. Hincu Les archives allemandes sur l'évasion du chef de la Garde de Fer, Horia Sima • V. Stoica 1939. Notes d'Ankara (III) • C. Aloanei, C. Troncotă La minorité allemande de Roumanie • E. Preda 23 août 1944 et la Radio roumaine • La Roumanie à la fin de la deuxième guerre mondiale en Europe • Al. Busuioceanu 1952. Notes de l'exil • C. Cojocariu, M. M. Székely Le dignitaire moldave Petre Vartic • E. Hagi-Mosco La généalogie de la lignée Rosetti • Les amours de Martha Bibescu • A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Н. Иорга История и вера • А. К. Куза 1888-1920. Дневниковые записки • М. К. Стănescу Май-август 1919. Операция Покуция • Д. Хинку Немецкие архивы о бегстве начальника Железной Гвардии, Хория Сима • В. Стойка 1939. Записки из Анкары (III) • К. Алоаней, К. Тронкотă Германское меньшинство в Румынии • Е. Преда 23 августа 1944 и румынское радио • Румыния в конце второй мировой войны в Европе • Ал. Бусуйочану 1952. Записки из ссылки • К. Кожокариу, М. М. Секей Гетман Петре Вартик • Е. Хаджи-Моско Генеалогия рода Росетти • Романы Марты Бибеску • В Бухаресте, 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) N. Iorga Geschichte und Glauben • A. C. Cuza 1888-1920. Tagebuch • M. C. Stănescu Mai-August 1919. Operation Pocuția • D. Hincu Die deutsche Archiven über die Flucht des Legionären-Führer Horia Sima • V. Stoica 1939. Aufzeichnungen aus Ankara (III) • C. Aloanei, C. Troncotă Die deutsche Minderheit in Rumänien • E. Preda 23 August 1944 am rumänischen Rundfunk • Rumänien am Ende des zweiten Weltkrieges in Europa • Al. Busuioceanu 1952. Exil-Aufzeichnungen • C. Cojocariu, M. M. Székely Der moldauische Würdenträger Petre Vartic • E. Hagi-Mosco Der Stammbaum der Familie Rosetti • Martha Bibescu Liebeschaften • In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) N. Iorga Historia y creencia • A. C. Cuza 1888-1920. Páginas de diario • M. C. Stănescu Mayo-agosto 1919. Operación Pocuția • D. Hincu Los archivos alemanes sobre la evasión del jefe nazi Horia Sima • V. Stoica 1939. Apuntes de Ankara (III) • C. Aloanei, C. Troncotă La minoría alemana de Rumanía • E. Preda El 23 de agosto de 1944 en la Radiodifusión rumana • Rumanía a finales de la segunda guerra mundial en Europa • Al. Busuioceanu 1952. Apuntes de destierro • C. Cojocariu, M. M. Székely El dignitario moldavo Petre Vartic. E. Hagi-Mosco La genealogía de los Rosetti • Los amores de Martha Bibescu • En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștale de la orașe și de la sate.

ABONEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX 0040-1-3129432 sau 3129433,

telex : 11995 — Piața Presei Libere, nr. 1

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an — 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coreși” — București

Comandă de stat

ISSN 0541-881X

Lei 650

